ספריה עממית בטורונטו
יודישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

ספריה עממית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/unknown0000vari_o9z4

אַלע ווערק
פון
אברהם רייזען
אין 12 בענדער

יובילעאום אויסגאַבע

דריטע אויפלאַגע.

אברהם רייזען.

צוועלפטער באַנד:

בונטע ערצעהלונגען.

אַרויסגעגעבען פון פערלאַג „אידיש“
1917 ניו־יאָרק תרע"ז.

Copyright, 1918
by
JEWISH BOOK AGENCY, Inc.

בונטע ערצעהלונגען.

די לעצטע שיף.

ביים ברעג פון אסטענד זיינען געשטאַנען א מענגע פון פיעלע הונדערטער פּאסאַזשירען, וואָס האָבען געוואַרט אויף דער שיף, וואָס האָט געדאַרפט אָנקומען פון דאָווער.

„די לעצטע שיף! — אזוי האָט יעדער געגלויבט, און דער דאָזיגער אויסרוף האָט געשראָקען און האָט אבגעקלונגען אין מאנכע אויערען ווי די ל ע צ ט ע ש ע ה!

און דעמאָלט פערלירען מענשען זייערע בעציהונגען איינער צום צווייטען. אויב די לעצטע שיף, מוז יעדער דער ערשטער אריין. און דער געדרענג און געשטויס איז געווען קריעגעריש. אין די אויגען האָט ביי יעדען געצאנקט א בייז פייערעל, דאָס איינציגע פייערעל פון מענשליכען אויג זאָנסט וואָלטען די אוי־גען אודאי אויסגעלאָשען געווען...

די לעצטע שיף — מוז מען דער ע ר ש ט ע ר אריין!

און די וואָס וועלען בלייבען?

וועמען איז דאָס אין דער דאָזיגער מינוט פון משוגעת און שרעק, — אָנגעגאנגען?

וואָס א מינוט וואקסט די מענגע אַלץ מעהר און מעהר. דער זייגער איז ערשט אכט פריהמאָרגען און דאָס שיף דארף אָנקומען צ ע ה ן.

אָבער עס איז די לעצטע שיף!

אָט האָט שוין אויסגעבראָכען א קריעג צווישען צוויי. יעדער וויל שטעהן פאראויס. איינע איז א פרוי, איןביידע הענד האלט זי שווערע פּעק, דער צווייטער איז אַ הויכער מאן מיט א קליין

פּעקעלע און ער וויל אַבשטויסען די פרוי. ער וויל זיין דער ערשטער.

די לעצטע שיף !...

קיינער מאַכט איהם אפילו קיין בעמערקונג ניט...

נאָר אַט דערהערט זיך אַ פערצווייפעלטער אויסרוף :

מערי טשימבריק !

ווער עס רופט זעהט מען ניט. נאָר דער רוף קלינגט אַזוי הערצרייסענד, אַז מען פערגעסט אַז דער לעצטער שיף...

מערי טשימבריק...

וואָס קלינגט עס אַזוי פערצווייפעלט ?

איז דען מערי טשימבריק דער סימבאָל פון דער גאַנצער מענשהייט און דערפאַר שרעקט עס אַזוי ?

— מע־ר־י טשימ־ב־רי־יקקק ! — קלינגט עס איבער די גרויסע מענגע.

און עס ווערט טויט שטיל.

— מערי טשימבריק ! רוף זיך אָב ! — קלינגט עס פער־צווייפעלטער !

און באַלד בעווייזט זיך אין דער הויך אַ פרוי אין מיטעלע יאָהרען. זי שטעהט מיט אַ בלאַס געזיכט, גרויסע דערשראָקענע אויגען און שרייט :

— מערי טשימבריק, רוף זיך אָב !

שטיל !

— מערי טשימבריק ! רוף זיך אָב, הויב אויף דיין הוט און וויין, אַז דו ביזט דאָ.

און די גאַנצע מענגע האָט גלייך פערגעסען אַז די לעצטע שיף. אַלע זיינען פול געוואָרען נאָר מיט איין געדאַנק און איין געפיהל : ביי אַ מוטער איז אין דער מענגע פערלאָרען געוואָרען אַ קינד און דאָס קינד הייסט מערי טשימבריק.

טויזענדער מענשען האָבען באַלד ערפאַהרען אַז עס איז דאָ אַ מענש אויף דער וועלט מיט׳ן נאָמען מערי טשימבריק, וואָס

איז פערלארענ געגאנגענ און אלע האבענ מיט'ן גאנצענ הארצענ געוואלט עס געפינענ.

— מערי טשימבריק, רופ זיך אב!

און באלד איז געווארענ א בעוועגונג, פון א צווייטענ עק, וואו די מענגע איז געשטאנענ, האט זיך וואס געטראגענ פאר־ווערטס. א מאן האט געהאלטענ הויך איבער זיין קאפ א צעהן־יעהריג־קינד, און די מענגע האט זי מיט ליעבע בליקענ בעגריסט.

און אט איז שוין דאס קינד אין דער מוטער'ס ארעמס.

דאס פובליקום האט ווי פון זיך אליין אויסגעשריענ מיט א פרייד:

— הוריי! — מערי טשימבריק!

און אלע אויגענ האבענ חעל אויפגעפלאמט: מערי טשים־בריק!...

* * *

און אז די לעצטע שיף איז שוין געגאנגענ איהר וועג אי־בער'ן ים, זיינענ נאך פיעל פאסאזשירענ געוועזן אונטער'ן איינ־דרוק פון דער עראייגניס און מאנכע האבענ רוהיג און פער־גניגט געשמייכעלט.

אבער אז די לעצטע שיף איז אנגעקומענ צו דער יבשה און מען האט די נאכריכטענ פון קריעג דערהערט, וועגענ די טויזענ־דע געפאלענע אין שלאכט, איז דאס הארץ צוריק פערשטיינערט געווארענ.

אך, ווער וועט איצט ארויפגעהן אין דער הויך און אויס־שרייענ:

— מענשהייט, וואו ביזטו? רופ זיך אב...

מערי טשימבריק האָט מען געפונען, אבער די מענשהייט,
די מענשהייט...
מענשהייט רוף זיך אב, ווי מערי טשימבריק!
רוף זיך אָב! עס איז די לעצטע שיף!...

אָסט־ענד (בעלגיען) אויגוסט 1914.

דאָס בילד.

1.

אונגעריכט און אונעוווּראַרטעט איז אַראָבגעפאַלען דער בע־פעהל פון דער הויך ערגעץ, אָדער אַרויפגעדרונגען פון אַ פינסטע־רען תהום, וואו די שוואַרצע כחות פון לאַנד האָבען זייער געצעלט געמאַכט — אונגעריכט איז דער בעפעהל אַראָבגעפאַלען, אַז די אידען מוזען אין פערלויף פון פיער־און־צוואַנציג שעה פער־לאָזען דאָס שטעדטעל און געהן וואוהין זיי ווילען, בלויז ווייטער פון תהום, וואו דער היילינער קריעג קומט פאָר.

אָנפאַנגס האָט מען זיך בלויז דערשראָקען, ווי נאָכ׳ן קלאַפּ פון אַ דונער, זיך אומגעקוקט און דערזעהן, אַז אַלע הייזער שטע־הען אויף אַ אָרט: הייסט עס אַז דער דונער האָט ניט געשאַדט. די זון האָט געשיינט און אַ גרופּע קליינע קינדער האָבען זיך רוהיג געשפּיעלט ביי די זייטען פון גאַס.

— עס איז אַ ליגען! — האָבען אידען געטרייסט איינע די אַנדערע.

— עס קען ניט זיין! — האָבען זיי געריבען די הענט מיט בטחון אין די דערשראָקענע הערצער...

אַבער באַלד האָט דער דונער ווידער געקנאַלט:

— וואָס וואַרט איהר, אידען? איהר ווילט מען זאָל אייך מיט גוואַלד פון די הייזער אַרויסשלעפּען?

און גלייך האָט זיך אָנגעהויבען דער פּלאָנטער. בעלי־בתים — וואָס זייערע אור־אור עלטערען האָבען זייערע היימען פאַר זיי איינגעאָרדענט, האָבען זיך פלוצלונג דערפיהלט ווי וואַנדערענדע בעטלער. אויף זייער האָב און גוטס האָבען זיי גע־

קוקט ווי אויף עפּעס פרעמדס און האָבען מאַנכע חפצים ניט דערקענט. דער רב האָט, אנשטאָט דעם ש"ס איינצופּאַקען, זיך גענומען פאַר אַן אַלטער זשופּעצע, וואָס איז געהאָנגען אויף דער וואַנט... די רבי'צין האָט זיך גענומען פאַר אַ פענדעל, וואו זי קאָכט פיש אַלע פרייטאַג...

און דער פערמעגליכער בעל־הבית, ישראל אפרת האָט זיך געשטעלט אין מיטען פון זיין שעהנעם אַלט־מאָדישען מעבליר־טען זאַל, בעטראַכט די ווייכע קאַנאַפּע, אויף וועלכער ער פלעגט אַזוי ליעב האָבען נאָך מיטאָג זיך אויסצוציהען מיט אַ ספר אין דער האַנד און אַריינפאַלענדיג אין האַלבען דרימעל, חלומ'ען פון אַלטע און שפּעטערע צייטען...

מיט גוואַלד האָט ער פון איהר אָבגעריסען זיינע טריעבע בליקען, אַנגעפילט מיט חאָס און פלוך צו דער „ממשלת זדון", צו די בייזע כחות, וואָס צווינגען איהם אַהן „אַ פאַר וואָס" זיין אויסגעוואַרעמטע חיים צו פערלאָזען און האָט בעשלאָסען הויך אויפ'ן קול:

— גאָר ניט מיט צו נעהמען!

— לגמרי גאָר ניט? האָט די דערשראָקענע ווייב איבער־געפרעגט.

— לגמרי גאָר ניט! — האָט ער מיט געדריקטע פויסטען געענטפערט.

און ער האָט דאָס הויז איבערגעלאָזט אָפען פאַר יעדער חיה און בהמה, וואָס זיינען געבליבען אין שטאָדט...

2.

די ערשטע חיה וואָס איז אַריין צו ישראל'ן אין הויז איז געוועזען דער צוויי־פיסיגער אַנופרי, לויט די אינסטינקטען אַ פוקס, לויט'ן גלויבען אַ קאַטאָליק... אַריינגעהענדיג אין זאַל, וואָס ער האָט עס ביז אַהער קיינמאָל ניט געוואַגט און ווען ער

פלענט דארפען האבען צו ישראל'ן ווענען געשעפט, פלענט ער בלייבען שטעהן אין קיך. — אריינגעהענדיג אין זאל האט ער זיך איבערגע'צלם'ט און בערוהיגענדיג זיך פון גרויסען גליק, וואס איהם שטעהט דא פאר — צו ווערען דער אייגענטהימער, כאטש אויף א געוויסער צייט, פון דעם דאזיגען הויז, האט ער גענומען מאכען פלענער.

ער האט געפיהרט מיט די הענט איבער די מעבעל, איבער די שפיגלען און זיך ענדליך אבגעשטעלט ביי דעם גרויסען אל־מער מיט די צוויי גלעזערנע טהירען, פון וואנען עס האבען ארויסגעקוקט אזוינע מאדנע, גרויסע און שווערע ביכער...

— וואס טהוט מען דערמיט? — האט ער שטיל גע־טראכט און געדרעהט זיינע לאנגע, שפיציגע וואנסעס.

ער האט אויפגעעפענט א טהירעל פון אלמער און פאר ניי־גירדע ארויסגענומען א מסכתא. דאס איז געווען די מסכתא „גטין". די אלטע אותיות האבען איהם אנגעקוקט מיט פער־אכטונג און שטאלץ. ער האט א בלעטער געטהאן און זיך אבגע־שטעלט ביי יענע דפים, וואו עס דערצעהלט זיך פון טיטוס הרשע און פון חורבן ירושלים און פון ישוע הנוצרי. א אונבעוואוסטער באנגליכער געפיהל האט איהם ארומגענומען:

— מאדנע ביכער ביי די זשידעס! — האט ער געמורמעלט אויף זיין לשון און האט דאס לאנגע בוך צוריק אריינגעשטעלט אין אלמער...

נאכדעם איז ער ארומגעגאנגען איבער ישראל'ס זאל און בעטראכט די בילדער. איין בילד האט צוגעצויגען זיין אויפ־מערקזאמקייט. דאס איז געווען א פאטאגראפיע פון זעקס־און־דרייסיג רבנים, וואס זיינען שוין געשטארבען. אלע אין שטריימ־לעך און מיט אפענע ברייטע קעלנער ביי די אפענע העלזער. אנופרי האט זיך צולאכט: אזוי פיעל ראביג'ס!

באלד אבער האט ער בעמערקט ווי איין ראבין, דער מי־טעלסטער, קוקט אויף איהם מיט אזעלכע אויגען, אז אנופרי האט

זיך דערשראָקען. ער האָט בעטראַכט דאָס פּנים פון א צווייטען און א דריטען ראַבין אויפ'ן בילד און אלע האָבען דיזעלבע שטרענגע דורכדרינגליכע אויגען. און מיט אמאָל האָט ער דער־זעהן, ווי די אלע אויגען פון דער גאַנצער חברה רבנים קוקען אויף איהם, און וואו ער ווענדט זיך ווענדען זיך צו איהם זייערע אויגען. אזוי פיעל אויגען.

און אנופרי האָט מיט שרעק אומגעקעהרט דאָס בילד אויף דער וואנט און זיך אָבגעווענדט.

אָבער אומזיסט — די אלע בליקען פון די רבנים אויפ'ן בילד האָבען איהם נאָכגעקוקט. און וואָס ער האָט גענומען אין דער האנט איז גלייך פערוואנדעלט געוואָרען אין אויגען:

מיט שרעק האָט ער פערלאָזען דעם זאל און איז אריינגע־לאָפען אין קיך... זיין בליק איז געפאלען אויף א קופערנער פאָן... די פאָן איז איהם געפעלען געוואָרען, ער האָט זי אראָב־גענומען און בעטראַכט. זי האָט געבלאנקט און אינוועניג האָט אנופרי דערזעהן זיין פּנים. אָבער באַלד האָט ער אויף דעם דעק פון פאָן דערזעהן דיזעלבע אויגען. זיי האָבען געקוקט אויף איהם און פערפאָלגט מיט זייערע בליקען...

א דערשראָקענער און א פערווירטער איז ער ארויסגעלאָפען אין דרויסען.

דאָרט האָט שוין אויף איהם געוואַרט זיין ווייב, א רויט־האָריגע גויע.

— נו, ווען וועלען מיר איבערציהען?... האָט זי געפרעגט.

אנופרי האָט מורא געהאַט פאַר איהר צו ענדערען זיין בעשלוס, און ער האָט א שטאַמעל געטהאָן:

— מיר וועלען נאָך זעהן... מיר האָבען נאָך צייט... אפשר וועט דער איד נאָך צוריק קומען...

און אנשמאָט אריינצוציהען זיך, איז אנופרי אלע פאַרנאַכט פערבייגעגאַנגען ישראל'ס הויז, אריינגעקוקט אינוועניג און ניט געוואַגט אריינצוגעהן: עס האָבען איהם פערפאָלגט צעהנדליגער

פּאַר אויגען פון דעם בילד: שטרענגע, בייזע און דראָהענדע...
און צלמ׳נדיג זיך פלעגט ער מורמלען:
— ניין. איך האָב מורא... ישראל וועט קומען צוריק... איך האָב מורא... ער וועט קומען צוריק...

ענדליך איז ישראל געקומען צוריק. ווי איבערראשט איז ער געוואָרען, אז דאָס הויז האָט ער געטראָפען אין דערזעלבער אָרדנונג, ווי ער האָט עס געלאָזען...
ער האָט אבער באלד בעמערקט דאָס איבערגעקעהרטע בילד אויפ׳ן וואנט. ער האָט זיך שטארק גע׳חדוש׳ט.
— ווער האָט עס געקאָנט טהאָן?
ער האָט דאָס בילד אומגעקעהרט אויף דער רעכטער זייט, און אויף איהם האָבען אראָבגעקוקט זעקס־און־דרייסיג פּאָר אויגען, ליכטיגע, גרויסע און פול מיט נביאות אויף גוטע צייטען.

דער אַפּיציער.

א גרופּע אידיש נאַציאָנאַל און סאָציאַליסטיש געשטימטע יונגע לייט זיינען געזעסען אין א קליינער קאַפּע הויז און האָבען זיך געהאַמפּערט וועגען אידישע רעכטלאָזיגקייט אין געוויסע לענדער. ענדליך זיינען זיי ארויפגעקומען אויף דער טעמע וועגען אידען אין מיליטער.

דאַן האָט זיך איינער, א בעקאַנטער דיכטער, אַנגערופען.

— זאָגט איך, מיינע פריינד וואָס איהר ווילט, אבער נאָך א אידישען אַפּיציער האָב איך געבענקט נאָך אלס קליינער אינגעל אין מיין קליין-געבורטס-שטעדטעלע. איך געדענק, אז אמאָל איז געקומען אהיים אין שטעדטעלע אויף „אַטפּוסק" שואל דעם קצב'ס זוהן אלס אן אונטער-אַפּיציער, צו מיין פרייד איז דעמאָלט ניט געווען קיין גרעניץ. איך האָב זיך, געדענק איך, ניט געקענט איינהאַלטען, און חאָטש ער איז געווען אונזערער א שכן, בין איך ניט אָהן שרעק צו איהם צוגעגאַנגען און קוים ארויסגעשטאַמעלט:

— ברוך, אידישע אַפּיציערען זיינען אויך פאַראַן?

און ברוך, א שעהנער געזונטער, הויכגעבויטער יונגערמאַן, האָט מיר פריינדליך א ציה געטהאַן פאַר'ן אויער און געענטפערט מיט א שמייכעלע.

— ניין, מיין ליעבער, א איד טאָר ניט זיין קיין אַפּיציער...

— און א פעלדפעבעל? האָב איך, שוין דרייסטער ווערענדיג ווייטער געפרעגט.

— א פעלדפעבעל? — האָט ברוך איבערגעפרעגט און פערקנייטשט זיין שטערן... א פעלדפעבעל איז יאָ ערגיץ דאָ, אבער שוין גאָר אן אלטער, פון די אַמאָליגע.

דערמאָלט האָב איך זיך צופריערענגעשטעלט מיט דעם דאָ־זיגען אונטעראָפּיציער, וואָס א דאַנק דעם אויף אייגענע הוצאות געגעהטען שינעל, וואָס ער האָט געטראָגען פון אָפּיצערסקען געוואַנט, האָט ער מיר פערשאַפט אן אילוזיע פון א אידישען אָפּיציער.

איך געדענק, אז אין חדר האָב איך זיך מיט איהם בע־ריהמט.

— ברוך דעם קצב׳ס זוהן איז געוואָרען אן אָפּיציער, ער וואָוינט ביי אונז אין גאַס.

מאנכע אינגלעך האָבען מיר געגלויבט און מקנא געווען, אָבער די נישט פערגינער האָבען די זאַך אויסגעפּאָרשט און האָבען ערפאהרען, אז ער איז בלויז אן אונטער אָפּיציער.

האָב איך דערמאָלט איהם פערטיידיגט:

— ער אליין איז טאקי אן אונטער־אָפּיצער, אָבער ער קען זיין אן אָפּיציער אויך.

און נאָך מעהר צוהיצענדיג זיך, האָב איך אויסגעשאָסען:

— א אידישער פעלדפעבעל איז אויף ערגיץ דאָ... און כדי צו מאַכען אויף די חברים אינגלעך דעם איינדרוק שטאַרקער, האָב איך צוגעלעגט:

— א פעלדפעבעל איז גרעסער ווי אן אָפּיציער...

מאנכע אינגלעך האָבען דערויף מיט מיר איינגעשטימט, איינער זאָגאר פון זיי האָט געוואָלט אויפווייזען, אז א פעלד־פעבעל איז אזוי אזוי גרויס ווי אן אוריאַדניק... א פּאָר אָבער פון זיי האָבען געהאַט קענטיג מעהר ידיעה און האָבען נישט נאָכגעגעבען:

— א פעלדפעבעל איז גאָרנישט מיט גאָרנישט, א פעלד־פעבעל איז פּונקט ווי א סאָטסקי, האָט איינער בעשטימט ווי אן אויטאָריטעט אין ראַנגען.

האָט מיר שוין פערדראָסען, וואָס דער דאָזיגער חברה־מאַן

גענומען מיר דא צו נישט מאכען מיין איינציגען פעלדפעבעל און איך האב איהם גום אויסגעזידעלט:

— ביזט א גראבער יונג... א סטאַסקי האט נישט קיין עפאַלעטען און א פעלדפעבעל טראגט אפילו א סאבליע.

האט אבער דער איינגעשפארטער איננעל אלץ נישט נאכ־געגעבען און ער האט מיר אויפגעוויזען, אז א סאבליע איז נאך נישט דער עיקר, ווארים דער מיראוואיסודיא איז דאך געווים גרעסער ווי א פעלדפעבעל און פון דעסטוועגען טראגט ער נים קיין עפאלעטען און נים קיין סאבליע און ער נעהמט איין גע־וועהנליכע קליידער, ווי אלע מענשען...

נאכדעם אבער האב איך געמאכט א פשרה, אז א פעלדפע־בעל איז פונקט אזוי גרויס ווי אן אוריאדניק. דערויף האבען זיך אלע איינגלעך געאייניגט.

און מיר האבען אלע זיך געפיהלט געהויבען וואס העט־הען ערגיץ אין א שטאדט געפינט זיך א איד א פעלדפעבעל און גויים געהמען פאר איהם אראב די היטעל און ווען ער זאל נאר ווילען קען ער טהאן מיט אידען די גרעסטע טובות.

א קליינינקייט — א פעלדפעבעל!..

יאהרען זיינען פערגאנגען. די געדאנקען זיינען, א דאנק דער דעמאלסדיגער רעוואלוציאנערער ריכטונג — געווארען פריי־ערע, ראדיקאלערע. דאס אידישע געפיהל איז אבער אלץ נישט שוואכער געווארען. אלס מענש האסטו די גאנצע מיליטעריש געזינדעל פערהאסט און פעראכטעט, אלס איד האסטו בעדויערט, וואס א איד קען אפילו קיין יעפרייטאר נישט ווערען און ביזט געווען שטאלץ וואס אין מאנכען פאלק געפינט זיך חאטש א אידישער קאפעלמייסטער, וואס טראגט א „סאבליע“, עפאלע־טען און עטליכע גויים מוזיקאנטען גיעבען איהם אב משעסט.... און האבען זיך געטראפען, אז מאמער קומט חיינט־מאָרגען ארויס

אַז אוקאַז אויף אידישע קאַפּעלמייסטערס אַבצוזאַגנען... עס איז גשוען אַ צייט פון גזירות אויף אידען...

נאָך שפּעטער בין איך ראַדיקאַלער געוואָרען. און מאַקי דערפאַר האָב איך געמוזט פערלאָזען מיין לאַנד און אַרומטרייבען זיך אין דער פרעמד. איך האָב שוין דאָן געהאַט אַ שטיקעל נאָמען אַלס דיכטער, און אַז איך בין אָנגעקומען אין אַ שטאָדט אין גאַליציען האָט די אידישע יוגענד מיך פריינדליך עמפּפאַנ־גען און האָט זאָגאַר פאַר מיין כבוד וועגען געמאַכט אַ שטיקעל ליטעראַרישען אַבענד.

שפּעטער האָב איך מיך בעזעצט אין קראַקוי. געפיהלט האָב איך מיך דאָרטען גענוג איינזאַם. די אידישע יונגע לייט זיינען פון איין זייט געווען שטאַרק אַסימילירט, פון דער צווייטער זייט צו חסידיש. די מיידלעך מיט די שעהנע שוואַרצע אידישע אויגען האָבען גערעדט פּויליש און איך האָב דערפאַר מיט זיי געפיהרט אַ שטיקעל ברוגז. עס איז מיר ענדליך אַפילו געלונגען, צו בעקענען זיך מיט אַ אידיש־מיידעל, וואָס האָט אויך אידיש גערעדט, אָבער שפּעטער האָט זי זיך געכאַפּט, אַז דאָס אידיש רעדען פערדאַרבט איהר דעם פּוילישען אַקצענט און אַזוי ווי זי קומט אַריין אין דער געזעלשאַפט פון פּוילישע שריפטשטעלער און קינסטלער, קען זי פאַר מיר נישט אָפּפערן איהר פּוילישען אַקצענט. „אויב איך וויל פּויליש — איז מיט'ן גרעסטען כבוד".

איך האָב מיך פון ראַזינען כבוד ענטזאָגט. עס זיינען דערפאַר ביי מיר אַריבערגעגאַנגען אַבענדען אין טיעפער איינ־זאַמקייט.

אַ גליק וואָס די ראַזינע שטאָדט האָט פערמעגט גאַנץ פיינע קאַפע הייזער און אַ פּאָר קאַבאַרעטען. ביי פיעלע טיש־לעך פלעגען זיצען מיטע בעקאַנטע, וועלכע, לויט איך האָב פערשטאַנען, וואָלטען גליקליך געווען מיט מיר צו פערברענגען אַ ביסעל, זיי זיינען אַלע געווען העכסט קולטורעלע מענשען און האָבען פערשטאַנען דעם ווערטה פון פּאָעזיע. אָבער די

קעלנערס זיינען געווען אלע פאליאקען, און די דאזיגע קעלנער וואלטען ווירקליך געקוקט קרום אויף די אידיש־שפרעכענדע טישלעך.

דערפאר האב איך דארט ענדליך אנגעהויבען בעזוכען אזוי־נע פלעצער וואו עס קומען לויטער קריסטען.

און איינמאל האט פאסירט מיט מיר דער פאלגענדער עפיזאד:

זיצענדיג אזוי אין א ווינקעל טישעל, נישט ווייט פון קליי־נעם דאמען־ארקעסטער, און בעטראכטענדיג די געסט פון דער קאבארעט, האב איך בעמערקט, ווי ביי א רונדען טיש אין דער צווייטער זייט, אבער פונקט געגען איבער מיין טישעל וואו איך בין געזעסען אליין — זיצען צוויי יונגע אפיציערען מיט א דא־מע. נישט ווילענדיג האב איך אלע ווײלע מיינע בליקען גע־ווענדט צו יענעם טישעל. און ווייל איך האב זיכער געוואוסט, אז עס איז א סך גלייכער און זיכערער אהין ניט צוקוקען, האב איך בשום אופן נישט געקענט זיך בעהערשען. געקוקט האב איך אויף זיי מיט א מין פעראכטונג, ווייל, ווי געזאגט, אין יענער צייט (און אפשר אויך היינט) האב איך אפיציערען בעטראכט ווי אן אנשיקעניש אויף דער מענשהייט. ניט געוואלט קיינמאל גלויבען, אז צווישען זיי געפינען זיך מענשען מיט העכערע אי־דעאלען, מיט הומאנע געפיהלען, מיט א פערשטענדניס פאר קונסט, פאעזיע, ליטעראטור.

אבער באלד האב איך בעמערקט, ווי איינער פון די צוויי אפיציערען קוקט אויף מיר צוריק. זיין בליק האט מיך דער־שראקען. איך האב זיך מיט אלע כחות איינגעהאלטען נישט צו קוקען מעהר אויף זיי. וואס געהען זיי מיר אן. אפילו זייער דאמע, וועלכע איז דוקא זעהר סימפאטיש פון ווייטען, א זעל־טענע בלאנדינקע, מיט בלאהע אויגען, אפילו די דאמע אינטע־רעסירט מיך אויך כיט. אבער איך האב דאך ווידער מיינע בליקען, שוין בגנבה, געווענדט צו זייער טישעל. און נאך עטליבע

מאָל איבערקוקען זיך, בעמערק איך ווי איין אָפיציער קוקט זיך איבער מיט דעם צווייטען און אויף דער צווייטער קוקט שוין אויף מיר.

און באַלד זעה איך ווי אויף די דאַמע שמעלט אַן אויף מיר איהר לאָרענט און בעטראַכט מיך.

אנגעהערט האָב איך מיך פערשיעדענע מעשיות, ווי אַזוי אָפיציערען בעגעהען זיך שטרענג מיט ציוויל־מענשען, ווען די לעצטע וואגען צו וואַרפען אַ בליק אויף זייערע אַ דאַמע. אין מיין זכרון איז מיר ארויפגעשוואוּמען אַלערליי אונגליקען, וואָס זיינען דערפון אַרויסגעקומען. און ווערלענדיג אויסווייכען אַן אינצידענט אין אַ פרעמדער שטאָדט, האָב איך אָנקלינגענדיג אין גלאַז געגומען רופען דעם קעלנער:

מען דאַרף זיך ראַטעווען וואָס גיכער — בעשליעס איך.

אבער איך קען מיך נאָך אַליין נישט בעהערשען, און וואַרף ווידער אַ בליק צו יענעם טישעל.

איין אָפיציער, פיהל איך, איז שטאַרק אויפגערעגט, ער האַמפּערט זיך עפּעס מיט׳ן צווייטען. איך בין זיכער אַז גלאַט וועל איך זיך פון דער דאַזיגער געשיכטע נישט אַרויסדרעהען. איך קלינג שטאַרקער. וואָס גיכער בעצאַהלען און אַנטלויפען.

אבער איין קוק אַהין מוז איך נאָך געבען: איך וויל זעהן ווי האַלט עס מיט מיר.

און לויט דער שטימונג ביי יענעם טישעל איז פאַר מיר נישט פרעהליך. איך מערק ווי איין אָפיציער, דער יונגערער און דוקא אויפ׳ן קוק ניט קיין בייזער, הויבט זיך פון אָרט און וויל זיך לאָזען צו מיין טיעשל. איך קלינג אין גלאַז שטאַרקער.

דער קעלנער קומט צו. איך הויב אַן צו צאַהלען און וואַרף ווידער אַ בליק אַהין צו מיינע שונאים. אפשר וועלען זיי איצט איינזעהן, אַז איך האָב קיין שלעכטס נישט געמיינט.

אבער דאָרט ביי יענעם טישעל הער איך קומט פאַר אַ גאַנ־צער סכסוך. איינער, דער יונגערער אָפיציער וויל דוקא זיך אויפ־

שטעלען און דער צווייטער האלט איהם איין. אויך די דאמע בערוהיגט איהם.

— א קערל א ביסעל! — טראכט איך און הויב זיך שוין פון ארט.

אבער ווי נאר איך שטעל זיך אויף, דערזעה איך ווי דער יונגערער אפיציער לאזט זיך גלייך צו מיר, קלינגענדיג אין גאנג מיט׳ן שווערד און שפארען.

יענעם מאמענט וועל איך קיינמאל נים פערגעסען. איך האב געפיהלט אז אויף מיין קאפ ווערען מיר פאר שרעק גראה די האר...

אט שטעהט ער שוין נעבען מיר.

— מיין הערר! שטאמעל איך ארויס...

— ענטשולדיגען זי... ענטפערט ער מיר — זינד זי ניכט הערר...

און רופט אן מיין נאמען.

מיין שרעק וואקסט. ער ווייסט שוין ווי אזוי מען רופט מיך. איך רעכען אנפאנגס צו פערלייקענען, אבער איידער איך בעשליעס עס, מורמעל איך ארויס....

— יא...

אט וואַרט אויף א שטראף אויף א גרויס אונגליק... די קאטאסטראפע איז נאהענט.

דער אפיציער אבער איז דוקא רוהיג. ער שמייכעלט גאנץ פריינדליך און פרעגט מיך, צי מעג ער זיך ערלויבען מיך צורופען דארט צום טישעל... ער וויל מיר פארשטעלען פאר דער דאמע...

הם... צום טישעל... פאר דער דאמע... ער נעהמט פון מיר חוזק מאכען. איך פיהל מיך העכסט בעלעדיגט... אבער איך בעהערש מיך. איך ווארף א בליק אויף די דאמע. איהר מילדער בליק געווארפען אויף מיר פון צוויי בלאַהע אויגען, בערוהיגט מיך אביסעל, אבער נאך נישט אין גאנצען.

אבער ענדליך ערקלערט מיר דער אפיציער.

— דאס איזט אייערע איינע פערעהרערין! איך האב איר ערע א פאר ליעדער איבערגעזעצט. זי איז גאנץ ענטציקט.

איך פיהל מיך ווי אין א חלום. איז דאס מעגליך? הייסט עס, אז די צוויי אפיציערען זיינען גאר אידען. און נישט נאר אידען, נאר איינער לעזט און איבערזעצט אידישע ליעדער...

איך האב מיך אוועקגעזעצט נעבען זייער טישעל. דער אפיציער האט מיך פארגעשטעלט פאר זיין חבר און די דאמע. אז איך האב מיך א ביסעל בערוהיגט, האב איך איהם געפרעגט:

— ווי אזוי קענט איהר מיך?

— א, איך האב דאס פערגעניגען געהאט צו הערען אייך פארטראגען אין לעמבערג. איך בין נאך דאן קיין אפיציער נעווען.

און נאכדעם האט ער ארויסגענומען פון זיין טאש א לאנג פערשריבענע פאפיער אין קורצע צייל‍ען און האט מיר פארגעלעזען מיינע צוויי ליעדער אין דער דייטשער איבערזעצונג.

די דאמע מיט די בלאהע אויגען האט זיי שטארק געריהמט. איך בין דוקא ניט געווען ענטציקט. סיי דער אויסוואהל, סיי די איבערזעצונג איז געווען נישט געלונגען.

אבער איך האב זיי נישט קריטיקירט. מיין גאט, ווי אזוי קענסטו קריטיקירען אן אפיציער. מעג ער זיין אפילו דיינער א ברודער!

און אויף אזא אופן, מיינע פריינד, — האט דער דיכטער פערענדיגט, איז מיין אידעאל פערווירקליכט געווארען נאך מעהר ווי איך האב מיך אין מיין קינדהייט פארגעשטעלט. אמת, דאס האט מיט מיר פאסירט אין דער פרעמד. אין מיין אייגען לאנד, איך מיין אין דעם לאנד, וואו איך בין געבוירען געווארען וואלט די דאזיגע געשיכטע מיט צוויי אפיציערען זיך אנדערש אויסגעלאזט. הא, ווי מיינט א י ה ר?...

און דער דיכטער האט א ביטערן שמייכעל געטהאן...

די געפּלאַצטע סטרונע.

מיין פריינד, דער ליעבהאַבער פון פיעדעל־שפּיעלען, האָט מיר ניט לאַנג בעגעגענט און נאָך דער ערשטער בעגריסונג האָב איך, איהם וועלענדיג אַנטהאָן א נחת רוח, געפרעגט:

— נו, וואָס מאַכט עפּעס אייער פיעדעל?

דאָס מאָל האָט ער אנשטאַט א שמייכעל צו טהאָן, ווי זיין שטיינער פלעגט זיין, ווען איך פלעג איהם וועגען זיין פיעדעל פרעגען — דאָס מאָל האָט ער אנשטאַט א שמייכעל — א זיפץ געטהאָן.

איך האָב מיך פערוואונדערט און זאָגאר מיט אונרוהיג־קייט געפרעגט:

— האָט עפּעס וואָס פּאַסירט מיט אייער פיעדעל?

מיין פריינד האָט מיך בערוהיגט:

— אָ, ניין. מיין פיעדעל איז ווי געוועזען, אבער איך האָב צרות פון די סטרונעס.

איך בין נאָך מעהר נייגיעריג געוואָרען און געפרעגט:

— וואָס פאר א צרות?...

דאָן האָט מיין פריינד מיר פאָלגענדעס ערצעהלט:

— סטרונעס, דאַרפט איהר וויסען, קומען אָן פון דייטש־לאַנד. איך פלעג זיי דאָ שטענדיג קויפען ביי הערן פישער אין זיין געשעפט פון שפּיעל־אינסטרומענטען. הערר פישער איז אַן עלטערער מענש וועלכער איז געקומען אהער פון דייטשלאַנד מיט צעהנדליגער יאהרען צוריק. איך פלעג מיט איהם, כּדי צו פערשאַפען איהם פערגניגען, רעדען דייטש, כאָטש קיין גרוי־סער „דייטש" בין איך ניט. ער האָט אבער מיין דייטש רעדען אָפּגעשעצט און איז מיט מיר געווען אינטים בעפריינדעט, האָט

מיך בעהאַנדעלט, נישט ווי אַ קונד, נאָר ווי אַן איינגענעם מענש און פלעגט מיר אַלע מאָל מאַכען קאָמפּלימענטען: „זי שפּרעכען היבש דייטש"... און דערביי פלעגט ער זיך קלאָגען אויף די געוועזענע דייטשישע קינדער אין אַמעריקאַ, וועלכע שעמען זיך מיט דער שענער דייטשער שפּראַכע.

אַ דאַנק אַט די נאָהענטקייט מיט איהם, פלעג איך ביי איהם קריגען די בעסטע סטרונעס. אָנגעצויגען זיי אויף מיין פידעל, פלעג איך אויסשפּיעלען די שעהנסטע אַריעס און „ליעדער" פון די דייטשע קאָמפּאָזיטאָרס. זעלטען ווען אַ סטרונע פלעגט מיר פּלאַצען ביים שפּיעלען. שטאַרק און פעסט זיינען זיי געווען און אויב איך פלעג יאָ אַמאָל זיי קויפען, איז נאָר אַ דאַנק דעם, וואָס, ווי איהר ווייסט, שפּיעל איך זעהר אָפט און די סטרונעס ווערען נאַטירליכערהייט אויסגעשפּיעלט.

זייט אָבער דער קריג האָט זיך אָנגעהויבען האָב איך גענומען בעמערקען, ווי די סטרונעס, וואָס איך קויף ביי הערר'ן פּישער, זיינען נישט ווי וואָס אַמאָל; איבערהויפּט האַלטען זיי זיך זעהר זעהר שוואַך און זייערע קניפּען בינדען זיך שנעל אָפּ און רוקען זיך אַרוים פון יענעם פּלאַץ פון פידעל, וואו זיי זיינען צוגעבונדען. איך האָב נישט געהאַט דאָך אַ לענגערע צייט קיין דרייסטקייט צו מאַכען פּאַרוואורפע הערר'ן פּישער. איינמאָל אָבער האָב איך זיך נישט איינגעהאַלטען און געוועגדט זיך צו איהם:

— וויסען זיי, הערר פּישער, אַז די סטרונעס זיינען ניט דאָס וואָס אַ מאָל...

הערר פּישער האָט זיך ווי פערשעמט און געשוויגען. דאָס האָט מיר פערשטאַרקט דעם פערדאַכט און איך האָב שוין אַביסעל דרייסטער זיך געוועגדט:

— וואַהרשיינליך קומען זיי איצט ניט פון דייטשלאַנד...

דער הערר פּישער האָט נאָך אַ טיעפערן זיפץ געענטפערט:

— זי אירען זיך, מיין הערר, די סטרונעס קומען ווי אי־

מער פון דייטשלאַנד, עס קומט מיר אַן שווער. אבער איך בע־קום זיי.

— אבער זיי זיינען פאַרט ניט די זעלבע, וואָס אמאָל...—

בין איך פעסט געשטאַנען ביי מיין מיינונג.

הערר פישער האָט אַ זיפץ געטהאַן און צונעשאָקעלט מיט'ן קאָפּ:

— יאַ, דאָס גיב איך צו...

און נאָך אַ קורצער פויזע האָט ער מיר ערקלערט:

— איהר ווייסט, מיין הערר, אז די סטרונעס האָבען ביי'ן ענדע אַ קניפּעל. דער דאָזיגער קניפּעל קען מיט די הענד נישט געמאַכט ווערען. די סטרונע איז גליטשיג און עס איז אונמעגליך זיי ביי דער ענדע מיט די הענד צו פערפעסטיגען. דערצו האָט מען גענוצט די צייהן. ביי דער ארבייט זיינען געווען די שעהנסטע און געזינדסטע זיהן פון דייטשלאנד. מיט זייערע יונ־גע צייהן פלעגען זיי דעם דאָזינען קניפּעל אזוי פערפעסטיגען, אז די דייטשע סטרונע איז געווען די שטאַרקסטע פון אַלע סטרו־נעס... נון, מיין הערר, איז געקומען דער קריעג און האָט אַלע יונגע לייט פון זייער היימען אוועקגענומען; וואו ליעגען זיי איצט ניט פערזעעט? אויף די פראנצויזישע, בוקאָווינער, בעל־גישע, טערקישע, אָסט פרייסישע און אנדערע פעלדער.. ביי די סטרונעס ארבייטען איצט אלטע לייטע. די האָבען נישט קיין צייהן... פערקניפּען די ענדע פון דער סטרונע מוזען זיי מיט די הענד און אמאָל מיט זייערע דזיאנסעס. דערפאַר איז איצט די דייטשע סטרונע אזוי שוואַך... דערפאַר פּלאַצט זי אזוי...

אבער איך נענאר אייך נישט. נאָט בעוואהר, די סטרונעס זיינען עכט דייטשישע... זיי זיינען בלויז געמאַכט פון אלטע לייט, וואָס האָבען נישט קיין צייהן, ווייל די דייטשע יוגענד איז צום קריעג אוועק...

אויסהערענדיג די דאָזיגע ערקלערונג האָט מיך אנגעהויבען

צו שוידערן, און ווען איך שפּיעל איצט אויף די שוואַך־אַנ־
גענצווינגענע סטרונעס, שטעלט זיך מיר פאר דאָס דייטשע פּאָלק
פון לויטער אַלטער לייט, און באַלד דערזעה איך פאר די אויגען
די רעשטלאַך פון די איבעריגע פעלקער, אַלטע, אַחן צייהן און
אָהן קראַפט און שפּיעלענדיג אויף מיין פּיעדעל אַ טרויעריגען
ניגון און די סטרונעס פּלאַצען, ראַכט זיך מיר, אז דאָס פּלאַצען
די סטרונעס פון דער מענשהייט, וועלכע האַלטען זיך אין איין
אויסשלאַכטען און די יונגסטע זיהן, די מוזיק פון לעבען, האָט
זי אַוועקגעשיקט צום טויט און איבערגעלאָזט בלויז די אַלטע,
די מאַכטלאָזע...

און עס פּלאַצט אַ סטרונע נאָך אַ סטרונע...

.1915

די פיער העלדען.

זיי זיינען פאר זייער העלדישקייט נישט דעקארירט געווארען, אבער יעדער האט צוגעגעבען, אז זיי זיינען די גרעסטע העלדען פון דער ארמעע, וועלכע איז בעשטאנען פון פיער מיליאן.

פון פיער מיליאנען סאלדאטען, זיינען זיי די שטארקסטע, די העלדישסטע געווען.

זיי האבען נישט פערנארט קיין פיינד אין געפאנגענשאפט, זיי האבען נישט פערכאפט קיין קאנאנען, האבען נישט אויסגעפארשט וואו געפינט זיך דעם שונא'ס א טייל פון דער ארמעע אז מען זאל א דאנק דעם איהם בעפאלען און איהם פערניכטען; זיי האבען נישט גערעטעט דעם קאפיטאן זייערען, דעם רעגימענטס-פיהרער; זיי האבען נישט געאפפערט זייער לעבען צו רעטען די פאהן, וועלכע איז שיער־שיער נישט אריינגעפאלען צום שונא.

ניין! די אלע העלדישקייטען האבען זיי נישט בעוויזען.

און דאך, ווען מען האט זיי געפיהרט פארביי די רייהען פון זייערע ברידער, די סאלדאטען, האט זיי יעדער אנגעקוקט מיט שטילער און אינערליכער בעוואונדערונג און האט זיי מקנא געווען.

און נישט נאר זיי זיינען נישט דעקארירט געווען — פערקעהרט, זייערע קליידער זיינען געווען פון ארעסטאנטען — די קליידער פון שאנדע. די קאפ געראזירט און ערווארטעט האט זיי די שטראף פון טויט.

אבער אלע האבען געוואוסט, אז זיי זיינען העלדען!

אפילו די וואס האבען זיי געאורטהיילט, די גענעראלען

פון קריעגס־געריכט. אפילו דער קעניג אליין, וואס האט נעמוזט אונטערשרייבען זייער אורטהייל, האט שטיל און טיעף אין הארצען ביי זיך געטראכט:

— העלדען!

זיי האבען זיך ענטזאגט צו נעהמען אנטייל אין קריעג.

— מיר זיינען געגען קריג! האבען די פיער די גאנצע צייט גע׳טענה׳ט.

און די אלע האבען זיי אין הארצען גערעכט געגעבען. די פיער מיליאן סאלדאטען פון דער זעלבער ארמעע, צו וועלכער בלויז די פיער האבען נישט געוואלט געהערען, האבען אויך ניט געוואלט קיין קריעג; פיעלע פון זיי האבען געהאט געליעבטע צווישען די פעלקער, מיט וועלכע מען הייסט זיי זיך שלאגען. פיעלע האבען גאר גערעכענט פאהרען אין יענע לענדער אויף וועלכע זיי געהען איצט צו בעצווינגען, און דארט געניסען גליק און פרייד... אבער זיי זיינען געווען שוואך און וויניג מוט גע־האט דאס צו דערצעהלען און פון אלע פיער מיליאן סאלדאטען וועלכע זיינען געווען שטום ווי די שאף, האבען זיך אויסגע־טענה׳ט בלויז די פיער:

— מיר ווילען ניט קיין קריעג! און מיר ווילען נישט העל־פען אייך!

און די אבטיילונג סאלדאטען, וואס האבען זיי בעגראבען, האבען שיטענדיג די ערד אויף די פרישע קברים פון די אמת׳ע העלדען, אלע ווייל זיך ארומגעקוקט און אין זייערע בליקען איז געלעגען בעוואונדערונג:

— דאס זיינען געווען פיער העלדען!

און געהענדיג צוריק שווייגענדיג האט יעדער געטראכט:

— פאר וואס זיינען מיר אזוינע העלדען ניט געווען?

און דער איינער, וואס האט געהאט אויף זיין ברוסט א קרייץ, אלס בעלוינונג פאר זיין העלדישקייט, האט איהם אנ־געקוקט און זיך פערשעמט...

— יענע — האט ער געטראכט — זיינען גרעסערע העל־
דען געווען!
אויף זיינע קברים וועט מען נישט שטעלן קיין קרייץ.
אפשר שפעטער, ווען די מענשהייט וועט זיך ערוואכען...
דערווייל זיינען געווען בלויז פיער העלדען —
פון פיעלע מיליאנען!
געבענשט זאלען זיין זייערע נעמען אויף איביג...
אבער זייערע נעמען האט מען נישט אנגעגעבען — די
נאכריכט איז געווען קורץ:
פיער האבען זיך ענטזאגט!
ווועלען מיר זיי רופען:
די פיער העלדען!

1915

ביים סטרוזש.

אין שטאדט האט מען גערעדט וועגען א פאגראם. דער חערר קאצאווסקי, אן איינענטהימער פון א הויז, האט נאך עטליכע נעכט טראכטען, וואו בעהאלט מען זיך אין פאל, אז עס וועט מאקע אויסברעכען א פאגראם? — ענדליך גליקליך א שטייכעל געטהאן:

— ביי'ם סטרוזש!

און זייענדיג שטארק איבערראשט פון דעם דאזיגען איינפאל, האט ער פערגעסען אן זיינע אסימילאציאנס־אידעען און האט אויף אידיש פאר זיך אויסגערופען:

— גרויסארטיג, ווי איך בין א איד!

ער האט זיך אבער דערשראקען פאר דער דאזיגער פראזע און האט, זיך אומקוקענדיג אויף אלע פיער זייטען, נאך העכער אויסגעשריען:

— „אטליטשנא, יעי באגו!"

זיין סטרוזש האט געוואוינט אין א קליין שטיבעל, וואס איז געוועזן עקסטרא פאר איהם אויסגעבוים. אין דעם דאזיגען שטיבעלע איז דער הערר קאצאווסקי קיינמאל ניט געוועזן. אז ער דארף וועזן עפעס האבען דעם סטרוזש, קלאפט ער איהם אן אין פענסטער און יענער נעהמט גלייך ארויס.

נאך דער דאזיגער גליקליכער אידעע האט הערר קאצאווסקי בעשלאסען אריינצוגעהן אין שטיבעלע און בעטראכטען עס.

ער האט אפילו אין אנפאנג געזוכט אן אויסרייד. גלאט אריינגעהן צום סטרוזש פערברענגען פאסט ניט פאר א בעל־הבית. נאר ניט געפינענדיג קיין שום אורזאכע, האט ער זיך בערוהיגט, אז פערקערט, ווי באלד ער דארף האבען יענעם'ס

לאסקע, איז טאקי בעסער אריינגעהן אזוי צו איהם, זאָל ער זעהן, וואָס פאר א גוטען בעל־הבית ער האָט, און זאָל ער איהם אין אן עת־צרה פערטיידיגען פון גוי'שע הענד.

אז קאצאָווסקי איז אריין צום סטרוזש, איז דער לעצטער, א נידריגער דארער ערל מיט א פערלאָזענער באָרד, געזעסען ביי א הילצערנעם טיש און געזופט עפּעס פון א קריגעל מיט א הילצערנעם לעפעל. דערזעהענדיג פאר זיך דעם בעל הבית, איז דער סטרוזש ווי מבולבל געוואָרען, האָט זיך גיך אויפגעשטעלט, געכאפּט ווישען די וואָנסעס, און אין גרויס פערלעגענהייט אויס־געראָפען:

— דזיען דאָברי, פּאנאָטשעק...

נאָר דער ה' קאצאָווסקי האָט ניט געהערט. איהם איז ניט געפעלען געוואָרען, וואָס דער סטרוזש עסט אין א חיטעל, פּונקט ווי א איד... וואָס פאר בעשיצער קען ער זיין?...

— וואָס עסטו עפּעס אין א חיטעל? — האָט ער איהם געפרעגט.

— א, פּשעפּראשאם, פּאניע! — האָט דער סטרוזש דער־שראָקענערהייט אראָבגעכאפּט דאָס היטעל און געהאלטען אין האנד...

נאָכדעם האָט ה' קאצאָווסקי בעמערקט, אז דער סטרוזש זיינער טראָגט א באָרד און דאָס פּעראידישט א ביסעל זיין פּנים.

— פאר וואָס גאָלסטו זיך ניט? — האָט ער איהם גע־פרעגט.

— דער ראזיר־מעסער איז טעמפּ געוואָרען, — האָט דער סטרוזש ווי פערשולדיגט געענטפערט.

דער ה' קאצאָווסקי האָט איהם געוואָלט פּאָרלייגען עטליכע קאָפּיקעס אויף געהן אָבגאָלען זיך, נאָר ער האָט ניט געוואוסט, אויף וואָס פאר אנ'אופן. ענדליך איז איהם געלונגען צו זאָגען:

— נא, איך שענק דיר א גריוונע און געה גאָל זיך אָב.

דער סטרוזש האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן צו קאַצאַווסקי'ן, געכאַפּט זיין האנד און געוואָלט זי מיט בעגייסטערונג אַ קוש טהאָן. נאָר קאַצאַווסקי האָט זיך ניט געלאָזען. ער האָט איהם דערלאַנגט אַ זילבערנע גריוונע.

— אָבער היינט זאָלסטו זיך טאַקע אָבגאָלען.

— זיכער — האָט דער סטרוזש אויסגעשריען.

קאַצאַווסקי האָט גענומען בעטראַכטען די שטיבעל, ער האָט געזוכט די איקאָנע און סתם הייליגע בילדער. נאָר אויסער איין אַלט פערמעקט בילד, וואָס איז געהאָנגען אויף דער פעררויכערטער וואַנד, האָט ער ניט געזעהן.

„גאָר ווי אַ אידיש־שטיבעל!“ האָט קאַצאַווסקי געטראַכט און האָט געצווייפעלט אין דעם שוץ, וואָס ער קען דאָ בעקומען.

— דו ביזט גאָר ניט קיין פרומער... האָט ער גע'מסור'ט מיט אַ שמייכעלע: — ביי דיר איז ניטאָ קיין איקאָנעס...

— אָט הענגט דאָך! — האָט דער סטרוזש אָנגעוויזען אויף דעם אַלטען בילד.

— ס'איז גאָר ניט קענטיג... אַלט, אָבגעריבען...

— מען האָט געראַרפּט קויפען אַ פּאָר בילדער, — האָט דער סטרוזש געזיפצט, — נאָר ס'איז ניטאָ פון וואַנען...

— נו, איך וועל דיר געבען אַ רובעל און קויף איין אַלע הייליגע בילדער...

דער סטרוזש האָט זיך ווידער אַ וואָרף געטהאָן צו קאַצאַווסקי'ן, און דאָ האָט שוין ניט געלונגען קאַצאַווסקי'ן די האנד ארויסצורייסען, דער סטרוזש האָט זי שטייף געהאַלטען און בעדעקט מיט פלאַמענדע קושען.

— נאָר זאָלסט דאָס געלד ניט פער'שכור'ען! האָט קאַצאַווסקי געוואָרענט...

— חלילה! — האָט דער סטרוזש זיך בעליידיגט. אָט באַלד געה איך און גאָל זיך אָפּ און קויף די הייליגע בילדער.

אז קאצאוּוסקי איז אויף מארגען אריין צום סטרוזש, איז קענען איהם ארויס דער לעצטער אז אבגעראזירטער, און האט געהאט אן אמת נוי'שען פּנים, פון וועלכען קאצאוּוסקי האט גע־שעפּט פיעל נחת... נאך מעהר איז ער צופריעדען געווען פון די הייליגע בילדער, מיט וועלכע עס איז געווען אויסגעהאנגען א האלבע וואנד.

— דאס האסטו אלץ פאר איין רובעל אנגעקויפט? — האט ער געפרעגט.

— עס איז נאך געבליבען א גריוונע אויף א ביסעל בראנפען... האט דער סטרוזש ווי פערשולדיגט געשמייכעלט, און אין א ווײלע ארום האט ער צוגעגעבען:

— די ראזינע זאכען זיינען איצטער זעהר וואלוועל...

קאצאוּוסקי האט אבער ניט געהערט. ער האט נאר געקוקט אויף דער וואנד מיט די הייליגע בילדער און געטראכט:

— איצטער איז גוט!

אין א ווײלע ארום האט ער זיך עפּעס דערמאהנט און זיך געווענדט מיט א שמייכעלע צום סטרוזש:

— און א לעמפּעלע פאר דער איקאנע פאר וואס צינדסטו ניט אן?... ביזט — חי—חי—חי—נאר ניט קיין פרומער.

— איך וועל א לעמפּעלע אויך אנצינדען! — האט דער סטרוזש ווי פערוואונדערט געענטפערט — כאטש א לעמפּעלע, פאנטשעק, איז אין מיטען וואך ניט קיין חוב... ווי ווער עס וויל...

— נישקשה, צינד אן! — האט קאצאוּוסקי געראטהען: יעדער דארף היטען זיין אמונה...

— דאס איז אמת... האט דער סטרוזש בעשטעטיגט, און האט אויפגעהויבען די אויגען זיינע אויף קאצאוּוסקי'ן מיט א בעהאלטענעם חשד.

קאצאוּוסקי האט געקוקט און מאדנע געשמייכעלט...

דורך א שפּאַלט.

דער צירק, וואָס האָט זיך אָבגעשטעלט אין שטאָדט, האָט חיים׳קען, א 12־יעהריגען תלמוד־תורה אינגעל קיין רוה ניט געגע־בען... ער איז אלע מאָל קיין גרויסער מתמיד ניט, אלע מאָל איז זיין קאָפּ ניט ביים לערנען. נאָר דער גוטער יאָהר ווייס איהם וואו, און ער כאַפּט נישט איין מאָל ביים לערנען פון קאַפּריזנעם מלמד א חלק פאַר זיין ניט וויסען וואו מען האלט. דער צירק אָבער האָט אין גאַנצען איהם ווי מבולבל געמאַכט און די קלעפּ פון רבי׳ן האָבען זיך פערגרעסערט אויף א היבשען פּראָצענט. נאָר אפילו צו די קלעפּ נופא הערט ער זיך אויך ניט צו: בשעת דער רבי שלאָגט איהם, ווייס ער אויך ניט, וואו דער רבי האלט, צו ביי׳ן רוקען, צו ביים באַק, צו ביים קאָפּ. אויך דאַמאָלס, ביי די קלעפּ, זיינען זיינע אלע געדאַנקען וועגען צירק...

וואָס איז אַזוינס א צירק, ווייס ער ניט. אינגלעך, וועל־כע האָט געלונגען זיך אריינצוגנב׳ענען אויף א רגע אהין, דער־צעהלען זיך אָן חדושים. מילא, קוליען זיך איז ביי איהם נישט פון די גרויסע זאכען: „חייקעל הוגד" קען זיך אויך קונציג קו־ליען, אבער אויסער קוליען זיך ווייזט מען דאָרט אַזוינע קונ־צען, וואָס די האָר שטעלען זיך קאַפּויר. זאָל זיין, אז דאָס איז אפילו, ווי די אינגלעך ערקלעהרען דאָס, „טומאָן"! נו, אז טומאָן איז וואָס? ווערט שוין דען קלענער דער אינטערעס? אדרבא, ווייל דאָס איז „טומאָן", ווילט זיך חיים׳קען נאָך שטאַרקער אָנ־קוקען עס.

ווי אַזוי אָבער קוקט מען עס אָן? ווי אַזוי כאַפּט מען זיך אריין אינוויינינ, האָטש אויף איין רגע. נאָר עפּיס זעהן, עפּיס א שלינג טהאָן מיט׳ן אויג!

ווענגען א בילעט צו קויפען, איז גאר ניטא וואס צו קלערען. דער וואלוועלסטער בילעט אויף „גאלעריע“ קאסט א גאנצער פערציגער. ווען ס׳וואלט קאסטען א פיערער, קען ער נאך אמאל האבען א האפנונג צו גנב׳ענען ביי דער מאמען: אמת, זי וואלט נאכדעם געוויינט. די האר זיך געריסען, און צוויי טעג נאכדעם וואלט זי אומגעגאנגען מיט א פערבונדענער באק פון צאהנווערה־טאג... אבער צוליעב קריגען א בילעט אין צירק, וואלט ער עס געטהאן: אז ער האט אמאל גע׳גנב׳עט א פיערער צו זעהן „מכירת יוסף“ איז דען בילכער געווען?... א גאנצען פערציגער אבער, מיט אמאל, פערמעגט קיינמאל ניט די מאמע, סיידען ערב־פסח, ווען זי ברענגט א האלבען רובעל פון „קאמיטעט“: בינדט זי עס אבער איין אין קאפ־טיכעל און שלאפט שוין דערמיט ביז מארגען פריה...

בלייבט נאר א צווייטער מיטעל: ארייג׳גנב׳ענען זיך. — איז ערשטענס חיים׳קע א שרעקעדיגער: ווי ער קומט צו נאהענט צום „ארייגגאנג“, הויבען זיך אן זיינע דינע פיסלעך צו שאקלען, ווי דעם רבי׳ס הענד נאכדעם, ווי זיי האבען עטליכע קלעפ געגעבען, און דער אטהעם פערכאפט איהם, פונקט ווי אין טייך זומער, ווען חברה „קונדסים“ טונקען איהם אב... און צווייטענס, האט ער שוין געפרופט דאס אויך — צוויי מאל: איינמאל איז ער שוין געווען נעבען „טהיר־פארהאנג“ און א צווייטען מאל שיער־שיער הינטער׳ן פארהאנג, און ביידע מאל האט ער געלייזט עטליכע קלעפ פון צווייערליי הענד: פון דעם קאסיר׳ס און פון דעם גאראדאוואי׳ס, אז איהם איז פינסטער געווארען אין די אויגען און ער האט גאר ניט געזעהען...

דרעהט זיך חיים׳קע ארום נעבען צירק. אומעטיג איז אפילו ניט, די גאנצע הילצערנע געביידע איז ווי בעלאגערט פון א גע־דיכטער מאסע; חברים פעהלען אויך ניט: די גאנצע „תלמוד־תורה“ איז דא, דערצו שפיעלט מוזיק. איז אן אנדער צייט וואלט דאס אליין פאר חיים׳קען גענוג געווען, בפרט, אז די מוזיק איז

נאך א „וואיענע“, מיט א פויק, וואס ער האט דאס זעהר ליעב. אבער דאס אלעס איז פערגלייך מיט דעם, וואס עס טהוט זיך אינווייניג, איז אזוי קליין, אז חיים קען זיך ניט צופרידען שטעלען. און ווי א פער׳סם׳טער לויפט ער אום ארום די הילצער־נע װענד פון צירק און זוכט א שפאלט...

און זוכענדיג עטליכע אבענדען, איבערטאפענדיג יעדעס ברעטעל פון צירק, האט חיים׳קע ענדליך געפונען א קליין שפעל־טעלע אין א ברעט. אבער עס האט געהאט צוויי מעלות: ערש־טענס, האט עס זיך געפונען אין יענער זייט, וואו קיינער געהט נים, אזוי, אז חיים׳קע איז געווען זיכער מיט זיין „פאזיציע“. אז קיינער וועט זי פון איהם ניט אוועקנעמען, און צווייטנס איז דער שפאלט אין דער נידער געווען און חיים׳קע האט געקענט בעקוועם זיצען אויף די קניע.

ענטציקט פון דעם געפינס, האט חיים׳קע די ערשטע מינו־טען גאר פערגעסען אן צירק. דער שפאלט, וואס האט נאר גע־דארפט דיענען אלס מיטעל, צו זעהן וואס אין צירק קומט פאר, איז ביי איהם עפּיס ווי אליין דער ציעל געווארען. ער האט גע־פונען און איז שוין גליקליך! באלד אבער האט ער זיך דער־מאנט, אז דער עיקר איז טאקי דער צירק און ער האט גענומען אריינקוקען אינווייניג און זעהן, וואס עס קומט פאר אין צירק.

און חיים׳קע האט גלייך דערזעהן אן „אקטיארקע“, אנגע־טהאן אין א קורץ קליידעל, בענעהט מיט פינקעלדיגע בריליאנ־טען, מיט נאקעטע הענד און א נאקעטער ברוסט. נע־בען איהר אן „אקטיאר“ אנגעטהאן ווי אן אפיציר, טאקע ווי אן אמת׳ער אפיציר מיט א סאבליע אויף דער זייט, און זיי ביידע ראנגלען זיך... זי לאכט און לאזט זיך ניט „בייקומען“: אבער דער אפיציר הויבט זי אויף אין דער הויך (א געזונטער אפיציר! טראכט חיים׳קע) לאזט זי אראב צוריק אויף א בע־

טעל, וואס שטעהט אין א ווינקעלע און ווערט מיט איהר „גוטע פריינד“ און הויבט זי אן שטארק צו קושען...

— וואס איז דאס פאר א קונץ ! — טראכט זיך חיים'קע—שקצים מיט שיקסעס קושען זיך דאך אויך...

נאר מסתמא וועלען די צוויי באלד ווייזען א שעהנערען קונץ. און חיים'קע ווארט, וואס איינענטליך פאר א קונץ וועלען זיי ווייזען. ער ווארט א פאר מינוט, אבער אויסער א ראנגלענים צווישען זיי ביידען זעהט ער ניט. באלד ווערט דער אינטערעס נאך קלענער, דער אפיציר שטעהט אויף, נאך איהם זי, און געהען איינע נאך די אנדערע ארויס.

— שעהנע קונצען ! — לאכט חיים'קע און האט שוין חרטה אויף די מיה, וואס האט איהם געקאסט צו זוכען אזוי לאנג א שפאלט.

פון דעסטוועגען, אויף מארגען, אז די אינגלעך אויפ'ן תלמוד־תורה הויף האבען גענומען שמועסען מיט ברענענדע אויגעלעך וועגען צירק, האט זיך חיים'קע ניט געקענט איינהאלטען און האט מיט א שטאלצען קול אויסגערופען :

— איך האב נעכטען אלץ געזעהן !

— וואו האסטו געזעהן ? — האבען די אינגלעך מיט א אונגלויבינען טאן, אבער ניט אהן קנאה, געפרעגט.

— איך האב געפונען א שפאלט... איך האב געזעהן...

— וואס האסטו געזעהן ? עפעס שעהנע קונצען ? דערצעהל ! — האבען די אינגלעך איינע נאך די אנדערע גענומען בעטען.

— ניין ! דערצעהלען קען איך ניט.

— פאר וואס ? — פרעגט איינער פערוואונדערט.

— ווייל ער האט גארניט געזעהן, — ענטפערט לאבענדיג א צווייטער.

— ער „פוצט“ א מה, וויצעלט זיך א דריטער.

— איך האָב יאָ געזעהן... — פערזיכערט חיים'קע מיט ווערענדיג.

— מו דערצעהל...

— איך שעהם מיך...

די אינגלעך האָבען זיך צולאַכט און חייםקע איז רוים געוואָרען...

און ער האָט א לאנגע צייט ניט דערצעהלט, וואָס ער האָט געזעהן בלויז הינטער די קוליסען פון צירק, מיינענדיג, אז דאָס איז געווען די אמת'ע פאָרשטעלונג...

אין בריסטאָל.

(מאָנאָלאָג)

זינט עס האָט זיך אויסגעבויט די קאַפע בריסטאָל, קאַכט ממש וואַרשוי, און פרעג וואָס, פרעג ווען! פֿאַט בין איך נעכטען ביינאַכט מיט „מיינער“ דאָרט גע־ ווען... וואָס זאָל איך טהאָן? א יונגער מאַן, ערשט א יאָהר נאָך דער חתונה, זי וויל האָבען פערגעניגען, — האָב פערגע־ ניגען — קום אין בריסטאָל! כאָטש פערמעגען פערמעג איך עס דאָך ניט — פון די 50 רובעל שכירות, וואָס איך נעהם ביי מיין פֿעטפֿיק, איז דאַנקען גאָט, אז מען לעבט זיך דורך מיט עסען און א בגד און ניט מיט בריסטאָל, נאָר מילא גאָרנישט, עס איז היינט אזאַ וועלט, אז אלץ טהוט מען איבער'ן כח; בין איך געגאַנגען אין בריסטאָל.

געגאַנגען אין בריסטאָל! רעדען רעדט זיך עס גאַנץ גרינג. אבער ביז וואַנען מיינע איז פאַרטיג געוואָרען מיט איהר טואַ־ לעט, איז ניט אזוי גרינג געווען. זי איז שוין דאַכט זיך פאַרטיג. אָנגעטהאָן דאָס בעסטע קלייד, פערקאַמט זיך „סעצעסיע“ — „קום שוין!“ שריי איך און זי — גאָרנישט, טשעפּעט אָן, וואָס עס געפינט זיך נאָר אין אלמער. — „קום שוין!“ שריי איך ווייטער: „גענוג דיר צו פוצען זיך“... „בריסטאָל, נאַרעלע“ ענטפערט זי. — „פּששש...“ לאַך איך: וואָס איז מיר בריס־ טאָל“... „שיסער מיינער! — לאַכט זי צוריק... — פּאַמעלעך!“ מילא בקיצור, עס האָט געדויערט צוויי שעה אויפ'ן זייגער, איך בין אייך אויף נאמנות ניט מגזם — ביז זי איז פאַרטיג גע־ וואָרען. אמת, זי האָט אויסגעזעהן ווי א בת־מלכה — עס איז

געוועז א נחת א קוק צו טהאָן אויף איהר. „מיט אזא פּלוגית'טע — האָב איך געקלעהרט — מעג מען ניט נאָר געהן אין בריס־טאָל נאָר אפילו צום גובערנאטאָר אויף א באָל". מילא, בקיצור— מיר זיינען אוועקגעגאַנגען.

צוגעגאַנגען צום בריסטאָל, מוז איך אייך זאָגען, האָט מיר א קלאַפּ געטהאָן אין הארצען און איך בין געוואָרען פערצי־טערט. און איהר דאַרפט וויסען, אז קיין טרוס בין איך ניט. איך האָב שוין פיער יאָהר דעם קייזער געדיענט, געטראָגען דעם פריקאז צו די גרעסטע אָפיצירען, געוועזען אויף א צארסקע מאַנעווורע, און איצטער איז א סברא, אז מען וועט דאַרפען וויע־דער געהן שיסען, עס האַלט דערביי... פון דעסטוועגען — גאַר־נישט. וואָס איז די מורא ?... ביי דער טהיר פון בריסטאָל בין איך אָבער א טויטער געבליבען. קאַרעטען איינע נאָך די אנדערע פליהען צו ביז צו דער סאמע טהיר, ס'שפּרינגען ארויס מאַנאַר־כעס, פּריצים, גראַפען !... היינט די עלעקטריע ביי די זייטען, ליכטיג ווי ביי טאָג, און ביי די טהירען שטעהען די שווייצאַרעס, אנגעטהאָן אין גאָלד און אין זילבער, עפענען יעדערען און פער־מאַכען נאָך יעדערען די טהיר — עס קעהרט די וועלט. אין מי־טען דערינען וועט ארייננקומען אזא מין אידעל ווי איך... די מעשה איז דאָך אזוי, וואָס זאָל מען זיך נאַרען ? ווער בין איך? אן ארימער פּריקאזשיטשיקעל...

— נו, וואָס האָסטו זיך אָבגעשטעלט ? — פרעגט מיך מיי־נע, זעהענדיג ווי איך בין שטעהן געבליבען.

— וואַרט, לאָז מיך אָבכאַפּען דעם אָטהעם ! — ענטפער איך. — איך קען דאָך ניט ארייננגעהן אין בריסטאָל און סאָפּען ווי א גאַנז.

— נו, כאַפּ דעם אָטהעם — ערלויבט זי מיר, און איך זעה, ווי זי אליין איז אויך שטארק צורודערט; אפּנים, זי איז אויך ניט קיין גרויסע גבור'טע. זי שרעקט זיך אויך.

מיר שטעהען אזוי ביי דער טהיר און כאַפּען דעם אָטהעם

און קוקען דערוויייל אויף די, וואס געהען אריין און אויף די, וואס געהען ארויס, און איך האב ניט קיין העזה א ריהר טהאן די טהיר.

— ווייסט, ביילקעלע, וואס איך וואלט דיר געזאגט? — וועגד איך מיר מיט א גוטינקען שמייכעלע צו מיינער....

— וואס? — פרעגט זי מיר.

— לאמיר געהן אהיים... פאלג מיר!.. וואס ווילען מיר דא טהאן?

— געה שוין, געה! — וויל זי נים. — נארעלע, — מאכט זי מיר מוטה, — וואס האסטו מורא, קום אריין!

מילא, וואס זאל איך אייך זאגען, אז איך האב בכח געהאט צו עפענען די טהיר, בין איך דער גרעסטער גבור אין דער וועלט, מעהר גבור ווי נאפאלעאן. כ'לעבען, לאמיר זיך ניט נארען, זוען האב איך געהאט די געלעגענהייט צו אריינגעהן אין אזא ארט!

מילא, אריינגעגאנגען. אין די אויגען האט מיר געגעבען א בליאסק צעהנדליגער לאמפען, ליכטיג ווי בייטאג. איך פיהל, ווי דער קאפ פערדרעהט זיך מיר און אט־אט פאל איך אנידער. איך זוך אן ארט צוצושפארען זיך — אלע טישלעך ביז איינעם פערנומען, כאטש נעהם און שריי חי וקים... איך לאז זיך געהן, זי נאך מיר, זוכען א טישעל, און איך פיהל, ווי טויזענד אויגען לעבערען מיר די פלייצע! און אפשר האט זיך מיר געדאכט. עס קען זיין, אז קיינער האט גאר ניט געקוקט. בקצור, קוים מיט צרות געפונען גאר ביים עק, ערגעץ נעבען די קליידער, א קליין טישעלע, מיט איין שטוהל אבער. שלעכט! וואס טהוט מען? איך זאל זיך זעצען — פאסט ניט: ראמען־עהרע! אין דער היים אפילו קוק איך דערויף ניט, אבער אין בריסטאל קען מען ניט זיין קיין חזיר... פערקעהרט, איך זאל לאזען איהר זיך זעצען — איז עפעס אויך ניט פאסיג: די דאמע זיצט און דער „הערר" שטעהט, ווי א באק... איך בין אזוי צוטומעלט געווארען, אז איך האב ניט געוואוסט, אויף וואסער וועלט איך בין, איהר

קענט אייך פארשטעלען, אז אויפ'ן באלקען האב איך געזוכט א שטוהל... געהויבען די אויגען און געזוכט, ווי איך בין א איד!... מילא, „מיינער" בין איך ניט מקנא געווען, זי איז געשטאנען ווי א גלאמפ און האט געקוקט ווי א האהן אין בני־אדם. איך האב פערשטאנען, אז זי האט חרטה אויף איהר גאנצען אויפ־טהו. עס האט זיך מיר געוואלט זאגען איהר: „אהא, ווערסט ווייטער וועלען געהן אין בריסטאל?!" נאר איך האב ממש אויף איהר רחמנות געהאט. מילא, בקצור, מיר זיינען געשטא־נען ביידע, אזוי ווי די בעק, אודאי צעהן מינוט, אויב ניט מעהר, ביז נעבען אונז איז לעדיג געווארען א טישעל. דאנקען גאט, מיר זיצען שוין. דערמאן איך זיך אין מיטען, אז איך זיץ אין אויבער־בגד און אין הוט, ווייס איך ניט, צי וועט מען דער־פון לאכען צי ניט. א קוק טהאן אויף לייט, זעהן ווי זיי טהוען — האב איך פשוט מורא. מיר דאכט זיך, אז עס זיצען סאמע בע־רען... פונדעסטוועגען שטארק איך מיך און ווארף א בליק אויפ'ן עולם, און דערזעה גאט צו דאנקען א יונגען מאן, וואס זיצט קע־גענאיבער אין א צילינדער, בין איך שוין אביסעל רוהיגער גע־ווארען. אמת, איך האב געקלעהרט, אפשר אין א צילינדער פאסט יא, און אין א קאפעלוש ניט. נאר מילא, קיין סכנות שטעקט שוין ניט; באמש היים איז מיר, אז ממש דער שוויים רינט טראפענווייז, א קליינינקייט — פון דער בעלייכטונג אליין קען זיין ווארים אין גרעסטען פראסט. נאר מילא, די הייסקייט בין איך שוין מוחל, אבי געקראגען א שטיקעל ארט, וואו רעם קאפ אנצושפארען.

„מיינע" איז שוין אויך אביסעל צו זיך געקומען. איך האב געזעהן, ווי זי קוקט שוין אביסעל זיכערער און שמייכעלט:

— א, וואס דא טהוט זיך, ווי רייך!

עס פערשטעהט זיך, אז איך בין אויך נתפעל פון אלץ, נאר איך מאך מיר קאלט און בין מבטל:

— עט, וואס זעהסטו דא אזוינס?

מילא בקצור, מיר זיצען אַב נאָך צעהן מינוט און מיר ווייסען ניט, וואָס צו טהאָן. די קעלנערס, ווי גראַפען, לויפען אום פון איין טיש צום צווייטען, פרעגען פונאַנדער ביי די געסט, וואָס ווילען זיי; דערלאַנגען אַלץ, און צו אונז שמעקט מען אפילו נים. וואָס איז דאָס? דאָס איז דאָך עפּעס א בעליידי־גונג. פון וואַנען ווייסטו, קעלנער, ווער איך בין, און וויפיעל שכירות איך נעהם? אַנגעטהאָן, גאָט צו דאַנקען, דאַכט זיך, בין איך ניט ערגער ווי לייט, דער אויבער־בגד אליין קאָסט 40 רובעל, דער סורדוט אויך אַזוי פיעל, פאַר דעם קאַפּעלוש האָב איך אויף סכות אָבגעצאָהלט פיער קערבלעך — דאַכט זיך אָרענטליך. ווער רעדט, מיין מאַדאַם איז דאָך אויסגעפּוצט אין עסיג און אין האָניג! בקצור, איך בין שטאַרק אין כעס. און אַז איך בין אין כעס, אַזאַ נאַטור האָב איך, קוק איך אויף קיין זאַך ניט. קלעהר איך, איך וועל צורופען א קעלנער, עס מעג זיך עקען די וועלט. געטראַכט און געטהאָן: עס געהט פערביי איי־לענדיג א קעלנער מיט א צעטעל, איך רוף איהם — „פּראָשׁע פּאַניע". „פּראָשׁע פּאַניע", ווייס איך אפילו, פּאַסט ניט צו זאָ־גען צו א קעלנער. וואָרים ווער איז ער? א משרת... נאָר זיי געהען אַזוי רייך געקליידט, אַז רופען זיי פּראָסט איז פּשוט א מורא. נאָר מיין „פּראָשׁע פּאַניע" העלפט אויך נים. ער לויפט אוועק אין אַנדערען עק, און געה כאַפּ איהם... אַז זיי פליהען, זאָג איך אייך, ווי די שדים. מילא, נאָכדעם בין איך דערגאַנגען, אַז איך האָב אומזיסט זיך מאוס געמאַכט, ווייל יעדערע דריי־פיער טישלעך, צי פינף (איך קען דען דאָס אויסרעכענען?) האָבען א בעזונדער קעלנער, און איך האָב אַלע קעלנערס איבערגע־רופען און „מיין קעלנער" גראָד פערזעהן... בקצור, מיין קעלנער איז צו מיר אַליין צוגעגאַנגען — איהר וואָלט זעהן א קעל־נער — א מאָנאַרכע! א פּאָר וואָנסען האָט ער, קען מען מיט זיי פערבינדען דעם גרעסטען פּאַק! ער איז צוגעגאַנגען, בין איך א טויטער געבליבען, א מת. געפרעגט וואָס מיר ווילען האָט

ער אזוי ערדעל, אז איך בין צו זיך געקומען און האב זיך געהאל־
טען אן עצה מיט מייגער:

— וואס זאל מען נעהמען? קאווע, צי טהעע?

— נעהם וואס דו ווילסט! — האט זי מיר גענטפערט.

— גיעך בענדזיע קאווע! — האט איך ארויסגערעדט, און
איידער איך האב צייט געהאט זיך אומצוקוקען, איז שוין דער
קעלנער ניט געווארען.

בקצור, אין א פאר מינוט ארום האט מען אונז געבראכט
אויף א זילבערנעם טעצעלע צוויי גלעזער קאווע מיט צוויי גלע־
זער קאלטע וואסער. וואס טהוט מען מיט די קאלטע וואסער—
האב איך ניט געוואוסט, ווי איך וויים ניט וואס מען טהוט צום
סדר מיט דער זרועה. איך בין א שטיקעל עם־הארץ אין די זא־
כען. איך קלעהר און קלעהר און קען ניט דערקלעהרען, צי גיט
מען א זופ קאווע און א טרונק וואסער, צי טרינקט מען אויס
פריהער די גאנצע קאווע און נאכדעם די גאנצע וואסער, אדער
פערקעהרט?

— אפשר ווייסטו וואס מען טהוט מיט די וואסער? —
האב איך שוין מיינער געפרעגט.

נאר מיינע איז געבעך רויט געווארען און האט געדריקט
מיט די פלייצעס: — „מילא, לאמיר טרינקען די קאווע און
נאכדעם די וואסער!“ — האב איך זיך פערלאזען אויף גאט'ס
בעראט און גענומען טרינקען. געטרונקען האב איך איידעל מיט
דרך־ארץ: א זופ און אוועקגעשטעלט די גלאז צוריק אויפ'ן טע־
צעלע. אבטרינקענדיג אזוי א פערטעל גלאז, בין איך אינגאנצען
צו זיך געקומען, מיינע אויך, און מיר האבען גענומען קוקען טא־
קע ווי עס געהער צו זיין. בקצור, איך קוק אזוי צו אלע טיש־
לעך, און דערזעה איין בעקאנטען, דעם אנדערען און דעם דריי־
טען, און דוקא פשוט'ע אידען, פריקאזשטשיקעס, ווי איך,
שטארבען נעבעך פאר א גראשען. „ע“, קלער איך, „וואס האסטו
מורא געהאט?“ און איך ווער ביי זיך שטייף, פונקט ווי אין

דער חיים. היים איז מיר אויפ'ן שעהנסטען אופן, בין איך מיר מישב און הויב אן אויסטהאן דעם בגד. האט זיך צו מיר גענגע־בען א כאפ עפעס א שייגעצעל פון א יאהר 13—14, און האט גלייך צוגענומען און איהם אוועקגעטראגען ערגעץ העט ווייט. די מעשה האט מיר שוין שטארק הנאה געטהאן, עס איז פונ־דעסטוועגען א כבוד — עס איז דאך פארט בריסטאל, מען קען דאך דאס ניט לייקענען... מורא האב איך אבער געהאט, א קשיא אויף א מעשה: אפשר וועט מען נאך פערביימען דעם בגד... איך האב אמאל געהאט אזא מעשה, און דוקא אין טהעאטער, אמת ניט אין ווארשוי. נאר דאס איז אלץ גארנישט. איך טרינק אויס די גלאז קאווע און הויב אן בעטראכטען דעם עולם נעהנטער, איך גיב א קוק: וועה איז מיר — אנטקעגען מיר זיצט מיין בעל־הבית! איך בין געווארען טויט: א קליינינקייט, ער קען נאך מיינען, אז איך שטעל איהם בדלות.

— קום אהיים, ביילקע — האב איך גענומען שלעפען מיינע.

— וואס איז, וואס איילסטו זיך? — זאגט זי אונצופרי־דען.

וואס אייל איך זיך, זאג איך איהר ניט. איהר מיינט, עס איז גוט צו בעווייזען זיך פאר א פחדן פאר א ווייב, בפרט נאך פאר א יונג ווייבעל; עס ווילט זיך ניט. בקצור, קוים מיט צרות — זי געהט. וויל איך אבצאהלען — ניטא דער קעלנער מייגער — פערפאלען נעווארען. שלעכט, וואס טהוט מען? זוכען איהם מיט די אויגען האב איך מורא, אז דער בעל־הבית זאל מיך ניט דערזעהן, — איך זיץ ממש אין געהאקטע וואונדען און היט זיך, ניט א ריהר צו טהאן. איך חאלט דעם קאפ צו דער וואנד און היים איהר, אז זי זאל אבשטעלען דעם קעלנער און איך וועל שוין בעצאהלען. זאגט זי, אז זי קאן איהם ניט, זי האט זיך אין איהם גאר ניט איינגעקוקט פריהער. א ביטערע מעשה! פילא, איך מאך הארץ און קעהר אב דעם קאפ און זוך אליין

און ציטער, דער בעל־הבית מיינער זאל מיך נים דערזעהן. א קליי־
ניגקייט! אומגליקליך קען איך ווערען! בקיצור, דער קעלנער
איז דורכגעגאנגען און איך האב איהם בעצאהלט 40 קאפיקעס
פאר צוויי גלאז קאווע... פאר די וואסער רעכענט מען נים, און
א גריוועניע האב איך איהם געגעבען „נא מטשאי", און איך וויל
שוין ענטלויפען. איז נימא דער שיינעצעל, וואס האט צוגעגר־
מען דעם בנר... געפעלט אייך אן עסק! און דא זיצט דער בעל־
הבית און אט נאך א האר דערזעהט ער מיך. א קלייניגקייט—
דער בעלהבית טרעפט דעם פריקאזטשיק אין בריסטאל! קוים
מיט צרות געפונען דעם שיינעצעל. ער האט מיך גאנץ פיין אנ־
געטהאן דעם בנד, האב איך איהם אריינגערוקט אויך א גריווניע
„נא־מטשאי" און זיך ארויסגעכאפט ווי פון תפיסה און האב גע־
דאנקט גאט וואס מיין בעל־הבית האט מיך נים דערזעהן... א
קלייניגקיים! דער פריקאזטשיק מיט איהם אין איין פלאץ און
נאך וואו? — אין בריסטאל: אונגליקליך וואלט איך געווא־
רען!...

דער מילכיגער טשאָלענט.

חשה איז אמאָל געווען א שענע בעל־הבית'טע אין קלעמענ־קע: קיין גביר'טע, אפילו קיין נגידה איז זי קיינמאָל ניט געווען גאָר קיין אָרימע אויך ניט: איהר מאן חיים בערעס איז געווען א הענדלער פון כל התבואות: פון ווייץ, קאָרען, האָבער, גערשטען גריקע, באָב און ארבעס, און אמאָל אויך פון טרוקענע יאגעדעס און שוועמליך: אין שטעדטעל פלעגט מען זאגען ; חיים בער־רעס וויל איינגעהמען די גאנצע וועלט... צי פלעגט ער פערדיע־נען צי ניט, האָט ער קיינמאָל ניט געוואוסט. אז מען פלעגט איהם פרעגען: וואָס מאכט איהר ר' חיים? ווי געהט עס אייך?" פלעגט ער נאָר ענטפערען: עט, א דאנק גאָט — עס רודעלט זיך. און דאָס „רודלען זיך" איז א גוטער סימן, אז מען איז תקיף אין מעמד.

און אָט דאמאָלס בשעת עס האָט זיך גערודעלט איז חשה געווען „א שעהנע בעל־הבית'טע : דעם ערשטען חלק פלייש פלעגט גט אין יאטקע בעקומען חשה; און אז זי פלעגט אמאָל קיין צייט ניט האבען צו קומען דאנערשטאג אין יאטקע פלעגט די קצב'טע איהר אליין ברענגען אין שטוב אריין, וואָס ניט יעדער בעל־הבית טע איז זוכה דערצו,ווי די קצב'טע פלעגט אליין זאגען:

— מאָגט איהר מיר גלויבען, חשינקע, אז חוץ פייגע־לאה'ן טראג איך אין שטוב קיינעם ניט קיין פלייש, ניט דערלעבען וועט ביי מיר זעלדע ריבה'ס צי חייטשע ווענוועלס, איך זאל זיי אין שטוב אריינטראָגען.

און חשה'ן פלעגט עס זעהר הנאה טהון, וואָס מעהר נישט ווי פייגע־לאה'ן או זאיהר טראָגט מען אין שטוב אריין. א שפאָס פייגע־לאה! די ערשטע גבירה'טע אין שטעדטעל!

אויסער דעם איז חשה׳ן געווען צו דערקענען פאר א „שע־גע בעל־הבית׳טע אין „צדקה“. „א שפאס איהר צדקה! פלעגען די שטעדטילשע שטענדיגע גבאי׳טעס ריהמען — קלענסטע נדבה איז ביי איהר א קאפיקע! א גראשען — חלילה! וועט זי קיינמאל ניט געבען. אין צדקה שטעהט זי שוין העכער פאר דער גביר׳טע פייגע־לאה׳ן — יענע איז טאקי איין אמת׳ע חזיר, אונזערע רעד זאלען זיך ניט דערגעהן...

און אזוי האט זיך חשה געפיהרט איהר גאנצען לעבען, אזוי לאנג עס האט זיך ביי איהר מאן חיים בערעס „גערודעלט“.

אבער „רודלען זיך“ קען אויך ניט אייביג.

ר׳ חיים האט זיך פלוצים צוגעשטעלט און „אנגעזעטצט“...

אבער אין קלעמענקע זעטצט מען ניט אזוי ווי אין די גרויסע שטעדט, וואו דער אנזעצער זאמעלט צונויף א פאר הונדערט טויזענד רובעל, מעלדעט באנקראט, רוקט זיך אב א פאר חדשים אין די מרחקים און נאכהער קומט ער צוריק און זענד רובעל, מען מעלדעט באנקראט, מען רוקט זיך אב א פאר טאקי אנגעזעטצט, שטעלען זיך קען מען שוין קיינמאל ניט...

אז ר׳ חיים בערעס וואלט מיט צעהן יאהר צוריק מאכען א חשבון וואלט דאמאלס אויף דער „סך הכל“ ניט ווייזען בע־סער ווי אין דער צייט, ווען ער האט געמעלדעט באנקראט, נאר דערויף האט ער קיינמאל קיין צייט ניט געהאט און האט שטענ־דיג געקלערט, עס רודעלט זיך זאל זיך רודלען... אי וואס: שפע־טער, נאכדעם — עס וועט דאך מוזען פלאצען די זייפענבולבע! — עט!

און מיט דעם דאזיגען „עט“ האט ר׳ חיים „געצויגען גאנצע צעהן יאהר, און אז דער „עט“ האט אבער אנגעהויבען דערעסען ווערען ר׳ חיים׳ס קאפ, וועלכער פלעגט שטענדיג געהן ווי מען זאגט „חאדראם“ פון לייהען און צאהלען, האט ער אויך מיט דעמזעלבען „עט“ זיך מישב געווען אז: עט וואס ווערט דערפון? מען מוז! פריהער, שפעטער...

און אויף מארגען האט קלעמענקע נעקאכט:

— וואס זאגט איהר? ר' חיים בערעס, אזא „תקיף אין מעמד", אזא שארפער הענדלער, אזא ספעקוליאנט, האט אנגע־זעטצט.

— איך האב פריהער געוואוסט, אז אזוי וועט זיין.

— קען מען היינטיגע צייטען געבען געלד אויף פראצענט?

— די בעסטע זאך — אין דער אייגענער קעשענע.

און ביז וואנען אין קלעמענקע האט זיך ניט נעטראפען קיין אינטערעסאנטערע נייעס, האט דער עולם אלץ געשמועסט וועגען חיים בערעס און וועגען דער נעוועזענער שעגער בעל־הבית'טע חשה'ן.

נאר אין קלעמענקע מאכען זיך אפט נייעסען: אין ניכען האט זיך נעטראפען א מחלוקת וועגען שוחטים: קלעמענקע האט פערוואלט א דריטען שוחט, און א דאנק דעם דריטען שוחט, וועלכען מען האט אראבגעבראכט פון דער וויים, איז ר' חיים בע־רעס „אנזעטץ" פערגעסען געווארען: נאר דאס הייסט ניט, אז מען האט איהם ווייטער אנגעהויבען „געטרויען", ניין! קיין בטוח וועט אין קלעמענקע אן אנזעטצער קיינמאל ניט ווערען. אפילו די קצב'טע וועט א פונט פלייש ניט בארגען. פערגעסען הייסט: מען האט איהם אויפגעהערט צו נעטרויען און אויפגע־הערט צו רעדען וועגען איהם, און ר' חיים בערעס האט זיך אנ־געהויבען צעהלען צווישען אלע איבעריגע נעפאלענע בעל־בתים אין קלעמענקע.

אודאי איז עס א גרויסער „בראך" אז די „ערשטע" בעל־בתים ווערען די לעצטע, נאר חיים האט עס ניט אזוי שטארק געפיהלט, דעם כבוד אין בית־המדרש האט ער אפילו ניט גע־האט ווי אמאל, אבער דאך „די שטאט" אין מזרח איז געבליבען דיזעלבע, ניט ווייט פון רב, און א „מזרח וואנד" יידען און דעם רב'ס א שכן ועט דער גבאי, ווי ער זאל ניט זיין קיין גראבער יונג, ווי ער זאל זיך ניט וועלען רייצען מיט א געוועזענעם שע־

נעם בעל־חבית, וועט ער דאָך קיין חעזה ניט האָבען אויפּרו־פען רביעי, צי, זאָל דער אויבערשטער אויסהיטען — איינס פאר אחרון. דעם זעלביגען שלישי פלעגט ר׳ חיים נאַכ׳ן אַנזעען אויך בעקומען. אמת, ניט אזוי אָפט ווי אמאָל!

פיהלען האָט שטאַרק געפיהלט איהר בראָך חשה. זי, חשה, די ערשטע בעל־הבית׳טע אין צדקה, אין יאַטקע, אין גאַס, איז געבליבען אזוי געפאַלען געוואָרען, אז זי פלעגט שטילערהייט ווייי־נען.

און פאר וואָס זאָל ניט וויינען?

אמאָל, אז די צוויי שטאָדט גבאי׳טעס, ביילע־גיטע מיט חנה־לאה׳ן פלעגען געהן איבער דער שטאָדט, פלעגט מען צום ערש־טען אריין צו איהר, און זי פלעגט זיי ערשטענס בעטען זיצען מיט א ברייטען מויל, ווי עס פּאַסט פאר א געהויבענער בעל־הבית׳טע: צווייטענס פלעגט זי מיט נאָך א ברייטערען מויל פרעגען: פאר וועמען געהט מען דאָס? און אז די גבאי׳טעס פלעגען זי אַברופען אין א ווינקעל און איינרוימען איהר אין אויער: „פאר יענקיל דעם מלמד: וואָס ווייסט איהר: זיי זיצען שוין אכט טאָג אהן ברויט!...“ פלעגט זי דאמאָלס ווי א ציטער טהאָן, מען זאָל זעהן וואָס פאר א גוט הארץ זי האָט און אלץ מיט ברייטקייט. אויפמאכען דעם קאַמאָד און ארויסנעהמען פון דאָרט א גאַנצען פינפקאָפּעקענעס, און די ווייבער פלעגען בליי־בען ווי פערשטאַרט און איינע פלעגט זיך אָנרופען:

— מסתמא, אז איך האָב געזאָגט מען זאָל אריינגעהן פריהער צו חשה׳ן, האָב איך געוואוסט וואָס איך רעד.

און דערנאָך פלעגט זי אָנהויבען א ווינשעווען:

— דער אויבערשטער זאָל העלפען...

פון דאָס אלץ פלעגט חשה וואַקסען פאר נחת און גדולה.

היינט — אויס כבוד. אז זי דערזעהט דורכ׳ן פענסטער די גבאי׳טעס בעהאַלט זי זיך און הייסט די קינדער זיי זאָלען זאָגען: „ניטאָ די מאַמען אין דער היים“... און אָפטמאָל איז

איהר פערשפּאָרט צו בעהאַלטען זיך: די גבאי׳טעס ווייכען אויס אין גאַנצען איהר הויז; צו חשה׳ן דער אמאָליגער ערשטער בעל־הבית׳טע אין קלעמענקע געהט מען ניט אריין נאָך א נדבה! און ביי אזעלכע פעלע ווײנט זי ווי יום כפור צו נעילה...

נאָר נאָך מעהר ווערט פערגאַסען איהר בלוט ווי וואַסער, ווי זי דריקט זיך אליין אויס, אין יאַטקע. האָטש זי נעהמט שטענדיג פאַר מזומנים, ווייל בארגען, ווייסט זי וועט מען איהר שוין ניט, נאָר דאָס „אויפנעהמען זי“ איז ניט וואָס אמאָל, דער חלק איז גאָר איין אנדערער, שוין לאַנג אז מען האָט איהר קיין שטיקעל „ריפּ“ ניט דערלעגט, קיין פעטען ביין, פון וועלכען דער טשאָלענט איז אזוי געראָטען, נאָר עס געהט ניט אין דעם ביין: חשה איז אפילו אין די גוטע יאָהרען קיין „פּרעסערין“ ניט גע־ווען, די געפּאַלענקייט — אָט וואָס איהר פערדריסט, אָט אויף וואָס זי וויינט!...

פון ברענגען אהיים דעם חלק פליישׁ רעדט מען שוין ניט! אז חשה זאָל איצט אפילו צעהן דאַנערשטאָגען ניט קומען אין יאַטקע וועט איהר די קצב׳טע אין שטוב ניט אריינטראָגען. האָטש אין די „גוטע צייטען“ האָט די קצב׳טע אויך פון איהר ניט געלעבט, ניט גליקליך געוואָרען, נאָר דאמאָלס איז עפּעס אנדערש געווען, דאַמאָלט איז אין שטעדטיל חשה געווען א גאַנצע סדרה, אבער איצטער פאַר וואָס קומט איהר טראָגען נאָך אהיים דעם חלק פליישׁ?

און עס האָט זיך טאַקע געטראָפען, אז חשה האָט זיך איין מאָל איינגעשפּאַרט און ניט געוואָלט געהן אין יאַטקע, וואו איהר בלוט ווערט פערגאָסען...

— פון וואָס־זשע וועסטו מאַכען שבת? האָט איהר חיים געפרעגט.

— און פון פונט פליישׁ וואָס איך וועל בעהמען, מיינסטו, קען מען מאַכען שבת? האָט חשה זיך געקלאָגט, אלץ איין שוואַרץ יאָהר! עס וועט זיין רעכט א מילביגער שבת!

חיים׳ען איז אפילו דער פלאן ניט געפעלען. נאר וואס זאל מען טהאן, אז עס זיינען פארט אויסגעגאנגען אמאלינע יאהרען און ניט ווילענדיג האט ער געזאגט:

— מילא, זאל זיין א מילכיגער שבת! וועסט ביי מיר אלץ פועל׳ן! עס איז אפילו ניט אזוי שען!

— קיינער וועט אונז ניט קוקען אין טאפ, — האט חשה איהם געטרייסט.

דער מילכיגער טשאלענט, וואס חשה האט דעם ערשטען מאל אין לעבען געשטעלט, האט געראטען... די קארטאפעל מיט פוטער זיינען געוועזן איינגעפרעגעלט, און דער ריח האט זיך גע־הערט שבת ביי׳ם טיש ווי פון די בעסטע געבראטענס.

— גאנץ גוט! האט חיים געלויבט.

— דער זכות פון שבת! — האט חשה דערקלערט.

און חשה, די ניט לאנג געוועזענע שעהנע בעל־הבית׳טע, וואס איהרע טשאלענטען האבען געהאט א שם אין גאס, איז גע־ווען צופריעדען פון דעם ערשטען מילכיגען טשאלענט! עס איז א וואונדער, אבער ווי געזאגט, איז חשה קיין פרעסערין ניט גע־ווען.... בשעת חשה פלעגט אין די גוטע יאהרען מאכען גוטע טשאלענטען מיט׳ן שענעם חלק פלייש, מיט דעם פעטען קוגעל איז דאס אויך געווען ניט דערפאר, ווייל זי איז א פרעסער׳ן. חלילה! די ליטווישע ווייבער האלטען ווייניג פון דער אכילה. דעמאלט איז דאס אויך געווען לכבוד שבת, אבער אז דערזעלבער טעם האט דער מילכיגער טשאלענט, די קארטאפעל מיט פוטער, וואס קאסטען אזוי ביליג און צוליעב וואס זי דארף ניט געהן שווארצען די אויגען אין יאטקע, וואו אמאל פלעגט זי נעהמען דעם בעסטען „חלק פלייש“ און היינט קען זי מעהר ניט נעהמען ווי איין פונט, — היינט פאר וואס זאל זי ניט זיין צופריעדען און דאנקען גאט?!

און אזוי האט חשה א גאנצען האלב יאהר געמאכט מילכי־

נע שבתים, און די קינדער און אפילו חיים אליין פלעגען זיך
ניט קענען אבלויבען פון דעם זיסען טעם פון דעם מילכינען
טשאָלענט.

נאָר איין מאָל האט זיך מיט'ן טשאָלענט געטראָפען א
גרויס אונגליק, און חשה האט זיך פערשאָלטען איהר לעבען.

ביי חשה'ן אליין איז קאַליע געוואָרען דער אויווען, ער האט
געדאַרפט האבען א קליינעם רעמאָנט, וועלכער האט געדאַרפט
קאָסטען ניט מעהר ווי פינף גילדען: פערשטעהט זיך, אין די
נוטע יאָהרען. ד. ה. בשעת עס האט זיך „גערודעלט", וואָלט
חשה גלייך רופען א „מוליער" און וואָלט עס פערריכט. אבער
איצטער, אז עס איז זעלטען פאַרהאַן א גראָשען אין שטוב.
קען מען זיך זומערצייט בעגעהן אָהן איין אויווען: וואַרימעס
קאָכט מען אויף אויפ'ן פריפעטשיק און טשאָלענט „רוקט מען"
ביי א שכנה.

צייט ביי חשה'ן איז קאַליע געוואָרען דער אויווען „פער־
רוקט זי איהר טשאָלענט ביי עטיל לייזער'ס, אויך אפילו ניט
קיין נגידת'טע, נאָר אז אויווען האט זי גראָד א גוטען, אלע
שכנים פלעגען ביי איהר אויף יום טוב "יאָדערליך" און נאָך
אזעלכע מיני יום־טוב'דיגע כבודים, וואָס ניט יעדער אויווען
טויג דערויף, די גאָסינע ווייבער קענען זיך פון דעם אויווען ניט
אבלויבען: ערשטענס איז ער די גרויס ווי א „פעלד", און
צווייטענס האלט ער „היטץ". ווענען עטיל'ס אויווען דערצעהלט
מען זיך אז אין נאָס חדושים: איין מאָל בשעת עס איז געווען
דער גרויסער עכוב־הקריאה און מען האט זיך אין בית־המדרש
געשלאָגען ביז פאַר נאַכט, אז טשאָלענט האט מען גענעסען,
בשעת מען האט געדאַרפט עסען שלש־סעודות, און ביי אלעמען
איז פון די טשאָלענטען „אש" געוואָרען, ד. ה. קאַלט ווי אייז,
און יעדע פרוי האט געשאָלטען דעם גבאי פון בית־המדרש, אז
פון איהם זאָל ווערען וואָס עס איז געוואָרען פון „טשאָלענט",

אפילו דאמאלס, איהר פערשטעהט, אין אזא עת־צרה, זיינען די טשאלענטען, וואס זיינען געשטאנען ביי עטלען אין אויווען, געווען היים ווי פייער און פון עטילס טשאלענטען וועגען האט מען זיך נאך געקענט שלאגען אין בית־מדרש ביז נאך מעריב, וואלט אויך קיין בייז ניט געווען. נאך א מעשה דערצעהלט מען וועגען עטיל'ס אויווען, אז איין מאל האט דער אויווען געהאל־טען אזא היטץ, אז איין שכנה'ס א טשאלענט האט „געקאכט", די שכנה איז געווען אויסער זיך פון שמחה: דער טשאלענט איז אזוי היים!... נאר די שמחה האט איהר געקאסט געזונט געזונד: נאך א שכנה איז דערביי געשטאנען און זעהענדיג ווי דער טשאלענט קאכט אזוי, האט זי א פאטש געטהאן מיט די הענד און האט א געשריי געטהאן:

— א קויל איז מיר! איהר האט א „שאלה".

— ווי הייסט? איז יענע געבליבען א טויטע.

— וואס, איהר מאכט זיך צום נאר? אדער איהר זענט א גויה? איהר זעהט ניט אז אייער טשאלענט „קאכט" אזוי ווי מען וואלט איהם ערשט היינט פעררוקט. לויפט גיכער צום רב און פרעגט.

נאך א פאר שכנות, וועלכע זיינען אויך געקומען נאך זייע־רע טשאלענטען האבען פארטאקעוועט און דערצעהלט א מעשה, ווי אזוי ביי חייענע שרה'ס איז אזוי אמאל טרייף געווארען א טשאלענט: ער האט זעהר געקאכט.

די שכנה, צו וועלכער דער טשאלענט האט געהערט, איז נעביך ניט טויט ניט לעבעדיג אוועקגעלאפען צום רב: נאר א דאנק דעם רב'ס ליעבשאפט צום שבת, האט ער זיך געסטארעט ווי ווייט מעגליך איז כשר מאכען, און גראבלענדיג זיך א היבשע צייט אין „שאלות ותשובות" האט ער דעם טשאלענט כשר גע־מאכט.

אט ביי דער עטלען האט חשה די לעצטע צייט איהרע מילכיגע טשאלענטען גערוקט, און אויך דא האט איהר דאס

גרויסע אומגליק געטראָפען און זי האָט א פערשטערטען שבת געהאַט: איהר שטיקעל שטאַלץ, וואָס איז נאָך געבליבען פון די פאָריגע גוטע יאָהרען איז אין גאַנצען צובראָכען געוואָרען, און זי, חשה די ערשטע בעל־הבית׳טע אין גאַס, איז אַזוי גע־פאַלען געוועזן, אז אפילו פריידע־שלמה׳ס, די אָרימסטע פרוי אין גאַס, האָט איהר בעדויערט:

— אָט וואָס פון א מענשען ווערט! א מוסר אראָבצונעהמען, ס׳טייטש! חשה זאָל פערשטערען אַזוי שבת און אָבקומען מיט מילכיגע קאַרטאָפּלעס...

דערגאַנגען זיך איז מען צוליעב א יונגע ווייבעל, וועלכע איז ערשט אראָב פון קעסט און וועלכע איז נאָך ניט געוועזן געניט אין עטיל׳ס אויוועז און אין אַלע טשאָלענט טעפּ, וואָס זיינען דאָרטען געשטאַנען און זי האָט פערביטען איהר טשאָלענט אויף חשה׳ס. בכלל זיינען אַלע טשאָלענט טעפּ ענהליך איינער צום אַנדערען, גלייך פערשמאָלצען, און מבדיל זיין אין איין איין אויוועז פון א טאָפּ, דאַרף מען זיין א גרויסע בריה. און די יונגע ווייבעל וועלכע איז נאָך ניט געוועזן קלאָר אין די טעפּ, האָט ארויסגענומען חשה׳ס טשאָלענט און אוועקגעטראָגען אהיים, אנשטאָט איהרען. אין דער היים האָט זי אויפגעהויבען דעם דעקיל און געוואָלט זעהן צי עס איז גע־ראָטען, צי ליגט דער קוגעל אין גאַנצען צי זיינען ווייך גע־וואָרען די ביינער און נאָך אַזעלכע בעטראַכטונגען. אבער ווי גרויס איז געוועזן איהר וואונדער, אז אנשטאָט וואָס זי האָט פערקאָכט רעטשקענע קאשע, האָט זי דערזעהן קאַרטאָפּעל און פון קוגעל או זפלייש איז קיין זכר ניט געוועזן.

אין א האַלבע שעה ארום האָט די גאַנצע גאַס געקאָכט פון דעם נייעס: א מילכיגער טשאָלענט!...

ביי חשה׳ן איז געוועזן א פערשטערטער שבת. זי האָט זיך לכתחילה געוואָלט אבוואַרפען פון טשאָלענט, נאָר דערמיט האָט זי נאָך ערגער געמאַכט — די ווייבער פון גאַס האָבען זיך גע־

טרייסט אז עס טרעפט אזוינע אונגליקען, מען פערשטעהט אז זי, חשה, האט ניט געמיינט צונעהמען דעם פליישיגען און לאַזען דעם מילכיגען, ווייל אלע ווייסען, אז זי איז א טייערע אידענע און מען געדענקט נאָך די אמאליגע צדקה איהרע, די אמאליגע שבתים, אבער, די אלע נחמות האבען נאָך איהר מעהר גענימען דאס הארץ, און זי האט ביטער געוויינט.

— דו ביזט עס ווערט! — האט זי חיים געשטראפט אנשטאט צו טרייסטען — מיט אָרימקייט דארף מען זיך ניט שעמען, וואָרים וואס מען שעמט זיך מעהר איז אלץ קענטיגער די אָרימקייט, וואלסטו מאכען שבת ווי אלע ווייבער מיט א שטיקעל פלייש, ניט שעמען זיך גנחן אין יאטקע, וואלסטו ניט האבען אזא פערשטערטען שבת.

חשה האט ניט געענטפערט, זי האט נאר שטיל געוויינט, ביי'ם „טייטש־חומש“, ס'איז גראד געווען שבת חזון.

— גוט נאָך וואס איך האב אין די גוטע יאהרען געקויפט א טייטש־חומש! דאנקט זי נאט און נעהמט זיך געשמאק צו לייענען און נאָך געשמאקער צו וויינען!

מיין חבר.

ער איז געוועזן אליין אין דער וועלט — אויסער מיך אלס חבר האָט ער קיינעם נישט געהאַט. מיט מיר איז ער אבער אויך נישט זיכער געווען. איך האָב אויסער איהם אויך אנדערע פריינד געהאַט. ער איז געווען אויף זיי אייפערזיכטיג, אבער ער האָט זיי קיינעם נישט בעליידיגט מיט א וואָרט.

ער פלעגט מיר אמאָל זאָגען: ווען איך שטארב, בלייבט מיין געדעכעניש בלויז אין אייער קאָפּ. און אז איהר וועט שטארבען, בלייבט שוין גאָר קיין זכר נישט פון מיר.

נאָך דעם פלעגט ער מאָדנע שמייכלען, בלייבען שטיל א ווײַלע און, אויסשטעלענדיג די אויגען אויף מיר, צוגעבען:

— דאָס איז שרעקליך, אמת?

אמאָל פלעגט ער צווייפלען, אויב אפילו איך וועל זיין אנ־דענקען האלטען אין מיין קאָפּ, און דערפאר פלעגט ער מיר געבען אָפט ביכער מיט'ן אויפשריפט: צום אייביגען אנדענ־קען...

די אויפשריפטען פלעגט ער שרייבען מיט גוטער טינט, טיעף איינגעקריצט די ווערטער אין פאַפיר אריין. איך האָב עס דייטליך געמערקט.

נאָכהער האָט ער אויך דערין אנגעהויבען צו צווייפלען: ווי לאנג קען לעבען א בוך!

האָט ער זיך אנגעהויבען פאר דאָס לעצטע געלד פאָטאָ־גראפירען און פון יעדער פּאָזע מיר א פּאָרטרעט געשענקט מיט'ן אויפשריפט: צום אייביגען אנדענקען!

אָפט פלעגט ער מיך רעווידירען:

— וואו האָסטו מיינע פאָטאָגראפיעס?

דערביי פלעגט ער אויסזעהן שטרענג און פארשעגד.

און ווען איך פלעג איהם ווייזען זיי אין דער בעסטער ארדנונג. פלעגט ער זיך אביסעל בערוהיגען און פלעגט מורמ־לען:

— היט זיי!

איינמאל האט ער מיך פלוצים געפרעגט:

— ווי לאנג, דענקסטו, קען לעבען א בוים?

— א בוים? — האב איך איבערגעפרעגט, פערוואונדערט פון זיין פראגע, — איך בין קיין באטאניקער נישט...

— א דעמב, למשל, א גרויסער דעמב? — האט ער ווייטער געפרעגט און געקוקט אויף מיר מאדנע.

— א דעמב?... א דעמב קען לעבען א יאהר טויזענד... — האב איך איהם סתם א זאג געטהאן.

— טויזענד יאהר? — האט ער זיך אנגעחאפט און זיי־נע אויגען האבען געשטראהלט. — אויב אזוי...

— איז וואס? — האב איך מיך געוואונדערט.

ער האט מיר אבער נישט ערקלערט.

אין א וואך ארום האבען מיר ביידע געשפאצירט אין וואלד. ער איז געגאנגען פאראויס שטום און בעקוקט די ביי־מער.

— איך וואלט געוועז א בעלן אנצוקוקען א דעמב...

— קיין דעמבעס זעהען זיך עפעס נישט... — האב איך בעמערקט.

— קום, העלף מיר זוכען א דעמב... — האט ער זיך ווי געבעטען.

מיר זיינען געגאנגען אלץ ווייטער אין וואלד. ענדליך האט ער אויסגעשריען ווילד פאר שמחה:

— אט איז א דעמב!

— יא. דאס זעהט אויס א דעמב! — האב איך מסכים גע־ווען.

ער האָט דעם בוים בעטראַכט פון אַלע זייטען, ארומגענומען מיט ביידע הענד דעם דיקען שטאַם און זיך אַנגעלעהנט פערטראַכט און באַלד האָט ער ארויסגענומען א קליין מעסערל פון טאַש.

— וואָס ווילסטו טאָן?

ער האָט מאָדנע געשמייכעלט און געענטפערט:

— איך וויל דאָ אויסקריצען מיין נאָמען...

און טיעף אין בוים האָט ער יעדען אות פון זיין נאָמען איינגעשניטען.

נאָכדעם האָט ער אָבגעווישט דעם שוויים פון שטערן, וואָס די ארבייט האָט ביי איהם ארויסגערופען, און זיך געווענדט צו מיר:

— מיינסטו ווירקליך, אז דער דעמב קען לעבען טויזענד יאָהר?

— אויב א דונער וועט איהם נישט איינשלאָגען... — האָב איך קורץ געענטפערט.

זיין געזיכט איז געוואָרען בלאַס ווי קרייד, און ער האָט קוים געקענט אויסריידען:

— קום!

מיר האָבען פערלאָזען דעם בוים און זיינען געגאַנגען שוויי־גענדיג איבער'ן אַלטען געדיכטען וואַלד, וועלכער האָט מרה־שחורה'דיג גערוישט.

אין א פּאָר וואָכען ארום האָט ער מיר ווידער געבראַכט א בילד מיט'ן אַלטען אויפשריפט:

צום אייביגען אָנדענקען!

די בעגעגעניש.

דעם יונגעגמאן ב. האט מען מיר פארגעשטעלט אלס א מוסטער פון א זעלטענעם עהרליכען און גוט־ערצויגענעם מענ־שען. איך האב מיך שטארק פעראינטערעסירט מיט איהם. איך האב בעשלאסען מיט איהם חבר צו ווערען.

איך האב איהם בעטראכט פון קאפ ביז די פיס און האב בעמערקט, אז ער איז ווירקליך א זעהר נאבעלער מאן. איבער־הויפט זיינען מיר געפעלען געווארען זיינע רויטע בעקעלעך און דער גלאטער נישט געקנייטשטער שטערן.

אזא מענשען האב איך געוואלט ארויסווייזען מיין אויפ־מערקזאמקייט. איך האב ארויסגענומען מיין פארטסיגאר און האב איהם געוואלט מכבד זיין מיט א פאפיראס.

— דאנקע! — האט ער העפליך זיך פערנייגט — איך רויכער נישט. און גלייך נאכדעם האט ער ארויסגענומען א פושקעלע פון טאש, אויפגעעפענט און פון דארט ארויסגענומען א קליינע מיענטע קייקעלע און אריינגעלעגט עס אין זיין מויל. איך האב פערשעמט ארויסגענומען א סיגארעטעל פאר מיר אליין, פעררויכערט און נישט געוואוסט וואס צו ריידען.

מיר זיינען פארביי א קאפע־הויז. מיר האט זיך געוואלט ארויסווייזען מיין אויפגעלעגטקייט צום נייעם חבר. איך האב איהם איינגעלאדען אריינצוגעהן.

— מיט פערגניגען! — האט ער איינגעשטימט.

מיר האבען זיך געזעצט ביי א טישעל.

עס איז צוגעגאנגען א קעלנער.

— צוויי קאפע! — האב איך בעשטעלט.

— ניין! ניין! — האָט ער זיך אָנגעכאַפּט — פאַר מיר מילך! מילך!

איך האָב געטרונקען מיין קאַפע, ער האָט געטרונקען זיין מילך...

קעגנאיבער האָב איך בעמערקט אַ שעהנע פרוי. איך האָב איהם געמאַכט אויפמערקזאַם...

— זעהט, וועלכע אויגען!

ער האָט טרוקען בעמערקט:

— צו וואָס איז דאָס קוקען? עס איז נאָר אַן עגמת־נפש און ס׳קאָסט געזונד...

און מיין נאָבעלער נייער בעקאַנטער האָט אפילו נישט געוואָלט אויפהויבען דעם קאָפּ אין יענער זייט, וואו די דאַמע איז געזעסען.

נאָכ׳ן אָבטרינקען, איך — מיין קאַפע און ער — זיין מילך, האָב איך געבעטען ביים קעלנער אַ צייטונג פאַר מיר און פאַר׳ן הערר ב.

— אַך, איהר רעכענט דען דאָ לאַנג צו זיצען? — האָט ער זיך געכאַפּט, אויפשטעלענדיג זיך. איך וואָלט שוין וועלען געהן.

— וואָרום? דאָ איז דאָך גאַנץ אָנגענעהם צו זיצען, — האָב איך איהם געוואָלט פערהאַלטען.

— עס איז אומגעזונד, זעהר שעדליך אין אַזעלכע פּלעצער לאַנג צו זיצען: די לופט איז דאָ זעהר פערדאָרבען...

איך האָב נישט געהאַט קיין ברירה און האָב בעצאָהלט פאַר מיין קאַפע און זיין מילך און בין אַרויס מיט איהם אויפ׳ן גאַס.

— וואָלט איהר נישט געוועזען אַ בעלן אַמאָל אַריינצוגעהן דאָ אין „אילוזיאָן"? דאָ ווייזט מען זעהר שעהנע בילדער, — האָב איך פאָרגעלעגט מיין נייעם בעקאַנטען.

— אַך, וואָס רעדט איהר! — האָט ער זיך ווי דערשראָ־

קען — איהר ווילט מיר קאליע מאכען די אויגען... די דאזיגע בילדער זיינען זעהר שעדליך פאר דער ראיה...

— וואוהין דען וואלט איהר איצט געוועז א בעלן? — האב איך איהם געפרעגט.

— איצט?... ער האט ארויסגעכאפט זיין זייגערל, וואס איז געלעגען איינגעוויקעלט אין א רימענעם בייטעלע, עס אויפ־געעפענט און בעטראכטענדיג געגוי די צייט, האט ער ווי דער־שראקען אויסגערופען:

— שוין האלב צעהן... פונקט צעהן געה איך שלאפען... ווילט איהר, פעטערקע, לאנג לעבען, — האט ער מיר ארויפגע־לעגט זיין האנד אויפ'ן פלייצע, — זאלט איהר שטענדיג געהן צעהן א זייגער שלאפען...

איך האב אנגעקוקט מיין נייעם בעקאנטען: זיינע רויטע בעקעלעך האבען ווי געבליהט, נאר אין די אויגען איז געלעגען די קעלט פון טויט... עס האט מיך א שוידער געטהאן.

— ענטשולדיגט, — האב איך איהם בעמערקט — איך האב מיך עפעס דערמאהנט... און דערלאנגענדיג איהם שנעל די האנד, האב איך זיך פלינק אבגעטראגען, און בין געפלויגען ווי איינער אנטלויפט פון דעם טויט...

איך בין אוועק צוריק אין קאפע־הויז, געהייסען דערלאנ־גען א שווארצע קאפע, פערררויכערט א ציגאר, גענומען א פאר אילוסטרירטע צייטונגען און שפעטער אביסעל האב איך זיך צוגערוקט צו דער שעהנער דאמע און האב מיט איהר געפלוי־דערט ביז צוועלף א זייגער...

און די גאנצע יענע נאכט האב איך געהאט דאס געפיהל ווי איך וואלט זיך געראטעוועט פון עפעס א מאוסען טויט, און האב געטהאן אלערליי סגולות, צו וואכען און לעבען...

א, געבענטשט זאל זיין דאס לעבען!...

בלעטער.

1.

פ ר י ה ל י נ ג. דער וועכטער פון שטאָדט־גאָרטען זיצט ביים טויער און בעטראַכט די ביימער. זיין אויג קען זיך זאַט נישט אָנקוקען.

די ביימער שטעהען פערצירט אין טויזענדער גרינע בלע־טער און קוקען מיט שטאָלץ ארויף צו דער ליכטיגער זון, ווי זיי וואָלטען ריידען: נא זעה, מיר האָבען זיך קעגען דיר נישט וואָס צו שעמען!

דער וועכטער פערלאָזט דאָס בענקעל, אויף וועלכען ער זיצט, און געהט זיך דורך די אַלעען. ער פעררייסט דעם קאָפּ אין דער הויך און זיין אויג ווערט אָנגעגאָסען מיט א ליעב־שאַפט צום גאָרטען; ער וואָלט וועלען די אַלע ביימער און בלע־טער ארומנעהמען אזוי ווי א קינד און זאָגען: איך האָב אייך ליעב!

ער הויבט אויף די הענד און וויל אבברייסען א צווייגעלע. נאָר ער האָט חרטה:

— אזעלכע שעהנע בלעטלעך! מען דאַרף זיי נישט רייסען, א רחמנות!...

2.

ה ע ר ב ס ט. א קאַלטער ווינד בלאָזט און רייסט אומ־דערבארימליך די פערגעלטע בלעטער פון די ביימער; זיי פאַלען איינס נאָך דעם צווייטען אויף דער פייכטער ערד און בעטען אוים די אַלעען.

איבער די אלעעז גערהם אום דער ווערכטער מיט א בעזים. זיין בליק איז פינסטער און צארנדיג...

ער קעהרט זיי צונויף אין איין קופע, בלייבט שטעהן ווי פערטראכט און ברומט ארוים:

— וואס טהוט מען מיט זיי? פערפלוכטע בלעטער!...

די בעטלערין.

זי אליין, די בעטלערין, האט נעקענט טהאן מיט איהר פנים, וואס זי האט געוואלט: פערקרימען איהם מיט א געבעט, אויסגלאצען די אויגען מיט דער גרעסטער פערצווייפלונג, און אויב מען דארף נויטיג — קען זי ניסען מיט טרעהרען אויך... אבער דאס אנדערהאלבען־יעהריג קינד אויף די הענד איז א לא־יוצלח, טויג גאר נישט צו דער ארבייט. א ממזר א קינד דאס איז: ליגט ביי איהר אויף די הענד און לאכט...

אמת, דאס קינד איז נישט שולדיג. עס איז זעהר א שעהנער זומערדינער טאג. גאנצע סנאפעס שטראהלען פאלען אויפ׳ן קינדס פנימעל. עס געפעלט איהם שטארק די ווארימקייט, די ליכטיגקייט... ער טאנצט ממש פאר נחת אין דער בעטלערינס הענד...

— א שמחה אויפ׳ן ממזר! — בייזערט זי זיך און גיט איהם א קניפ...

אבער דאס קינד זאל זיך חאטש א קרים טאן!.. אט איז דורכגעפאהרען א טראמוויי: דער טראמוויי קלינגט, קלינגט, און דאס קינד הירזשעט פאר גליק...

— עס זעהט גאר נישט אויס וויאנ׳ארים קינד! — עסט זיך די בעטלערין...

און אין הארצען טראכט זי, אז עס פעהלט איהם טאקי גארנישט... זיין מאמע, ביי וועמען זי בארגט דאס קינד אויף עטליכע שעה, קיכעלט עס און פיעשטשעט עס...

— אויסקרענקען זאל זי דאס געלד, וואס איך גיב איהר פאר איהם! — שעלט זי פאר כעס, ווען דאס קינד צולאכט זיך פון עפעס א זאך, וואס געפעלט איהם אויף דער גאס...

זי האָט אַמאָל געהאַט אַן איינציק קינד, — דערמאָנט זי זיך, — דאָס איז געווען מאַקי אַ גאָלד: שטענדיק האָט עס געוויינט און געקרימט זיך, ווער עס פלעגט דורכגעהן, פלעגט דורכגענומען ווערען פאַר רחמנות. זי פלעגט מאַכען גאָלד מיט איהם: געהאַט עס געבעך און שטאַרבט אַב...

און ביי דער דאָזיגער ערינערונג צעוויינט זי זיך מיט אמת'ע טרעהרען: דאָס פרעמדע קינד קוקט זי אַן פער'חדוש'ט און וויים נישט, וואָס זאָל דאָס בעטייטען. אבער איהרע טרעהרען האַלטען נישט לאַנג זיין אויפמערקזאַמקייט: עס איז דורכגעפאָהרען אַ גרויסער וואָגען, געשפּאַנט אין צוויי פערד. דאָס קינד ווערט מלא שמחה, שפּרינגט אַרום אין דער בעטלערינס הענד און רייסט זיך צו די צוויי גרויסע, שוואַרצע פערד...

דער איינציגער.

די גאנצע גאס, וועלכע הייסט אלט־מינסקער, בעשטעהט פון צוויי לאנגע ציילען, מיט קליינע, אלטע נידעריגע הייזלעך. נאר אין סאמע עק שטעהט א גרויס, שעהן און שטענדיג נייהויז. און אויסזעהן זעהט אויס דאס דאזיגע הויז ווי דער פונדאמענט פון די אלע קליינע הייזלעך, חאטש עס שטעהט א ביסעל אבגערוקט פון די איבעריגע הייזלעך. ווי עס וואלט מורא האבען אין מגע ומשא צו קומען מיט זיי. אין די קליינע הייזלעך וואוינען קליינע ארימע מענשלעך: חיים'לעך, חיענעלעך, לייבעלעך און נאך אזעלכע נעמען, וואס האבען זיך צומישט אין איין נאמען „קבצנים“, אדער אביונים, אדער „ארימע יודען“. אין גרויסען הויז וואוינט א מענש, טאקי א מענש, וואס הייסט מיכל זאוועלס. און אזוי הייסט ער טאקי: מיכל זאוועלס, א נאמען וואס קען נישט פערמישט ווערען מיט די איבעריגע נעמען פון גאס. מיכל זאוועלס איז מיכל זאוועלס און נישט קיין אנדערער!

מיכל זאוועלס איז א איד א גביר, און אזוי ווי זיין הויז שיידט זיך אונטער פון די אלע הייזלעך אין גאס מיט איהרע שעהנע פענסטער, אזוי שיידט זיך אונטער מיכל זאוועלס מיט זיינע צוויי גרויסע בייזע, אבער שעהנע שווארצע קלארע אויגען, וואס זיינען, דאכט זיך, שטענדיג ווי אויסגעווישט, ווי די גרויסע שויבען פון זיינע פענסטער, און קוקען דרייסט, מוטיג און קלאר אויף דער גאס און אויף דער גאנצער וועלט. און אזוי ווי עס שיידען זיך אונטער די ריינע געפארבטע ווענד פון זיין הויז פון די איבריגע־הייזלעך אין גאס, אזוי שיידען זיך אונטער

מיכל זאוועלס בגדים, וועלכע זיינען ריין און נייע און שמארק פון די אנדערע ארימע קליידער.

אין נאס דרעהען זיך שטענדיג ארום די מענשען פון די קליינע הייזעלעך. דאס הייסט, מען געהט אין נאס. ווער עס געהט, איז קיינעמס עסק נישט. וואס מאכט עס אויס? צי חיים געהט, צי לייבע געהט, צי חיענע געהט? אבער אז אין דער־זעלבער נאס געהט דורך מיכל זאוועלס, בעקומט שוין די נאס גאר אנ'אנדער פנים. דאס הייסט שוין: מיכל זאוועלס געהט. און זאלען אלע איינוואוינער מיט זייערע קינדער פון זייערע הייזלעך ארויסגעהן אויפ'ן נאס, און זאל אין דערזעלבער צייט דורכגעהן מיכל זאוועלס, וועט ער נישט פערמישען זיך אין דער מחנה; ער וועט זיין צווישען די אלע דער איינציגער, און א יעדער וועט איבערגעבען דעם צווייטען: מיכל זאוועלס געהט!

און די אלע פון נאס וועלען זיך ווי פערלירען, נישט קענטיג זיין. זעהן וועט זיך נאר די גרויסע פיגור פון מיכל זאוועלס: הערען וועלען זיך נאר די פעסטע זיכערע טריט זיינע...

די ערפינדערין.

אז איך לעז אין היסטאריע די פיעלע טרויעריגע פאקטען ווי ביטער עס האבען געענדיגט די יעניגע, וואס האבען זיך גע־אפפערט פאר דער וויסענשאפט, פאר זייערע נייע ערפינדונגען, דערמאהן איך זיך נאך אן א טרויעריגען פאקט, נאך אן א קרבן, און פאר מיינע אויגען שווימט ארום דאס טרויעריגע גע־שטאלט פון אסתר־חשה'ן.

אסתר חשה איז ניט געוועזן קיין געלעהרענטע, זי האט אפילו שרייבען אידיש ניט געקענט, זי האט קוים די צאינה וראינה דורכגעקראכען און אויך דאס מיט פיעל גרייזען, און מעהרער האט זיך געהערט איהר וויינענדיגער נגון, ווי ווערטער, און דאך איז די דאזיגע אונגעלעהרענטע פרוי שיעור ניט געפא־לען פאר א קרבן אויפ'ן מזבח פון דער וויסענשאפט און שיעור ניט געלאזען נאך זיך פיער קליינע יתומים.

בלויז פיער וואכען האט זי געהאט פערגעניגען פון איהר ערפינדונג, האט עס געהאלטען בסוד סודות און יעדען דא־נערשטאג, ווען זי אליין פלעגט זיך בענוצען מיט איהר ער־פינדונג, פלעגט זי ליעבליך שמייכלען.

— אז זיי וואלטען דאס וויסען!

און א פרעהליכע פלעגט זי זיך נעהמען צו איהר ערפינ־דונג! די געבאקענע קארטאפעל אבצושיילען, גוט צורייבען און דורך א רעשעטע דורכקוועטשען די שיטערע שטאף פון די קאר־טאפעל און אריינלייגען עס נאכהער אין מולטער טייג און גוט אויסמישען עס, און איהר דארע ברוסט פלעגט ווערען לענגער און ברייטער, אז זי פלעגט בעמערקען, ווי איהר ערפינדונג ווירקט, דאס טייג הויבט זיך העכער און העכער; עס וועט נאך

אין אויווען ביי׳ן באקען מעהר נאך צוזאמענווארפן — עס וועט זיין חלה אויף חדושים.

אויף מארגען פריה פלעגט זיך נאך מעהר נחת האבען: די קידוש־חלות זיינען אויסגעוואקסען ווי בערג און זיינען קלאהר ווי די זון.

— דאנקען גאט — פלעגט זי מיט א זיסען שמייכעל פאר זיך רעדען, איבערטאפענדיג יעדע חלה. — קיין פלייש, ברוך השם, איז ניטא קיין סך, זאל האטש זיין געראטענע חלה, א גאנצע וואך דארט מען און מען קווארט.

נאר נישט לאנג האט זי געקענט איינהאלטען דעם סוד! איינמאל אין א פרייטאג פריה איז אריין איהר נאהנטע שכנה פעשע טביה׳ס, לייען די פאמעלע.

זי האט גראד דאמאלס ארויסגענומען די חלה פון אויבען, פעשע אלס א נאהנטע שכנה האט גענומען אין האנד א חלה און מיט גרויס מבינות בעטראכט.

— ביי דיר איז דאך עפעס זעהר געראטענע חלה; פיעל חיווען נעהמסטו?

— ניט קיין סך, — האט אסתר חשה שמייכלענדיג גע־ענטפערט.

— איך נעהם — זאגט פעשע — אלע וואך פאר א גריוונע הייווען און עס וואקסט אויך ניט אזוי שעהן! די רבי׳צין זאל געזונד זיין, ניט א מאן הייווען — זי קלאגט זיך אלע, אז עס איז ניטא פון וואנען צו לעבען — די גאנצע שכירות דעם רב׳ס אין די טקסא אויפ הייווען.

— זעהסט דאך! איך נעהם נאר לפנים ווענען א לויט הייווען, אליין געה איך ניט, איך שיק מיין ביילינקען.

— אליהו הנביא געהט אריין אין דיינע טייג! — האט פעשע געלאכט — ווי זאגט מען עפעס: פון על חטא ווערט מען ניט פעט. איך גלויב ניט, אז פון א לויט הייווען זאל אזוי שעהן וואקסען די חלה.

דא האט זיך שוין אסתר חשה ניט געקענט איינהאלטען און האט איהר דערצעהלט פון איהר ערפינדונג:

— דו באק נאר אפ א צעהנדליג קארטאפעל, צורייב זיי און קוועטש עס אויס איבער א רעשעטע און לעג עס אריין אין מולטער טייג, וועט די חלה וואקסען בעסער, ווי אויף הייוועו! לפנים וועגען זאלסטו נעהמען פאר צוויי קאפיקעס, עס פאסט דאך ניט, די רבי׳צין קאן נאך פערשטעהן.

— וואס איך הער!... האט זיך פעשע געוואונדערט. דאס איז דאך א וואוילע זאך, כ׳לעבען. איך טהו עס פון היינט אן.

— דו זאלסט עס קיינעם ניט דערצעהלען; די רבי׳צין וועט זיך דערוויסען וועט זי מייקערען, קעהרען די וועלט.

— איך האב עפעס א סך סודות דיינע דערצעהלט? — האט פעשע ווי בעליידיגט זיך — ביי מיר איז א סוד ווי אין אן אייזערנעם קאסטען.

און אויף איבער אכטאג דאנערשטאג האט זיך פעשע בעד גוצט מיט אסתר חשה׳ס ערפינדונג — הייוועז האט זי נאר גע־ נומען פאר צוויי קאפיקעס — דאס איבעריגע האט זי געמאכט מיט קארטאפעל, ווי אסתר חשה האט איהר געלערנט.

די חלות זיינען ארויס געראטען.

און האטש פעשע האט צוגעזאגט, אז דער סוד וועט זיין ווי אין אן אייזערנעם קאסטען, האט זי איהם אויפגעעפענט אין א פאר וואכען ארום פאר איהר א נאהנטע שכנה, און יענע האט עס אויך, פערשטעהט זיך, ניט לאנג געהאלטען אין איהר אייזער־ נעם קאסטען, אין א חודש ארום האבען די גאנצע גאס ווייבער גע־ וואוסט פון דער ערפינדונג און האבען געבאקט זייערע חלה אויף קארטאפעל־הייוועז.

די רבי׳צין האט אנגעהויבען צו בעמערקען, אז די לעצטע וואכען לייזט זי עפעס ווייניגער פאר הייוועז. זי האט עס דער־ צעהלט דעם רב.

— דו זעה מאך וועגען דעם א חקירה ודרישה (די רבי׳צין

האָט זיך טאַקע אַזוי אויסגעדריקט, ווייל רייבענדיג זיך שטענ־דיג צווישען מורי הוראות פלעגט זי רעדען מיט זייער סטיל...)
דו האָסט עפּעס אַנדערע הכנסות אויסער די הייוועז? דו וועסט ־רען לעבען פון די שמורה מעהל וואָס א צעהנדליג חסידים קוי־פען ביי דיר פּסח; צי פון א דין תורה, וואָס די קצבים האָבען מיט'ן חוכר? די גאַנצע הכנסה אונזערע איז די הייוועז און דאָס טהוט זיך מיט פאַלשקייט. די קרעמער מוזען אודאי בגנבה ברענגען הייוועז פון שטאָדט און פערקויפען.

דער רב האָט געפּאַלגט די רבי'צין און האָט געהייסען ישראל דעם שמש מאַכען א שטרענגען אַביסק אין די קראַ־מען, צי פערקויפען נישט די קרעמער קיין פרעמדען הייוועז.

ישראל שמש האָט זיך טאַקי גענומען צו דעם אַביסק מיט גרויס קוראַזש. נאָך מעהר ווי א משומד איין אַקציזניק פּלעגט זוכען בראַנפען אין די אַמאָליגע שענקען אַהן א פּאַטענט. נאָך זיין מיה איז געווען אומזיסט, די קרעמער האָבען זיך שטאַרק בעליידיגט, וואָס מען איז זיי חושד אין אַזאַ מיאוסע מעשה: אונטערשלאָגען דעם רב פּרנסה, בפרט, אז עס איז פאַראַן א בפירוש'ער איסור.

די שמש'טע האָט אויך ניט געשוויגען: די רבי'צין מיט איהר זענען געווען איין גוף און איין נשמה און דער שמש'טעס אונטערזוכונג איז געווען מיט מעהר רעזולטאַט, עס האָט זיך דערגאַנגען די גאַנצע פאַלסיפיקאַציע מיט די קאַרטאָפעל, וואָס אסתר חשה האָט ערפונדען.

— און דו וועסט אַזאַ חצופה שווייגען! — האָט די רבי־צין געטופּעט מיט די פיס, — זי וועט אויסלערנען אַלע ווייבער ווי צו מאַכען הייוועז פון קאַרטאָפעל און מיר וועלען בלייבען אַהן ברויט?... און ביי דיר איז דאָס גוט אַזוי? אַזאַ רב ביזטו?

דער רב וואָס איז געווען בטבע א רוהיגער מענש איז אויך אין כעס געוואָרען פאַר אַזאַ מעשה רע, און נאָך ווער?

אנ׳אשה, וואס, שטיינס געזאגט, מעהר, פון דריי שטיקלעך מצוות האט זי נים, און מיט דער מצוה פון חלה זינדיגט זי.

ער האט גלייך געשיקט רופען אסתר חשה׳ן.

אסתר חשה, פערשטעהט זיך, האט זיך שטארק דערשראקען: וואס קען זי דער רב דארפען? פון די גרויסע בעלי־הבית׳טעס אין שטעדטיל איז זי נישט געווען — איהר מאן איז א מלמד — א גאנצע וואך זיצט ער און קנעלט מיט די קינדער און אין קהל מישט ער זיך קיינמאל נישט — אבער אז דער רב רופט מוז מען געהן.

— אט איז זי, די חצופה! — איז אויף איהר די רביצין אנגעפאלען.

אויפ׳ן געשריי איז אריין דער רב.

— זאג מיר, דו טאכטער, — האט דער רב אנגעהויבען מיט א בייזען טאן, — דו האסט דאס אבגעקלעהרט די „חמצאת“ מיט די קארטאפעל?

— איך... — האט אסתר חשה קוים ארויסגערעדט.

— דו ווילסט מיר זעצען אהן ברוים, דו! דו לערענסט אויס אלע ווייבער ווי צו מאכען הייוועו און איך לייז נים פאר הייוועג, פון וואנען זשע וועל איך לעבען?... דו ווייסט אז דו האסט עובר געווען אויף אן איסור, עס איז בפירוש אן איסור הן צו ברענגען פון פרעמדע ערטער הייוועו, הן צו קויפען אין קראמען הייוועו, הן צו מאכען אליין חייוועו, פערשטעהסט?

— איך האב נים געוואוסט, רבי, — האט זי געבעטען מחילה, איך בין אן ארימע פרוי, איך האב גערעכענט, אז איך פערשפאר איין קאפיקע אלע וואך איז דאס ביי מיר א גאנצער אייגענס, אז מען טאר דאס נים האב איך נישט געוואוסט!

— און ביי מיר איז דאס נישט קיין אייגענס? — האט זיך דער רב צושריען (ווייל די רבי׳צין איז געשטאנען קעגען איהם און האט איהם אונטערגעהעצט, געוואונקען מיט די אויגען, ווי זי וואלט זאגען: גיעב!...) — דו ווייסט, חצופה, אז דו

האסט גע׳גזל׳ט קדושה געלד און דערפאר פלעגט אמאליגע צייי־טען קומען סקילה... און היינט קומט...

— אוי רבי׳נקע שעלט זיך ניט! — האט זיך די ארימע פרוי אנגעהויבען בעטען, גלויבענדיג אז די קללה וואס געהט ארויס פון רב׳ס כשרה׳ן מויל וועט גלייך מקוים ווערען.

נאר דער רב, געהעצט פון דער רבי׳צין האט געענדיגט —

— און היינט שטארבט מען בידי שמים... ווייל...

נאר דא האט דער רב אויפגעהערט צו רעדען. ער האט דער־זעהן די אסתר חשה׳ס געזיכט איז געל געווארען ווי וואקס און קוים וואס זי האט זיך געהאלטען אויף די פיס. נאר איהרע ליפען האבען שטיל געשטאמעלט:

— זייט מוחל רבי׳נקע, זייט מוחל!

— נו, מוחל, מוחל... — האט דער רב אביסעלע ווייכער ווע־רענדיג געשטאמעלט און געקוקט אויף דער רבי׳צין ווי ער וואלט זיך געשראקען.

— ארויס, חצופה! — האט די רבי׳צין געליארעמט, ביי איהר ווערסטו אלץ פועל׳ן — א רב! אזא יאחר אויף מיינע שונאים! איך, די רבי׳צין, בין דיר נישט מוחל...

— מוחל, מוחל, — האט דער רב צוגעהענדיג נאהענט צו אסתר חשה׳ן אין דער שטיל געשעפטשעט...

אז אסתר חשה איז ארויסגעגאנגען פון רב׳ס שטוב האט זיך איהר די גאנצע גאס מיט די הייזער געדרעהט, איהר האט זיך געדאכט, אז זי וועט מארגען שטארבען. זי וואלט א היים ניט געקענט דערגעהן, ווען זי וואלט זיך ניט געטרייסט אין איהר שרעק. אז דער רב האט איהר צום סוף געזאגט אויף געווויס: מוחל, מוחל...

דער פּראָליטאַריער אויף דער פּרישער לופט.

אויף דער גאַס, איבערהויפּט אויף דער בערזע, איז זרח, אַן אַרבייטער פון אַ יאָהר אַכטצעהן, געווען אַ קעמפּפער. אין דער היים, ביים טאַטען־מאַמען, איבערהויפּט ביי דער מאַמען, איז זרח געווען אַ שוואַך קינד, מיט אַ „שוואַך־האַרץ“, מיט אַ טרוי־קענעם הוסט און מיט נאָך אַזוינע מעלות. עס פערשטעהט זיך, אַז זרח פלעגט ניט מיט חשק אויסהערען, ווען די מאַמע פלעגט נעהמען בעדויערען זיין „געזונד“, און ער פלעגט שטענדיג לאַ־כען פון איהר, וואָס זי זעהט איהם צו, פּונקט ווי ער וואָלט גע־ווען אַ בורזשוי׳ס אַ קינד.

— ניטאָ קיין ציים אויף אַזעלכע נאַרישקייטען ! — פלעגט ער שטענדיג איהר אָבהאַקען, ווען זי פלעגט זיך נעהמען איהם מוסר׳ן, וואָס ער עסט ווייניג, שלאָפט ווייניג און הוסט אַזוי.

און די מאַמע פלעגט מיט אַ זיפץ איהם אָבלאָזען, שאָ־קלענדיג מיט׳ן קאָפּ, ווי גערעדט :

— אי זוהן זוהן, וועסט זיך עפּעס אָנמאַכען.

און עס זאָל צו קיין שאַנד ניט זיין — געטראָפען איז גע־וועזדי מאַמע — די לעצטער ציים האָט זרח אַליין זיך אָנגע־הויבען קלאָגען, אַז די ברוסט טהוט איהם עפּעס וועה, ניטאָ קיין כח ! — געוועהנליך האָט ער עס געמאַלדען מיט אַ וויצעלע, אַ סך וועהטאָגען פערלייקענט, אָבער די מאַמע האָט גלייך דער־פיהלט, אַז זרח איז אַ חולה, און האָט איהם מיט געוואַלד אָ־וועקגעפיהרט צום דאָקטאָר.

דער דאָקטאָר האָט איהם אַרומגעקוקט און געזאָגט, אַז קיין רעצעפּטען דאַרף ער ניט, ער מוז נאָר האָבען פרישע לופט און

דערצו טרינקען אַ סך מילך און אויפהערען אַרבייטען אויף אַ קורצע צייט.

ניט אַרבייטען איז אַ שווערער לאָו, נאָר מיט חסד : דער טאַטע, אויך אַן אַרבייטער, וועט איהם, ווי עס איז, אויסהאַלטען די צייטען זענען אפילו שווערע, נאָר עס איז דען אַ תירוץ ? אַ קינד ! אָבער וואָס טהוט מען מיט פרישע לופט ? וואו נעהמט מען זי, אַז אין דער גאַס, וואו זיי וואהנען, איז אַזוי ענג, — ניטאַ קיין בוימעל, קיין גרעזעל, קיין בלימעל.

האָבען אַפילו ליים געזאָגט, אַז ער זאָל געהן אַפט אין שטאָדט גאַרטען. גוט וואָלט עס געווען — איז אָבער דער גאָר־טען זעהר ווייט פון זייער דירה, וועט ער דאַרפען זיך צוויי — דריי מאָל שלעפען צוריק אַ היים, עסען און נעכטיגען אין סאָד קען מען דאָך ניט, — וועט איהם מעהר אָבקומען געזונד, ווי עס וועט איהם צוקומען. און אַגב איז אַ סברא אַז ווי באַלד דער „סאָד" געפינט זיך אין שטאָדט נופא, איז די לופט דאָרט אויך ניט פוינעלדיג. שטויב איז דאָרטען אויך גענוג. וואָרען וועד געהט ניט היינטיגע צייטען שפּאַצירען אין גאַרטען ?

האָט די מאַמע אַ זאָג געטהון, האַלב אין שפּאַס, האַלב אין ערנסט: זאָל ער פאָהרען אויף אַ דאַטשע ! האָבען זיך אָנ־געפאַנגען אין שטוב אַלע איבערגעשראָקען ... אַ דאַטשע איז צו אַ רייכער ביסען, ווער ווייס, צי וועלען זיי עס קענען אויספיהרען. אָבער, אַז די מאַמע האָט זיך געהאַלטען עצות מיט ווייבער, צווישען וועלכע איינע האָט זיך געפונען אַ שטיקעל נגידה, האָט איהר די לעצטע ערקלעהרט, אַז די דאַטשע איז נאָר ניט אַזוי טהייער, ווי דער עולם מיינט.

— באַשר רייכע וואהנען דאָרטען — האָט זי איהר ער־קלעהרט — דאַכט זיך שוין, אַז דאָס איז זעהר טהייער, וואָרום וואָס איז, אייגענטליך, אַ דאַטשע ? אַ דאָרף !...

און דערגעהענדיג געגוי, וואָס אַ דאַטשע איז אַזוינס, האָט

די מאמע זיך איינגעשפארט, אז זרח זאָל פאָהרען אויף א דאַטשע.

— סך־הכל איז דאַרטען בלויז די דירה טהייערער. אָבער אזוי זאגט מען, איז אלץ איינס ווי אין שטאדט, און מילך איז נאָך וועלוועלער.

זרח האָט זיך אפילו אנפאנגס געקוויינקעלט : סטיימש! ער אויף א דאַטשע ! וואס וועלען „חברים" זאגען ! און בכלל האָט ער קיין צייט נים, אז סך־הכל מוז ער נאָך היינט געהן אויף דער בערזע, ער האָט דאַרט אזא נויטיגע פערזאמלונג. עס האָט אָבער ניט געהאָלפען. אין דעם פרט איז די מאמע אן עקשן׳טע. זי האָט איהם געמאכט אזוי שווער אויפ׳ן הארצען, אז זרח׳ן האָט זיך געדאכט, אז איהם איז זעהר ווייניג געבליבען צו לעבען און ראטעווען קען איהם נאָר די דאַטשע.

און ער איז אוועקגעפאהרען.

די דאַטשע איז געווען א מייל פון שטאדט ביי א באהן־סטאנציע.געקומען איז ער אהין מיט אן עלטערער שוועסטער, וועלכע האָט איהם געדונגען א דירה — א קליין צימערעל, ביי א דארטיגען פויער, פאר 5 רובעל א חדש. די ערשטע מינוטען האָט ער פערגעסען, ווער ער איז, און וואס ער איז געווען ביז אהער, און האָט נאָר געמורמעלט אין איין קול :„אי ווי גוט! אי ווי גוט! ...

נאָכדעם, ווי די שוועסטער האָט איהם בעשטעלט, וואו צו עסען און טרינקען, איז זי אוועק געפאהרען.

זרח איז געבליבען אליין...

אויף מארגען איז ער אויפגעשטאנען גאַנץ פריה. ער האָט אבגעטרינקען די פארציע מילך און איז ארויס אין וואלד. אין וואלד איז נאָך קיינער פון די דאַטשניקעס ניט געווען. די פויגעלעך, ווי זיי וואלטען וועלען זיך בענוצען דערמיט, וואס די דאַטשניקעס זענען נאָך אין די הייזער, האָבען זיך צר־

זונגען אויף אַלערליי שטימען. זרח האָט פּעררישען דעם קאָפּ צו די בוימער און געקוקט, פון וואַנען נעהמט זיך דאָס אַזאַ מין מוזיק... דאָס ערשטע מאָל אין לעבען הערט ער פויגעלעך זינגען.
„זיי זיינגען טאַקי שעהן!“ האָט ער מודה געווען און פאַר צופרידענהייט האָט ער אַליין אַנגעהויבען צו זינגען די „שבועה“.

— אבער דער פּראָלעטאַריאַט איז אין שטאָדט! — איז איהם פּלוצים דורכגעפלויגען אין קאָפּ, זינגענדיג די „שבועה“, און דער וואַלד, און די פויגעלעך האָבען ביי איהם דעם חן פער־לאָרען.

אַ זייגער עלף איז דער וואַלד אַלץ בעזעצטער געוואָרען מיט מענשען: די בוימער זיינען בעהאַנגען געוואָרען מיט האַ־מאַקען, אין וועלכע עס האָבען זיך געוויעגט דיקע, זאַטע דאַמען.
זרח האָט געקוקט אויף דאָס נייע בילד און עפּעס ניט פער־שטאַנען. די בורזשאַזיע האָט ער נאָר געקענט פון דער בראַשורע: אין לעבען האָט ער זי זעלטען געזעהן.
שפּעטער אָבער האָט ער זיך גלייך געכאַפּט, אַז דאָס איז דאָך די בורזשאַזיע, די אמת'ע בורזשאַזיע, געגען וועלכע ער מיט זיינע חברים קעמפען.... אָט שטעהט ער קענען זיי פּנים אל פּנים... אָט זעהט ער זיי אין לייוועגטינע בעטלעך, זאַטע, מיט צופריעדענע פּנים'ער.

ווי קומט ער אַהער?
ער האָט זיך נעשעהמט פאַר זיך אַליין.
ער האָט זיך נעלאָזען אַרויס פון וואַלד.
און דער וועג האָט זיך געצויגען דורך שעהנע זומער־וואָהנ־גונגען, ביי די זומער הייזלעך זענען געשטאַנען רוהיגע בחורים, מיידלעך מיט לאַכעדיגע פּנים'ער און האָבען געשפּיעלט אין קראָקעט.
נעבען איין זומער־וואָהנונג האָט ער זיך אָבגעשטעלט, ניט וויסענדיג צוליעב וואָס. ער האָט זיך בעגעגענט מיט בלי־

קען פון קראַקעט־שפּיעלער, וועלכע האָבען אויסגעדריקט פּער־וואונדערונג און אַ ביסעל מורא.

ער האָט זייערע בליקען ניט געקענט פערטראַגען, און איז אַוועק ווייטער, בעגעגענדיג אַלץ די זעלבע מענשען.

אַט דאָס, הייסט עס, זענען זיי! — האָט ער געטראַכט.

ער האָט זיך דערמאַהנט אָן דער שטאָדט, אָן זיינע „חברים" אָן דער שווערער אַרבייט; אַ געפיהל פון האַס צו די, וואָס ער האָט דאָ ערשט געזעהן, מיט אַ רחמנות־געפיהל צו די וואָס ער האָט פערלאָזען, האָט זיך צונויפגעמישט ביי איהם אין האַרצען, און עס האָט איהם שרעקליך וועה געטהון.

מעהר פון אַלץ האָט איהם געקרענקט, וואָס זיי שעהמען זיך גאָר ניט, האָבען גאָר קיין ברעקעל מורא ניט. מילא, איז ער געקומען טרינקען מילך און שעפּען אַביסעל לופט, ער זאָל כח האָבען ווידער צו אַרבייטען. אָבער געזונטע... ווי שעהמען זיי זיך דאָס ניט אַזוי צו לעבען?...

איהם האָט זיך פערוואַלט פאַר עמיצען אויסריידען דאָס האַרץ, נאָר ער האָט קיינעם ניט — דער איינציגער פּראָלעטאַ־ריער אויף דער דאַטשע..

און אַ שווער געפיהל האָט געדריקט זיין האַרץ...

די שפּייזערין.

לאה, א יונג מיידעל, מיט בליהענדע באקען און מיט שווארצע קארשען־אויגען איז אויפגעשטאנען פון איהר שמאל בעטעל, און האט זיך א ווארף געטהאן צום איינציגען פענסטער וואס האט זיך געפונען אין א קליין צימערעל. די העלע זון, וואס האט שוין בעגאסען דאס צימערעל מיט שטראהלען האט זי דערשראקען.

— שוין אודאי צעהן דער זייגער, שוין ווידער פערשפעטיגט, — האט זי די הענד געבראכען.

— ער איז אוועקגעגאנגען ! — האט זי מיט כעס פאר זיך געברומט, מיינענדיג דעם טאטען, וואס זיצט שוין עטליכע יאהר אהן א געשעפט.

און דערמאהנענדיג זיך אן טאטענס לאגע, אן דעם, ווי עס איז ניטא קיין אויסגאנג פון דער ארימקייט, האט זי די הענד אראבגעלאזען און האט געקוקט שטאר אין פענסטער אריין ווי זי וואלט וועלען דערזעהן עפּעס אין דער ווייטעניש אן אויסגאנג... שטעהענדיג אזוי פערטראכט, האט זי זיך פלוצים דערמאנט, אז נעכטען האט זי זיך געלעגט אהן א גראשען אין קעשענע, און אז די קרעמערין האט נאך עהערנעכטען אבגעזאגט צו בארגען, און אז היינט איז אין שטוב גאר נישטא... פּוסט !...

זי האט זיך פערצווייפעלט גענומען אנטהאן און האט ווי געקרעכצט ביי יעדער בעוועגונג.

— אבער וואוהין איז ער אוועקגעגאנגען? — איז זי אלץ מעהר אין כעס אריינגעקומען. וואס דער טאטע איז נימא, איהר האט זיך געדאכט אז ער איז מיט א כיון אוועק און איבערגעלאזען דאס גאנצע אומגליק פאר איהר אליין.

זי האט בעטראכט דאס צימערעל און איהר איז נאך ערגער

געווארען אויפ'ן הארצען. דער דורכגאנג איז געווען פערשטעלט מיט א „געמאכטעס בעט" וואס איז בעשטאנען פון צוויי קאסטנס אויף וועלכע עס זענען געלעגען די צוויי טהירלעך פון צימערעל, דא שלאפען די צוויי ברידערלעך, און אלע ביי דער נאכט פאר'ן שלאף נעהמט מען אראב די טהירלעך צו מאכען פון זיי א בעט.

לאה פרובט זיך נעהמען די טהירלעך און אויפהענגען זיי צוריק, נאר פאר כעס איז זי אבגעשוואכט, און עס בלייבט ביי איהר צו ווארטען אויפ'ן טאטען.

אבער אויסער דעם האט זי נאך אנדערע ארבייט — אומעטום איז אנגעשטעלט: אויפ'ן פענסטער שטעהען עטליכע גלעזער נים קיין געוואשענע, געפעס מיט פערטריקענטע גרויפען, עס ליגען א חעפט פערגאסען מיט טינט, צובראכענע שרייבפעדערס, א בילד אין א צובראכענער ראהם; אויפ'ן טיש ליגען ביכער אהן טאוולען און מיט טאוולען. צוויי ביכער ליגען אונטער'ן טיש און ווייזען אויס ווי דערשאסענע פויגעל... לאה קוקט מיט שרעק אויף די ווילדע אונארדענונג און ווייס נים צו וואס זי זאל זיך פריהער חאפען... און באלד דארף זי שוין געהן צו דער ארבייט!

— גוואלד, גאט מיינער! — ברומט זי, מעהר פאר אלץ רייצען זי די צוויי טהירלעך, וואס ליגען רוהיג אויף די קאס־טענס, און פאר כעס גיט זי זיי א שטופ מיט די פיס.

נאר דער קלאפ זייערער צורייצט זי נאך מעהר. זי פאלט אהן כחות אויף איהר געלעגער און קרעכצט פאר וועהטאג: וואו איז ער אוועק?

זי פיהלט אז זי איז אומזיסט אין כעס אויפ'ן ארימען טאטען, וואס איז גאט די נשמה שולדיג און וואס קען איהר דא גארנישט העלפען, נאר זי וויל האבען קעגען זיך א מענשען צו טהיילען זיך מיט'ן אומגליק, זי קען עס אליין נים פערטראגען. זי איז נאך יונג, זי וויל נאך אזוי לעבען, אויפ'ן גאס איז אזוי ליכטיג, אזוי גוט... מען זאל האבען א ביסעל געלד און א מא־

מען אין שטוב. אז מען זאל ניט דארפען הארעווען אויף א גע־זינדעל, קען מען דאך אזוי גליקליך זיין...

— וואו איז ער, וואו איז ער?

זי דערהערט טריט אויף די טרעפ און זי ווערט רוהיגער. ער גנעחט שוין אפשר.

עס עפענט זיך די טהיר און עס גנעחט אריין א פרוי מיט צוויי גרויסע בלעכען מילך אין די הענד.

— מילך דארפט איהר? — פרעגט זי סאפענדיג.

— מילך? — פרעגט איבער לאה און דערמאהנט זיך אז זי האט קיין גראשען ניט.

— גוטע מילך! גנעחמט פריילין, א קווארט — אכט גראַ־שען.

— ניין! איך דארף ניט, איך דארף ניט! — ענטפערט לאה ווי בייז, וואס זי קען ניט קויפען...

איהר פאלט איין צו בארגען א קווארט מילך, נאר איידער זי קלויבט זיך צו עס ארויסריידען, רוקט זיך שוין די אי־דענע ארויס!

דאס ברענגט זיך נאך מעהר אריין אין כעס, און זי לאזט א־רויס איהר גאנץ גאל אויפ'ן סאטען, וואס ער איז נאך אלץ ניטא.

— פערדיענט ניט א גראשען... טהוט גארניט, ער ווארט נאר אויף מיינע אכט רובעל א חדש פון נעהעריי... וואס טראכט ער זיך, רבונו של עולם?!

ברומענדיג אזוי פאר כעס, דערהערט זי טריט, זי הערט א בעקענטען הוסטען פאר'ן טהיר און דער כעס גנעהט איהר אב.

— ער גנעהט!

עס קומט אריין א נידעריג־געבויגען אידעל אין א צובוי־גענעם הוט, אין א קראגען אהן א האלדזטוך מיט א פאפיראס אין מויל, ער רויכערט מיט גרויס אפעטיט און לאזענדיג שטיקער רויך פון מויל, זאגט ער שוואך, מיט פאטערליכער ליעבשאפט:

— דו האסט נאך, מיין טאטעשי, גארנים צונערוימט? פארוואס, מיין טאטעשי?
— זעהסט דאך, אז נים — ענטפערט זי טרוקען.
— שא, מיין קינד, וואס ביזט דו אין כעס, איך טהו דאך דיר דערפאר גארנים.
לאה'ן דריקט דאס הארץ פאר רחמנות אויפ'ן טאטען. זי נים א קוק אויף זיין ארימען אויסזעהן, אויף זיינע טיעף איינגעגראבענע אויגען און טראכט:
— וואס פון א מענשען קען ווערען, ווי שטאלץ ער איז א מאל געווען.
זי בעמיהט זיך צו שמייכלען און ענטפערט:
— איך בין גארנים אין כעס, העלף מיר אויפהענגען די פירלעך....
דער טאטע בויגט זיך איין און הויבט די טהירלעך. לאה זעהט, ווי ער שטרענגט זיך אן מיט זיינע לעצטע קרעפטען, ווי ער ווערט רויט און בלאס... זי קען עס נים צוזעהן און זי האט חרטה וואס זי האט אויף איהם געוואָרט.
— לאז טאטע, איך וועל אליין נעהמען!
— נעה שוין, געה! —ענטפערט דער טאטע פערשעהמט— אויף א געשעפט די טהירלעך אויפצוהענגען.
ער הויבט אויף איין טהירעל און וויל זי אויפהענגען אויף די זאוויסעס נאר דאס טהירעל וויעגט זיך אין זיינע הענד. ער פערליערט די כחות... אט אט פאלט דאס טהירעל...
— אי! — נים לאה א געשריי, — עפעס מאדנע הענד האסטו... האסט מיך שיער דער'הרג'עט...
— וועה איז מיר, לאה'נקע, נים געטראפען, הא? טהוט וועה, זאג, מיין טאטעשי.... אוי, וועה איז מיר.
— אך, וואס וויל ער פון מיר האבען"? — וויינט לאה'ס הארץ — זי קען דעם טאטענס געפאלענעם טהאן, — זיין שוואכקייט נים פערטראגען.

— נײן, עס טהוט ניט װעה! בעמיהט זי זיך צו שמײכלען.
נאר דער טאטע קרעכצט אלץ: אז אך און װעה איז מיר...
איך האב זיך גארניט ארומגעזעהן, װי אזוי עס איז געפאלען.
דעם טאטענס קרעכצען און זײן שרעקעדיגער טאן טהוען
לאה'ן מעהר װעה װי דער קלאפּ פון דער טהיר, פערקרימענדיג
װילד איהר שעהן־יונגען פּנים, לאזט זי ארױס װי דורך די צײה־
נער!
— אבער, טאטענקע, האב רחמנות אויף מיר, לאז מיך צו
רוה, עס טהוט מיר ניט װעה...
— ביזט אין כעס מײן טאכטער, — טענה'ט דער טאטע.
װי פערשולדיגט — ביזט טאקי גערעכט. איך װײס גארניט, װי
אזוי דאס איז געפאלען. זײ מוחל, לאה'נקע, — ענדיגט ער
מיט א געבראכענער שטים.
לאה געהט ארױס פון געדולד:
— ס'ארא מאדנער מענש דו ביזט! — שרײט זי אויס.
איך װײס דאך, אז דו ביזט ניט שולדיג.
דער טאטע װערט שטיל, ער שטעהט אין מיטען צימעריל,
גלעט פערצװײפעלט דאס בערדיל און װײס ניט, צו װאס צו
חאפּען זיך. ער האט חרטה, װאס ער איז גאר געקומען פון גאס.
בעסער װאלט ער זיך אומשלעפּען נאך עטליכע גאסען, — װאס
האט ער זיך געאײלט? ער איז דאך אזױ איבעריג...
איהם װילט זיך אבער פארט ניט זײן איבעריג און פאסענ־
דיג זיך מוטה װענדעט ער זיך װיעדער צו דער טאכטער:
— נו, העלף מיר, מײן טאכטער, װעלען מיר שוין בײדע
אויפהענגען די טהירלעך.
זײ נעהמען אהן װערטער די טהירלעך און סאפּענדיג הענ־
גען זײ זײ אויף.
— ביזט, מײן טאכטער, א בריה! — קען ער זיך ניט אײנ־
האלטען ניט אויסצודריקען איהר זײן פאטערליך געפיהל, זײן
ליעבשאפט צו איהר.

נאר לאה'ן, זי ווייסט אליין ניט פאר וואס, שטעכען די ווערטער, זיי שניידען איהר דאס הארץ, זי קען זיי ניט פער־טראגען. דעם פאטער'ס ווייכקייט, וואס שטאמט פון זיין גע־פאלענקייט, רופט ביי איהר ארויס א געפיהל פון רחמנות פער־מישט מיט פעראכטונג.

— וואס פון א מענשען קען ווערען ? — קלאגט שטיל איהר הארץ, און די הענד לאזען זיך אראב און זי וויים ניט צו וואס זיך צו נעהמען.

— ער וואלט אוועקגעגאנגען, וואלט איך צוזעקליבען און נעגאנגען ארבייטען, — טראכט זי.

זי דערמאנט זיך אבער, אז ער האט ניט געגעסען און אין שטוב איז גאר גישט ניטא.

דאך פרעגט זי ווי נים ווילענדיג:

— ווילסט שוין עסען, הא, טאטע ?

— עסען ? הא ? — פרעגט דער טאטע איבער, ווי ער וואלט זיך דערשראקען פאר אזא פראגע — עסען ? ניין ! עס איז נאך פריה !

— איך וויל נאך אויך ניט עסען ! — זאגט זי ארוים פעסט. איך וועל שוין עסען ביי דער ארבייט.

— אודאי! — זאגט דער טאטע און זיין שטימע צי'טערט.

— און וואו איז חיים'קע מיט לייזערקען ? — פרעגט זי.

— שפיעלען זיך אויפ'ן הויף...

—לאזען זיי זיך שפיעלען — ענטפערט לאה און קעהרט זיך אום צום פענסטער, ווי זי וואלט וועלען בעווייזען דער ליב־טיגער זון איהר טרעהר, וואס האט זיך איהר אין אויג געשטעלט..

דער געהער.

אין דעם פּעקעל, וואָס איין העלפט הענגט איהם איבער די פּלייצעס און די אנדערע העלפט — איבער'ן ברוסט, געפינען זיך: גאָפּלען, מעסער, קעמעלעך, בערשטעלעך, קנעפּעלעך, ביי־טעלעך און נאָך אזעלכע מיני סחורות.

און אזוי געהט ער פון איין קאפע אין דער צווייטער, פון איין רעסטאָראן אין דעם צווייטען, און ביי יעדען טישעל צולייגט ער זיין סחורה די געסט, וואָס זיצען דאָרט און רופט מיט א קול וואָס קלינגט אי מיט א בקשה אי מיט א פראגע צוזאמען:

— א קליין גוט מעסעריל !?

— א קליין בערשטעלע !?

— א שעהן ביימעלע !?

דער שלעכטער מענש, וואָס זיינע אויגען און זיין הארץ איז אין גאנצען אין דער אכילה, ענטפערט ניט און קוקט איהם אפילו ניט אָן. אָנפאנגס פלעגט איהם אזא אונאָנגענעהמער קבלת פּנים זעהר אויפרעגען, אָבער ביסלעכווייז האָט ער זיך דערצו צוגע־וועהנט.

דער ניט־שלעכטער מענש קוקט אריין אין דעם פּעקעל, טהוט פריהער א זופּ פון'ם גלאָז, וואָס שטעהט פאר איהם אויפ'ן טיש, אָדער ער פערזוכט א שטיק עוף פון טעלער — דאָס וועגדט זיך, זעלבסט־פערשטענדליך, וואו דער ניט־שלעכטער מענש געפינט זיך דאמאָלסט, צי אין א קאפע, צי אין א רעסטאָראן, אָדער אין א שענק — דאן ערשט ענטפערט ער קורץ און טרו־קען:

— איך דאַרף גאָרנישט !

דער גוטער מענש הויבט אויף די אויגען צו׳ם געהער, בע־מערקט זיין געקנייטשטשטען שטערן, זיינע איינגעשרומפּענע, איינגעפאַלענע באַקען, די בלויע פאַסען אונטער זיינע אויגען, וואַרפט אַ בליק אויף דעם צופליקטען זומער־רעקעל, וואָס דער געהער טראָגט ווינטער־צייט, — און ער זאָגט גערירהט:

— גלויבט מיר, אַז איך דאַרף גאַרנישט...

— אַ שעהן גוט מעסעריל — 30 קאָפּיקעס...

און דער גוטער מענש ענטפערט מיט נאָך אַ ווייכערע שטי־מע:

— גלויבט מיר, ליעבער איד, אַז איך דאַרף גאַרנישט.

אבער דער אמת־גוטער מענש, וועלכען מען דאַרף לאַנג אַרומזוכען אין אַלע קאַפעען, רעסטאָראַנען און שענקען, ענט־פערט:

— אַנו, ווייזט עפּעס אַהער אַ שעהן גוט קעמעלע, אבער ביליג.

— אַ, געזונד און שטאַרק זאָל ער זיין! — ער וועט שוין זיכער עפּעס געבען צו לייזען.

און דער געהער עפענט זיין פּעקיל, פּאַקט אויס, און לעגט אויס אַלע זאַרטען קעמעלעך, וואָס ער האָט נאָר: ווייסע, שוואַר־צע, גרויסע, קליינע, שיטערע און געדיכטע. און דער אמת־גוטער מענש פרעגט:

— וואָס קאָסט, למשל, אזא מין קעמעלע?...

דאַמאָלס הויבט אָן דעם געהערס האַרץ שטאַרק צו קלאַ־פּען, ער ווייס ניט וואָס צו טהאָן, וויפיעל צו זאָגען: ער וואָלט וועלען פערדיענען אָן דעם קעמעלע 7 קאָפּיקעס, ער וואָלט זיך אָבער בעת הדחק געלאָזט בענוגענען מיט 2 קאָפּיקעס ריוח. אבער געה און טרעף, וואָס פאַר אַ מין קונה דאָס איז — אַ נאַר־

אדער א קלוגער, א גוטער אדער א שלעכטער, א רייכער אדער אן ארימער? דער גנהער ווערט צומישט און גיט פלוצים א זאג:

— 25 קאפיקעס! — דערהערענדיג דעם פרייז וואס זיין מויל האט ארויסגעזאגט, ווערט ער אליין דערשראקען און גיעט צו:

— גלויבט מיר, הערר, לעבען — אז עס איז גארניט טייער...

דער אמת־גוטער מענש אבער, וואס גנהט געבען פערריענען אן ארימען גנהער, ווערט שטארק אנגע׳ברוגז׳ט: ווי האט מען דאס א חוצפה אויסצובעטען 25 קאפיקעס פאר אזא קעמעלע!

— וויפיעל דען וועט דער הערר געבען? — פרעגט דער גנהער ענטמוטהיגט.

דער אמת־גוטער מענש איז פערטהאן מיט׳ן גאנצען לייב און לעבען אין טעלער מיט׳ן געבראטענס, ער איז שרעקליך אין כעס אויפ׳ן גנהער, וואס האט די העזה גנהאט אזוי פיעל אויסצובעטען — און שווייגט...

— 15 קאפיקעס! — בעט זיך דער גנהער.

אבער דער ניעדריגער פרייז געפעלט נאך אלץ ניט דעם אמת־גוטען מענשען, ער שווייגט ווייטער, 15 קאפיקעס איז נאך אויך צופיעל.

— 12 קאפיקעס — לאזט ווייטער אראב דער גנהער, ער וויל כאטש פערדיענען וועניגסטענס 2 קאפיקעס.

דאס מאל מאכט שוין דער אמת־גוטער מענש אויף דאס מויל און זאגט:

— 10 קאפיקעס, גאנץ גענוג!

— נעהמט עס, הערר לעבען!

און דער גנהער לאזט זיך ווייטער פון איין קאפע אין דער צווייטער און פון איין רעסטאראן אין דעם צווייטען, אבער זעהר זעלטען געפינען זיך אזעלכע גוטע מענשעלעך, וואס זאלען קויי־

דער גוטער מענש הויבט אויף די אויגען צו׳ם געהער, בע־מערקט זיין געקנייטשטען שטערן, זיינע איינגעשרומפענע, איינגעפאלענע באקען, די בלויע פאסען אונטער זיינע אויגען, ווארפט א בליק אויף דעם צופליקטען זומער־רעקעל, וואס דער געהער טראגט ווינטער־צייט, — און ער זאגט געריהרט:

— גלויבט מיר, אז איך דארף גארנישט...

— א שעהן גוט מעסעריל — 30 קאפיקעס...

און דער גוטער מענש ענטפערט מיט נאך א ווייכערע שטי־מע:

— גלויבט מיר, ליעבער איד, אז איך דארף גארנישט.

אבער דער אמת־גוטער מענש, וועלכען מען דארף לאנג ארומזוכען אין אלע קאפעען, רעסטאראנען און שענקען, ענט־פערט:

— אגו, ווייזט עפעס אהער א שעהן גוט קעמעלע, אבער ביליג.

— א, געזונד און שטארק זאל ער זיין! — ער וועט שוין זיכער עפעס געבען צו לייזען.

און דער געהער עפענט זיין פעקיל, פאקט אויס, און לעגט אויס אלע זארטען קעמעלעך, וואס ער האט נאר: ווייסע, שוואר־צע, גרויסע, קליינע, שיטערע און געדיכטע, און דער אמת־גוטער מענש פרעגט:

— וואס קאסט, למשל, אזא מין קעמעלע?...

דאמאלס הויבט אן דעם געהערס הארץ שטארק צו קלאפ־פען, ער וויים ניט וואס צו טהאן, וויפיעל צו זאגען: ער וואלט וועלען פערדיענען אן דעם קעמעלע 7 קאפיקעס, ער וואלט זיך אבער בעת הדחק געלאזט בענוגענען מיט 2 קאפיקעס ריוח. אבער געה און טרעף, וואס פאר א מין קונה דאס איז — א נאר־

אדער א קלוגער, א גוטער אדער א שלעכטער, א רייכער אדער אן ארימער? דער געהער ווערט צומישט און גיט פלוצים א זאג:

— 25 קאפיקעס! — דערהערענדיג דעם פרייז וואס זיין מויל האט ארויסגעזאגט, ווערט ער אליין דערשראקען און גיעט צו:

— גלויבט מיר, הערר/לעבען — אז עס איז גארניט טייער...

דער אמת־גוטער מענש אבער, וואס געהט געבען פער־ריענען אן ארימען געהער, ווערט שטארק אנגע'ברונז'ט: ווי האט מען דאס א חוצפה אויסצובעטען 25 קאפיקעס פאר אזא קע־מעלע!

— וויפיעל דען וועט דער הערר געבען? — פרעגט דער גע־הער ענטמוטהיגט.

דער אמת־גוטער מענש איז פערטהאן מיט'ן גאנצען לייב און לעבען אין טעלער מיט'ן געבראטענס, ער איז שרעקליך אין כעס אויפ'ן געהער, וואס האט די העזה געהאט אזוי פיעל אויסצובעטען — און שווייגט...

— 15 קאפיקעס! — בעט זיך דער געהער.

אבער דער ניעדריגער פרייז געפעלט נאך אלץ ניט דעם אמת־גוטען מענשען, ער שווייגט ווייטער, 15 קאפיקעס איז נאך אויך צופיעל.

— 12 קאפיקעס — לאזט ווייטער אראב דער געהער, ער וויל כאטש פערדיענען וועניגסטענס 2 קאפיקעס.

דאס מאל מאכט שוין דער אמת־גוטער מענש אויף דאס מויל און זאגט:

— 10 קאפיקעס, גאנץ גענוג!

— נעהמט עס, הערר לעבען!

און דער געהער לאזט זיך ווייטער פון איין קאפע אין דער צווייטער און פון איין רעסטאראן אין דעם צווייטען, אבער זעהר זעלטען געפינען זיך אזעלכע גוטע מענשעלעך, וואס זאלען קויי־

פען פון א געהער א קעמעלע פאר גאנצע 10 קאפיקעס...

און א לאנגע צייט דארף דער ארימער געהער איהם זוכען, זעהר א לאנגע צייט, און עס ווערט איהם מיאוס דאס לעבען, די וועלט, און אלע מענשען. אלעס ערגערט איהם, רעגט איהם אויף. און ער שילט אלעס, אלעמען און זיך אליין, און ער וואלט וועלען טהאן עפעס אזא מין זאך, אז די גאנצע וועלט זאל זיך ארומזעהן, ווי שלעכט און פערדארבען זי איז, אז אלע זאלען זאלען פיהלען ווי אכזר'יש זיי בעגעהען זיך מיט זייערע מיט־מענשען...

אבער וואס קען אזא ארימער געהער ווי ער, אבטהאן דער וועלט ?

ער קען בלויז אויפהערען צו זארגען פאר די בעזוכער פון די קאפעען און רעסטאראנען, און זיי מעהר ניט צושטעלען זיינע סחורות... זאלען די שלעכטע מענשען וויסען ווי אזוי זיך מיט איהם צו בעגעהן... זאלען זיי זעהן איין טאג, צוויי, דריי — ניטא מעהר דער הויכער און דער דארער, מיט די קנייטשען אויפ'ן שטערן, מיט די בלויע פאסען אונטער די אויגען און מיט די צוויי פעקלעך אויף זיינע איינגעבויגענע פלייצעס, איינגעפאלענער ברוסט !...

אבער ניין ! דאס טאר ער פאר קיין פאל ניט טהאן. זיין פרוי, זיינע קינדערלעך זיינען בלייבע, בארפעסע, הונגעריגע קינדערלעך, וואס ווארטען אויף איהם א גאנצען טאג...

ניין ! ער וועט ווייטער געהן : היינט, מארגען און איבער־מארגען ! — זיין גאנצעס לעבען וועט ער אזוי געהן.

און ער הויבט זיך אויף און געהט...

די לעצטע האפנונג.

— אז איך זאל וועלען, קאן איך ארייננעהמען צו חיים שווארצמאן, וואלט ער מיר געוויס געליהען עטליכע רובעל, — ער איז מיינער א גוטער בעקענטער, ער וואלט מיר געוויס געליהען, ער איז אן איידעלער מאן...

אזוי פלעגט לייזער שטענדיג זאגען אין שטוב, ווען עס פלעגט אויסקומען זעהר ענג, ווען דער קאלטער ווינטער פלעגט זיך פלוצים אונטערדרוקען און עס איז קיין האלץ ניט געוועזן; ווען עס פלעגט א פסח קומען און עס איז אויף קיין מצה ניט געוועזן, ווען עס פלעגט א קינד קראנק ווערען און עס איז אויף קיין דאקטאר ניט געוועזן...

ווען ער פלעגט דאס זאגען, פלעגט ער ניט קוקען די שטור־ביגע אין פנים אריין. עס האט זיך געדאכט, אז דאס רעדט ער צו זיין בארד, אויף וועלכער ער פלעגט דאמאלס קוקען מיט ישוב הדעת און מיט דרך־ארץ. נאר זיין בארד האט דאס שוין פון איהם עטליכע מאל געהערט און פלעגט ניט נתפעל ווערען פון זיין זיכערען טאן. עס האט אויסגעוויזען, אז די בארד האט זיך שוין פון זיין רייכען גביר, זיין בעקענטען, לאנג מיאש געווען.

אנדערש אבער האט עס געווירקט אויף לייזער'ס ווייב, חנה, — זי פלעגט אן זייגע ווערטער זיך אנחאפען, ווי אייר נער וואס טרינקט זיך, אן א שטרוי, און פלעגט יעדעס מאל איהם דערויף ענטפערען:

— דו קענסט נאר רעדען, טהאן קענסטו גאר נישט —

האלסטו טאקע אמאָל אריינגעהן צו איהם! אַט נעהם, טהו אָן די שבת'דיגע קאפאָטע און געה אריין.

— ער וואָלט געווים, געווים געליהען! פלעגט לייזער אליין טענה'ן זיינס: מיר זיינען אמאָל חברים געווען, ער וואָלט מיר דערקענט!... א חדוש, צי וואָלט ער מיך דערקענט! פלעגט שוין לייזער העכערן דעם טאָן און אָנהויבען מיט אן אנדער ניגון — ווי לאנג, אז מיר האָבען זיך ניט געזעהן, מיינסטו?... עס וועט זיין סך־הכל א...

— טאָ לעג טאקי ניט אָב און געה שוין אַריין, — פלעגט דאָס ווייב איהם ניט לאָזען ענדיגען זיינע זכרונות: מען פאַלט דאָך שוין פאר א גראָשען.

—ער וואָלט געווים געליהען! — פלעגט לייזער, אנשטאָט צו ענטפערן חנה'ן, אליין רעדען צו זיין באָרד...

עס האָט אויסגעוויזען, אז דער געדאנק, אז ער וואָלט איהם געווים געליהען, איז איהם טייערער ווי דאָס געלד, און ער האָט די ליעבע האָפנונג ניט געוואָלט אזוי גיך פערשווענדען פאר עט־ליכע רובל.

— „זאָל זיך וואָלגערן א האָפנונג!“ — פלעגט ער ווי בע־שליעסען אין געדאנק.

— נו, איז וואָס? דו נעהסט, צי ניט? — פלעגט דאָס ווייב טרייבען איהם.

— לייהען וואָלט ער געווים געליהען, — טענה'ט ער אליין זיינס: נאָר איך וויל ניט געהן, איך האָב נאָך ציים! אפשר וועלען מיר זיך איצטער ארויסדרעהן אָהן איהם... גאָט וועט העלפען...

— רעדט און רעדט, און ווי עס קומט צו טהאָן איז גאָר נישט — אוי, שלים־מזל, שלים־מזל, וואָס וועט זיין פון דיר?... שאָקעלט חנה מיט'ן קאָפּ און איהר געקניימשט פנים ווערט גע־קניימשטער און איהרע פערלאָשענע אויגען ווערען פערלאָשענער...

נאָר לייזער'ן פלעגט עס ניט אָרען: זי איז א אידענע!

זי קען ניט פערשטעהן, וואס א האפענונג בעטייט!... וואס וועט זיין שוין די פעולה, אז ער וועט געהן צום בעקענטען און לייהען די עטליכע רובעל?... זיי וועלען גלייך צעשלאגען ווערען און ער וועט בלייבען אהן געלד און אהן א האפנונג... און אז עס וועט ווידער קומען זעהר אן ענגע צייט — (ווייניג ענגע צייטען האט ער!) וואס וועט ער דאמאלס טהאן?... אהן א שטיקעל האפנונג אפילו בלייבען?... משוגע קען מען ווערען:

— לייהען אבער וואלט ער געווים נעליהען! — ענדיגט ער הויך זיינע מחשבות, און שמייכעלט.

נאר דאס ווייב ענטפערט איהם שוין ניט דאמאלס. זי ווערט ברוגז.

— א נארישע אידענע, זי פערשטעהט נאר נישט, נאר נישט — לגמרי נאר נישט... לאכט ער אין געדאנק.

*

*   *

אזוי זיינען פערבייגעפלויגען פיעלע יאהרען. און די פיעלע יאהרען זיינען פיעל קאלטע ווינטער'ס געווען, ווינטער'ס אהן האלץ, אהן ווארעמע־בגדים, אהן גאנצע שיך... אין די פיעלע יאהרען זיינען פיעל פסח'ס געווען, וואס האבען מצה געפאדערט, אין די פיעל יאהרען זיינען פיעל מאל די קינדערלעך קראנק געווען און האבען א דאקטאר געפאדערט. און עס איז ניט געווען פאר וואס צו רופען: אין די פיעלע יאהרען זיינען א דריי קינדער געשטארבען און עס איז ניט געווען פאר וואס אין קאלטע קברים'לעך זיי אריינלעגען, ווייל קברים'לעך פאר קינדער קאסטען אויך געלד — אלץ האט געטראפען אין די פיעלע יאהרען, און לייזער האט זיך געשטארקט און צו זיין בעקענטען גביר אלץ ניט גענאנגען. ער האט נאר אין יעדער ענגער צייט געטענה'ט: — לייהען וואלט ער געווים געליהען, נאר איך וויל נאך ניט אריינגעהן... זאל נאך זיין... עס וועט צוניץ קומען אן אנדערש מאל...

לייזער, ביי וועלכען דער בייזער שונא — דאס לעבען, האט אלץ אוועקגערויבט, האט ניט געקענט אזוי גיך אונטערגעבען זיך מיט זיין לעצטער נחמה, מיט דער האפנונג, און ביז דעם לעצטען טראפען בלוט האט ער זיך פערטהיידיגט פון שונא'ס נעגיל....

*

* *

די לעצטע צייט אבער האט דער שונא איהם מיט שטורם גענומען, און לייזער'ן איז ענג געווארען, אז ער האט זיך ניט געקענט א קעהר טהאן, עס האט זיך דער ווינטער אנגערוקט, א קינד איז קראנק געווארען, דאס אייוועלע איז איינגעפאלען, א בעט האט זיך צעבראכען, זיינע שטיוועל האבען שוין מעהר קיין לאטעס ניט געוואלט צונעהמען, פון דער טהיר איז די קליאמקע ארויסגעפאלען און פערלארען געווארען, און די טהיר איז אפען געוועזען און א ווינד, א בייזער ווינד האט אין שטיבעל אריינגע־בלאזען... עס האט אויסגעוויזען, אז די נויט, די אלטע מאוסע מכשפה, האט איהם אנגענומען מיט איהרע דארע, קאלטע הענד, און האט איהם געוואלט דערשטיקען, און ער האט זיך געריסען פון איהרע ארעמס, און רייסענדיג זיך אזוי, האט ער בעשלאסען צו געהן צו זיין בעקענטען:

— איך געה צו חיים שווארצמאן לייהען עטליכע רובל,— האט ער געמעלדעט אין שטוב.

נאר אין זיין שטים האט שוין ניט געקלונגען יענע זיכער־קייט, אז ער וועט געווים לייהען, איהם האט זיך געדאכט, אז עפעס איז דורכ'ן טהיר ארויסגעפלויגען, דאס איז די האפנונג ארויס — זיין איינציג לעצטע האפנונג...

די פאבריק.

איצטער בין איך שוין א גרויסער דערוואקסענער מענש, אדער, ווי איך פלעג עס אין מיין קינדהייט רופען — „א איד"... איך האב שוין א שטיק וועלט געזעהן, אין וועלכען עס געפינען זיך גרויסע רוישענדע שטעדט, מיט א סך הויכע שטיינערנע הייזער און מיט א סך נידעריגע שטיינערנע מענשען... אפילו דעם גרויסען ים, וואס רוישט אזוי און שרעקט דעם שוואכען קליינעם מענשעל, וואס קוקט איהם אן מיט זיינע צוויי קליינע אויגען און קען זיין ענדע ניט כאפען, — אפילו אט דעם פחדיגען ים האב איך שוין אויך געזעהן.

נאר ניט די גרויסע רוישענדע שטעדט, נאר ניט דער גרויסער פחד'יגער ים, האבען מיר געגעבען דאס, וואס איך האב ביי זיי געזוכט. גרויס זיינען די שטעדט, וואס איך האב געזעהן, נאך גרעסער איז דער ים; אבער דאס, וואס איך האב געזוכט, האב איך ביי זיי ניט געפונען; און ווען איך וויל האבען דאס, וואס איך האב געזוכט, מוז איך זיך אוועקלעגען פארנאכט, ווען די זון פערגעהט, אויף מיין בעטעל, אין ענגען צימער'ל, פערמאכען די אויגען און קלערען, און טראכטען, און חלומ'ען...

און דאן שוועבט ארוים פאר מיינע אויגען אנ'אנדער וועלט— די קינדהייט-וועלט!

און קליין פיהל איך מיר דאמאלס, און קליין איז דאס וועלטעל, וואס שוועבט פאר מיינע אויגען, ווען איך ליג פאר נאכט אין בעטעל, נאכדעם ווי די זון פערגעהט, ווען איך פיהל מיר מיעד און דערשלאגען פון דעם גרויסען לאנגען רוישענדיגען טאג, אין דער גרויסער רוישענדיגער שטאדט...

*

* *

איצטער בין איך שוין א גרויסער, דערוואקסענער מענש, אמאל בין איך א קליין אינגעלע געווען און מיין וועלט איז געווען דאָס קליינע שטעדטעלע מיט די זעקס קליינע שמאָלע געסלעך, וואָס האָבען זיך געצויגען, ווי שווארצע שטענגעס, — מיט דעם טייכעלע, הינטער א שמאָל קליין געסעלע, וואו מיר פלעגען זיך זומער באדען.

פלעגט זיך אמאָל טרעפען, אז לויפענדיג אזוי צום טייכעלע פלעגט עמיצענס א טאַטע אונז בעגעגנען און אונז א רוף טהאָן מיט א בייזער: וואוהין? פלעגען מיר זיך מאכען „כאלו לא ידע", און פלעגען זיך ניט אָבשטעלען. אי וואָס? שפּעטער וועט מען שמייסען, מילא! וואָס נאָכדעם וועט זיין, האָבען מיר ניט געזאָרגט. מיר זיינען נאָך ניט געווען אזוי קלוג און „געזועצט", ווי די „גרויסע" און מיר האָבען קיין מורא ניט געהאַט פאר שפּעטער...

ס'איז ווינטער געווען. מיר אינגלעך זיינען געזעסען אין חדר און האָבען געלערנט „מרובה". דער פּרק איז געווען צו ערנסט און צו שווער פאר אונזערע לייכטזיניגע קעפּלעך און אונז איז כלל נישט אָנגעגאנגען, ווי פיעל דארף דער גנב בעצאָהלען: צי ד' וה' אָדער תשלומי כפל; פון אונזערט וועגען האָט מען דעם גנב געקענט אין גאנצען שענקען. בכלל, האָבען מיר נישט פערשטאַנען, וואָס בעטייט עס? איינער אן אָרימאַן, וואָס האָט ניט וואָס צו עסען (אנדערש, וואלט ער ניט גע־גנב'עט) גנב'ט א שעפּסעלע, טראָגט עס אויפ'ן פּלייטשע, דאָס שעפּסעלע מעקעט אזוי טרויריג, — אינגאנצען א אינגעלשע מעשה, קומען צו געהען תנאים און חכמים, אזעלכע „גרויסע" אידען, און מאכען דערפון א גאנצען וועזען, קריגען זיך אזוי

שטארק, אזש זיי ברענגען אריין אונזער רבין אין כעס, און ער שלאָגט אונז מיט די גראָבע רוקענס פון דער גמרא...

וואו איז דער יושר?...

און יענעם טאָג האָבען מיר גראָד געלערנט יענעם בעד־וואוסטען „עמוד", וואָס האָט בלויז עטליכע שורות „גמרא" און וואו דאָס איבעריגע איז רש"י און „תוספות", אזוי אז דער „עמוד" מיט די עטליכע שורות גמרא ווייזט אויס, ווי עפּעס א קליין אינזעל פערטרונקען צווישען צוויי גרויסע ימים, און מיר דוכט זיך, אז מיר שטעהען אויפ'ן אינזעל און ציטערן, און אונזער רבי, דער קאַפּיטאַן וויל אונז איבערפיהרען די צוויי גרויסע ימים, וויל זיין א העלד, נאָר ער קען ניט און ער שרייט און שילט און, ערגער פאַר אלץ, ער שלאָגט...

נאָר אָט עפענט זיך אויף די טהיר און עס לויפט פריהער אריין א ווייסע פּארע אין חדר, נאָכדעם פאַלט אריין בעריל דער שמיד, א חדר־אינגעלס א טאַטע. ער קומט געוואָהר ווערען, וואָס מאַכט זיין יאַסקע, און גלאַט א ביסעל שמועסען מיט א אידען א „תלמיד חכם" — מיט'ן רבין.

— שלום עליכם, רבי! ציהט דער שמיד אויס דעם רבין זיין גראָבע פערהאָרעוועטע האַנד.

— עליכם שלום! — ענטפערט דער בייזער רבי און סטאַרעט זיך צו שמייכלען, נאָר דאָס קומט איהם זעהר שווער אָן.

— זיצט ר' בער! — נו, שקצים, — ווענדעט זיך דער רבי צו אונז, — זיצט רוהיג א ווייל, קוקט איבער דער תוספות דערוויל, און איך וועל אביסעל שמועסען מיט ר' בער'ן.

מיר קוקען זיך אלע איין אין דעם גרויסען ים תוספות, נאָר אונזערע אויערן זיינען אָנגעשטרענגט צו הערען עפּעס נייעס, וואָס בער דער שמיד האָט געבראַכט. ווייל בער דער שמיד ברענגט שטענדיג א סך נייעס, ווען ער קומט.

— א וועלטעלע געוואָרען, א גרויל, א גרויל! — הויבט אָן דער שמיד.

— דהיינו, ר׳ בער? — ווערט נייגיריג דער רבי און שטעלט אַן די אויערען צו הערען עפּעס אינטערעסאַנטעס.

— אַ גרויל, אַ גרויל! — האַלט זיך אַלץ דער שמיד ביים וואונדערן — נו, אַ וועלטעלע!

— אדרבא וואָס אַזוינס!... — טרייבט דער רבי.

— אַ גרויל, אַ גרויל!

מיר קוקען אין תוספות און וואַרטען מיט דער גרעסטער אונגעדולד אויף׳ן „גרויל“, וואָס ר׳ בער דער שמיד וועט מסתמא באַלד דייטליכער ערקלערען.

— אַ קליין שטעדטעלע, — הויבט אָן דער שמיד, — מיר־שטיינס געזאָגט, זעקס געסליך מיט אַ מאַרק, די גוי׳עשע געס־לעך איז דאָך ניטאָ וואָס צו רעכנען. איהר פערשטעהט?... אין אַזאַ שטעדטעלע זאָל מען געהן שטעלען אַ פאַבריק... אַ פאַ־בריק! אַ גרויל!

„אַ פאַבריק!“ — גיב איך אַ קלאַפּ אַ חבר מיט׳ן פוס.

— אין תוספות קוק! — גיט אַ געשריי דער רבי.

— אַזוי גאָר! — ווענדעט זיך דער רבי צום שמיד. — אַ פאַבריק דאָ אין שטעדטעל; צי משוגע?

— אַ פאַבריק פון שוועבעלעך.

„פון שוועבעלעך!“ — גיב איך ווידער אַ קלאַפּ אַ חבר מיט׳ן פוס.

— דו קוקסט אין תוספות, צי ניט, גראָבער יונג דו. שרייט אויס דער רבי נאָך העכער און נעחמט מיך אָן פאַר׳ן אויער און דרעהט אַ „שלשלת“...

— אַזוי גאָר פון שוועבעלעך! וואָס איך הער! — וואונ־דערט זיך דער רבי און גלאָצט אויס די אויגען.

— יאָ, יאָ, ביי אונז אין שטעדטעלע שטעלט מען אַ פאַ־בריק פון שוועבעלעך.

— משוגע, פשוט משוגע, — לאַכט דער רבי, ווי פיעל שוועבעלעך דאַרף האָבען אונזער שטעדטעל? לאָמיר אפילו רע־

כּענען אַ מאָה פּעקלעך אַ וואָך... לוינט דאָס דען?... פּשוט משוגע...

— רעכענט אייך, — גיט דער שמיד קאַלטבלוטיג צו פאַרשטעהן, אַז אַ פאַבריק מאַכט זיך ניט נאָר פאַר אַ שטעדטעל אליין. די שוועבעלעך קענען אַנגעהן אומעטום אין דער גאַנצער וועלט. איהר פערשטעהט... למשל באַריסאָווער שוועבעלעך! באַריסאָווער שוועבעלעך זיינען אַ שם־דבר. מען מאַכט דאָרט גאָלדענע געשעפטען.

— אויב אזוי — זאָגט דער רבי פערקרימענדיג דאָס פּנים — אויב אַזוי איז עפּעס אַנדערש, שיקט זיך דאָס! וועט מען מאַכען, קען געמאָלט זיין, פיינע געשעפטען?

— וואָס פרעגט איהר! גליקליך וועט ער ווערען! — שטעלט פאַר דעם שמיד פאַר'ן רבי'ן גרויסע גליקען.

— ווער מאַכט די פאַבריק? — פרעגט דער רבי.

— עפּעס אַ גרויסער גביר פון מינסק: האָט אַ מטמון געלד און זוכט געשעפט.

— און וואו שטעלט ער די פאַבריק? — פרעגט דער רבי ווייטער.

— אַן אָרט האָט ער אַ גאָלדענעם, ביים טייכעל, אַ זעלטענער פּלאַץ.

— ביים טייכעל! — רייסט זיך ארויס ביי אונז חדר־אינגלעך ווי אין איין קול אַ געשריי, און מיר קוקען זיך אַלע איבער.

— אין תוספות קוקט! — שרייט דער רבי, — פּויערים, ליידאַקעס.

— ביים טייכעל! — קלאַפּ איך מיין חבר הינטערן טיש מיט'ן פוס, און מיין האַרץ ווערט איבערפול מיט עפּעס מאָדנע גליקען, און פאַר מיינע אויגען מאַלען זיך פאַנטאַסטישע בילדער, און איך וויל פאַלען צו די פיס בערע דעם שמיד און וויינען פאַר איהם און בעטען איהם תחנונים:

— רב בערע, האט רחמנות, זאגט מיט אן אמת, טאקי ביים טייכעל מאכט מען די פאבריק?... טאקי ביים טייכעל?... און מיר גלויבט זיך דאס גליק ניט...

נאך פסח איז די פאבריק פערטיג געווארען. מיר חדר־אינגלעך זיינען געקומען צו לויפען אנקוקען זי. איהר אויס־זעהן האט אונז געשראקען. די הויכע קוימענס האבען פון דער ווייטענס אזוי בייז געקוקט און האבען אויסגעזעהן, ווי זיי וואלטען וועלען חרוב מאכען דאס גאנצע שטיק פעלד, וואס גע־פינט זיך ארום.

— א סארא הויכע קוימענס! — האט יאשקע, א חדר אינגעל, פון ווייטען אנגעוויזען.

— ווי עס הודזיעט! — האט א צווייטער אינגעל ווי מיט שרעק ארויסגעזאגט.

— קומט נעהנטער! וואס האבען מיר מורא? — האט זיך איינער געמוטחינט.

— טאקי, וואס האבען מיר מורא? — האבען מיר זיך אלע געפאסט מוטה — קומט!

מיר זיינען צוגעגאנגען נעהנטער און האבען זיך אוועק־געשטעלט ביים טייכעל. דאס וואסערל האט שטיל און טרויעריג גערוישט און מיר האט זיך געדאכט, אז עס וויינט... עס האט מיר אויסגעוויזען אז דאס טייכעלע האט מורא פאר דער גרוי־סער פאבריק...

און ניט נאר אויף מיר אליין האט דאס טייכעלע אזא איינ־דרוק געמאכט, אלע חדר אינגלעך האבען, אנשטאט צו קוקען אויף דער פאבריק, זיך אין וואסער איינגעקוקט און איינער האט זיך צוזיפצט:

— מוטנע וואסער געווארען!

— טאקי! — האט א צווייטער טרויעריג מודה געווען.

— דאס איז פון רויך פון די קוימענס...

— א רחמנות אויף דאס טייבעלע, — האט א אינגעלע בלומר'שט לאכענדיג געזאגט.

— משוגענער! — האבען מיר פון איהם אנגעהויבען צו לאכען, די הערצעלעך אבער אינוועניג האבען אונז געקלעמט און עס האט זיך געוואלט וויינען...

*

* *

„ספירה" האט זיך געענדיגט: עס איז געווען א הייסער טאג און לערנענדיג מיט'ן בייזען רבין האבען מיר א גאנצען טאג גע־קוקט אין פענסטער צו זעהן, וואו האלט שוין דער שאטען פון די הייזער, ווען וועט שוין די זון אויף אונז רחמנות האבען און וועט זיך איבערפעקלען ערגעץ ווייט הינטער די הייזער, כדי דער רבי זאל אונז שוין לאזען פריי...

און אט איז שוין די גאנצע גאס „שאטען" געווארען. דער פאסטוך האט שוין די טשערעדע געטריעבען און דער רבי האט אונז פריי געלאזט.

— באדען זיך! — האבען מיר אין איין קול אויסגעשריען און זיך געלאזט אראב פון נעסעל, צום טייכעל.

— הערסט ווי עס פייפט! — האט, געהענדיג, איין חבר ווי בעזארגט אויסגערופען, צוהערענדיג זיך ווי פון ווייטען פייפט די פאבריק.

— זאל פייפען! וועט זיין פרעהליכער זיך צו באדען, — האט א צווייטער געזאגט.

— טאקי! — האבען מיר סימנעשטימט, ווי מיר וואל־טען וועלען זיך אליין אבנארען.

נאר וואס געחנטער מיר זיינען געקומען צום טייכעל, אלץ

מעהר האָבען מיר זיך געשראָקען, עפּעס האָט אונז דאָס האַרץ פאַרגעזאָגט טרויעריגעס...

איך האָב זיך געלאָזען לויפען אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער, ווי איך וואָלט וועלען דערמיט צוגעבען מוט מיינע חברים. נאָר קומענדיג נאָהנט צום טייכעל בין איך געבליעבען שטעהן, ווי פערגליווערט.

— גיטאַ, ברידער, קיין טייכעל! צוריק! — האָב איך ווי מיט אַ געוויין אויסגעשריען.

— ד ז ז ז ז ז! ! — האָבען די קוימענס געפּייפט.

— ד ז ז ז ז ז ז!

די חדר אינגלעך זיינען נעהנטער צוגעקומען, האָבען איינגעבויגען די קעפּ אריינצוקוקען אין טייכעלע און מיר אַלע האָבען אַ לאַנגען זיפץ, ווי נאָך אַ געשטאַרבענעם, ארויסגעלאָזען.

— אוי! !

דאָס וואַסער האָט אויסגעזעהן ווי אין אַ טעלער פערבליעבענע קאַלט־געקעכטס, פערגליווערט. אויף דעם גליווערייו זיינען געווען אַנגעוואָרפען חעלצעלעך, צובראָכענע קעסטעלעך און סתם מיסט. און אַלץ האָט געשמעקט מיט אַ מאָדנעם שטיקענדיגען גערוך.

מיר זיינען אַזוי געשטאַנען ווי פערשטיינערט אַ פּאָר מינוט, געקוקט מיט אראָבגעלאָזטע קעפּ, פּלוצים האָבען מיר דערהערט הינטער זיך אַ גראָבען קול הינטער אונז רעדען:

— וואָס טהוט איהר דאָ, האַ?

— מיר האָבען זיך אומגעקוקט און האָבען דערזעהן אַ הויכען גראָבען בייכיגען אידען, מיט אַ פּליך אויפ'ן קאָפּ: ער איז געשטאַנען און געקוקט אויף אונז און געשמייכעלט. מיר האָבען ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערן.

— וואָס טהוט איהר דאָ? האַ? — האָט ער ווייטער געפרעגט.

— באַדען זיך ווילען מיר! — האָט זיך ביי איינעם ארויסגע־ריסען א געשרעה...

— חא־חא־חא! — באַדען זיך! — האָט זיך דער דיקער איד צולאכט — נו, וואס־זשע ווארט איהר? חי־חי־חי!...

— אמאָל פלעגען מיר זיך דאָ באַדען, — האָט א צוויי־טער איינגעל, ווי דורך טרעהרען ארויסגעזאָגט. — אמאָל איז געוועזן ריינע וואסער...

— אמאָל! אמאָל! — האָט דער הויכער בייכיגער איד זיך לוסטיג געמאכט מיט אונז — אמאָל איז דען אויך א קונץ געוועזן צו באַדען זיך?... באָדט זיך איצטער... חא־חא־חא!

זיין לאכען האָט אונז ביז וועהטאָג גערייצט. און איינער פון אונז, בלאס ווי דער טויט, האָט א געשריי געטהאָן.

— א בראנד אין אייער פאבריק!...

און האָט זיך פונאנדער געוויינט.

— חא־חא־חא! — האָט זיך דער בייכיגער־דיקער איד פונאנדער געלאכט, — א היים, שקצים!...

געהענדיג צוריק א היים, האָט מיר געקלונגען אין די אוי־ערן דעם איד'ם געלעכטער, דער „דזזזזזז“ פון די קוימענס און דאָס אלץ האָט זיך מיר געלעגט ווי שוועבעל אויף מיין האַרץ.

— א בראנד אין דער פאבריק! — האָט דאָס איינגעל דעם גאַנצען וועג געשאָלטען.

— דערשטיקט האָט זי דאָס טייכעלע! — האָט א צוויי־טער געזיפצט...

און לאנג האָבען מיר דאָס טייכעלע בעוויינט, און נאָך לענגער די פאבריק געשאָלטען...

דריי שונאים.

דריי אידען האָב איך אינגאַנצן פיינד געהאַט, געווען זיי א דם שונא. איינער פון זיי איז געווען חיים מרדכי דער שוחט, א איד מיט א לאַנגע געדיכטע באָרד, ווילד פערפלאָנטערט און פערפלאָכטען און מיט צוויי גרויסע מורא'דיגע אויגען, וועלכע האָבען געהאַט דעם זעלבינען גלאַנץ פון זיין אַנגעשאַרפטען חלף... און אז ער פלעגט קומען צו אונז אַמאָל קוילען דאָס קעלבעלע, וואָס אונזער בהמה פלעגט „געבוירען“ און קאַלטבלוטיג שאַרפען דעם חלף, דערצעהלענדיג אגב אורחא א מעשה, אז טרוקענע פעלכלעך זיינען נעפאַלען (ער האָט געהאַנדעלט מיט טרוקענע פעלכלעך), פלעגט זיך מיר וועלען בשעת־מעשה אַרויסרייסען פון זיין גראָבער האַנד דעם חלף און אַריינלאָזען איהם אין האַרצען. אויף אונזער קעלבעלע האָב איך מעהר רחמנות געהאַט, ווי אַט אויף דעם נזלן, וואָס מעהר אז טרוקענע פעלכלעך קויפען און קעלבער קוילען ווייסט ער ניט..

דער צווייטער, ווען איך בין א שונא געווען, איז געווען גרונם דער בושעל — א גמרא מלמד, א איד מיט זעהר א לאַנגען האַלז, פאַר וואָס חדר אינגלעך האָבען איהם בושעל גערופען. איך האָב אפילו ביי איהם קיינמאָל ניט געלערנט, נאָר די חברים מיינע פלעגען זיך פון איהם אַנדערצעהלען אַזעלכע רציחות, וואָס ער בעגעהט זיך מיט זיינע תלמידים, אז מיין יונג־בלוט פלעגט אויפגעקאָכט ווערען און אז איך פלעג איהם אַמאָל זעהן אין בית מדרש בין מנחה למעריב, ווי ער שטעהט נעבען כיור און וואַשט די הענד, גלאָצט זיינע קליינע פייכטע אויגעלעך און מורמעלט אונדייטליכע ווערטער, פלעגט זיך מיר וועלען נוקם זיין זיך אַן איהם פאַר מיינע חברים...

נאָר די שנאה צו די ביידען איז געווען זעהר קליין קעגען דער שנאה, וואָס איך האָב געטראָגען טיעף אין מיין יונג הארד צען צו אהרן חיים דעם וואוכערניק. דאָס איז געווען דאכט זיך אויפ'ן קוק, אן אָרעמער איד, אן איינגעהויקערטער אין אן אלט צעריסענעם בגד, נאָר עס איז מיר געווען געגוג צו הערען איהם אמאָל טענה'נדיג מיט מיין טאַטען:

— איך זאָג אייך ר' שלום (אזוי האָט מיין טאַטע געהייד סען), אז אַנדערש וועט עס ניט געהן — אַנדערש קען עס ניט זיין... דאָס איז מיר געווען גענוג, איך זאָל פיהלען צו איהם א טיעפע שנאה. אין זיין קול האָט געקלונגען אזוי פיעל בייזקייט, אזוי פיעל קאַלטקייט, אזוי פיעל אכזריות, אז עס איז מיר פערד בליבען ווי ראָסט אויפ'ן הארצען און אז ער איז אוועקגעגאַנד גען פון אונז, האָב איך זיך ניט געקאָנט איינהאלטען און זיך געווענדט צום טאַטען:

— טאַטע, וואָס האָסטו מורא פאַר איהם, וואָס רעדסטו מיט איהם?...

— עס ווייל אונזער שטיבעלע אָבנעהמען!... האָט דער טאַטע האלב לאַבענדיג, האלב ערנסט געזאָגט.

— א מכה וועט ער אָבנעהמען! — האָב איך מיט בלוט פערלאָפענע אויגעלעך אויסגעשריגען, דריקענדיג די פויסטען— איך וועל איהם זעהן אין גאס, וועל איך איהם מיט א שטיין פלעטען דעם מוח...

— און ס י ב י ר האָסטו פערגעסען? האָט דער טאַטע מיך געסטראשעט... און אין דער מינוט בין איך אויף „סיביר" געווען מעהר אין כעס, ווי אויפ'ן מיאוס'ען וואוכערניק...

*

* *

און שטעלט זיך פאַר מיין ווערחטאָג, אז אַן מיינע ערשטע צוויי שונאים האָב איך ווי עס איז דערלעבט א נקמה. דער

שוחט האט שטארק אנגעהויבען צו האנדלען מיט „טרוקענע פעלכלעך“, איז געווארען א נגיד. דערווייל האט דעם חזנ׳ס בחור זיך עקזאמינירט אויף שוחט און האט אויסגעהאלטען דעם עק־זאמען... און אזוי ווי דער פאטער זיינער, דער חזן, האט גע־האט א גרויסען „צד“, ווייל ער איז שוין עטליכע יאהר הייזעריג געווען און מען האט אויף איהם שטארק רחמנות געהאט, — האט זיך דאס שטעדטעל געלעגט, אז מען זאל, אנשטאט חיים מרדכי׳ן, וואס האט אנגעקליבען א מטמון געלד פון די „טרוקענע פעלכלעך“, מאכען פאר א שוחט דעם חזן׳ס בחור. אי וואס ? א בחור טאר נישט קוילען ? טא זאל מען איהם חתונה מאכען... עס איז אפילו א שווערע זאך געווען, קריגען אזוי גיך א שדוך הגון פאר׳ן חזן׳ס בחור, נאר אז „שטאדט“ וויל איז ניטא קיין שוועקר, מען האט דעם בחור חתונה געמאכט, נעגעבען איהם א ווייב, א חלף און געזאגט איהם : קוילע...

אט אזוי האב איך דערלעבט נקמה אן אלטען שוחט. אמת, דער נייער איז אויך ניט געווען בעסער, ער האט אויך געקווי־לעט, נאר מיר האט ער מיין כעס ניט אזוי אויפגעבראכט. ער פלעגט דאך ניט אזוי קאלטבלוטיג שארפען דעם חלף, ווי דער אלטער. ער פלעגט דאמאלס זיין בלייך ווי ליינוואנד, די הענד פלעגען איהם ציטערן און מיר האט זיך געדאכט, אז ער אליין האט אויך רחמנות אויפ׳ן קעלבעלע, נאר וואס זאל ער טהאן, אז מען האט איהם פארט פאר א שוחט געמאכט...

א נקמה האב איך אויך דערלעבט אויף גרונם דעם בושעל. עפעס איינמאל נאך פסח האט זיך אין שטעדטעל צעטראגען א נייעס, אז גרונם דער מלמד האט פערלארען זיין חדר. צו וועלכען בעל הבית ער קומט בעטען דאס אינגעל זאגט מען איהם אב. מען איז מוחל די גמרא, די הארבע אויסרעדעניש אין „מרובה“ מיט די קלעפ און שמיץ ; ניט מאך פאר א קאליקע און ניט מאך פאר א רב...

און אז איך פלעג זיך אמאל, זומער, ארייננכאפען צ״ן

בית־מדרש און פלעג איהם זעהן זיצענדיג ביי א ספר מיט אן אראבגעלאזענעם קאפ און אונטערברומענדיג א ווילד־אומעטיגען ניגונ׳דעל פלעג איך טראכטען: גוט אזוי! ווייטער הרג׳ע נישט קיין אינגלעך. טיעף אין הארצען אבער האב איך שוין אויף איהם רחמנות געקריגען. מיר האט זיך אפילו געוואלט אונטער־געהן צו איהם און טרייסטען איהם:

— נישקשה ר׳ גרונם, גאט לעבט! — נאר איך האב זיך געשעמט און אבגעקעהרט מיין פנים פון איהם.

קיין קויל האט בלויז ניט גענומען דעם וואוכערניק. פער־קעהרט, דער טאטע פלעגט אלץ קומען מיט גייעס, אז ער האט שוין נאך א אידען „אבגעשריבען“, נאך א שטיבעל צוגע־רען... מיין כעס פלעגט ברענען, מיין יונג־הארץ האט רוהען ניט נומען, אז מיט דער צייט וועט דאס גאנצע שטעדטעל זיין ווע־רען. מיין יונג הארץ האט רוהען ניט געקאנט און איך פלעג אין דער שטיל גאט בעטען, אז ער זאל אויף דעם וואוכערניק ניט פער־געסען, עפעס אנשיקען אויף איהם א מפלת...

*

*

דאס שטעדטעל האט זיך געוויעגט. עס איז עפעס געקומען צו פאהרען א מגיד, וואס קלינגט מיט זיינע דרשות אין דער גאנצער וועלט. עס זיינען געווען צעקלעפט „מודעות“ אין אלע בתי־מדרשים און אידען האבען אבגעשטופט איינער דעם אנ־דערן און געקראכען צום טיר איבערלעזען ווארט און ווארט, וואס עס שטעהט געשריבען וועגען מגיד... מנחה צייט איז דער בית־המדרש געווען נעפאקט. ממש דאס גאנצע שטעדטעל איז געקומען. דער בית־המדרש איז אפילו גענוג גרויס געווען און ווען יעדער וואלט זיך ניט געשטופט צום ארון־קודש, וואלט גע־ווען גענוג ארט פאר יעדען. האט זיך אבער יעדען געגלוסט האפען א קוק אויפ׳ן מגיד, און איינער האט געשטויסען דעם צווייטען

און מיט די עלענבויגנס דורכגעשניטען א וועג, נעהענטער צום מגיד.

און אט זעה איך, ווי דער מגיד רוקט זיך פון ווינקעל מזרח... וואו ער איז געזעסען די גאנצע צייט ביי'ן מנחה נעבען רב. ער געהט ארויף, גיט א קוש דעם פרכת, גיט א גלעט די לאנגע שווארצע בארד, ווארפט זיינע צוויי שווארצע טיעפע אויגען אויפ'ן עולם און הויבט אן...

פון אנפאנג נעהמט ער א פסוק פון תנ"ך, פון ישעיהו. דער פסוק איז מיר בעקאנט און מיר איז א וואונדער, וואס ער טייטש אב יעדעם ווארט, ווער ווייסט עס ניט דעם טייטש?... שפעטער א ווײַלע נעממ ער א שטיקעל גמרא פון „בבא קמא", נאך שפעטער א פסוק פון ח״ש...

און פלוצים הער איך עפעס ווי ער בעריהרט א בעקאנטע פראגע, אן עניז, וואס אינטערעסירט מיך אזוי, וואס לאזט מיך ניט רוהען, וואס צעקאכט מיין יונג־בלוט. ער דרשנ'ט וועגען פראצענט...

— „אם כסף תלוה את עמי את העני!" — דונערט אויפ דער מגיד: דער בית־מדרש, דאכט זיך מיר, ציטערט און פאלט באלד איין...

„אויב דו וועסט לייהען געלד דעם ארעמאן,
„זאלסטו איהם ניט דריקען,

„ניט דריקען זאלסטו איהם!"...

וואו איז ער, וואו איז ער, דער וואוכערניק? זאל ער הערען, זאל ער הערען! פרעהט זיך מיין הארץ און איך הויב אן איהם זוכען מיט די אויגען.

און אט זעה איך ווי ער שטעהט אין צווייטען זייט פון

מזרח, הערט יעדעס וואָרט און שאָקעלט צו מיט'ן קאָפּ...

— אַ הא! טראַכט איך מיר — מען האָט דיך געפּאַקט! וואַרט, וואַרט, דער מגיד וועט דיר געבען, וועסט ווייטער וויסען!...

„און אויב ער וועט דיר דעם בגד פאַר אַ משכון געבען“— בייזערט זיך העכער דער מגיד און זיין שטימע קויקעלט זיך איבער'ן גאַנצען בית־המדרש — „זאָלסטו איהם, דעם אָרע־„מאַן, ווי נאָר די זון פערגעהט, דעם בגד צוריק אומקעהרען... „און אז ער וועט ניט האָבען ביי נאַכט מיט וואָס זיך צו־„צודעקען, וועט ער וויינען צו מיר און איך וועל הערען, ווייל איך „בין אַ ידערבאַרעמדיגער גאָט!“

— און דו וואַרפסט אַרויס אידען פון שטיבער און גיסט זיי ניט אָוועק צוריק! ווילט זיך מיר אויסשרייען צום וואָכער־ניק. נאָר דער מגיד שמידט מיך צו צום אָרט און איך קאָן זיך ניט בעוועגען. ער רעדט הויך און בעגייסטערט וועגען דער מיאוס'ער מדה פון פּראָצענט נעמען, וועגען שטראָף אויף יענער וועלט: ער מאָלט אויס דעם גיהנם פאַר די פּראָצענטניקעס, שטעלט פאַר אַלערליי ענוים קשים. — און איך קוק, קוק אויפ'ן וואָוכערניק, נעהם ניט אַראָב די אויגען פון מיין אהרן חיים'ן. איך היט זיין יעדע בעוועגונג, און אַ וואונדער איז מיר עפּעס, וואָס ער הערט גלייך מיט אַלע אידען: די זעלבע אַנגעשטרענגט־קייט, דאָס זעלבע זיפצען, אָבער ניט מעהר... וואו איז זיין שרעק?...

און אָט האָט דער מגיד געענדיגט. דער עולם רודערט. יע־דער וויל אַרויסגעבען זיינע התפּעלות פון איהם, נאָר מיר געהט עס ניט אָן, איך לאָז זיך צו מיין וואָוכערניק, אַ קוק טהאָן, וואָס מאַכט ער, ציי לעבט ער נאָך...

און אָט שטעהט ער געבען אַ רעדעל אידען, וואָס זאָגען מביעות אויף דער דרשה. איך קוק איהם אריין אין די אויגען און וויל דאָרטען געפינען עפּעס אַ פּערענדערונג, אַ חרטה, אַ טרויי־

ער — נאָר איך בעמערק עס ניט... מיין האַרץ פּערגיסט זיך מיט בלום...

— סטייטש, סטייטש! ווילט זיך מיר אויסשרייען, וואָס איז דאָס? וואָס בעדייט עס? נאָך אזא דרשה, נאָך אזא מוסר זאָל ער אזוי רוהיג בלייבען?...

איך קאָן עס ניט פערשטעהן, מיין קליין מוח'ל בענעהמט עס ניט, איך רוק זיך צו נאָהנט צו איהם און איך דערהער ווי ער ווענדט זיך צו בערע פּעשעס, אַן אַלטער בעל־הבית און זאָגט מיט אַ שמייכעלע:

— וואָס זאָגט איהר וואָס פאַר אַ געפּערלטער מויל! הפלא ופלא! איך האָב געהאַט אַן אמת'ע תענוג צו הערען איהם!...

הייסט עס, אַז דער מגיד האָט ניט איהם גע'מוסר'ט. ער, דער וואָכערניק, מאַכט זיך ניט וויסענדיג. און מיין צאָרען האָט געברענט און האָב לאַנג געזוכט אַ נקמה אַן איהם און ניט גע־פונען...

דער פּראָלעטאַרישער רעדאַקטאָר.

(א גאַליציאַנישע הומאָרעסקע)

אריין צו מיר אין צימער איז ער אונגעריכט. ער האָט אין טיהר ניט אָנגעקלאַפּט: צי ער האָט ניט געוואוסט, אז מען דאַרף אָנקלאַפּען, צי ער האָט פון אזעלכע נאַרישקייטען ניט געהאַלטען — גוטער יאָהר ווייס איהם, אַלענפאַלס בין איך אויף איהם ניט בייז געווען — צו אזעלכע אונערוואַרטעטע בעזוכען בין איך שוין אין גאַליציען געוואוינט געווען.

ער האָט אויסגעזעהען אַ יאָהר פיער־פינף־און־צוואַנציג, פון מיטעלמעסיגען וואוקס, אָרים געקליידעט, אָבער דאָך ווי אַן אינטעליגענט, ווענינגסטענס ווי אַן אינטעליגענט אין גאַליציען. האָטש קיין קראַוואַט האָט ער ניט געטראָגען, דערפאַר אבער איז דער קראַגען געווען געגנוג שטייף, האָטש ניט ווענינ ברודיג... די שיך זיינען געווען ניט נאָר ניט געפּוצט, נאָר אפילו קויטיג. עס איז אבער געווען קענטיג, אז ניט געפּוצט האָט ער זיי בכיוון, כדי די לאַטעס זאָלען ניט זיין אזוי בולט.

דערפאַר אבער האָבען זיינע טאַשען פון ראָק, וועלכער איז געווען אָבגעשפּילעט, עדות געזאָגט, אז ער איז ניט נאָר אַן אינטעליגענט, נאָר טאַקע אַ גייסטיגער מענש: זיי זיינען געווען אָנגעפּאַקט פול מיט פּאַפּירען, אזוי, אז דער מאָגערער בעזוכער מיינער האָט אויסגעזעהען גאַנץ דיק...

איך האָב פערשטאַנען, אז איך האָב דאָ צו טהאָן מיט אַ קאָלעגע, ד. ה. מיט אַ שרייבער, אָדער עפּעס עהנליכעס, און איך האָב שוין גענומען זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסגעלייזט ווערען פון איהם.

דאָס מאָל האָב איך מיך אבער טועה געווען. עס איז ניט

געוועזן קיין שרייבער, נאָר א סך, א סך העכער פון א שרייבער.

שטעלט זיך פאָר, אז דער דאָזיגער יונגערמאַן איז געוועזן א רעדאַקטאָר, און ניט נאָר א רעדאַקטאָר פון סתם א צייטונג׳ל, נאָר טאַקע דער רעדאַקטאָר פון בעריהמטען פּראָלעטאַריש־נאַציאָנאַל־ציוניסטישען זשורנאַל: „אונזערע פאָדערונגען“, וועלכער איז שוין ערשיענען אין פערלויף פון צוויי יאָהר אין 7 נומערען און האָט אָנגעמאַכט צווישען די פּאַרטייען א גרויסען שטורם מיט זיינע שאַרפע אַרטיקלען און מיט זיין קריטיק געגען דער טאַקטיק פון די מאַרקסיסטען...

נאַטירליך, דאָס בין איך אַלץ דערגאַנגען נאָכדעם, ווי ער ער האָט עס מיר אַליין איבערגעגעבען...

— יאָ, יאָ! — האָט ער געענדיגט די ביאָגראַפיע פון זיין זשורנאַל. — עס קומט אויס געניג צו קעמפּפען מיט דער פעדער, אבער זיעגען וועלען מיר. די לעצטע נומער „אונזערע פאָדערונגען“ איז זיך פאַנאַנדערגעגאַנגען אין דריי הונדערט פופציג עקזעמפּליאַרען... און די נומער, וועלכע איך געה איצט פּערענדיגען, רעכענען מיר דרוקען אין פינף הונדערט עקזעמפּליאַרען...

דערהערענדיג פון אזא ערפאָלג פון „אונזערע פאָדערונגען“ האָב איך שיער־שיער ניט ארויסגעכאַפּט זיך מיט א פאָרשלאַג צו ווערען א מיטאַרבייטער. צום גליק האָט דער רעדאַקטאָר פון „אונזערע פאָדערונגען“ זיך קענטיג דערמאָנט אָן דעם וועגען וואָס ער איז געקומען און ער האָט פערכאַפּט:

— אָבער איין פעהלער האָט אונזער אָרגאַן. מיר האָבען די בעלעטריסטישע אבטיילונג אינגאַנצען פערנאַכלעסיגט. אין די עטליכע נומערן, וואָס זיינען ערשיענען, איז נאָך קיין איין ערצעהלונג ניט געווען.

אלס בעלעטריסט אַליין, האָב איך זיך אָבגערופען:

— דאָס איז ווירקליך א גרויסער פעהלער. בעלעטריסטיק מוז פערנעהמען א וויכטיגען פּלאַץ אין א זשורנאַל.

— מיר ווייסען עס... האָט ער היציג זיך אָנגעכאַפּט... מיר האַלטען שטאַרק פון דער שעהנער ליטעראַטור. אין אונזערע קרייזלעך לעזען מיר זאַגאַר פאַר נאָך די „דיסקוסיעס“ ערצעהלונגען פון די גרעסטע אידישע שרייבער. ביז אהער איז אבער פאַר בעלעטריסטיק קיין פּלאַץ ניט געווען, דער קשאַנאָווער סטרייק פון די האָניג־גיסער האָט דעם גאַנצען פּלאַץ פערנומען, שטעלט זיך פאָר: פינף האָניג־גיסער האָבען צוויי יאָהר געסטרייקט און אין יעדער נומער האָט מען געמוזט אָבגעבען בעריכטען וועגען דער שטימונג פון די אַרבייטער און די בעלי־בתים. דער סטרייק איז געווען אַ פּערבּיסענער פון ביידע צדדים, אָנגעפיהרט דעם סטרייק האָט טאַקע אונזער פּאַרטיי און אָט צוליעב דעם איז אין קיין פּלאַץ ניט געווען פאַר דער שעהנער ליטעראַטור...

— נו, און איצט? — האָב איך געפרעגט.

— איצט — האָט ער געענטפערט — האַלט מען זיך שוין ביי אויסגלייכען. עס איז אַ סברא, אַז אין דעם נומער זאָל קאָנען אריינגעהן אַ בעלעטריסטיש זאַכעלע, פון אַ 30—40 שורות... און טאָמער וועט זי זיין צו גרויס פאַר איין נומער, וועט מען זי טיילען אויף צוויי מאָל און מען וועט אונטען שרייבען: „פאָרטזעצונג קומט“...

ענדע קומט... האָב איך איהם פערריכטעט...

— איך מיין טאַקע „ענדע קומט“... האָט ער זיך פערשעהמט און איז רויט געוואָרען, פון וואָס ער איז געוואָרען אַ סך חנו׳דיגער...

— וואָלט איך טאַקע וועלען — האָט ער פאָרטגעזעצט — אַז איהר זאָלט ספּעציעל פאַר אונז עפּעס אָנשרייבען אַ זאַכעלע. עפּעס אַזוי, פערשטעהט איהר מיך פון אַרבייטער לעבען, עפּעס אַזוי — אַן אַגיטאַציעלע... איהר פערשטעהט — עס זאָל דעם אַרבייטער דורכנעהמען...

— איך וועל מיך פּלייסען! — האָב איך צוגעזאָגט...

— יאָ, יאָ! פליסט זיך! — האָט ער זיך געבעטען, ווי עס וואָלט איהם געגאַנגען אין לעבען... גלויבט מיר, איהר ווייסט נאַרנים וואָס פאַר אַ פּובליקום מיר האָבען... מען שלינגט יעדעס וואָרט... מען שלינגט...

— אַז עס איז ניטאָ וואָס צו עסען, שלינגט מען ווערטער— האָב איך זיך געוויצעלט פאַר'ן רעדאַקטאָר...

דער וויץ איז איהם געפעלען געוואָרען, איך האָב קענטיג געמראַפען אין פינטעל אריין. דער רעדאַקטאָר האָט אַ זיפץ געטהאָן, פערגלאָצט די אויגען צום באַלקען און האָט זיך אָנגערופען:

— דאָס איז ניט קיין וויץ — עס איז טאַקע אַן אמת — דער פּראָלעטאַריאַט אין גאַליציען האָט ניט צו עסען... און דערפאַר קעמפפען מיר טאַקע.

— אַלזאָ וועל איך אייך די זאַך צושיקען, — האָב איך ענדליך פערזיכערט. — גיט־זשע מיר דעם אַדרעס פון דער רעדאַקציע...

— דער אַדרעס... דער אַדרעס... האָט ער געשטאַמעלט... דער אַדרעס... די רעדאַקציע, פערשטעהט איהר מיך, האָט ניט קיין שטענדיגען אַדרעס... וואו איך וואוין דאָרט איז דער אַדרעס...

— נו, מאַ זאָגט מיר, וואו איהר וואוינט...

— חי־חי־חי! — האָט ער זיך חנו'דיג צולאַכט... אָט דאָס איז טאַקע די מעשה, וואָס איך האָב שוין אַ פּאָר וואָכען קיין וואוינונג ניט...

— מאַ וואָר־זשע געפינט זיך פאָרט די רעדאַקציע? האָב איך געפרעגט אַביסעל פער'חדוש'ט...

— ביי מיר אין די קעשענעס... האָט ער מיר מיט אַ זיסען אונבעזאָרגטען שמייכעלע אָנגעוויזען אויף די אָנגעפּאַקטע טאַשען... עס קאָן אָבער זיין, אַז די פּאַרטיי זאָל פאַר מיר די טעג

קריגען ערגעץ אַ דירה... וועל איך איך שוין געבען צו ווי־
סען...

און דערמיט איז, נאָך דער בעלעטריסטישער בעשטע־
לונג, דער „פּראָלעטאַרישער רעדאַקטאָר“ אַרויס פון מיין צי־
מער, אַ פרעהליכער, אַ גליקליכער, וואָס די קינפטיגע נומער
וועט האָבען בעלעטריסטיק אויך...

וואָלט נאָר געווען אַ דירה!

דער נייער חסיד.

(א גאליציאנער בילד)

בעמערקט האָב איך זיין לאנג, אז דאָס בחור'ל מיט'ן שטאר־צענדען גאָרגעל מיט דער משכילישער האלב ווייסע, האלב ברוי־דיגע מאַנישקע, מיט דעם פשרה'דיגען האלב חסידישען, האַלב רייטשישען קאַפּעליוש און איבערהויפּט מיט די פינקלענדיגע און דאָך קעלבערנע אויגען, — אז דאָס דאָזיגע בחור'ל פער־פאָלגט מיך אויף טריט און שריט. כ'האָב עס געמערקט און שטארק מורא געהאט. דאָס הארץ האָט מיר געזאָגט, אז דאָס בחור'ל וועט מיך פריהער אָדער שפּעטער „ארייינקריגען“ און וועט פאר מיר אויסלעגען זיין גאנצע השכלה, פון וואָס עס אי־בעלט מיך שוין זייט איך בין דאָ אין גאליציען.

מיין היטען זיך, מיין פארזיכטיגקייט האָט מיר אבער נישט געהאָלפען. אין א שעהנעם מיטאָג, ווען איך בין געזעסען אין מיין צימער'ל און געהאלטען נעהמען זיך עפּעס שרייבען, האָט זיך מיין טהיר, וועלכע איז פריהער ניט אָנגעקלאפּט געוואָרען, זיך געעפענט און עס האָט זיך אריינגערוקט טאקע דאָס זעלבע בחור'ל.

„ניט פרעהליך!“ האָב איך א טראכט געטהאָן און האָב גע־וואָלט שוין ארויסווייזען מיין ניט גאסט פריינדליכקייט. דער־זעהענדיג אבער זיין פערווירונג, זיין ניט וויסען וואוהין צו טהאָן די הענד, וואוהין צו קוקען און וואָס צו טהאָן, האָט מיך אביסעל גערירט, מילא — האָב איך שלום געמאכט — לאָמיך איהם אויסהערען. אפשר וועט זיין אינטערעסאנט.

— זיצט, האָב איך מיך צו איהם שוין געווענדעט גאַנץ פריינדליך.

שטיינער האָבען זיך פון זיין הארצען אראָבגעקייקעלט. מיט אראָבגעהמענדיג זיין משכילישען קאפעליושעל, נאָר אראָב־שארענדיג איהם צום פאטילניצע צו, האָט ער זיך אוועקגע־זעצט אויפ'ן בעט — האָטש עס איז געשטאַנען א פרייער שטוהל — און האָט אָנגעהויבען האלב שטאמלען, האלב רעדען.

— איך בין אריין צו אייך.. הייסט עס געוואָלט האָב איך שוין לאַנג אריין, ווארום צו ווענען זאָל מען אריין? איך געה אפילו אלע טעג אין ארבייטער פעראיין, איך בין א סאָציאַ־ליסט... נאָר ביי אייך, רעכען איך, קען מען עפעס מעהר „דער־געהן"... חי־חי־חי....

זיין לאַכען איז געווען קעלבעריש, די אויגען האָבען פער־לאָרען דעם גלאַנץ און זיינען געוואָרען פייכט. איך האָב שוין חרטה געהאט אויף מיין אויפטחו און האָב זיך געווענדעט צו איהם: — וואָס וועט איהר זאָגען?

— וואָס וועל איך זאָגען? חע־חע־חע... איך מיין! אייך דאַרף מען דען זאָגען? און אליין ווייסט איהר ניט... און צוריק גערעדט האָב איך אייך טאקע א סך צו זאָגען און איהר וועט דערפון מאכען גאַנצע ביכער, אָט אזוינע. (דערביי האָט ער אָנ־געוויזען אויף א פּאָר דיקע ביכער, וואָס זיינען געלעגען ביי מיר אויפ'ן טיש).

און איידער איך האָב מיך מכין געווען אויסצוהערען איהם, צו וואס מען האט געדאַרפט זיך פארבערייטען מיט גדולה, האָט ער ווייטער געשמועסט:

— איהר ווייסט דאָך, אז איך שטאם פון חסידישע על־טערען. מיין טאטע איז א סאדיגערער חסיד, אויב איהר האָט א ידיעה אין סאדיגערער חסידים, קענט איהר אייך שוין פאָר־שטעלען, ווי אזוי איך בין ערצויגען געוואָרען! בפרט, אז מיר דאכט, אז איהר האָט א ידיעה אין חסידות. איך האָב געלע־

זען א פּאָר זאכען אייערע וועגען דעם. גאַנץ גוט!... ד. ה. אבי־סעל פעהלט דאָרט — דעם עיקר ווייסט איהר נאָך נישט. דאָס קען איך וויסען, הלואי וואָלט איך געהאט אייער פעדער וואָלט איך בעסער ארויסגעגעבען. ווארום פערשטעהט איהר מיך — איך בין דעם חסידות א שונא, א דם שונא!... איהר אידעאַלי־זירט עס: דאָס טאָר מען נישט! מען טאָר נישט! די לעצטע צייט האָבען טאקי די חסידים פּעריסען די נעזער. א קליינינ־קייט: דער „העולם" האלט אויך פון חסידיש. אמאָל, למשל, אויב איהר געדענקט דעם „השחר", פלעגט מען זיי דאָרט לייגען נייען איילען אין דער ערד! און אזוי דאַרף זיין. נו, סמאָלענס־קין איז געוועזן א גרויסער פריידענקער. זיין „התועה בדרכי החיים" איז א גוואַלדיגע זאַך, א גוואַלדיגע זאַך, זאָג איך אייך. היינט שרייבט מען שוין נישט אזוי. צוריק געשמועסט שרייבט מען הייבט אויך נישט שלעכט. דאָס הייסט, עס זיינען דאָ פער־שיעדענע שרייבער: איינער שרייבט גוט, איינער שרייבט, אז מען קען אין מויל נישט נעהמען, ווי אן אפיקומן. נאָר דאָס האָט נישט צו אונזער ענין. איך וויל אייך נאָר שילדערען די חסידים. וואָס הייסט אייגענטליך א חסיד? א חסיד הייסט א מאמין, ער גלויבט. בערעכענען, אנאַליזירען א זאַך, ווי מיר פריידענקער, למשל, דאָס נישט. אַלץ שטעהט אויפ'ן גלויבען. דער רבי איז א בעל־מופת, בעווייזט נסים, היינט אז דער רבי זאָגט נאָך א שטיקעל תורה — עקט זיך די וועלט. פּרוביר דעם טאַטען בע־ווייזען אז נישט אזוי, קריגסטו אנשטאָט אן ענטפער פּעטש! מיך האָבען נישט די פּעטש נעאַרט, איך קען פערטראָגען א פּאטש, גאָט צו דאנקען. אמת, איך קען געבען א פּאטש אויך. נאָר א טאַטען צוריק וועל איך דאָך נישט געהן פּאטשען! חאָטש צוריק נעשמועסט, האַלט איך נישט פון כבוד אב. ס'איז אן עפּעס איבערבלייבעניש פון אַלטע צייטען. וואָס הייסט? אז דו ביזט מיינער א טאַטע, דעריבער איז וואָס — טאָרסטו נישט זיין קיין שוטה, קיין ווילדער פאנאטיקער? מוז איך

דיר פאלגען? ווי מיינט איהר? איך האב מאקי געוואלט הער־
רען אייער מיינונג וועגען כבוד־אב. ס'איז א וויכטיגע פראַ־
גע. איך אינטערעסיר מיך שטארק דערמיט... דער עיקר אבער
אינטערעסיר איך מיך מיט סאציאליזם: איך בין שוין פיערטער
יאהר א סאציאליסט... ד. ה. א סאציאל־דעמאקראט! טאקי
דא אין דער אידישער פארטיי! איהר קענט דאך מסתמא דעם
פיהרער פון דער אידישער פארטיי — גראַסמאנען! אט דאס
איז א קאפ! ער קען גאנץ „קאפיטאל“ אויף אויסווענינ! און
מיט אלע פירושים. ביי איהם האב איך טאקי „קאפיטאל“ גע־
לעהרענט, א טיעפע זאך! אי וועה! אי וועה! וואס דארטען טהוט
זיך! א ים! און גראַסמאן שווימט דארטען, ווי אן אמת'ער מאט־
ראז, ווי א מאטראז, זאג איך אייך. א קלייניגקייט — זיין קאפ!
נו, ער האלט טאקי אויף די פארטיי, ווען ניט ער — וואלט זי
שוין לאנג צופאלען אויף ברעקלאך. דער עולם איז טאקי אין
איהם שטארק איינגענליבט, ווי אין א גוטען אידען, און ער איז
טאקי זעהר גרויס! איהר האט איהם געדארפט הערען אמאל
רעדען, א רעדע האלטען אויף א פאלקס פערזאמלונג! ער צו־
קלאפט זיי אלע, דערהויפט די ציוניסטען אויף פיץ־פיצעלעך.
ווי האלט איהר פון די ציוניסטען? איך האב טאקי געוואלט הער־
רען אייער מיינונג, איך בעט אייך זאגט מיר, וואס ווילען זיי,
זיי ווילען פאלעסטינא, גוט! איך, קען זיין, וויל אויך, נאר פון
ווילען ביז האבען איזדאך עפעס א גרויסער חילוק... נאר גראַס־
מאן ווייזט אויף, אז דאס איז גלאט א חלום, אן אוטאפיע...
ער האט אזא כח!... ס'איז געווען דא ניט לאנג פאר די וואה־
לען — ס'האט געזאלט זיין א גרויסע פאלקס־פערזאמלונג,
דאמאלסט איז געקומען אהער א ציוניסטישער רעדנער פון פשע־
מישל, ד"ר לאנדע, א הייסער ציוניסט, אויך א גוטער רעדנער.
א טאג פאר דער פערזאמלונג האט זיך גראדע דער ד"ר לאנדע
געטראפען מיט אונזער גראַסמאן'ען. זיי האבען זיך א ביי־
סעל צושמועסט צווישען זיך. וואס ווייטער איז דער שמועס

אלץ שארפער געווארען. וואס זאל איך אייך זאגען, עס האט נישט געדויערט קיין צוויי שעה און ד"ר לאנדרע איז געווארען אויס ציוניסט און איז איבערגעגאנגען צו אונז, צו די סאציאל־דעמאקראטען. גראסמאן, הייסט עס, האט איהם איבערציינגט. אין איינע צוויי שעה! עס האט געקאכט די שטאדט! ווארום איהר דארפט וויסען, אז ד"ר לאנדרע איז אויך נישט קיין אינגעלע. נאר ווי קומט ער צו גראסמאנען'ען! איך זאג אייך, אז דער גראסמאן בעווייזט אין אגיטאציע ממש וואונדער... און דער עולם האלט טאקי פון איהם. שוין א סך חסידישע בחורים זענען אריבער צו איהם, די טאטעס, די חסידים, קעהרען וועלטען, מען פאהרט צום רבי'ן, דער רבי גיט עצות. נאר שריי חי־וקים.

— איך בין שוין — האט ער אויסגעלאזט — דאס פיערטע יאהר א סאציאליסט, א סאציאל־דעמאקראט, הייסט עס. דער עיקר אבער טהו איך טהעארעטיש און דיסקוטיר מיט חסידישע בחורים, מיט ציוניסטען... עס איז, נאטירליך, שווער זיי צו איבערציינען, קיין גראסמאן בין איך נית. איך האב נית אזא בח, אבער ווירקען ווירק איך... מיר פעהלען נאך אביסעל ידיעות אין א טהייל סאציאליסטישע פראגען, נאר איך שטודיר. יעצט לערנען איך קאאוטסקי, אויך א גרויסער קאפ! נאר אז גראססמאן וועט עלטער ווערען וועט ער קאאוטסקי'ן איבערשטייגען. לייט ווילען אפילו האבען, אז אין דער נאציאנאלער פראגע איז גראסמאן טיעפער פאר קאאוטסקי'ן. ס'איז טאקי זעהר מעגליך... וויפעל איז איז דער זייגער? אכט! יא, דארף איך טאקי געהן אין פעראיין — ער האלט דארטען טאקי היינט א רעדע. זיינע א רעדע! א קלייניגקייט: פעריל שיטען זיך פון מויל!...

אז ער האט שוין געהאלטען ביי'ן געהן, האב איך איהם א פרעג געטהון:

— אָבער א י ה ר זענט ניט קיין חסיד?

— איך? האָט ער אויף מיר אויסגעגלאַנצט די אויגען — איך בין שוין ווייט פון חסידות! איהר הערט דאָך פון מיר ווערטער!...

דער באהן־בילעט.

(א שמועס אין וואגאן.)

... איהר פאהרט מיט אבילעט? — א נארישקייט, א גרויסע נארישקייט: אלמאי זאל מען פאניען אנשטאפען מיט געלד? מען זאגט אפילו, אז פאליאקאוו האט אויך א חלק אין דער באהן. נאר וואס מיינט איהר איז פאליאקאוו! ער האט שוין אפילו לאנג פערגעסען, אז ער איז א איד... נאר מיר דאכט, אז מיט דער דאזיגער ליניע איז ער ניט קיין שותף... און אפשר יא. נאר אזוי צי אזוי, א בילעט נעהמען איז א נארישקייט. ס'איז ארויסגעווארפען געלד! איהר וועט זאגען יושר! אט פאהרען מיר שוין דריטע סטאנציע און מיר האבען נאך אלץ ניט וואו צו זיצען! צונויפגעשטיקט ווי גענז... קראנק זענען זיי נעווען צוטשעפען נאך א וואגאן, צי טאקי נאך צוויי... און גלאט וועמעס כחות איז צו בעצאהלען פאר א גאנצען בילעט? מילא איהר פאחרט אודאי איין מאל אין א שמיטה, קאנט איהר זיך פערגינען צו קויפען א בילעט, אבער איך, פערשטעהט איהר מיך, בין א איד א סוחר, פאהר אכט מאל א יאהר נאך סחורה, און מיר וואלט מיין גאנצע קראם ניט אויסגעטראגען, איך זאל קויפען יעדעס מאל א בילעט. אז איך פאהר מיט'ן „קאנדוקטאר“, מאך איך אויך ניט קיין גרויסע גליקען. אמאל טרעפט זיך, פאהר איך נאך א פעסעל הערינג, למשל, און איך זאל נעהמען א בילעט, וועל איך שוין מוזען ארויפציהען אויף יעדען הערינג א גראשען און אז איהר וואלט געקענט אונזערע קונים, וואלט איהר פערשטאנען, ווי אזוי דאס איז גוט: אונזערע קונדען וועלען אייך א יאהר ניט פערזוכען קיין שטיקעל הערינג און וועלען אבקומען מיט

א ציבעלע, אבי דער קרעמער זאל ניט אויספיהרען. אזוינע מינים קונדען זעגען דא אין שטעדטעל!

פאהר איך מיר שטענדיג אהן א בילעט. און הלואי ווייטער! אמת, די ערשטע צייט פלעגט מיר דאס הארץ קלאפען ווי ביי א גזלן, ווען איך פלעג אריינגעהן אין וואגאן אהן א בילעט. א קלייניגקייט: מען שפיעלט זיך דא מיט פאניען! צוריק גערעדט קומט על פי זאקאן דערפאר ניט קיין גרויסער פסק. על פי זא־קאן דארפען „זיי" בלויז אראבווארפען ביי א סטאנציע, און דאר־טען פרעגט דער נאטשאלניק־סטאנציע א פאס, דעם נאמען און מאכט א פראטאקאל, אמאל אז דו פערגעסט דעם פאס אין דער היים, צי דו האסט גאר קיין פאס ניט, שיקט מען דיר אב מיט'ן עטאפ, ס'איז אויך ניט קיין גרויס אומגליק... חאטש ס'וועגדט זיך פאר וועמען... פאר מיר למשל, וואלט דאס געווען א הריגה, מיין קראם וואלט איגנאנצען חרוב געווארען. נאר הלואי ווייטער, מיך האט מען נאך קיינמאל ניט אראבגעפיהרט: ווייל נאך אלע זאכען בין איך פארזיכטיג. אמאל, למשל, האט זיך געטראפען אז איך האב ניט געהאט קיין בילעט און ס'איז גראד אריינגעקומען א „קאנטראליאר" בין איך געפאלען אויף א שכל און בין ארונטערגעקראכען אונטער א באנק און גלויבט מיר, אז דארטען איז גאר ניט אזוי שלעכט — געוויימער ווי אין וואגאן. די גאנצע זאך איז, וואס אויך אונטער'ן באנק ביזטו ניט זיכער, ווארום אז אנדער קאנטראליאר, א שונא ישראל למשל, הייסט זוכען אונטער'ן באנק, דעמאלט האט מען גראד ניט געזוכט: איך האב געהאט מזל. מען דארף צו אלץ האבען מזל... נאר דאס האט מיר נאר איינמאל געטראפען און יענע נסיעה האלט איך פאר דער בעסטער: עס האט טאקי ניט געקאסט קיין גראשען. דעם קאנדוקטאר גארנישט געגעבען... אזוי אבער קאסט דער קאנדוקטאר, קיין סך גיב איך איהם ניט — א צוויי גילדען! ס'איז נענוג פאר איהם, מאלט אייך, אז ער האט אזוי־נע ווי איך אין די צעהנדליגער... דאס רוב זענען די קאנדוקטא־

רען ניט קיין שלעכטע: גיסט אוועק איהם די צוויי גילדען — זעחסטו. אז ער איז דיר א פריינד, האטש א איד — זיי האַבען יושר... מיינע קאנדוקטארען — אלע בעקאנטע — זענען שוין גאר פיינע גוים! אין גרונד גענומען, קומט דאך דעם קאנדוקטאר די צוויי גילדען! פונדעסטוועגען בעדאנקט ער: זאגט איך, וואס איהר ווילט דאס איז אן אוודעלקייט פון א גוי... מיט מיר איז איינער פון זיי א גוטער ברודער און גראד קומט מיר דאס רוב אויס מיט איהם צו פאהרען — ער ווייסט, ווי מען רופט מיך, קלאפט מיר שטענדיג איבער'ן פלייצע און רופט מיך: מאלאדיעץ לייבעל! ער האט טאקע פון מיר איבערגענומען א היבשע מטבע: שוין 15 יאהר, אז מען פאהרט אין שטאדט אריין נאך סחורה אכט מאל א יאהר! אמאל גיב איך איהם אויסער די צוויי גילדען א מתנה: א הערינגעל, א פאר זויערע אוגערקעס — מען קאן ניט זיין קיין חזיר... און ער איז טאקע ווערט... נאך אלע זאכען טהוט ער אידען טובות. עס קאסט פארט בילינגער, ס'איז דאך נאריש!... איין מאל נאר איז ער אויף מיר שיער ניט אין כעס געווארען... און ער וואלט געוועזן גערעכט. איך האב מיך אבער פערכאפט: ס'האט מיר אפילו געקאסט יענע נסיעה א שעהנע פאר גראשען און ווער איז אלץ שולדיג — עפעס א נארישער איד איינער! אויפ'ן וואקזאל האט ער צווישען אונז געמאכט א מהומה: באשר עס פאהרט זעהר א בייזער „קאנטראליאר" און מען מוז נעהמען בילעטען! איך האב אפילו לכתחלה געלאכט: וואס הייסט א קאנטראליאר: דער קאנדוקטאר וואלט אודאי גלייך צו וויסען געגעבען, האב איך אבער איהם בשום אופן ניט געפונען... מילא פערפאלען — מען מוז נעהמען א בילעט: אכט בלוטיגע גילדען! היינטיגע פרנסות! פערפאלען! גענומען א בילעט! איך געה אריין אין וואגאן — ס'איז א מהומה, עס פאהרט, זאגט מען, זיכער א קאנטראליאר און יעדערער ווארענט דעם אנדערן: א בילעט, למען השם, אידען, האט בילעטען! נו, טראכט איך

מיך, אבי איך האָב! און מיין קאָנדוקטאָר זעה איך ניט! דער צוג נעהמט זיך ריהרען, איך שטעה מיר אָנגעשפּארט אן פענס־טער און טראַכט פון די איבעריגע עטליכע גילדען און עס רייסט מיר אוים א שטיק הארץ: היינטיגע פּרנסות!... און גלאט מוז איך אייך זאָגען, בין איך ניט געוועהנט געווען צו פאָהרען מיט א בילעט — געה היט זיך מיט איהם! אלע ווײלע טאַפּ איך איהם אין קעשענע צי ליעגט ער, דער קאָפּ איז פערדרעהט, און צו א בילעט בין איך ניט געוועהנט — איך קאָן איהם נאָך פער־ליערען.

אין א פערטיל שעה ארום, מיר זיינען שוין אָבגעפאָהרען א האלבע סטאַנציע, קומט צו דער קאָנדוקטאָר מיינער! וואו קאָנטראָל־אָר, וועד קאָנטראָליאָר — אן אויסגעטראַכטע מעשה! איך בין אזוי צוטומעלט געוואָרען, אז איך האָב ניט געוואוסט, וואָס צו טהאָן. דאָ הער איך, ווי דער קאָנדוקטאָר רופט זיך אָן: נו, לייבעל, וואָס שווייגסטו? היינט וואָס טהוט מען דאָ? — זאָל איך איהם געבען דעם בילעט, היינט וואָס וועט ער האָבען? ער קאָן נאָך פאַראיבעל האָבען... מילא, איהר וועט דאָך פון מיר לאכען — איך האָב ארויסגענומען צוויי גילדען און האָב איהם גענעבען. איך האָב מיך, גלויבט מיר, געשעמט צו געבען איהם דעם בילעט... עס האָט פּשוט ניט געפּאַסט!... שטענדיג פאָהרסטו אָהן א בילעט, מיט אמאָל ווערסטו פריש און געזונד און משוגע און גיסט איהם א בילעט... עס פערשטעהט זיך, עס האָט מיר געקאָסט די מעשה גענוג געזונד. איך בין פון דער דאָזיגער נסיעה בדלות געוואָרען. ארום און ארום האָט זי מיר געקאָסט 12 גילדען, נאָר טהו, מאַך, איך האָב ניט געקאָנט מיט'ן קאָנדוקטאָר איינרייסען... עס האָט ניט געפּאַסט... און דער עיקר — איהר וועט גלויבען — איך האָב מיך פּשוט גע־שעמט צו געבען איהם דעם בילעט...

די דריי טאקטען.

1.

ביז צוואנציג יאהר איז חיים געווען א סטאליער. נעארבייט האט ער ביי זיין בעל־הבית ראובן יוסלען פינף יאהר, און קיין גרויסער מייסטער איז פון איהם נים ארויסגעקומען. ער האט געארבייט שטיל, פאמעליך און אלץ אזוינע ארבייט, וואס האבען נים געהאט אין פלוג קיין גרויסע ווערטה. א גאנצען טיש, א בעט, א טאבורעט האט ער קיינמאל נים אויסגעארבייט, ער האט נאר געארבייט צו דער האנד: א פיסעל, א ווענדטעל, א ברעטעל אבגעהובעלט. און אז די גאנצע זאך פלעגט פארטיג ווערען, פלעגט חיים דארט זיין ארבייט נים דערקענען, נים געפינען. פערענדיגען זיין ארבייט פלעגט א צווייטער פועל, אדער דער בעל־הבית, און חיים האט קיינמאל נים געהאט דאס פערגעניגען און דעם שטאלץ, וואס א מייסטער האט, ווען ער בעטראכט זיין נעענדיגטעס ווערק. *זיין* ארבייט פלעגט פערשלונגען ווערען אין אנדערע, און חאטש ער האט אין ווערקשטאט א נוץ געבראכט, דאך האט זיך איהם שטענדיג געדאכט, אז זיין ראליע איז זעהר א קליינע און ער טהוט מיט זיין ארבייט גאר נישט אויף, זי ווערט פערפאלען נים בעמערקטערהייד.

און דעריבער האט חיים זיך נים געפיהלט פאר א סטאליער אין פולען זינען פון ווארט און האט די ארבייט נים ליעב געהאט, און אז מען האט איהם אבגעגעבען פאר א סאלדאט אויפ'ן איין־און־צוואנציגסטען יאהר, האט ער אפילו אין „פריסוטסטוויע“ נים געזאגט אז ער איז א סטאליער, כדי ער זאל נים דארפען אנקומען אין „פלאטניע“, וואו ער וואלט ווידער

געדאַרפט שפּיעלען די נים־וויכטיגע ראָליע אין דער ארבייט און זיין ווי א פינפטע ראָד צום וואָגען.

אז ער איז אָנגעקומען אין דער דריטער ראָטע, און אז אין א פּאָר וואָכען ארום האָט דער פעלדפעבעל, ארייננעהענדיג אין קאזארמע געפרעגט: ווער איז א סטאָליער? איז חיים רויט און בלאס געווארען און האָט שוואך אויסגערופען, ניט קענענדיג זיך איינהאלטען:

— איך!

דאן האָט דער פעלדפעבעל איהם ארויסגערופען פאַראויס און איהם געזאָגט:

— וועסט האָבען אויף עטליכע טעג ארבייט. דער ראָטנער האָט געהייסען מאכען נייע ברעטלעך אויף די „נארעס", וואו יעדען סאָלדאט'ס נאָמען זאָל זיין אויפגעשריבען. פערשטעהסט?

חיים האָט א קוק געטהאָן אויף די אלטע ברעטלעך, וואָס זיינען געווען צוגעשלאָגען אין דער הויך אויף די „נארעס" און האָט געפונען, אז די ארבייט איז זעהר א גרינגע און אז ער וועט עס מאכען.

אין דריי טעג זיינען אלע ברעטלעך פארטיג געווארען, און חיים האָט דאָס ערשטע מאָל אין לעבען געהאט דעם נחת צו זעהן זיינע אַן ארבייט וואָס האָט אליין פאר זיך א ווערטה, צו וועלכער קיין אנדערער האָט זיך ניט צוגעשטעקט. און ער איז געווען צופריעדען, כאָטש קיין געלד האָט ער דערפאר ניט גענומען און האָט אפילו קיין דאנק ניט בעקומען. נאָר וואָס דארף ער האָבען דאָס געלד און דעם דאנק? ער האָט דאָס געצאָהלט און דעם דאנק אלע ווילע, ווען ער געהט פארביי די געלענערס און זעהט, ווי אויבען אין דער הויך פינקעלט דאָס ווייסע ברעטעל, וואָס ער האָט אליין געמאכט. א שאָד נאָר, וואָס אויך אין דער דאָזיגער ארבייט זיינער האָט זיך עמיצער אריינגעמישט, דער ראָטנער־שרייבער האָט מיט שווארצע טינט יעדעס ברעטעל פערשריעבען מיט א

נאמען און פאמיליע און א נומער. נאר וואס זאל ער טהאן, אז קיין שרייבער איז ער נים, אי א סטאליער, אי א שרייבער קען א מענש ניט זיין... געשריעבען האט אבער דער שרייבער אויף ז י י נ ע ברעטלעך, וואס ער האט אליין געמאכט. דאס איז גענוג פאר איהם.

מעהר קיין ארבייט האט זיך אבער דעם גאנצען ערשטען ווינטער פון זיין דיענסט ניט געמאכט, און חיים, גלייך מיט אלע „נאוואבראנצעס“, האט זיך געלערענט מארשירען, לויפען, ציעלען מיט'ן ביקס און נאך אזעלכע זאכען. און אז זיין „צייט“ פלעגט קומען, פלעגט ער דארפען געהן אין קיך שיילען קארטאפעל, טראגען וואסער און זעגען האלץ, און ער האט שוין כמעט פערגעסען אז ער איז א סטאליער געוועז, נאר די ברעטלעך איבער די געלעגערס פלעגען עס איהם דערמאהנען. דעם פריהערדיגען נחת אבער האט ער שוין ניט געפיהלט.

דער פעלדפעבעל האט אלץ ניט פערגעסען, אז ער האט אין זיין ראטע א אידעל א סטאליער, און א פאר וואכען נאך פסח האט ער איהם געשיקט מיט א קאמאנדע סאלדאטען מאכען פלאטקעס פאר'ן לאגער.

א גליקליכער, א שטאלצער איז חיים אוועק מיט דער קאמאנדע אין לאגער. דער עלטערער פון דער קאמאנדע, אן אלטער קריסטליכער סאלדאט, פון טווערער גובערניע, א געלער, מיט גרויסע וואנסען, זעהר א שטרענגער, האט געפיהרט די קאמאנדע אין דער בעסטער ארדנונג און דערזעהענדיג פון ווייטען אן אפיציער, פלעגט ער זיך מיט מעהר שטרענגקייט נעהמען צו יעדען בעזונדער. חיים'ן אבער האט ער גאר נישט געזאגט. חיים האט עס בעמערקט און האט דאס ערשטע מאל אין לעבען זיך געפיהלט, אז ער שטעהט העכער פון אן אנדערן און ער האט פאר זיך אליין בעקומען רעספעקט...

קומענדיג אבער אין לאגער אויף'ן ארט, איז חיים'ס גדולה אין גאנצען אראב. דארט האט שוין געארבייט די גאנצע פלאט-

ניע פון פאלק, און חיים האט דא ווידער געשפיעלט די אמאליגע ראליע ווי ביי ראובן יוסל׳ן זיין בעל־הבית. ער האט נאר צוגע־האלפען קלייניגקייטען, און אז די פאלאטקעס זיינען פארטיג גע־ווארען, האט ער ווידער זיין ארבייט ניט דערקענט, זי איז פער־שלונגען געווארען אין דער ארבייט פון די אנדערע סטאליארעס, פון די בעסערע, פון די עלטערע, און ער איז געווארען דער זעל־ביגער אונבעמערקטער חיים ווי געוועזן, גלאט א חיים, וואס איז אמאל א גארנישט א פועל ביי ראובן יוסל׳ן געוועזן און היינט א גארנישט אין פאלק.

און חיים איז אומעטיג געווארען.

2.

עס איז געוועזן ערב מאנעווערעס. אין די פאלאטקעס האט מען זיך געגרייט צו דעם לאנגען שווערען וועג. חיים איז געשטא־נען ביי זיין פאלאטקע און האט גערייניגט דעם ביקס, וועלכען ער פלעגט אלע ווײלע אויפהויבען, אויסציהען אין דער ברייט, אנשטעלען קעגען איין אויג, דאס צווייטע אויג פערזשמורענדיג און ארייננקוקען אינווענינג, צי עס איז שוין גענוג צו רייניגען. פלוצים האט ער דערהערט, ווי די דניעוואלניע, וואס שטעהען יעדער ביי זיין פאלאטקע, גיבען איבער איינע די אנדערע:

— ארויסשיקען אלע יונגע סאלדאטען אויפ׳ן מיטען פאלק!

חיים אלס יונגער סאלדאט האט זיך פון די דניעוואלנעס געשרייען דערשראקען, „ווער ווייסט וואס פאר א בעפעהל עס איז דא?"

— ניכער אויפ׳ן מיטען פון פאלק! — האט איהם דער דעזשורני געטריעבען.

חיים האט אין דער גיך צוזאמענגעלעגט דעם ביקס, וועל־כען ער האט געהאט פונאנדערגענומען, אויסגעשמירט אלע מע־טאלענע ערטער מיט פעטס, אוועקגעשטעלט אין דער „פיראמי־

דע", אנגעטהאן א כלומרש'דיג ריין העמדעל, וואס ער האט אליין געכטען ביים טייך אויסגעוואשען, און האט זיך געשטעלט ביי דער „ליניע", וואו עס האט זיך צוזאמענגעקליבען די קאמאנדע פון די יונגע סאלדאטען און האבען דערווייל געשמועסט אין דער שטיל.

פון שמועס האט חיים געכאפט, אז מען וועט אויסקלויבען תלמידים פאר דער מוזיקאנטען־קאמאנדע.

זיין שרעק איז אין גאנצען אראב. פערקעהרט, ער האט זיך נאך דערפרעהט. ער וועט צורייבען א פאר שעה צייט. קיין מו־זיקאנט וועט ער דאך ניט זיין. ער ווייס אפילו ניט וואס מוזיק איז, ער קען אפילו קיין קלאנג ניט ארויסלאזען. ער האט קיינ־מאל אין זיין לעבען אפילו קיין זונג ניט געטהאן. ווי קומט ער דערצו? דער קאפעלמייסטער וועט אויף איהם אפילו זיך ניט אומקוקען. א קליינער, א דארער; א מוזיקאנט דארף זיין א גע־זונדטער, א שעהנער, א הויכער!

באלד זיינען צוזאמענגעקומען אלע יונגע סאלדאטען. און אונטעראפיציער האט א קאמאנדעווע געטהאן:

— זיך אויסשטעלען! שאגאם מארש!

און די קאמאנדע האט זיך געלאזט געהן, אויפהויבענדיג א געדיכטען שטויב.

צוקומענדיג צום מיטען פאלק, האט חיים דערזעהן דעם קאפעלמייסטער שטעהן מיט'ן עלטסטען מוזיקאנט. דער לעצטער האט געהאלטען א פאפיער אין האנד.

דער קאפעלמייסטער, א הויכער, דארער דייטש מיט ברי־לען אויף דער שמאלער נאז, האט געהייסען, זיי זאלען זיך אויס־שטעלען אין איין צייל. ער האט זיך געשטעלט פאראויס און מיט א פיעדעל אין דער האנד האט ער אנגעהויבען יעדען איינ־ציגען עקזאמינירען.

אז ער איז צוגעקומען צו חיים'ן וועלכער איז געווען דער צעהנטער פון צייל, האט חיים'ן זיך געדאכט, אז די פיס און די

הענד זיינגען ניט זיינע און די צונג איז אין מויל פערשטארט געבליעבען.

— דו זינגסט? — האט דער קאפעלמייסטער איהם גע־פרעגט.

— ניין. וואשע בלאהאראדיע! — איז חיים קוים אין שטאנד געווען צו ענטפערן.

דער קאפעלמייסטער האט איהם א טאפ געטהאן די ליפען, און האט זיך ערנסט אויף זיי פערקוקט.

— גוטע ליפען — האט ער זיך געווענדעט צום עלטסטען מוזיקאנט מיט דעם פאפיער אין דער האנד.

דער עלטסטער האט מסכים געווען.

חיים האט ניט פערשטאנען, וואס דאס בעטייט. ער איז שוין אלט 21 יאהר און ער האט קיינמאל ניט געוואוסט, אז ער האט גוטע ליפען. ער איז רוהיגער געווארען און האט געהאפט אויף עפעס גליקליכעס.

דער קאפעלמייסטער האט א פיהר געטהאן מיט'ן סמיק אי־בער'ן פיעדעל און האט געהייסען חיים'ן נעהמען דעם זעלבען טאן. אנפאנגס האט חיים עס ניט פערשטאנען, נאר אז דער קאפעלמייסטער האט איהם דייטליך ערקלערט. וואס ער מיינט, האט חיים דאס ערשטע מאל אין לעבען געזונגען גלייך ווי די פיעדעל האט געשפיעלט.

— ווי רופט מען דיך? — האט חיים דערהערט אן ערנסטע פראגע.

— חיים קוגעל! — האט ער הויך אויסגעשריען און איז רויט געווארען.

— פערשרייבט! — האט זיך דער קאפעלמייסטער גע־ווענדעט צום עלטסטען. יענער האט עס גלייך ערפילט.

— ביזט א מוזיקאנט! — האט א אידישער יונגער סאל־דאט איינגעשושקעט חיים'ן אין אויער מיט קנאה.

חיים'ן האט זיך עס ניט געגלויבט. איהם חיים'ן זאל

טרעפען אזא גליק ?... און אפשר איז די וועלט משוגע געווארען ? און אפשר איז ער אליין משוגע געווארען ?

קומענדיג צוריק אין פאלאטקע, האבען איהם די אידישע סאלדאטען אבגעגעבען „מזל טוב" ! און די קריסטליכע האבען ראסזועלבע אויף זייער אופן אויסגעדריקט:

— וואס זשיד, א רוח אין דיין מאטען ! — דארפסט געבען אהער.

און דערביי האבען זיי מיט די גראבע פינגער געפויקט איבער זייערע העלזער און חיים'ען האט זעהר וועה געטהאן דאס הארץ, וואס ער קען זיי ניט געבען קיין ביסעל בראנפען.

ער האט זיי אבער צוגעזאגט, אז ווי ער בעקומט די „זשאלאוואניע" 45 קאפ., קויפט ער א האלבע פלעשעלע.

— גו, גוט ! — האבען די סאלדאטען געענטפערט: חיים קונעל מאלאדיעץ, האטש א זשיד !...

3.

דער אינסטרומענט, וואס מען האט חיים'ן געגעבען, האט געהייסען וואלדהארן. אין דער קאמאנדע האט ער געהייסען וואלטארנע. און חיים'ן איז עס די ערשטע צייט געווען שווער אויסצורעדען און ער האט ניט גוט געוואוסט, ווי זיין אינסטרומענט הייסט. אז ער האט געשריבען די ערשטע טעג פון דער מוזיקאנטישער קאמאנדע א בריעף זיין איינציגען ברודער — א שוסטער אין מינסק, און ער האט געוואלט איהם אויסשרייבען אויף ריכטיג ווי זיין אינסטרומענט הייסט, האט ער עטליכע מאל איבערגעפרעגט ביי די עלטערע מוזיקאנטען. דאס אויסזעהן פון דעם אינסטרומענט איז חיים'ן געווען געפעלען: די פיעל אויסגעדרעהטע מאשינדעלעך, די קלאפענס און דער קליינער מונדשטוק האבען ביי איהם ארויסגערופען א צופריעדענעם שמייכעל. ניט געפעלען איז איהם נאר געווען דער טאן פון

אינסטרומענט, אדער ווי ביי איהם האָט עס געהייסען: דער בלאָז. דער בלאָז איז אַ שוואַכער, אַ שטילער און ניט קיין שעה־נער. חיים האָט ניט געקענט פערשטעהן, צו וואָס דאַרף מען אין אָרקעסטער אַזאַ אינסטרומענט. אויסשפּיעלען אויף איהם אַליין קען מען גאָר נישט, אַזוי זאָגען די מוזיקאַנטען. דער דאָזיגער אינסטרומענט שפּיעלט נאָר „סעקונדע", ד. ה. האָט מען איהם ערקלערט, אַז ער האָט תּמ'וואַטע אויסגעשטעלט די אויגען — עס־טאַ־טאַ. עס־טאַ־טאַ!...

חיים האָט געשפּירט, אַז אין דער מוזיקאַנטען־קאָמאַנדע וועט ער שוין אויף קיין ראַליע ניט שפּיעלען. און ער האָט זיך דערמאָהנט אַן זיין אַלטען בעל־הבית ראובן יוסל, אַן זיינע אַרבייט מיט איהם, און ער איז נאָך אומעטיגער געוואָרען.

4.

די ערשטע צוויי חדשים האָט חיים געבלאָזען די גאַמעס, וועלכע זיין „לעהרער" לייבע צאַרפּין, וואָס האָט שוין געדיענט דאָס לעצטע יאָהר, האָט איהם אָנגעשריעבען מיט זיין ווילדען נאָטען־כתב, און איהם געוויזען די ערשטע צייט ווי אַזוי צו בלאָזען. די ערשטע דריי נאָטען האָט חיים ווי עס איז גענומען. ביי דער 4טער אָבער איז חיים שטעהן געבליעבען. געהמען האָט ער זי אפילו יאָ גענומען, נאָר פאַלש. „דו פאַלשסט ניט אויס'ן מאָן!" האָט איהם דער לעהרער ערקלערט, און די נאָטע האָט חיים'ן אויסגעוויזען, ווי אַ באַרג, וואָס איז זעהר משופּע'דיג און וואָס אַרויפגעהענדיג אויף איהם פאַלט מען און מען צוברעכט די ציינער. און די נאָטע האָט איהם די ערשטע צוויי חדשים גע־שראָקען און פערפאַלגט און האָט זיך פאַר זיינע אויגען געטראָ־גען, אין אויער געקלונגען, אויפ'ן וואַך און אין חלום.

אויסער זיין לעהרער צאַרפּינען, וועלכער איז געווען מעהר סוחר ווי מוזיקאַנט, ווייל ער האָט זונטאָג געהאַנדעלט אויפ'ן

מערקעל. — אויסער צארפינען פלעגט אמאל צוגעהן צו חיים'ען דער עלטסטער מוזיקאנט, אויף וועלכען מען האט געזאגט, אז ער קען שפיעלען אויף אלע אינסטרומענטען אין דער וועלט... חיים, דערזעהענדיג נעבען זיך דעם עלטסטען, פלעגט זיך אי דערשרעקען, אי דערפרעהען זיך. דערשרעקען פלעגט ער זיך פאר'ן עלטסטענס בייזען און שטרענגען בליק, פאר זיינע בייז־פערדרעהטע וואנסען, און דערפרעהען פלעגט ער זיך, ווי עס דערפרעהט זיך א חולה, ווען ער געפינט זיך נאהנט פון א דאק־טאר, אין וועלכען ער גלויבט, אז ער קען פון טויט לעבעדיג מאכען.

אומזיסט איז אבער געווען דער שרעק און די פרייד. דער עלטסטער האט נאר אויפ'ן קוק אויסגעזעהן בייז און שטרענג; און וואס אנבעלאנגט דער פרייד, וואס ער קען איהם לעבעדיג מאכען, אז ער, חיים, זאל קענען די 4טע נאטע און די העכערע נאטען נעהמען, איז זי אויך צורונען... דערהערענדיג, ווי חיים נעהמט די נאטען, האט דער עלטסטער אנגעשטרענגט די ביידע אויערן, זיך פערקרימט פון פאלשען טאן און אויסרעדענדיג: פאהאני אינסטרומענט! — איז ער אוועקגעגאנגען צו א צוויי־טען שילער, איבערלאזענדיג חיים'ן איין אראבגעפאלענעם און א פערצווייפעלטען...

5.

עס איז איבערגעגאנגען א יאהר. חיים האט שוין אויסער „מאליטווע“ און „באזשע צאריא חראני“, געשפיעלט עטליכע מארשען. די העכערע נאטען פון פיער און ווייטער האט ער „גענומען“, אבער מיט מאטערניש, און צארפין זיין לעהרער, זי־צענדיג נעבען איהם אין ארקעסטער, פלעגט איהם ניט איין מאל א קלאפ טהאן פאר'ן פום, ער זאל בעסער שוויגען. „אז איך וועל זיך אויסדיענען און אוועקגעהן אהיים — פלעגט איהם

צארפין אריינשושקען אין אויער — ווע‏סטו מעגען ניעהמען, איצטער זיץ און שווייג!"

און חיים האט געשוויגען, נאר ווען ער האט אפילו גע־שפיעלט האט זיך איהם אויך געדאכט, אז ער שווייגט. ער האט נאר געהערט ווי דער טראמפייט קנאקט, דער באריטאן רוישט, די „בעסער" שיעסען, דער פויק דונערט, דער קלארנעט און פלייט הילכען, — נאר דער וואלדהארן זיינער און אפילו זיין חבר'ס שוויי‏גען, און מען הערט זיי גאר ניט. און ער האט מקנא געווען די איבריגע מוזיקאנטען, וואס שפיעלען אזא גרויסע ראליע אין ארקעסטער, און ער גאר נים.

ער האט זיך אמאל געפרובט אויסרעדען דאס הארץ פאר צארפינען:

— אונזער אינסטרומענט הערט מען גאר נים, ווי מיט איהם, אזוי אהן איהם.

— ביזטו בדלות! — האט צארפין, וואס האט שוין געהאט נאך א חודש צו ענדיגען דעם דיענסט און האט מעהר געטראכט פון די היימישע געשעפטען, איידער פון מוזיק געלאכט: — מען דארף זעהן ענדיגען דעם חודש, ניט „אנרייסען זיך", און נאכ־דעם נעהם איך דעם וואלדהארן און זאג ברוך שפטרני. אן עסק האב איך מיט דער „מוזיק".

חיים האט איהם מיט'ן מויל נאכגעגעבען, פארט זיין לעה־רער און אן אלטער סאלדאט דערצו; אין הארצען אבער האט ער אנדערש געטראכט, און ער האט מקנא געווען די איבריגע מו־זיקאנטען, וואס זיצען מיט אינסטרומענטען וואס ליארמען, שרייען און פערנעהמען אן ארט אין ארקעסטער, און ער מיט זיין אינסטרומענט ווערט פערטומעלט אין זייערע הויכע שטארקע טענער און בלייבט אונבעמערקט...

6.

די אלטע סאלדאטען, וואס האבען געדיענט דאס לעצטע יאהר, זיינען ענדליך א היים צופאהרען. אין קאמאנדע איז ווע־

גינער געווארען מיט פינף מוזיקאנטען. געפיהלט אבער האט מען נאר איינעם פון זיי, דעם באריטאניסט, און אויף זיין ארט האט מען געדונגען א ציווילנעם מוזיקאנט, ביז דער צווייטער באריטאניסט וואס איז נאך געבליעבען דיענען, וועט זיין אימשטאנד אליין צו שפיעלען. וואס אנבעטרעפט דעם פלייטיסט און קלארנעטיסט, וואס זיינען אויך אהיים אוועקגעגאנגען, האט מען געלעגט גרויסע האפנונגען אויף די צוויי איבערגעבליעבענע, וועלכע זיינען געווען זעהר פעהיג. נאר איין חיים, וועלכער איז געבליעבען דער איינציגער אויף וואלדהארן, איז אלץ געבליעבען דערזעלבער אונבעמערקטער ווי פריהער, ווען זיין לעהרער צארפין איז נאך געווען! דער עלטסטער נאר האט איראניש א קוק געטהאן אויף איהם און חוזק געמאכט.

— גו, קונעל, איצטער וועסטו זיין ביי אונז א סאליסט...

געזאגט האט עס דער עלטסטער, ווען דער ארקעסטער איז געזעסען גרייט צו שפיעלען א נייעם מארש, וועלכען מען האט פונאנדערגעלעגט ביי יעדען טישעל. — דער עולם האט זיך אומגעקוקט אויף חיים'ן און יעדער האט געשמייכעלט אויף זיין שטינער. חיים'ן האט דאס לאכען פערדראסען און חנאת געטהאן. מען מאכט פון זיין שפיעלען טאקי חוזק, אבער דאך וויים מען, אז ער עקזיסטירט. ער האט נאר געווארט, וואס וועט דער קאפעלמייסטער זאגען. דער קאפעלמייסטער איז אבער געווען פערטהאן מיט'ן נייעם באריטאניסט, וועלכען ער האט עפעס ערקלערט אין מארש און האט אין שמועס וועגען קונעל'ן קיין אנטהייל ניט גענומען.

באלד האט דער קאפעלמייסטער גענומען „סטרויען" די אינסטרומענטען. ביי אייניגע אינסטרומענטען האט ער דעם „בע" געבעטען, ביי אנדערע דעם „צע". חיים האט מיט א קלאפענדען הארצען געווארט אויף זיין „רייהע". נאר אומזיסט האט ער געווארט.ביים „טראמבאן" האט זיך דאס „סטרויען"

געענדיגט און דער מארש האט זיך אנגעהויבן. חיים האט דאן דערשפירט זיין קליינהייט.

דער אנהויב מארש איז געווען רוישענד און שטארק: גע־שפיעלט האבען אלע אינסטרומענטען. חיים האט געפיהלט ווי זיינע טענער ווערען פערלארען אין דעם ווילדען, געזונדען און אנגענעהמען ליארעם. ער האט געפרובט האלטען דעם מונדשטיק בלויז אין מויל און גאר ניט בלאזען, און ער האט קיין שום ענדע־רונג ניט בעמערקט. די זעלבע שטארקייט, דאס זעלבע רוישען, ווי מיט איהם, אזוי אהן איהם, און ער האט ווידער גענומען בלא־זען, סטארענדיג זיך וואס שטארקער, אפשר וועט זיין שפיעלען דערגרייכען צום קאפעלמייסטער׳ס אויער און ער וועט איהם שעצען ווי די איבריגע מוזיקאנטען, וואס שפיעלען די ערשטע שטימע. אומזיסט אבער!

אבער נאך דעם אבשפיעלען דעם ערשטען האלבען מארש איז עפעס געשעהן א מאדנע זאך. צוקומענדיג צום צווייטען האלבען מארש וואס הייסט „טריא“, איז דער גאנצער ארקעס־טער שטיל געבליעבען און חיים האט גאנצע דריי טאקטען אליין געשפיעלט.

דער עולם מוזיקאנטען האט צום אנהויב פערוואונדערט אנ־געקוקט חיים׳ן, און באלד זיך פונאנדערגעלאכט. חיים אליין איז צומומעלט געווארען און האט ניט פערשטאנען, וואס דא איז פארגעקומען...

ענדליך האט דער קאפעלמייסטער, וואס האט פריהער דעם מארש ניט איבערגעקוקט, זיך געווענדעט צו חיים׳ען:

— דו האסט דא דריי טאקטען סאלא — זעה־זשע! נו!..

ער האט אויפגעהויבען דאס טאקט־שטעקעל און גלייך, דאס ערשטע מאל זינט חיים שפיעלט, זיך געווענדעט צו איהם.

צו חיים׳ס גליק זיינען די דריי טאקטען בעשטאנען פון די נידריגע נאטען און זעהר איינפאך און ער האט זיי כשורה

אבגעשפּיעלט, נאָר דער טאָן האָט פאַר שרעק געציטערט, און דער קאַפּעלמייסטער האָט געקאָמאַנדעוועט:

— ריינער, ריינער, סאָליסט מיינער.

די מוזיקאַנטען האָבען געלאַכט, נאָר חיים וועלכער האָט שוין צייט געהאַט פאַרצושטעלען אין קאָפּ דאָס גליק, וואָס איהם האָט אונערוואַרטעט געטראָפען, האָט דאָס לאַכען ניט געהערט. ער האָט נאָר טיעף אריינגערוקט די אויגען אין די נאָטען, פעסטער צוגעקוועטשט דעם מונדשטיק צו די ליפּען און גערופען פון דאָרט די טענער מיט זיין לעצטער ענערגיע, מיט'ן לעצטען קוראַזש.

7.

דער מאַרש, וואו חיים האָט די דריי טאַקטען געהאַט אלס סאָלאָ, איז געווען א געראָטענער. די אָפיציערען און אפילו דעם פּאָלקאָווניק אין קלוב, וואו די מוזיקאַנטען האָבען איין מאָל אין וואָך געשפּיעלט, איז ער זעהר געפעלען געווען און מען האָט איהם אָפט געשפּיעלט, און חיים האָט גאַנצענע טעג געלערנט די סאָלאָ, זי זאָל, וואָס ריינער, וואָס גלאַטער ארויס־קומען.

— אבער גענוג דיר שוין! — פלעגט איהר יעדער דע־זשורנע שטראָפען פאַר זיין איבריגע התמדה: דו קענסט דאָך שוין!

נאָר חיים, וועלכער איז, זינט ער האָט די דריי טאַקטען בעקומען, שטאָלצער געוואָרען, פלעגט ענטפערן:

— צו גוט איז קיין שיעור ניטאָ. א סאָלאָ דאַרף מען שפּיע־לען וואָס ריינער. איך בלייב דאָך איינער אליין, אלע האָבען פּאַוזען, נאָר איך איינער שפּיעל, איך איינער אליין.

איינמאָל, אז חיים האָט זיך אומגעטראָגען מיט'ן אינסטרו־מענט און געשפּיעלט פאַר זיך די דריי טאַקטען, האָט דער צווייטער טרומייטער, א יונגער שגצ'ל, וואָס דער פּאָלק האָט

איהם ערצויגען און פאר א מוזיקאנט געמאכט, ניט געקענט פער־טראגען חיים׳ס רוישען, און ער האט זיך אנגערופען:

— וואס טהוסטו מיר, אז איך שפיעל אויף די דריי טאק־טען אין ארקעסטער.

חיים איז בלאס געווארען, האט פאר שרעק אין אנהויב ניט געוואוסט וואס צו ענטפערן, נאר באלד האט ער זיך גע־שטארקט און קוים ארויסגעזאגט:

— ווי הייסט, דו וועסט שפיעלען? דו האסט דאך דריי פאוזען.

— איך לאך פון די פאוזען! — האט דאס יונגע מוזי־קאנטעל העזה׳דיג אויסגערופען: אז איך וויל שפיעל איך זיי, איך ווייס וועלכע נאטען: עס, גע...

און רעדענדיג דאס, האט ער אראבגעכאפט זיין טרומייט, וואס איז געהאנגען צווישען די איבריגע אינסטרומענטען און האט א קנאק געטהאן די דריי טאקטען, חיים׳ס דריי איינציגע טאקטען.

— מאלאדיעץ איוואנאוו! — האט דער דעזשורנער גע־לויבט: אויף א טרומייט איז דאס טאקי שעהנער ווי אויף „וואלטארנע“.

— היינט שפיעל איך עס! — האט זיך איוואנאוו אויף אן אמת צוקאכט.

חיים איז געבליעבען שטעהן מיט׳ן אינסטרומענט אין דער האנד און האט ניט געוואוסט וואס מען מאכט.

איוואנאוו האט דערשפירט חיים׳ס שרעק און דאס האט איהם נאך מעהר אויפגעמונטערט.

— חא־חא־חא! — האט ער זיך פונאנדערגעלאכט: קוגעל וועט היינט זיין אויס סאליסט...

— נו, הער אויף! — האט חיים זיך גענומען בעטען: וועגיז סאליעם האסטו?

— איש, ווי ער האָט מורא! איז איוואַנאַוו ערנסטער גע־וואָרען: וואָס ווערסט מיר געבען, וועל איך נים שפּיעלען.

חיים האָט ניט געוואוסט, מיט וואָס קויפט מען אונטער דעם קליינעם עשו. ער האָט לאַנג געטראַכט און נים געפונען. ער האָט גאָר נישט פערמעגט. ענדליך האָט ער מיט אַ געפאַלענעם קול אַרויסגערעדט:

— איך וועל דיר רייניגען אַלע שבת דיין טרומייט.

איוואַנאַוו האָט זיך פערטראַכט. ער איז געווען זעהר פויל און דאָס איז איהם נעפעלען געוואָרען; שבת נאָך מיטאָג־עסען וועט ער קענען גלייך אַוועקגעהן אין שטאָדט הוליען.

— אַבער, געדענק — ריין ווי גאָלד! — האָט איוואַנאַוו אויסגעשטעלט אויף חיים'ן זיינע צוויי גרויסע גראָהע אויגען.

— בעסער פאַר מיין אייגענער וואָלטאַרגע, — האָט חיים פערזיכערט.

— וואָס איז ריין וואָלטאַרגע, — האָט איוואַנאַוו חוזק געמאַכט: איהר איז נענוג אַ ריב, מיין טרומייט דאַרף פינקלען! טרומייט רעכענט זיך ערשטע שטים, פערשטעהסט?

און חיים איז געבליבען דער איינציגער סאָליסט פון די דריי מאַקסען, נאָר דעם פריהערדיגען חן האָבען זיי ביי איהם פערלאָרען. דעם שטאָלץ און די גדולה, וואָס ער האָט געהאַט אין דער רגע, ווען ער האָט זיי געשפּיעלט, איז בטל געוואָרען אין דער קנעכטשאַפט, אין וועלכער ער האָט זיך יעדען שבת גענו־מען אַ שעה נאָכאַנאַנד, פוצענדיג איוואַנאַוו'ס טרומייט.

דער סאמאוואר.

די אריסטאקראטען פון פאלק רעכענען זיך די מוזיקאנטען. און אפשר דערפאר האט מען זיי ניט ליעב. ניט נאר די אפי־ציערען קוקען אויף זיי קרום און אפילו די סאלדאטען אליין, וואס געפינען זיך אונטער'ן ביקס, האלטען זיי ניט פאר „ברידער“ מאכען פון זיי חוזק, ווי דער שטיינער איז פון מעהר געפאלענע צו א העכערן קלאס. די אפיציערען רופען די מוזיקאנטען מיט דעם נאמען „לאדערען“, ד. ה. פוילע יונגען, הולטאיעס, און די פראנט - סאלדאטען האלטען זיי ניט פאר קיין ציווילע און ניט פאר קיין סאלדאטען: אנשטאט מוזיקאנטסקע קאָ־מאנדע רופט מען זיי „צולאזענע קאמאנדע“, ווייסען ניט פון דיסציפלין און פון „סלוזשבע“. חוץ זייער דודקע. דודקע הייסט ביי די אנדערע סאלדאטען יעדער מעשענער אינסטרומענט, אפילו דער גרויסער באס, וואס ער וועגט פיעל מעהר פון א ביקס.

און געוויס זיינען די מוזיקאנטען, אין פערגלייך מיט די „פראנט־סאלדאטען“, אריסטאקראטען. אויסער דעם, וואס זיי טראגען שעהנערע מונדירען, שלאפען ניט אויף נארעס, נאר יעדער האט זיין איינען בעטעל, — אויסער דאס, האבען זיי נאך א סאמאוואר.

דער סאמאוואר איז אפילו ניט קיין אריסטאקראטישער. זיין גרויס און גרעב איז מעהר עהנליך צו א קעסעל, עהדער צו א סאמאוואר, אבער דאך איז ער פארט א סאמאוואר, האט א קראן און א קוימען און אז מען שטעלט איהם אויף, געהט א רויך, ווי פון אן אמת'ן סאמאוואר.

און פון דעם גרויסען סאמאוואר, וואס ענטהאלט פיער עמער וואסער, טרינקען אלע מוזיקאנטען סיי ארעם, סיי רייך, יעדען נאך מיטאג טיי.

טיי טרינקט אפילו דער ארעמסטער מוזיקאנט. פוהרמאן, וואס בעקומט פון דער היים קיינמאל קיין קאפיקע ניט צוגעשיקט און האט זיין אויסקומעניש בלויז פון די דריי גילדען זשאלאוואניע, וואס ער בעקומט, פערשטעהט זיך, פונקטליך אלע צוויי חדשים, געוועהנליך טראגט איהם ניט די זשאלאוואניע אויף מותרות — טיי און צוקער. אבער טיי טרינקט ער גלייך מיט אלעמען, און ניט נאר גלייך מיט אלעמען אפילו מעהר פאר אלעמען.

עס איז שווער צו גלויבען, אז דער קליינער פוהרמאן גיסט אין זיך אריין 7 גלאז טיי, דאס איז זיין פארציע, און אמאל, אז ער וויל זיך בריה'ן, — נאך א פאר גלעזער, ולא נודע כי באו אל קרבו. דער זעלבער קליינער, דארער פוהרמאן ווי געווען.

ווי געזאגט, פערמעגט ניט פוהרמאן צו קויפען טיי און צוקער, און דאך האט זיך נאך זיין קליינער שטערן קיינמאל ניט פערקנייטשט וואו מען נעמט עס. וואלט ער אזוי געווען בעזארגט מיט קאשע (קאשע איז איהם שטענדיג וועניג. ניט ווייל ער איז הונגעריג, נאר צו קאשע פיהלט ער א בעזונדער שוואכקייט...) ווי ער האט גענוג טיי און צוקער, און נאך ווי האבען — מיט כבוד, מיט רעספעקט!

מיטאג עסען אב די מוזיקאנטען האלב איינס. דער קאשאוואר, כמעט דער איינציגער פון פאלק, וואס בעציהט זיך גוט צו די מוזיקאנטען, ווייל ער איז א גרויסער ליעבהאבער פון מוזיק, שפיעלט אליין פיעדעל און לויט ווי מבינים זאגען — גאר ניט שלעכט—אט דער קאשאוואר, א קאזאנסקער געשטופעלטער טאטער, גיעט די מוזיקאנטען א גרעסערן און בעסערן מיטאג. די מוזיקאנטען זיינען מיט דעם מיטאג שטארק צופריעדען, שיער שיער רייסט זיך ביי מאנכען מוזיקאנט נאך יעדען מיטאג ניט ארויס, בעסער ווי אין דער היים! א חסרון אבער האט דער מיטאג: עס דארשט נאך איהם! ניט נאר עס דארשט — עס ברענט! דער דנעוואלניע, וואס איז מחויב צוצושטעלען

וואַסער, ווערט נעביך אויסגעריסעז, אַ גרויסע כלי וואַסער ווערט כהרף עין ווי אויסגעטריקענט, אַבער קאַלטע וואַסער, לויט אַ סאַלדאַט פון טווערסקי גוב. האָט ערקלערט, שטילט ניט דעם דאָרשט, דער עיקר איז טיי. אַ חדוש, וואונדערט ער זיך — טיי איז דאָך הייס און עס לעשט.

אָבער אָנשטעלען דעם סאַמאָוואַר פוילט זיך יעדער. עס קען זיין, אַז פאַר זיך אַליין וואָלט זיך קיינער ניט געפוילט. נאָר ביי דעם געדאַנק, אַז פון דעם טיי וועט נהנה זיין די גאַנצע קאָמאַנדע, פאַלט אַן אַזאַ פוילקייט, אַז עס פערווילט זיך גלייך שלאָפען.

פוהרמאַן איז אבער ניט קיין פוילער. אַ געשעפט אָנצושטעלען דעם סאַמאָוואַר! עס איז, פערקעהרט, אַ פערגניגען, אַן אונטערהאַלטונג. ער זאָגט עס אבער ניט ארויס. ארויסזאָגען פאַסט ניט. ער וואַרט מען זאָל איהם בעטען און קיין סך דאַרף ער ניט וואַרטען. אַז איין כלי וואַסער ווערט אויסגעלעדיגט, הערט ער, מען רופט:

— פוהרמאַן!

פוהרמאַן וויים שוין אויף וואָס מען דאַרף איהם; ער מאַכט זיך אבער כלא ידע, ווי געפּגר'ט:

— שטאָ טאַקאָיע? — פרעגט ער ניט אָהן שטאָלץ, עס מעג איהם דאָן אפילו רופען אַן אונטער אָפיציער.

— נאַסטאַוו סאַמאָוואַרטשיק, גאָלובטשיק! פוהרמאַן גיט אַ קוק אויפ'ן גרויסען סאַמאָוואַר, וואָס מען רופט איהם בלשון סגי נהור „סאַמאָוואַרטשיק" און קווינקעלט זיך:

— אַלע טאָג — איך!

— נו, בראַטעץ, דערפאַר קריעגסטו טיי און צוקער!

— אַלע טאָג, אַלע טאָג איך! — קלאָגט ער זיך כלומרשט. און דער קליינער פוהרמאַן גיעט אַ חאַפּ דעם גרויסען סאַמאָוואַר צום ברונעז, וואָס געפינט זיך אויפ'ן הויף און הויבט איהם אָן אָנגיסען.

אז ער גיעסט אריין פיער עמער, איז נאך דער „סאמאוואר־טשיק" ניט גאר פול. פוהרמאן קוקט אין איהם אריין, און איהם דוכט זיך אז דער סאמאוואר ווארט מען זאל איהם אנגיעסען ביז די ברעגען. פוהרמאן ציהט אויס נאך אן עמער וואסער, דער־גיעסט נאך בערך א פאר קווארט, און וויל מאכען אויך א תכלית מיט דעם ביסעל וואסער, וואס איז געבליבען אין עמער:

— דנעוואלנע! — שריים ער הויך, גנה, נעהם צו אן אויסגעשעפטען עמער וואסער!...

דער דנעוואלנע, וואס איז פויל צו שעפען אליין, דערהע־רענדיג פון אזא מציאה, לויפט ארויס מיט צוויי קעסעלעך, ערשט אויסנעוואשען פון דעם בארשץ, גיסט זיי אן, און טראגט זיי אריין אין קאמאנדע, צו דערקוויקען די דארשטינע מוזי־קאנטען. אז דער דנעוואלנע געהט אוועק, נעהמט פוהרמאן, גארטעלט זיך אונטער די לענדען און וויל אבשלעפען דעם סא־מאוואר פון ברונען און אוועקשטעלען אין מיטען הויף, וואו ער שטעלט איהם אן סיי זומער סיי ווינטער. עס קומט איהם אן שווער, זעהר שווער, אבער דאס מאכט ניט אויס, דאס איז איהם נאך אנגענעהמער — וועט ער דעם טיי און צוקער מיט מעהר שטאלץ פארדערן!

אז דער סאמאוואר שטעהט שוין אין מיטען גרויסען הויף, בעט ער א מוזיקאנט, וועלכער עס זאל פערבייגיט דורכגעהן, ער זאל א וויילע אכטונג געבען אויפ'ן סאמאוואר, ביז ער וועט קריגען ערגיץ האלץ, וויל אין דער מוזיקאנטסקע קא־מאנדע איז א טראדיציע צו שטעלען דעם סאמאוואר נישט מיט קוילען, נאר מיט האלץ. פוהרמאנס בעפעהל איז הייליג, דער סאלדאט שטעהט שוין אויף קאראאול און פוהרמאן זוכט טרו־קענע חעלצעלעך, וועלכע ער צושפאלט מיט זיין „טשעסאק", וואס יעדער מוזיקאנט פערמעגט שפאלטענדיג קלאפט איהם אפילו גוט דאס האריץ פאר שרעק ביים געדאנק, אז דער טשע־סאק קען א פגימה בעקומען און אז עס וועט זיין א „סמאטר"

קען ער האָבען דערפאַר אַ גרויסע שטראָף. אָבער זיין שטעל, אַלס „זאַוויעדוויושצי סאַמאָוואַראַם“ ערוועקט אין איהם אַ מוטה פון אַ העלד און ער איז גובר יעדען שרעק.

אַז די האַלץ איז שוין אין סאַמאָוואַר אַריינגעלעגט, דער־מאָהנט זיך פוהרמאַן, אַז דעם עיקר האָט ער ניט. איהם פעה־לען שוועבעלעך. אַ שוועבעלע איז אפילו ביי די סאָלדאַטען, חאָטש מוזיקאַנטען, אַ טייערע זאַך, אָבער אַז פוהרמאַן לויפט אַריין אין קאַאַזרמע, לאָזענדיג אויף אַ ווײַלע אַליין דעם סאַ־מאָוואַר און בעט נישט, נאָר פאָדערט מיט שטאָלץ: סקאָריי ספּיטשקאַ! טראָגט מען איהם ענטקעגען. נאָך מעהר, מען גע־טרויט איהם אפילו אויף די איינענע העגד דאָס גאַנצע פּעקעל. מען האָט נאָר מורא פאַר זיין צוטראַגענקייט און מען בעמערקט איהם, אַז ער זאָל ניט פערליערען און צוריק ברענגען. אויף וואָס פוהרמאַן שיקט לויפענדיג צוריק צום סאַמאָוואַר אין איילעניש אַ תשובה: נאָט בעהיט!

און חאָטש די שוועבעלעך זיינען ניט זיינע, פון דעסטוועג־נען סטאַרעט ער זיך, אַז ער זאָל יוצא זיין מיט איינער און ניט פּטר'ן קיין איבריגע, און דאָס רוב געלינגט עס איהם, סיידען, אַז עס טרעפט אַ שטאַרקער ווינד.

אַז ער צינדט אָן עטליכע זעהר דין צעשפּאָלטענע חעלצע־לעך און וואַרפט זיי אַריין אין סאַמאָוואַר צו די איבריגע גרע־בערע שטיקער האָלץ, הייסט שוין ביי איהם געפּטר'ט אַ האַלבע אַרבייט. איהם בלייבט נאָר צו בלאָזען. דאָס בלאָזען אַליין איז אפילו ניט שווער, נאָר דער רויך איז דאָס ערגסטע. איהם וואָלט דאָס שוין אפילו ניט אַזוי נעאַרט, מילא איז אַ ביסעל ביטער אין די אויגען. שפּעטער וואַשט ער זיי אויס איז ווידער גוט. דאָס אונגליק איז נאָר דערין, וואָס ער מוז אויסשטעהן זידלערייען פון דער „שוואַלניע“ וואָס געפינט זיך אויך אויפ'ן דאָזיגען הויף אין שכנות מיט די מוזיקאַנטען. פוהרמאַן ווייס ניט צי אַרט זיי טאַקי דער רויך אָדער זיי פערגינען ניט די מו־

זיקאנטען דעם סאַמאָוואַר. נאָר שרייען זיי און סטראַשען צו גײן „דאַלאָזשען“ דעם אַדיוטאַנט.

פוהרמאַן ווייס אפילו, אַז דער אַדיוטאַנט וועט דערפאַר גאָר נישט טאָן, ווייל דער סאַמאָוואַר איז אַ קאַזיאָנער און זיי דאַרפען די מוזיקאַנטען טרינקען „פאַ אוסטאַבו“, פון דעסטוועגען וויל ער ניט האָבען אויף זיך קיין „בעמערקונג“: פאַר אַן אַלטען סאַלדאַט פּאַסט עס ניט. און ער זוכט מיטלען צו פערניכטען דעם רויך, וואָס וואַליעט ווי פון אַ לאָקאָמאָטיוו און צעלעגט זיך אין שוואַרצע שטיקער איבער׳ן גאַנצען הויף, צו דערשטיקט ווערען...

נאָר ביז וואַנען ער געפינט דעם מיטעל, איז שוין דער מיטעל איבעריג. דאָס פייער, גוט פענאַנדער ברענענדיג זיך, גיט שוין פון זיך אַרויס אַ קלענערן שיטערן און העלערן רויך; שפּעטער אַ ווײַלע שפּאַרט בלויז אַרויס פון קוימען אַ ריין־העל־פייער און שטעלט אויס רויטע צינגער די סאַלדאַטען פון שוואַלניע.

דערזעהענדיג דאָס ריינע פייער אָהן רויך, ווערט פוהרמאַן דערפרעהט און זיכער: ערשטענס דאַרף ער שוין נישט בלאָזען! צווייטענס לאַכט ער שוין אויס פון דער שוואַלניע און דריטענס וועט שוין טאַקי באַלד זיין טיי.

איהם בלייבט נאָר יעצט שטעהן און אונטערלעגען פון צייט צו צייט אַן איינציג שטיקעל האָלץ, וועלכעס דאָס פייער אינוועניג האַפּט מיט גרויס ליעבע אַרום, האַלזט עס, גלעט עס, קושט עס און פערברענט עס...

אַז עס געהט אַריבער די ערשטע האַלבע שעה, קומט אַרויס פון קאַזאַרמע אַן אַלטער סאַלדאַט־מוזיקאַנט און פרעגט מיט אַ בעל הבתי׳שען טאָן:

— נו, פוהרמאַן! וואָס הערט זיך?

פוהרמאַן טאַפּט מיט אַ געניטקייט דעם סאַמאָוואַר, שמייכעלט און ענטפערט:

— עס וועט שוין קיין סאָך ניט געדויערן!

שפּעטער אביסעל, שמייכעלט ער צופריערענער און ענט־פערט:

— ער „רעדט“ שוין.

רעדען הייסט אפילו ניט זידען, אבער קרוב דערצו. אין קאַזאַרמע פערשפּרייט זיך באלד די ידיעה און דער עולם גרייט זיך שוין אַן ווער מיט א גלאַז, ווער מיט א לעהמענעם קריגעלע און ווער מיט א הילצערן לעפעל...

ענדליך קומט אַן א שליח פון פוהרמאַנען, אז דער סאמאַוואר איז שוין פערטיג און ער פאַדערט פיער „מענשען“ צו געהן נעהמען איהם. די פאַדערונג ווערט גלייך ערפילט. פיער יונגע מוזיקאנטען, וועלכע וואלטען אין ראַטע שוין זיך דערדיענט צום טיטעל „אלטער סאלדאט“ און דאַ הייסען זיי נאָך „נאַוואָבראַנצעס“, געהען ארויס אויפ'ן הויף און זאלבע־פיערט נעמען זיי דעם סאמאַוואר. פוהרמאַן, מיט א מינע פון א „קאַמאַנדיוושצי־וואָיסקאמי“ געהט זיי נאָך און קאמאַנדעוועט:

— אַסטראַזשנאַ! — פּאַרזיכטיג!...

דעם סאמאַוואר שטעלט מען אוועק אויף א ברעג בעטעל, וואָס געהערט צום עלטסטען אונטער־אַפיציער. דאָס איז א מין כבוד פאַר דעם אונטער־אַפיציער: דאָס בעדייט, אז נאָר איהם קען מען אַנטרויען אזא מין אייגענס. און ווירקליך, ווען ארום סאמאַוואר קלייבען זיך צונויף די מוזיקאנטען, אַנגעוואָפּענט מיט גלעזער, קריגעלעך און לעפעל, גיט דער עלטסטער אונטער־אַפיציער שטרענג א קאמאַנדע:

— אַסטופּ! טרעט אַפּ צוריק!

נאָכהער רופט ער ארויס די רייכערע מוזיקאנטען און איז גוזר זיי זאָלען געבען טיי. יענע לעגען זיך באלד צונויף צו „שמעק־טאבאַק“ טיי, ביז עס ווערט א היבש־הייפעלע און מען ניט עס איבער דעם עלטסטען אונטער־אַפיציער. ער נעהמט עס אין האנד, בעטראַכט און זאָגט: „זאַמאַלאַ“! — עפענט אויף דאָס דעקעל פון'ם סאמאַוואר, דערטרינקט עס אין די קאָכיגע

וואסער און הייסט חאַבען געדולד 5 מינוט, ביז עס וועט אַנציהען.

די 5 מינוט ציהען זיך אפילו לאַנג, אבער דאָך קומען זיי זיך איבער, די מוזיקאַנטען דערהערען ענדליך דעם אויסרוף:

— גאַטאָווא.

און עס ווערט א געלאָף, א שטופעריי, אז די קאָמאַנדע פון אונטער־אָפיציער, העלפט שוין ניט, און אגב איז די קאָמאַנדע מאַקי זעהר זו שוואַכע ווייל ער אליין האָט שוין אָנגעשעפּט א קליין „קעסעלע“, וואָס האַלט 10 גלעזער און טרינקט שוין, צובייסענדיג שוואַרצען ברויט.

די קאָמאַנדע נעהמט איבער פוהרמאַן. ער ווייסט אפילו, אַז טיי וועט פאַר איהם געניג זיין, פון דעסטוועגען קען מען זיך אויף נסים ניט פערלאָזען. און דאָ זעהט ער ווי דער עולם צאַפּט דעם טיי, און ער האָט זיך נאָך ניט פערזאָרגט מיט א גלאָז און מיט א פּאָר שטיקלעך צוקער, וואָס ער דאַרף דאָס נאָך בעקומען פאַר זיין ארבייט...

ענדליך בערוהיגט זיך דער עולם, יעדער זיצט שוין ארום זיין בעטעל און טרינקט די טיי, ווער מיט א נאָהענטען פריינדליך רעדענדיג וועגען מאַלדאַטישע פּאָליטיק.

דאָן בעקומט שוין פוהרמאַן די פּאָר שטיקלעך צוקער פון א מוזיקאַנט, וועמעס „צייט“ עס איז צו „צאָהלען“, און ער נעהמט זיך צו זוכען א גלאָז, ער האָט אפילו א לעפעל, נאָר פאַר איהם, סאַמאָוואַר־אָנשטעלער, פּאַסט ניט פון א לעפעל צו טרינקען, יעדער דאַרף וויסען זיין שטאַנד...

און אָט ווערט שוין ביי א מוזיקאַנט, וואָס טרינקט נאָר צוויי גלעזער טיי, פּערטיג זיין גלאָז, וועלכע ער טראָגט אונטער מיט גרויס דרך־ארץ פוהרמאַנען. פוהרמאַן נעהמט דאָן דעם גאַנצען סאַמאָוואַר צו זיין בעטעל, גיט איהם א טאַפּ און בעמערקט צופריעדען! אקוראַט צום טרינקען! און גיעסט זיך אָן מיט ברייטקייט די ערשטע גלאָז!

בײם ערשטען זופּ דערמאהנט ער זיך, אז דער דאָרשט איז בײ איהם שוין לאנג אריבער. ער וואָלט יעצט עפּעס ליעבער געגעסן... פון דעסטוועגען טרינקט ער א גלאָז נאָך א גלאָז, א שאָד — אזוי פיעל געארבייט...

אז ער טרינקט זיך שוין גוט אָן און בעמערקט, אז אין סאַ־מאָוואַר איז נאָך גענוג געבליבען, רופט ער אויס:

— ווער וויל נאָך טיי? ס'איז דאָ!

נאָר קיינער רופט זיך נישט אָן. און פוהרמאַן זוכט ערגיץ נאָך א שטיקעל צוקער, ער זאָל האָבען צו טרינקען נאָך א גלאָז, א שאָד איבער צו לאָזען, אזוי פיעל געארבייט...

צוויי חברים.

זיי זיינען געווען דער געגענזאַטץ איינער צום צווייטען. ספּיר איז געווען א שטילער, א פערבאָרגענער אין זיך; בערמאַן א פּלאַפּלער, א פּיעל רעדעוודיגער. אז ספּיר פלעגט שוין יאָ אַמאָל עפּעס זאָגען איז דאָס געווען מיט א לאַנגע פּאַוזע פאַר דאָס געזאָגטע און מיט נאָך א לענגערער נאָך דאָס געזאָגטע. בער־מאַן אבער האָט פון פּאַוזען ניט געהאַלטען. גערעדט האָט ער נאָכאַנאַנד און פון אַלץ, וואָס עס האָט זיך אונטערגערוקט אונ־טער'ן אויג. דער פּאַר ווען ספּיר פלעגט זאָגען זיינע פּאַר ווער־טער, פלעגט בערמאַן אויסהערען מיט דער גרעסטער אויפמערק־זאַמקייט און ווען בערמאַן פלעגט רעדען פלעגט ספּיר קוקען אויף דער וואַנד אָדער אויף די נעגעל און טראַכטען גאָר פון אנ־דערע ענינים.

ספּיר איז געווען א פילאָזאָף. געלעזען האָט ער שווערע און דיקע ביכער. געוואוסט אלע פילאָזאָפישע סיסטעמען און יעדערע אבגעשעצט לויט איהר ווערט. בערמאַן האָט געלעזען בלויז לייכ־טע בעלעטריסטישע ביכער און דאָס אבגעלעזענע גלייך פערגע־סען.

אויך אין געלד ענינים זיינען זיי ביידע געווען דער געגענ־זאַץ איינער צום צווייטען. בעשעפטיגענדיג זיך ביידע מיט לעה־רעריי, האָט בערמאַן געהאַט שילער דאָס רוב ביי אויפגעקומענע מענשען. די שילער זיינע זיינען געווען לייכטזיניגע, שטיפער און די געגענשטענדע, וואָס ער האָט מיט זיי געלערנט זיינען געווען ניט העכער פון אריטמיטיק און אביסעל געאָגראַפיע; ספּיר האָט זיינע לעקציעס געהאַט ביי איינגעפונדרעוועטע בעלי־בתים

און געלערענט האָט ער שווערע געגענשטענדע: שפּראַכען און די געשיכטע פון דער ערד...

אָבער חברים זיינען זיי געווען. בערמאַן האָט זיך מיט ספּיר'ן געמוזט זעהן אַלע טאָג און ספּיר האָט אויף געהאַט די איינציגע שוואַכקייט: זעהן זיך אָפּט מיט בערמאַנען. כאָטש יע־דעס מאָל זעהן זיך האָט ספּיר'ן עפּיס געקאָסט. בערמאַן האָט זיין פערדיענסט פאַר'ן מאָנאַט פערשווענדט אין דער ערשטער וואָך פון צווייטען מאָנאַט, אין דער צייט, וואָס ספּיר האָט גע־האַט אָבגעשפּאַרט א קליינעם קאַפּיטאַל.

און אָט דאָס איינציגע האָט ספּיר'ן מאַנכמאָל בייז געמאַכט:

— בערמאַן, וויפיעל איז דער שיעור? אָבער בערמאַן פלעגט אזוי פערזיכערן וועגען אבגעבען צוריק און וועגען בע־קומען נייע לעקציעס, פון וועלכע ער וועט ווערען אן עושר, אז ספּיר פלעגט ניט קענען שוין אבזאָגען, און פלעגט בערמאַן'ען ווידער אויסבאָרגען.

אזוי האָבען זיך יאָהרען געצויגען.

בערמאַן האָט דורכגעלעזען א וועלט מיט ראָמאַנען און האָט זיי אַלע פערגעסען, ספּיר האָט פערשלונגען צעהנדליגע פי־לאָזאָפישע סיסטעמען און האָט זיי אַלע געהאַט טיעף אינווענינ און האָט צו יעדער צייט זיי געקענט עמיצען דערלאַנגען.

און וועהרענד בערמאַן האָט קיינמאָל ניט געהאַט ניט קיין געלד און ניט קיין אינערליכען קאַפּיטאַל, האָט ספּיר פערמעגט צווייערליי קאַפּיטאַלען: מזומן געלד און צעהנדליגער סיסטעמען און טעאָריען.

אָבער בערמאַן האָט זיך נאָר אינטערעסירט מיט ספּירס געלד־קאַפּיטאַל, דעם פילאָזאָפישען און וויסענשאַפטליכען קאַ־פּיטאַל האָט ער ביי'ן חבר קיינמאָל ניט אנגעריהרט.

*　　　*

*

איינמאָל נאָך דעם ווי ספּיר האָט שוין מעהר ניט געוואָלט

איהם אויסהעלפען מיט געלד איז בערמאן אוועק פון זיין חבר א בייזער און א בעלעדיגטער.

ער איז געקומען צו זיך אין צימער, זיך אוועקגעשטעלט ביי'ן שפיגעל און האט דערזעהן, ווי די שלייפען זיינע הויבען שוין אן גראהען: ער האט זיך דערמאנט, אן די צאהל יאהרען, וואס ער האט אבגעלעבט און ער האט זיך ערנסט פערטראכט.

ער האט גענומען זוכען ענטפערס אויף פראגען: ווי אזוי און מיט וואס לעבט מען ווייטער? האט ער זיך געשטעלט די פראגע.

אויף מארגען איז ער אוועק צו ספיר.

— ספיר, ווי אזוי לעבט מען ווייטער?

ספיר, מיינענדיג, אז ער וויל ווידער געלד האט געשוויגען א ווייל׳ע און ענדליך קורץ אבגעענטפערט.

— חיט דיינע לעקציעס און פערשווענד ניט קיין געלד.

— ניין, ניט דאס מיין איך... האט בערמאן זיך נערוועז פערקרימט... איך מיין מיט וואס לעבט מען ווייטער...

— איך וועל דיר שוין קיין געלד מעהר ניט געבען... האט ספיר געברומט...

— איך מיין נישט דיין געלד...

— וואס דען? — האט איהם ספיר אנגעקוקט.

— איך מיין דו זאלסט מיר ארויסהעלפען מיט א פאר טעאריען...

— טעאריען? וועלכע טעאריען? — האט איהם ספיר אנ־געקוקט...

— איך ווייס ניט ווי אזוי לעבט מען ווייטער... זעהסט, איך האב שוין גראהע האר אין די שלייפען... און דו ביזט דאך אזוי רייך...

— איך האב שוין ניט קיין סך... האט זיך ספיר ווי בע־קלאגט.

— ניין, איך מיין נישט קיין געלד, איך מיין עפעס א פי־

ליזאָפישע שיטה, א טעאָריע ווי אזוי צו לעבען ווייטער...

— אַך, אַט דאָס מיינסטו! — האָט זיך ספיר אָנגעכאַפּט און האָט זיך קעגען זיין כאראקטער אויפגערודערט — דאָס ברו־דער יא... לייבניץ זאָגט...

— וואָס זאָגט לייבניץ — האָט זיך בערמאַן אָנגע־כאַפּט.

ספיר האָט איהם ערקלערט.

בערמאַן האָט זיך אנגעשטרענגט אויפצופאסען דעם זין און אז ספיר האָט גענענדיגט, האָט ער געבעטען נאָך א טעאָריע..

— שפינאָזא למשל, זאָגט אנדערש — האָט ספיר גענומען אויסלעגען אן אנדער טעאָריע...

נאָכדעם האָט ער זיך גענומען צו די גאָר אלטע, צו פּלאַ־טאָנען, צו סאָקראַטעס און צו אריסטאָטעלן. ספיר האָט איהם אויף אזא׳ן אופן ארויסגעוואָרפען א פּאָר צעהנדליג טעאָריען. בער־מאַן האָט זיי אַלע אויסגעהערט און א ווייַלע געשוויגען, ווי ער וואָלט זיך מישב געווען וועלכע אנצונעהמען, ער זאָל קענען וויי־טער לעבען. ענדליך האָט ער זיך עפּיס דערמאָנט און מיט א גע־בעט זיך געווענדט:

— ספיר, איך ווייס דאָך, אז דו האָסט נאָך גענוג...

— דער רמבם, למשל, זאָגט אין מורה נבוכים....

— אַך, ניין, איך מיין, דו האָסט דאָך נאָך גענוג געלד, באָרג מיר נאָך עטליכע רובעל... איך בעט דיך...

ספיר האָט זיך דערפיהלט, ווי אָבגעגאָסען מיט קאַלט וואַ־סער... אבער א ברירה האָט ער געהאַט. ער האָט דאָך דעם לייכט־זיניגען בערמאַנען ניט געקענט פערליערען: מיט זיינע פילאָזאָ־פישע סיסטעמען אליין האָט ער זיך געפיהלט מאַנכמאָל אונ־היימליך.

זרח „שותפות".

אזוי האָט ער געהייסען אין שטעטעל — זרח שותפות, און ער האָט זיך מיט דעם דאזיגען „צונאָמען" ניט געשעהמט. אדרבא, מיט דעם דאזיגען נאָמען איז ער געווען שטאָלץ. אליין קען א מענש גאר נישט אויפטהאָן, פלעגט זרח טענה'ן, און דער־פאר האָט זרח אויסער ווייב און קינדער קיין אייגענע זאך נישט פערמעגט. דאס הויז זיינס איז געווען בשותפות מיט א ברו־דער. דער הויף איז געווען שותפות מיט'ן גויאישען שכן און צו דעם ברונען אויפ'ן הויף איז שוין געווען א דריטער שותף, חייקעל דער בעקער. די קראָם וואס האָט זיך געפינען אויפ'ן מארק, האָט זרח געהאלטען שותפות מיט יענקעל דעם תבואה הענדלער'ס ווייב און אזוי ווי די דאזיגע קראָם האָט פאר צווייען ניט געקאנט טראָגען קיין חיונה, האָט ער צוגעהאנדעלט אין א מארקס־טאג אויפ'ן מארק בשותפות מיט איינעם א אידען זע־ליג חארחורים, א איד א דרעהער אבער מיט א גרויסען קאָפּ.

איז דאס געווען אין מסחר זאכען. אבער אין פריוואט לע־בען האָט זרח אויך געמוזט צו אלץ האָבען א שותף. קומט אַן ערב פסח און עס מאכט זיך איהם א מציאה א בינטעלע חריין פאר צוויי קאָפּיקעס, זוכט ער א שותף און דעם ערשטען בעסטען אידען אדער אידענע לעגט ער פאר:

— ווער קויפט בשותפות א בינטעל חריין?

מאכט זיך איהם א מציאה פיש אויף שבת, קען זרח זיך ניט פערגינען אליין אבצוקויפען און ער זוכט א שותף, און אויב די קניה בעטרעפט א צו גרויסע סומע, איז דעמאָלס איהם איין שותף אדער איין שותף'טע ווייניג.

און אפילו אז זרח פלעגט אן ערב שבת אדער ערב יום טוב געהן אין מרחץ, פלעגט ער אויך דאַרטען זוכען א שותף צו דעם בעזעם, וואָס ער פלעגט קויפען ביים באָד־גוי. אבער אזוי ווי דער

בעזים פלעגט ניט מעהר אַנטרעפען ווי איין קאפיקע, פלעגט ער דערוויף נישט אזוי לייכט געפינען א שותף און דאס שמייסען זיך איינער אליין מיט א בעזים פלעגט איהם דערפאר פערשאַפען גרויסע ענוים. דערפאר אבער פלעגט ער שוין דאָס שטיקעל זייף קויפען בשותפות מיט נאָך אַ אידען און אויף דעם איבעריבענעם שטיקעל פלעגט ער זוכען נאָך אַ שותף...

מאכט זיך א מאָל אין גאס, איינער רעדט א צווייטען א שידוך און זרח דערוויסט זיך, ווארפט ער אריין א פּאאר ווערטער־רעכענט ער אויס א פּאר מעלות פון דער כלה אָדער פון חתן און זרח האלט זיך שוין פאר א שותף צום שדכן, טיילט זיך מיט איהם מיט די פּאָר רובעל שדכנות און מען געהט אריין אין א בעל־הבתישען שענקעל און מען מאכט בשותפות א טרינק בראנפען. יענער צאָהלט פאר'ן בראנפען און זרח פאר'ן פאר־בייסען.

זרח איז א איד ניט קיין עם הארץ. אין די שווארצע פינ־טעלאך איז ער שטארק בעהאַוועגט, און אָהן א צייטונג קען ער זיך ניט בעגעהן. ער אליין איז נאטירליך ניט ביכולת אויסצו־שרייבען א צייטונג, אָבער זרח איז א איד וואס קען קריגען שותפים. ער זוכט אויס א פּאר מנינים משכילישע אידען, אויך וואויל־קענעוודיגע ווייבלאך, שלאגט צונויף א פּאר רובעל פאר א האלב יאָהר און די צייטונג קומט אַן דערפאר אויף זיין אד־רעס... ענדע יאָהר בלייבען די אלע נומערען ביי איהם. דאָס ווייב לאָזט איהם ניט לעבען, וואָס זיי מאכען אַן אין שטוב א הקדש או זזרח זוכט א נייעם שותף די דאָזיגע נומערען איינצו־בינדען.

אויך מיט גאט מאכט זרח זעלטען אליין געשעפטען. קומט שמחת־תורה, קויפט זרח שלישי. אָבער אזוי ווי אין דעם דאזיגען טאג איז שלישי זעהר טהייער, קריגט ער א שותף. ער זאגט די ערשטע ברכות, דער צווייטער די לעצטע ברכות און דאס געשעפט איז געשלאסען.

זעלבסטפערשטענדליך, אז אויף אן אתרוג מיט א לולב וועט זרח אליין ניט קויפען. דערצו האט ער שוין עטליכע שותפים מיט א מאל. דערפאר אבער דער פטום, געהערט נאך סכות צו איהם, ווייל זיין ווייב געביהרט איהם בלויז מיידלעך און זי גארט שוין לאנג צו האבען א אינגעל.

וועגען א סוכה איז אבגערעדט! א סוכה מאכט זרח בשותפות מיט'ן ברודער און נאך צוויי שכנים, און איהם דאכט זיך שטענדיג, אז די סוכה קען אריינגנעהמען א שכן — א שותף הייסט עס. אבער די איבעריגע שותפים דערלאזען עס ניט.

אין שטעדטעל איז קיין דאקטאר ניטא — דער גרויסער דאקטאר וואהנט אין דער אויעזדנער שטאדט און אז ברוך אדער זיין ווייב ווערט מסוכן קראנק, זוכט ער וויעדער א שותף, אמאל צוויי, וואס זיינען קראנק אויף דער זעלבער קרענק וואס ער, אדער זיין ווייב און מען דינגט בשותפות א פוהר און מען מאכט א רייזע צום דאקטאר...

עס איז איבעריג צו דערצעהלען, אז ברוך האלט א לאָ־טערי צעטעל מיט א פאר שותפים און פערליערט דערפאר אלע יאהר א חלק. דערפאר אבער אז דאס צעטעל האט א מאל גע־וואונען א קליינע סומע, האט מען געמוזט אנקומען צום רב צו האבען א דין תורה ווי אזוי צו צוטהיילען דאס געלד און דאס פסק־געלד האט מען זיך צוזאמענגעלעגט בשותפות.

אזוי האט ברוך אבגעלעבט לאנגע יאהרען און איז געשטאָר־בען אן ארימאן. תכריכים האבען זיינע לעבענס־שותפים איהם געקויפט בשותפות און אויך די קבורה געלד האט מען בעצאהלט בשותפות, אזוי אז יעדער האט אויך אין זיין קבר געהאט א בע־דייטענדרען חלק...

דער דיכטער און זיינע פריינד.

פערשעהמט האָט דער יונגער דיכטער פאָרגעלעגט זיין ערשט ווערק דעם פערלעגער.

ער האָט זיך ניט געשעמט מיט זיין ווערק, ווייל ער האָט אין זיין ווערק ניט געגלויבט, פערקעהרט, ער איז אינערליך זי־כער געוועזן אין די הויכע מעלות וואס זיין ווערק בעזיצט. און דערפאר טאַקי האָט ער זיך געשעהמט. אזוי פערשעהמט זיך א שעהן מיידעל און דערצו נאָך אין א שעהן קלייד אָנגעטהאָן, ווען זי ווייזט זיך פאר א ווילד פרעמדען...

— איהר וועט עס נעהמען? — האָט דער יונגער דיכטער שטיל געפרעגט.

— דער פערלעגער האָט דעם מאנוסקריפּט געבלעטערט, גע־כאַפּט א צייל דאָ, א צייל דאָרט און מיט זיין [illegible] דערשפּירט עפּעס ווערטהפולעס.

אזוי גיט בלויז איין קוק א געניטער פערל־הענדלער אויף פּערעל און ווייס שוין וויפיעל ריוח דערביי שטעקט.

— נו, יאָ... האָט דער פערלעגער זיך געמאכט קאלט. מען דארף עס נאָך דורכקוקען...

דאס ווערק איז אָנגענומען געווארען.

וועגען האָנאָראר האָט דער יוננער דיכטער ניט פיעל גע־רעדט: זיין ווערק איז איהם צו טייער.

אָבער אויף איינס האָט ער זיך, קענען זיין כאראקטער, געשטעלט בעסט.

— פינף־און־צוואנציג עקזעמפּליארען וועט איהר מיר גע־בען.

— צו וואס? — האָט דער פערלעגער געשמייכעלט.

— צו פערטהיילען מיינע פריינד, האָט דער יונגער דיכ־

טער מיט אן אויפגעלעבט געזיכט געענטפערט.

— אך! — האט דער פערלעגער ווי מיט שפאט אויסגע־רופען — האט איהר אזוי פיעל פריינד?

— יא! געווים! — האט דער דיכטער נאך פעסטער בע־שטימט און גליקליך געשמייכעלט.

— אויב אזוי — בעקומט איהר.

און אז דאס בוך איז ערשיענען, האט דער דיכטער א ליעבע אננענעהמע ארבייט געהאט:

צו פערטהיילען זיין ווערק צווישען די פריינד.

אך, א שאד! עס האט איהם אויסגעפעהלט נאך א צעהן עקזעמפליארען.

אבער ער וועט ניט געהן דולען א קאפ מיט בקשות צום פערלעגער.

די צעהן עקזעמפליארען האט ער געקויפט. אך, עס האט איהם ווייערער געפעהלט.

דער יונגער דיכטער האט אזוי פיעל פריינד געהאט.

* * *

ביי'ם צווייטען ווערק האט ער זיך שוין ווייניגער געשעמט.

— מיין איצטיג ווערק — האט ער געמאלדען דעם פערלע־גער — זאל ווירקליך איבערטרעפענד זיין.

— נו, יא... מיר האפען — האט דער פערלעגער סוחר'יש אבער גוטמוטיג געשמייכעלט — וואס דען? איהר קענט נישט?!

און דער יונגער דיכטער, וואס האט שוין איבריגענס, בע־קומען א לייכטען קנייטש אויפ'ן הויכען שטערען, האט גע־זאגט:

— און וועגען האנאראר?

מען איז מושוה געווארען...

— און דערצו וועט איהר מיר געבען א צאהל עקזעמ־פליארען...

— וויפיעל? — האָט דער פערלעגער ווי בעדייטענד גע־שמייכעלט.

דער דיכטער האָט זיך א קליינע ווייִלע פערטראַכט:

— א פופצעהן שטיקלעך.

— אך, זיינען אייך שוין אבגעקומען אזוי פיעל פריינד? האָט דער פערלעגער ווי בעדייטענד געשמייכעלט...

דער דיכטער האָט געשוויגען.

*　*　*

ביים דריטען ווערק האָט דער דיכטער זיך שוין מיט'ן פערלעגער אביסעל געאַמפּערט:

— אום גאָטעס ווילען! עס וועט געהן אין די טויזענדער... איהר נוצט מיך אויס! ...

זיין שטערען האָט זיך געקנייטשט און אין די אויגען איז געלעגען פערדרוס און אונצופרידענהייט...

מען איז דאָך ענדליך מושוה געוואָרען. דער דיכטער האָט שוין געזאָלט ארויסגעהן.

— נו, און וויפיעל עקזעמפּליאַרען דאָס מאָל פאַר אייע־רע פריינד?

דער דיכטער האָט א מאַך געטהאָן מיט דער האַנד:

— אך, לאָזט צורוה... דאָס וועל איך נאָך זעהן.

און א פיהר טהוענדיג מיט דער האַנד איבער'ן שטערען האָט ער טרויעריג צוגעגעבען:

—— האָב איך דען פריינד! ...

דער פערלעגער האָט מיט נצחון געשמייכעלט...

צוויי תקיעות.

די סאָלדאַטען פון דער זעכצענטער ראָטע האָבען סוף־זומער אין לאַגער געמאַכט אַ שמועס וועגען די קומענדיגע שווערע מאַנעווורעס. ש ו ב, אַ קליין נידעריג סאָלדאַטעל, מיט אַ בלייך פּנים, האָט זיך דערשראָקען, פּענאַנדערגעפּרעגט אַקוראַט ביי די עלטערע סאָלדאַטען, וועמען לאָזט מען איבער אויף קאַראַאול און בעקומענדיג אַנ׳ענטפער, אַז אויף קאַראַאול בלייבען די קראַנקע און שוואַכע, איז שוב׳ן אַביסעל לייכטער געוואָרען אויפ׳ן האַרצען און ער האָט געזאָגט:

— ניטשעוואָ, מיך וועט מען לאָזען!

— אוודאי, — האָט איינער פון די גוי׳עשע סאָלדאַטען געלאַכט — אויף וואָסערע צרות וועט מען שלעפּען אַזאַ שלאַק ווי דו, אַ „ראַבין“.

„ראַבין“ האָט מען שוב׳ן גערופען דערפאַר ווייל ער האָט פון „קעסעל“ ניט געוואָלט בשום אופן עסען און פלעגט אַמאָל אַריינכאַפּען אַ „ראָווען טהון“.

ערב מאַנעווורעס, אַז דער דאָקטאָר האָט געמאַכט אַ „סמאָטר“ וועמען צו לאָזען, האָט שוב נושא חן געווען ביי׳ם דאָקטאָר, ער האָט איהם אַ קלאַפּ געטהאָן איבער׳ן פּלייצע און געשמייכעלט:

— מאַלאָדיעץ! פּאָידיאָש.

שוב, וועלכער האָט זעלטען געהערט, זייט ער דיענט, מען זאָל אויף איהם זאָגען „מאַלאָדיעץ“, האָט דעם קאָמפּלימענט אָנגענומען מיט שמחה און אַז ער איז אַרויס צוריק פון „אַקלאָ־דאָק“ און די סאָלדאַטען האָבען איהם געפּרעגט:

— נו, שוב?

האָט ער פרעהליך געענטפערט:

— איך גנה! דער דאָקטאר האָט מיר אַ קלאַפּ געטהאָן איבער'ן פּלייצע און געזאָגט: „מאַלאַדיעץ"!...

ארויס אויף די מאנעוורעס איז מען אין דער פריה, אכט אַ זייגער. עס איז געווען אַ חמארנער אלול־טאָג; דער וואלד, וואו דער לאגער האָט זיך געפונען איז געשטאנען טרויעריג און האָט שטיל גערוישט, ווי ער וואלט בעדויערן, וואָס זיינע סאָלדאטען, צו וועלכע ער האָט זיך פאר אזא זומער צוגע־וואָהנט, געהען אוועק, זיין נע ונד עטליכע וואָכען, שלאָפען אויף דער ערד אונטער'ן אָפענעם הימעל, געשיצט פון רעגען, ווינד און קעלט...

די מוזיקאנטען האָבען אָנגעהויבען שפּיעלען אַ מאַרש אין אַ. מינאָר, דער „באַריטאָן", וועלכער האָט אין מארש געהאט אַ סאָלאָ, האָט זעהר טרויעריג געברומט, און שוב האָט זיך דער־מאָהנט אין אלול, אין די קומענדיגע „ימים נוראים": זיך דער־מאָהנט אַן זיין שטעדטעל, וואו אידען שטעהען איצט אין די בתי־מדרשים און דאַווענען, און אַ שווערע בענגשאַפט, אַ גוואל־דיגע ציהעניש ערגיץ האָט דורכגענומען זיין נשמה.

— וואָס ביזט דו אומעטיג, שוב? — האָט איהם אַ שטופּ געטהאָן איוואנאָוו, אַ גוי'עשער סאָלדאט פון זיין „צייל", מיט וועלכען ער פלעגט שלאָפען אויף איין נאַרע און האָט מיט איהם בשלום געלעבט.

— אזוי! — האָט שוב טרויעריג געענטפערט.

— שווער? — האָט איוואנאָוו ווייטער געפרעגט.

— נישקשה!

— באלד, וועט מען מסתמא אָברוהען, אז מען געהט אויף מאנעוורעס רוהט מען אָב אלע צוויי שעה. אויף מאנעוורעס היט מען דעם סאָלדאט — האָט איוואנאָוו, ווי געוואלט בערוהיגען

שוב'ן, וועלכען ער האט געהאלטען פאר א „נאוואבראניעץ“ וואס שרעקט זיך.

— פאר א יאהרען איז געווען, צו אלדע שווארץ־יאהר, שווערע „מאנעוורעס“ — האט איוואנאוו ווייטער גערעדט, ווי ער וואלט וועלען צושטרייען שוב'ס טרויעריגע געדאנקען — פאר א יאהרען האבען מיר, צום שווארץ יאהר, געדארפט געהן אלץ אויף בערג! אבער אונזער פאלק האט ניט „פאדגדאיעט“. מיר האבען בעקומען א „ספאסיבא“ פון קאמאנדיוושטשי וואיס־קאמי אליין און צו גלעזלעך בראנפען.

שוב'ן האט דער ראניעץ, אין וועלכען עס איז געלעגען א משא, ניט נאך זיין געוואויהנהייט נאך, אנגעהויבען צו שטע־כען אין רוקען. ער האט איהם געוואלט א רוק טהאן נידריגער, נאר איוואנאוו האט איהם איבערגעשלאגען:

— ווארט, באלד וועלען מיר קומען אויף „פריוואל“ וועסט דו פעררוכטען; אין „סטראי“ טאר מען ניט. „סטראי סוויטאיע מיעסטא — קענסט דאך גוט „סלאוויענסנאסט“?

דאס ווארט „סוויאטאיע מיעסטא“, האט שוב'ן ווידער דערמאהנט אין אלול, אין קומענדיגען ראש השנה, אין שופר און ער האט אויפגעהויבען די אויגען צום הימעל. די וואלקענס אין פערשיעדענע געשטאלטען זיינען ווי צורודערט געשוואומען און שוב'ן האט זיך פארגעשטעלט דער גרויסער יריד יעצט אין הימעל.

— וואס קלעהרט מען דארטען וועגען איהם? איז פלוצים שוב'ן איינגעפאלען — צי ווייסט מען, וואו ער געפינט זיך היינט, וועט מען דאס נעמען אין זינען? וועלען די מלאכים איהם דערקענען אין זיינע סאלדאטסקע קליידער?...

און שוב האט בעשלאסען, אז ווי שווער איהם זאל ניט אנקומען, מוז ער געבען צו וויסען, וואו ער געפינט זיך. ער מוז אויסבעטען א גוט יאהר! אויפ'ן פעלד וועט ער חאטש דאוו־נען, חאטש אהן א טלית נאר מען זאל איהם דארטען דערקע־

נען, מען זאל וויסען, אז ער איז דער זעלבער איד, ווי מיט א יאהר צוריק אין דער היים!

ערב ראש השנה פאר נאכט איז דער פאלק אנגעקומען אויף א פעלד. פון ווייטען האבען זיך געזעהן קליינע הילצערנע דעכער, ווי צוזאמענגעגאסען אין איינעם און שוב האט זיך דערמאהנט, אז ווען ער פלעגט אמאל אוועקגעהן אויף א ווערסט פון דעם שטעדטעל, וואו ער האט געוואוינט און קוקען פון דארט צום שטעדטעל צו, פלעגען דארט אויך פונקט אזוי די דעכער צוזאמען־געגאסען אויסזעהן. און שוב'ן האט דאס הארץ געצויגען אהין צו דעם שטעדטעל.

— אידען! — האט שוב, נאכדעם ווי דער פאלק האט די פאלאטקעס צונויפגעשטעלט אויף צו איבערנעכטיגען ביז מארגען פריה — זיך געווענדעט צו די עטליכע סאלדאטען פון זיין ראטע — מארגען איז ראש השנה...

— מיר ווייסען! — האבען די אידען ווי פערדריסליך געענטפערט.

— ווילסט אפשר א ראש השנה'דיגען קוילעטש? — האט איין סאלדאט זיך געוויצעלט—נעהם ארויס פון ראניעץ, דארטען ליגען א סך סוחארעס...

— ביזט א גוי. — האט שוב זיי געזידעלט — לאמיר בעסער זעהן צו געהן דאווגען — דא איז ניט ווייט א שטעדטעל.

— דאווגען, ווי דאווגען! — האט דער סאלדאט זיך ווייטער געוויצעלט — עסען וועטשערע צו א אידען האט מען גערארפט טאקי געהן, א וועטשערע וואלט איצט געוויס ניט געשאדט...

— עס איז ווייט! — האט איינער געזאגט, — מען קען זיך מיאוס „אנרייסען“...

שוב האָט זיך פֿערטראַכט. אין קאָפּ האָט ביי איהם נעאַר־ביים איין געדאַנק: ער וועט בעטען איוואַנאָווען אויסריינינגען זיין ביקס און ער וועט געהן דאַוונען אין שטעדטעל אריין.

— זאַ חליעבאָם! — האָט ער דערווייל דערהערט הינטען אַ געשריי פון זיין זוואָרנעם אונטער־אָפיציר.

און פון זיין דאַוונען געהן איז גאָר נישט געוואָרען... נאָך ברויט האָט מען געדאַרפט געהן אין צווייטען פאָלק, דאָס אָב־וועגען, דאָס ארויסגעבען דאָס ברויט געדויערט לאַנג, און שוב איז מיט עטליכע אידלעך אוועק מיט אראָפּגעלאָזענע קעפּ נאָך ברויט.

— אָט האָסטו דיר ראש השנה, — האָט איינער געהענ־דיג געזאָגט.

— סלוזשבע! — האָט אַ צווייטער געטרייסט.

— מאָרגען אפילו קיין שופר ניט הערען! — האָט שוב, ווי פאַר זיך גערעדט.

— וואָס איז? יעמעליאַנאָוו אונזער סיגנאַליסט בלאָזט שלעכט שופר? — האָט דער סאָלדאַט זיך ווייטער געוויצעלט.

שוב האָט אבער ניט געהערט, האָט ניט געוואוסט, וואו ער איז אין דער וועלט. עפּיס געהט ער נאָך ברויט? צו וואָס דאַרף ער דאָס ברויט?... היינט איז דאָך ראש השנה...

— ווען וועט מען מאָרגען ארויסגעהן? — האָט ער גע־פרעגט ביי׳ם „עלטסטען“, וואָס האָט געפיהרט די קאָמאַנדע נאָך ברויט.

— האַלב צעהן, שטעהט אין פּריקאַז...

— האַלב צעהן! — האָט שוב אויסגעשריען מיט שמחה.

און ער האָט זיך דערמאָהנט, אז דאַמאָלס בלאָזט מען שופר... „שופר“! „שופר“! האָט איהם גערוישט אין קאָפּ. ער מוז הערען מאָרגען שופר... ער וועט לויפען אין שטעדטעל אריין, ניש טקשה, ער וועט „פּאַר סוד“ ניט אוועק געהן...

— מאָרגען געה איך אין דער פריה אין שטעדטעל, — האָט

ער זיך געווענדט צו די פּאָר אידען, ניט אנדערש...

שוב איז אויפגעשטאַנען אין דער פריה, נאָך איידער מען האָט געוועקט אויף פריהשטיק, האָט אויפגעוועקט זיין שכן „איוואַנאַווען“, איהם געבעטען מיט טרערען אין די אויגען, ער זאָל היטען זיין ראַניעץ מיט דער ביקס.

— און דו וואוהין געהסט דו? — האָט איוואַנאַוו פערשלאָפען געפרעגט...

— איך... איך... האָט שוב געענטפערט מיט האַלבע ווערטער — איך געה אין שטעדטעל, איך וועל דיר ברענגען חלה...

— נו, געה, איך וועל היטען, — האָט איוואַנאַוו געענטפערש.

שוב איז ארוים פון פּאַלאַטקע און האָט זיך געלאָזען געהן.

— אַ, גוט ברודער, וואָס איך זעה דיך! — האָט ער דערהערט א קול.

ער האָט זיך אומגעקוקט און האָט דערזעהן דעם דעזשורנע, אן אונטעראָפיציער.

— אוים שופר! — האָט איהם א קלאַפּ געטהאָן א'ן קאָפּ.

— געה, ברודער! — האָט דער דעזשורנער זיך געווענדט צו איהם מיט א ווייכען טאָן, ווערלכער האָט שוב'ן געשניטען איבער'ן הארץ ווי א שארפער מעסער, געה, ברודער, אויפ'ן קיך — עס פעהלט דאָרט גראָד א „מענש“.

— גאָספּאָדין דעזשורנע! — האָט שוב אָנגעהויבען בעטען מיט טרערען אין די אויגען.

— נארעלע. איך האָב ניט וועמען צו שיקען — עס איז דיין „אָטשערעד“. עס וועט ניט געדויערען.

— פערפאַלען, פערפאלען! — האָט שוב געהענדיג איז קיך געקרעכצט.

אז שוב האָט געענדיגט די ארבייט אויפ'ן קיך איז געווען

האלב ניין, עס איז נאָך געווען פאַר פריהשטיק און ער האָט אויסגערעכענט, אז ער וועט נאָך קענען געהן הערען שופר.

ער האָט זיך געלאָזען לויפען מיט אימפּעט אין שטעדטעל. דאָס הארץ האָט איהם געקלאַפּט, אין קאָפּ גערוישט און יעדער קלאַנג אויפ'ן וועג האָט זיך איהם אויסגעוויזען ווי א תקיעה.

און אָט זעהט ער שוין אין גאנצען דאָס שטעדטעל. די קליינע אידישע געסלעך זיינען שטיל, ווי אויסגעשטאָרבען, נאָר עפּעס פון א הויז הערען זיך קולות, בעקאנטע קולות... ער לאָזט זיך לויפען געשווינדער צו די קולות וועלכע דערמאַהנען איהם דעם ניגון פון למנצח...

באלד... באלד...

און אָט דערהערט זיך א תקיעה... ער לאָזט זיך לויפען געשווינדער... ער וועט שופר הערען!

און פּלוצים דערהערט ער קלאַפּען פון פּויקען, א רופען פון סיגנאַלען פון דער ווייט, מען רופט דעם פּאָלק!...

דער פּאָלק געהט אוועק.

און שוב ווערט צוטומעלט.. נעבען איהם הערט ער די תקיעות און דאָרט ווייט, א האלב ווערסט פון איהם — סיגנאַלען און פּויקען...

און שוב וואַרפט זיך אהער און אהין.

— גוואלד, וואוהין לויפט מען? רייסט זיך ביי איהם ארויס א געשריי.

און די סיגנאַלען און די פּויקען רעש'ן מיט כעס, און ציהען איהם, און רופען איהם: גיכער, גיכער צו אונז, צו אונז — א טרעוואָגע!

און די תקיעות פון די אידישע שוהל בלאָזען אזוי שוואַך, אזוי טרויעריג... עס צופּט איהם די נשמה — עס ציהט איהם אהין, צו די שוואַכע אידישע תקיעות...

— גוואלד, וואוהין לויפט מען? — ווערט ער צוטומעלט און בלייבט שטעהן.

און אַט ווערען די סיגנאַלען שטאַרקער, די פּויקען דונערן און רופען מיט קראַפט: אהעררר — אהעררררר — גיכער דררר!

און שוב'ן טראָגט עס אהין וואו עס הערען זיך שטאַרקער די סיגנאַלען... עס טראָגט איהם ווי א שטאַרקער ווינד און ער לאָזט זיך לויפען, צוריק, צוריק, צום פּאָלק...

דער אלטער ארבייטער.

וואיטעק האט זיך צואווערטעלט מיט זיין בעל הבית, דעם אייגענטהימער פון א גרויסער דרוקעריי.

— אן עולה! מוסר'ט ער זיך אליין דעם גאנצען טאג. געדארפט פערשוויינגען. 25 יאהר געדיענט, געדריעגט, געוועזן געטריי ווי א הונד, און איצט, אז דו האסט שוין גראהע האר — נא דיר, געה זוך אנדערע בעלי־בתים!

עס פאלט ביי איהם די ארבייט פון האנד און דער מאשיניסט פון דער דרוקעריי, א הויכער דייטש, מיט פערדרעהטע וואנסען, בייזערט זיך:

— דו ביזט, וואיטעק, היינט בעטרונקען, צי וואס?

אויפגערעגט פון אזא שלעכטע מיינונג וועגען איהם, פערגעסט וואיטעק וויעדער ווער עלטער איז און ברומט בייז ארויס:

— איך וויים נים ווער טרינקט, איך צי דער הערר?

— אזוי גאר, דו רעדסט שוין מיר אויך עגטקעגען — צינדט זיך אן דער מאשיניסט — גוט! גוט!

פאר'ן דאזיגען „גוט־גוט!" דערשרעקט זיך וואיטעק אזוי, אז עס שווינדערט איהם. ער וויים, אז מיט דעם זעלבען גוט־גוט איז מיט א יאהר צוריק אבגעזאגט געווארען נאך אנ'ארבייטער אין דרוקעריי, ס ט א ך, און האט נאך ער היום קיין ארבייט נים. ער האט איהם שוין געזעהן פאריגע וואך וואלגערן זיך נעבען בריק מיט אלע שבורים און באסיאקעס.

און וואיטעק בעגראבט טיעף, טיעף אין הארצען דאס ביסעלע שטאלץ, וואס עס איז איהם נאך פערבליעבען פאר די 25 יאהר, וואס ער דיענט דא אין דרוקעריי, און מיט א הכנעה־דיגען קול ווענדט ער זיך:

— איך ווייס גאר ניט, וואס דער הערר איז בייז. עס איז דען אנ'עולה, אז מען נעמט א מאל א ביסעל בראנפען...

נאר אנשטאט צו פעררעכטען דערמיט די מערכה, האט ער קאליע געמאכט. דער מאשיניסט שטעלט אויף איהם אויס די פאר בייזע שארע אויגען און שרייט:

— ווערסט ענטשוויגען! צי ניט, לומפ!

„אליץ איז פערלארען!" טראכט וואיטעק אין אנגסטען און נעמט זיך צו דער ארבייט, דערלאנגען פאפיער צו דער דרוק־מאשין.

דער מאשיניסט שרייט אויס ווידער:

— וועלכע פאפיער, לומפ, האסטו געבראכט?

„דאס אונגליק הויבט זיך אן!" טראכט וואיטעק און עס לאזען זיך ביי איהם אראב די הענד...

געקומען אהיים פיזיש און גייסטיג מיעד, האט זיך וואי־טעק אווארף געטהאן אויפ'ן טאפטשאן, וואס האט געדיענט אלס א בעט פאר איהם און זיין ווייב, און האט שטאר געקוקט.

— ווערסט עסען? האט דאס ווייב, א פאר דער צייט פערעלטערטע פויערטע מיט אויסגעלאשענע אויגען און א דאר ברוסט — געפרעגט.

וואיטעק האט ניט געענטפערט.

— וואס ביזטו אזוי צוטראגען? — האט זי בעזארגט געפרעגט קוקענדיג מיט טרייע בליקען אויפ'ן מאן.

וואיטעק האט ווידער ניט געענטפערט.

דאס ווייב איז ווידער געווארען אונרוהיג און איז צוגע־שטאנען:

— ביזט, זאל גאט היטען, עפעס קראנק?

— קראנק!! — האט זיך וואיטעק אנגעכאפט — ניט

דערהארען וועלען מיינע שונאים.

ער האט ביין אנגעקוקט דאס ווייב און געברומט:

— קיין אנדער ווארט, ווי קראנק, איז ביי איהר ניטא.

דאס ווייב האט זיך געפרובט פערטיידיגען:

— שונאים זאלען קראנק זיין, איך מיין גלאט... ביזט עפעס צורודערט...

— צורודערט... האט וואיטעק געמורמעלט, וואס בין איך צורודערט... איך לאך פון זיין באביען... איך האב זיך צואווערטעלט מיט'ן בעל הבית... פאר 25 יאהר, ניש־קשה, איך מעג מיר ערלויבען איין מאל פאר 25 יאהר אבענטפערן א בעל־הבית. איך בין אין איינע יאהרען מיט איהם און געארבייט האב איך מעהר פאר איהם...

דאס ווייב האט פערשטאנען, אז וואיטעק איז היינט ארויס־געשפרונגען פון העזה. איהר הארץ האט זיך שטארק געשראקען און זי האט געוואלט מוסר'ן איהם: אלמאי? נאר א ביסעל אויס מורא פאר וואיטעק'ס כעס און א ביסעל אויס מיטגעפיהל האט זי ווייך געזאגט:

— לאך זיך אויס פון איהם, נישקשה, ער וועט דיך ניט אבזאגען...

— אבזאגען... זאל ער אבזאגען... האט וואיטעק גע־כעס'ט, וויפיעל איז דער שיעור! 25 יאהר אבגעדיענט און גע־נוג!... איך וועל אליין זיך אבזאגען...

אויסגערעדט האט ער עס נאר צו שטילען זיין צארן, אבער באלד האט ער ערנסט אויסגערופען:

— גענוג! 25 יאהר! איך וועל פרובען מיין מזל ערגיץ אנדערש...

אויף מארגען איז וואיטעק אויפגעשטאנען פריהער ווי גע־וועהנליך. אוועק ארבייטען איז ער אבער מיט א שעה שפעטער. ווי אזוי ער האט די שעה פערשפעטיגט ווייס ער אליין ניט: דער

טייוועל האָט זיך אויף היינט אריינגעמישט. ער זעהט בעשיינ־פערליך, אז דאָס גאנצע שטיק, וואָס די 25 יאָהר האָבען אויס־געוועבט, הויבט זיך אָן צו רייסען... עס איז געווען א גראָהע שטיק, אבער דאָך א גאנצעס און א זיכערעס. וואָס וועט איצט זיין? — גאָט אליין, דאכט זיך איהם, קען אזא הארבע זאַך ניט וויסען.

צוקומענדיג צום הויף, וואו די דרוקעריי האָט זיך גע־פונען, האָט ער זיך אָבגעשטעלט, געקוקט אויף די פיעלע פענסטער, וועלכע, אָנשטאָט א פריינדליכע בעגריסונג, ווי ער האָט פון זיי אלע אין דער פריה בעקומען, האָבען איהם יעצט בייז אָנגעקוקט, ווי נעבטען די אויגען פון בעל הבית, ווען ער האָט איהם כלומרשט בעליידיגט. דער געראויש פון די דרוק־מאַשינען האָבען ווי אויסגעלעגט א שווארצען פינסטערען סוף. ער האָט זיך דריי מאָל איבערגע׳צלם׳ט, געמורמעלט: „גאָט, זיי מרחם דיין קנעכט!“ און איז אראָפּ אונטען אין פאַבריק...

צום שלימזל איז גראָד אונטען געווען דער בעל הבית. דערזעהענדיג איהם, האָט וואַיטעק ניט געהאט וואו זיך צו בע־האלטען און איז געבליבען שטעהן אין אנ׳אומגעלומפּערטער פּאָזע, ווארטענדיג אויף עפּעס אן אויסרעד פון בעל־הבית.

יענער אבער האָט איהם ניט בעמערקט און גערעדט עפּעס מיט׳ן מאַשיניסט.

וואַיטעק האָט געפיהלט, אז דאָס שטיק, דאָס גראָהע לאַנ־גע שטיק, צורייסט זיך אויף שטענדיג, אויף אייביג; פער־ריכטען עס קען מען שוין ניט און ער האָט געפיהלט, אז ער דאַרף עפּעס טהאָן. שטעהן אזוי איז קיין שכל ניט, און בעגיי־סענדיג זיך מיט א קאַלטען שוייס, האָט ער ארויסגערעדט:

— בעל הבית, איך וויל א רעכענונג...

געוואָרט האָט וואַיטעק אויף א שטאַרקען עפעקט. נאָך א 25 יעהריגער ארבייט בעטען א רעכענונג איז ניט פון די מעשים, וואָס מען הערט אלע טאָג. זיין ווענדונג האָט אבער

ניט געמאכט קיין איינדרוק. ער זועט פּרובען חעכער זאָגען:
וואָס האָט ער אייגענטליך מורא — ער איז ניט קיין יונגעלע:

— איך האָב געוואָלט בעטען דעם הערר א רעכנונג! —
האָט ער נאָך אמאָל שוין שטייפער ארויסגעחעדט, און דאָס
הארץ האָט געקלאַפּט, ווי ביי א גזלן.

— איך האָב געהערט... האָט דער בעל הבית קאַלט גע־
ענטפערט — וועסט קומען שפּעטער...

„הייסט עס — ער נעמט אן מיין אבזאָגען זיך"... האָט
וואָיטעק זיך איין געדאַנק געחדוש'ט און ניט געקענט עס בע־
גרייפען.

ער האָט זיך דערפיהלט אזוי קליין, אזוי אראָבגעפאַלען,
אז איהם האָט געוואונדערט, ווי אזוי האָט ער, וואָי־
טעק, געקענט אבדיענען ביי אזא פּיינעם בעל־הבית
גאנצע 25 יאָהר. עס איז געווען קענטיג א טעות. עפּיס א מאָדנער
טעות.

ער האָט א קוק געטהאָן נעבען זיך אויף א קאסטען, וואָס
ער וואָלט געדאַרפט איהם ארויסטראָגען אויפ'ן הויף. זיין
קאסטען, הייסט עס. יעצט אבער איז די קאסטען איהם אזוי
פרעמד געווען, ווי דער בעל הבית, ווי די גאנצע דרוקעריי און
ער האָט בשום אופן ניט געקענט פערשטעהן, ווי איז דאָס מעג־
ליך, אז ער האָט דאָ אבגעארביים 25 יאָהר... עס איז א טעות,
א גרויסער טעות.

נידערגעשלאָגען איז ער ארויס צוריק אויפ'ן הויף, וואו ער
איז שטעהן געבליבען און ניט געוואוסט וואוהין צו געהן...
אהיים געהן, ווייס ער דאַרף ער ערשט 1 א זייגער... עס איז
דאָך אונמעגליך איצט צו געהן א היים, ער וועט דאָך דאָרטען
משוגע ווערען. אפשר זאָל ער אריין צוריק צום בעל הבית, פאַ־
לען איהם צו די פיס און זאָגען:

— הערר לעבען, איך האָב עס א שפּאס געמאכט, צו וואָס
זאָל איך אוועקגעהן, איך האָב דיך ליעב, איך האָב ליעב די דרו־

קעריי, איך האָב ליעב די קאסטען, וואָס מען דאַרף ארויסטראָ־גען, איך האָב אַלץ אזוי ליעב, אַלץ איז מיר אזוי אין הארצען איינגעבאקען... 25 יאָהר, א קליינינקייט... איך האָב עס א שפּאַס געמאכט, הערר־לעבען, זיי מוחל...

איהם דיענען אבער די פיס ניט צו מאכען א שריט און קראַצענדיג זיך אין פּאטיליצע מורמעלט ער פערלאָרען ארויס:

— עט, צו אַלדי טייוועל, זאָל זיין! זאָל זיין!

ער לאָזט זיך געהן ארויס פון הויף. וואוהין וועט ער אבער געהן? זוכען ארבייט ערגעץ אנדערש טאָר ער נאָך ניט, ער האָט נאָך אייגענטליך ניט געהערט קיין רעכטע תשובה פון בעל־הבית, ער האָט קיין רעכט ניט... ער דאַרף זיך מיט איהם ערש־טענס אבזעגענען פיין, דאנקען איהם פאר זיין זאָלין און ברויט, זאָל ער ניט מיינען, אז וואָיטעק איז טאָקי עפּעס א לאָבוס, א יונגאטש... ניין! וואָיטעק פערשטעהט, ווי צו בעגעהן זיך...

יאָ, ער וועט ווארטען נאָך א ביסעל, ער וועט אריין נאָך א רעכנונג, עס קומט איהם פאר צוויי טעג: מאָנטאג, דיענסטאג, עס מאכט אויס א...

דער קאָפּ איז איהם אבער שווער און ער קען ניט אויסרע־כענען.

— ניש־קשה — מאכט ער א חניפה אונטער די אויגען — דער בעל הבית וועט ניט פערלאנגען מיינע געלד... ער וועט ניט צודרעהען...

עס פערדריסט איהם, וואָס דער בעל הבית קען ניט וויסען, ווי גוט ער טראכט פון איהם יעצט. נאָר ער וועט איהם זאָגען:

— בעל הבית, איך האָב צו אייך גאָר נישט...

יאָ, אזוי וועט ער איהם זאָגען.

ער ווערט בעגייסטערט, און עס פאלט איהם איין א גליקלי־כע אידעע: נאָך דעם ווי ער וועט צונעמען די ביסעל געלד, וועט ער איהם א קוש טהאָן אין האנד, ווי עס פּאָדערט זיך.

— עס וועט זיין גאָר פיין! ווערט ער ענטציקט.

ער האָט אבער מורא פאר איין זאַך: דער קאָפּ איז איהם פערדרעהט, ער קען נאָך פערגעסען...

און ער חזר'ט זיך איין עטליכע מאָל:

— בעל הבית, איך האָב צו אייך גאָר נישט! און נאָך דעם א קוש טהאָן איין האנד...

ער ווערט גאָר פרעהליך און איז זיכער, אז עס וועט ארויסקומען אויפ'ן בעסטען אופן...

ניט לאנג אָבער האָט איהם די פאנטאזיע געמאָלט דאָס דאָזיגע בילד. ארומגעהענדיג הין און צוריק ניט ווייט פון דער דרוקעריי, וואוהין ער האָט אלע ווײַלע געוואָרפען פערליעבטע בליקען, האָט ער ביסלעכווייז אנגעהויבען צו זעהן די נאַקעטע ווירקליכקייט, א הונגעריגע, אן עלענדע, און עס האָט איהם געשווינדערט.

— נארישקייט! האָט ער געמורמעלט פאר זיך — איך קען דאָך אזוי ניט אוועקגעהן... עס איז דאָך אונמעגליך... אבגע־ווען 25 יאָהר און גלאַט אוועקגעהן... עס קען דאָך ניט זיין!

מען דארף זעהן פעררינכטען, פערהאַפּען צוריק. ער וועט שוין אריינגעהן און וועט זאָגען: — איהר טאָרט מיך ניט אוועק־לאָזען... איהר קוילעט מיך... וואָס הייסט, 25 יאָהר אבגעוועזען ביי אייך... ווער וועט מיך נעהמען ערגעץ... אלט, קראנק...

אָ, ניין! פערהאַפּט ער זיך... זאָל איהם גאָט אויסהיטען אזוינס צו זאָגען... אלט איז ער ניט... ער איז אלט אין גאנצען 60 יאָהר, זיין טאַטע האָט געארבייט ביז 75. קראנק אודאי ניט... וואָס הייסט קראנק? טאָמער האַפּט איהם אמאָל ברעכען דער קארק, נו, וואָס געהט עס אָן דעם בעל הבית, וואָס דארף ער עס וויסען? זיין טאַטע איז ער, וואָס ער זאָל זיך פאר איהם קלאָגען?...

אָבער דער געדאנק, אז עס טהוט איהם די לעצטע צייט צו־אַפּט וועה דער קארק, לאָזט איהם ניט אָב.

„עס איז אייגענטליך" — טראכט ער — פון מיין זייט

ניט עהרליך — פערלייקענען אזא זאך טאָר איך ניט... אן אר־בייטער דארף זיין א געזונדטער, בפרט ביי מיין ארבייט... צו טראָגען די פעק פאפיער און די קאסטענס דארף מען טאקי האָ־בען כח. מיר פעהלט דאָס שוין... יאָ! יאָ! מיר פעהלט! אזא זאך טאָר מען ניט פערלייקענען... איך וועל זיין ערגער פון א גנב, ווען איך וועל דאָס פערלייקענען, ער דארף אלץ וויסען, וועט ער ווענען וועט ער מיך האלטען, ניט — ניט! אָנוואָרפען זיך אויף א בעל הבית טאָר מען ניט...

און ער בעשליסט, אז ער וועט באלד אריינגעהן צום בעל הבית און ארויסלאָזען דעם גאנצען אמת און זאָל ער זעהן מיט וועמען ער האָט געהאט צו טהאָן...

לאָזענדיג זיך געהן צום בעל הבית האָט ער בעגעגענט די איבריגע ארבייטער געהן פון דער דרוקעריי.

— גוט־מאָרגען! — האָט ער זיך פערנייגט פאר זיי מיט גרויס הכנעה... שוין „וואָרמעס"־צייט?

— וואָס, דו ביזט ניט קיין היגער? — האָט איהם אן אר־בייטער אָנשטאָט צו ענטפערן, פער'חדוש'ט געפרעגט.

— איך... האָט וואָיטעק אויסגעשטאמעלט... איך, ברידער, געה אוועק פון פאבריק... חי־חי־חי — שוין צייט! כ'בין שוין א זעכציגער....

— אזוי, ביזט שוין צוגעשטאנען? — האָט דער ארבייטער געלאכט — מיאוס!

— וואָס הייסט צוגעשטאנען? — האָט וואָיטעק זיך פער־ענטפערט — עס האָט זיך אזוי געמאכט, — גאָט וויל אזוי... זייט געזונד, קינדערלעך... איך געה זיך זעגענען מיט'ן בעל הבית... 25 יאָהר אָבגעדיענט... איך האָב צו איהם גאָר נישט... מיר קומט נאָך פאר צוויי טעג... א קלייניגקייט — ער וועט ניש־קשה, בעצאָהלען... ער האָט פאר 25 יאָהר בעצאָהלט, וועט ער פאר צוויי טעג אויך בעצאָהלען...

ער האָט זיך תמעוואטע פונאנדערגעלאכט, דער יונגער אר־

בייטער האָט געוואָלט איהם וואָס ענטפערן, נאָר א צווייטער האָט איהם איבערגעהאקט:

— קום, וואָס האָסטו זיך געשטעלט טענה'ן?...

— געהט, געהט, ברידער, עסען! האָט וואָיטעק פריינדליך זיך געווענדעט — מיר וועלען זיך אמאָל טרעפען... אָ, יאָ! מיר וועלען זיך נאָך זעהן...

ער האָט אבער געפיהלט, אז ער גלויבט אליין ניט אין זיינע ווערטער און ער האָט געמערקט, ווי ווייט ער איז יעצט פון אָט די יונגוואַרג, וואָס זיינען אוועק מיט שנעלע טריט און איהם געלאָזען אליין...

— זאָל זיי גאָט העלפען! איך האָב צו זיי גאָר ניט! — האָט ער ארויסגעמורמעלט און זיך געלאָזט געהן צום בעל הבית נאָך א רעכענונג...

די פאטאגראפיע.

„...קונסט זאגט איהר — האט דער אינטעליגענט מיט'ן אידישען פנים, האלב איראניש און האלב פערבענקט געשמייכעלט צו די געסט, וואס זיינען בעשטאנען פון קינסטלער און שריפטשטעלער — קונסט איז פאר מיר נאך ביז היינטיגען טאג א ניט קלאהרע זאך און איך רעד דעריבער נישט דרייסט, איך זאל חלילה נישט ארייגפאלען. איך האב זעהר ליעב בילדער, בארעליעפען, סטאטועז. אבער צו זאגען מבינות אויף דער דאזיגער קונסט זאג איך מיר אפ. מיינער א פריינד, א שטיקעל שריפטשטעלער, האלט זיך דוקא פאר א גרויסען מבין, בעזוכט אלע קונסט־אויסשטעלונגען און בעטראכט יעדעם בילד לויט אלע כללים פון א קונסט־בעטראכטער, צום ביישפיעל: איין אויג נעהמט ער אריין אין האלב אפענעם פויסט און מיט דער אנדער אויג קוקט ער אויפ'ן בילד פון א ווייטען שטח... נאכדעם רעדט ער עפעס וועגען ליכט און שאטען, ניואנסען, שאטירונגען, ליניען, און דאס גלייכען ווערטער, וואס מען דארף האבען פיעל מוטה זיי ארויסצורעדען צווישען אמת'ע קינסטלער. יא, מיין חבר האט דעם מוטה, איך בין איהם מקנא, אבער א מבין איז ער פונקט ווי איך"...

„און פון וואנען, מיינע פריינד, זאל איך זיין א מבין. שטאמען, שטאם איך, ווי מיר אלע, פון בעלי־בתישע קליינשטעדטעלדיגע עלטערען. ביי אונז אין הויז למשל איז געוועזען שטענדיג ריין און זויבער, אבער אלעס איינפאך. די ווענד זיינען געוועזען הויל; בלויז אויף איין וואנד איז געהאנגען א פוינעל, וואס די שוועסטער האט אליין אויסגענעהט מיט בלאר־

חע, רויטע און געלבע „בלאַטשקע", בלויז די אויגען מיט שוואַרצע. דער דאָזיגער פויגעל האָט געהאַט אַן אויסזעהן פון אַ חיה, אויסער דער עק איז געווען ווי ביי אַ פיש... אמת, דער „מזרח", וואָס איז געווען געהאנגען אויף דער מזרח־וואנד האָט פערמאָגט צוויי חיות. אָבער דער מזרח איז געהאנגען אַזוי הויך, אַז נעבען דער סטעליע, אַז מיר קינדער האָבען קיינמאָל ניט געהאַט די מעגליכקייט צו בעטראַכטען זיי, סיידען מען זאָל זיך שטעלען אויפ'ן טיש, וואָס דאָס איז געווען שטרענג פערבאָטען. מיר האָבען זיך אָבער משער געווען, אַז דאָס זיינען לעמפּערטען"...

„בלייבט די פּסח'דיגע הגדה, וואָס האָט פערמאָגט פיער געמאָלטע פּנים'ער: דאָס איז געווען דער חכם, דער רשע, דער תם און דער שאינו יודע לשאול, אָבער די דאָזיגע פּנים'ער זיינען געווען אַזוי פאַרשמירט — נייערהייט פון דער דרוק אליין און שפּעטער פון דעם פערגאָסענעם וויין, אַז היינטיגע צייטען וואָלט מען די דאָזיגע „געמעלדען" געקענט אננעהמען פאַר פוטוריסטישע"...

„וועט איהר פרעגען: דער מאַמעס טייטש חומש מיט די עטליכע בילדער, וואָס זיי זיינען שוין אונז קינדער בעסער געפעלען געוואָרען; האָט אָבער די מאַמע דאָס טייטש־חומש געהיט ווי דאָס אויג אין קאָפּ און האָט איהם אַ גאַנצע וואָך געהאַלטען פערשלאָסען צוזאַמען מיט איהרע פּערעל און אויירינגלעך, און שבת און יום־טוב, צוזאַמען מיט איהרע פּעריל און אוירינגלעך, איהם אליין אין די הענד געהאַלטען און מיר האָבען צו איהם קיין צוטריט ניט געהאַט...

ווען איך זאָל נאָך דערמאָהנען די „מענשעלעך" וואָס מיר קינדער פלעגען ווינטער מאַכען פון שנעע און **א י ן שנעע**, וואָס דאָס איז געווען, אַזוי צו זאָגען, אונזער בילד־הויערישע קונסט, — שעפּט זיך שוין אויס אלץ, אויף וואָס אונזערע אויגען האָבען זיך ערצוויגען"...

„איך וויל אָבער זיין פּינקטליך און זיך אָבשטעלען אויף דער איינציגער פאָטאָגראַפיע, וואָס האָט זיך אין אונזער הויז געפונען. די דאָזיגע פאָטאָגראַפיע איז געווען ניט געפּאַסט אין א רעהמעל, חלילה. פון אזוינס האָט מען אין יענער צייט אין בעלי־בתישע הייזער ניט געוואוסט. די פאָטאָגראַפיע איז געווען פון טאַטענס א יוגענד־חבר, וועלכער האָט געוואוינט, ווי עס האָט דאמאָלסט געהייסען, טיף אין רוסלאַנד, סף הכל אין טשערניגאָוו און איז געווען דאָרטען א פּאָדריאַטשיק. אזוינער האָט זיך שוין געקענט ערלויבען אין יענער צייט צו פאָטאָגראַפירען. די דאָזיגע פאָטאָגראַפיע איז אָבגעהיט געוואָרען, ווי דאָס אויג אין קאָפּ. געהאַלטען האָט זי דער טאַטע פערשטעקט צווישען די סאַמע נויטיגסטע פּאַפּיערען, וואו עס האָט זיך געפונען דער מאַמעס כתובה, דער שטר חזקה אויפ׳ן הויז, א פּאָר אַלטע שטר חובות און די קוויטען, וואָס מען האָט יעהר־ליך בעקומען נאָכ׳ן איינצאָהלען די אכט גילדען נאַלאָג אין דער אופּראַווע. אָט צווישען די דאָזיגע „הייליגע“ און נויטיגע פּאַפּיערען איז געלעגען די איינציגע פאָטאָגראַפיע, וואָס האָט זיך געפונען אין אונזער בעזיץ. און געהייסען האָט זי ניט „די פאָטאָגראַפיע“, נאָר „דאָס בילד“... זעהן עס פלעג איך זעהר זעלטען. אָהן דעם טאַטענס רשות ארויסנעהמען פון קאָמאָד, וואו „דאָס בילד“ איז געלעגען פערבונדען מיט א שטאַרקען פּאָדים מיט א קנופּ, וואָלט געווען א צו געוואַגטער שריט אפילו פון אזא מזיק א אינגעל, וויא איך בין געווען. עס איז בלויז אויס־געקומען צו וואַרטען אויף א גוטער שטימונג פון טאַטען אין א לאַנגען ווינטער אָוונד, ווען עס איז ניט געווען קיין ארבייט. דעמאָלט פלעגט דער טאַטע, נאָך א ברייטען גענייץ און נאָכדעם ווי ער פלעגט זיך אויסקנאַקען די פינגער, א זאָג טהאָן:

— לאָמיר גאָר אָנקוקען יוסף׳ס בילד.

אין הויז איז דעמאָלט געוואָרען א שטאַרקערע בעוועגונג

און מיט האר'ן קלאפעניש פלעג איך ווארטען אויף דער דאזי־גער צערעמאָניע.

און נאכדעם, ווי דער טאטע האט דאס בילד ארויסגע־קריגען פון איהרע שכנים — דער מאמעס כתובה, דעם שטר חזקה און פון די קוויטען פון דער אופּראווע פאר'ן אייגנגעצאהל־טען גלאָג, פלעגט ער זי בעטראכטען פאר'ן שיין פון לאמפּ, ווי גרויסע קריטיקער בעטראכטען היינטיגע צייטען א קונסט־ווערק...

— א שעהן קאפעליושעל טראָגט ער דארטען! פלעגט דער טאטע ארויסמורמלען צופריעדען, בעטראכטענדיג אויפ'ן „בילד" דעם חבר'ס קאפעליוש.

— גיב מיר אויך א קוק... פלעג איך אויסשטרעקען די הענד.

דער טאטע, בטבע א גוטער, פלעגט דאך נאך דער ערש־טער בקשה נישט געבען, עס איז געווען א צו גרויסע זאך, אז ער זאל עס געבען באלד. איך האב געמוזט בעטען נאך אמאל.

ביין צווייטען מאל פלעגט ער נאך אלץ ניט געבען, פלעגט זיך מוזען די מאמע אריינמישען:

— גיב איהם שוין א קוק טהאן... ער וועט ניט אבבייסען...

ערשט דעמאלט פלעגט דער טאטע בעטראכטען מיינע פינגער, צו זיינען זיי גענוג ריין און אנזאגענדיג מיר אז איך זאל זי האלטען בלויז ביי די זייטען און ניט טאפּען מיט די הענד, פלעגט ער מיר ענדליך אנפערטרויערען דאס בילד מיט'ן פנים פון משערגינאָווער פאדריאַטשיק"...

„אויפ'ן דאזיגען פנים האב איך געקוקט מיט א הייליגען ציטער: א קליינינקייט, א בילד פון א מענשען וואס לעבט ער־גענץ אין דער גרויסער וועלט אזוי ווייט און אט האלט איך איהם אין אבגעמאָהלטען אין די הענד, אפילו מיט'ן קאפעליוש און מיט די הויזען אין קעסטעלעך"...

„אבער קיין סך האט דער טאטע מיר ניט ערלויבט צו

שפּיעלען זיך. דאָס דאָזיגע בילד איז איהם צו טהייער געוועזן און ארויסמורמלענדיג: געגוג געקוקט! פּלעגט ער עס אוועקנעהמען פון מיר און בעהאלטען עס ווידער צווישען די נויטיגע פּאַפּיערען אויף אַ לאַנגע, לאַנגע צייט"...

„עס איז געוועזן נאָך אַ געלעגענהייט צו זעהען דאָס בילד, ווען אַ קינד אין הויז פּלעגט קראַנק ווערען. אַ קראַנק קינד קען מען גאָר נישט אבזאָגען, פאַר אַ קראַנקען קינד נעהמט מען אפּילו אראָפּ פון בוידעם דעם סלאַי מיט סאָק און מען גיט עס אביסעלע. און ווי באַלד אַז דאָס קינד איז שוין אַזוי מסוכן געוועזן און מען האָט איהם געמוזט געבען סאָק, האָט מען שוין אויך געמוזט געבען זיך שפּיעלען מיט'ן טשערניגאָווער פּאָדריאַטשיק. מען האָט בלויז זיך געבעטען רחמים ביי'ן קינד, ניט צורייסען עס... אַ קינד אַז עס איז קראַנק איז קאַפּריזנע"...

„דאָס דאָזיגע בילד האָט אויך געדיענט אַלס צייכען, ווי ווייט דאָס קינד איז קראַנק: פּלעגט עס דאָס בילד פערלאַנגען און ביי'ן האַלטען עס פרעהען זיך, איז אַ סימן, אַז די קראַנקהייט איז אָהן סכנה, טאָמער חלילה, פּלעגט עס זיך פון בילד אָפּזאָגען, האָט עס געהייסען, אַז די קראַנקהייט איז ערנסט: עס וויל אפילו ניט די פּאָטאָגראַפיע וואָס דער טאַטע אליין האָט זיך ליעב דערמיט צו שפּיעלען! דעמאָלט האָט מען שוין געמוזט שיקען נאָך דוד דעם רופא...

— געהערט אביסעל! — פּלעגט די מאַמע אויסדערצעהלען פאַר'ן רופא די קראַנקהייט — מען האָט איהם שוין געגעבען „דאָס בילד" און דאָס קינד וויל נים, ווי מיינט איהר רבי דוד... מסוכן?...

און דוד דער רופא, אַ איד אַ גרויסער מומחה פּלעגט פּרובירען אַליין געבען דעם קינד די פּאָטאָגראַפיע און איבערצייגענדיג זיך, אַז עס געהמט טאַקי נים, פּלעגט ער שמעלען די דיאַגנאָזע:

— ער האָט היפּץ!...

דאָס קינד, נאַטירליך, ניט דאָס בילד פון דעם פּאַדריאַטשיק...

„אַט אַזוי מײנע פרײנד — האָט דער בלײכער אידישער אינטעליגענט פאַרענדיגט זײנע עראינערונגען פון דער װײ־טער קינדהײט — אַזוי איז דאָס אײנציגע בילד אין אונזער הויז בעשטאַנען פון עפּעס א פאָטאָגראַפיע פון אײנעם א מענ־שען אין א קאַפּעליוש און קעסטעלדיגע הויזען און זי האָט בעפריעדיגט אונזערע נײגונגען צו שעהנהײט און קונסט — חײנט פון װאַנען זײנען מיר פּלוצים געװאָרען אַזױנע מבינים װאָס מיר זאָלען בעטראַכטען די אמת'ע קונסט בילדער דוקא מיט אײן אויג, דורך א האַלב פערמאַכטען פויסט?“

„מיר קענען בילדער ליעב האָבען, אָבער שטיל, בעשײ־דען. צו װאָס דער אָנשטעל?... איך האָב עס פײנט!“...

די געסט האָבען זיך דערפיהלט בעלײדיגט, האָבען אָבער אַלע געשװיגען, װי פערשולדיגטע...

א וויץ.

הירש איז געווען א מענש פאר זיך. גערעדט האט ער זעהר ווייניג כמעט ווי גאר ניט. דערפאר האט ער געהייסען ביי די נאהענטע בעקאנטע און ביי די מיטגליעדער פון דער משפחה „דער שווייגער“. דער דאזיגער צונאמען האט הירשען ניט בע־ליידיגט. אמאל פלעגט ער נאך שטאלצירען דערמיט. „וואס דען? פלעגט ער טראכטען — ווי זיי, די פלאפלער!“

געווען איז ער א איד א סוחר. כמעט נאר שווייגענדיגער־הייד פלעגט ער דורכפיהרען די גרעסטע געשעפטען.

מאכט זיך קויפען א מציאה א שמיקעל רעשטעל וואלד און עס קומען אן די מעקלער, ריידען זיי נאכאנאנד, מען ריהמט דעם ארט, דעם פריץ, די בוימער. הירש זיצט, הערט אויס און שווייגט. ענדליך, אז די מעקלער האבען שוין ארומ־גערעדט אי דעם פריץ, אי דעם ארט, אי די בוימער צו עטליכע מאל און וויעדערהאלט אלץ איינע און אין די זעלבע מעלות, גיט הירש א מאך מיט דער האנד. דאס הייסט — גענוג שוין צו פלאפלען, ער וויים שוין!

— וועט איהר, ר' הירש, פאהרען אנקוקען?

און הירש פלעגט געבען בלויז א שאקעל מיט'ן קאפ.

מיט'ן פריץ פלעגט ער שוין מוזען זיין ריידעוודיגער. שאק־לען מיט'ן קאפ פאסט ניט. ער פלעגט שוין מוזען זאגען יא און ניין און זעלטען צולייגען דעם טיטעל וועלמאזשני־פאן...

שמייכלען פלעגט ער אויך זעלטען, כמעט ווי קיין מאל ניט. בלויז ווען דעם פרייז פון א סחורה וואס ער האט געהאנדעלט, האט מען געשטעלט צו הויך פלעגט ער אנשטאט דינגען זיך א שמיי־

כעל טהאן. דאס דאזיגע שמייכעל האט מעהר געווירקט אויפ'ן פערקויפער, ווי אן אנדערער וואלט זיך צובייזערט און דער פערקויפער האט גלייך געמוזט אראבלאזען דעם פרייז א סך ביעדעריגער. טאמער איז דאס אויך לויט הירש'ס מיינונג געווען צו טהייער, פלעגט ער ווידער א שמייכעל טהאן, אבער שוין א שמעלערען און ווייניגער בעמערקבארען. ביז וואנען ער פלעגט ארויסקריגען דעם ריכטיגען פרייז. דעמאלט פלעגט ער ווערען ערנסט, א שאקעל טהאן מיט'ן קאפ אויף יא און זיך נעהמען צום מאש, אויסצעהלען האנד־געלד...

אמאל אין אן אבענד פלעגען קומען צו איהם מענשען. די שטוב איז געווען א גרויסע, א פרייע. דער סאמאוואר אן אויס־געשייערטער איז געשטאנען אויפ'ן מיטען טיש און יעדער האט פון איהם געצאפט קאכיג וואסער אין גלאז, דערגיסענדיג פון טשייניק מיט טהעע. איהם אליין פלעגט מען מוזען אנגיסען און דערלאנגען. אמאל פלעגט עס טהאן דאס ווייב, א שעהנע, פולע אידענע. אמאל איינע פון די טעכטער, שפעטער איינע פון די שניר, פארמאגט האט ער אי טעכטער אי זיהן, פון וועלכע עס האבען זיך אויסגעבילדעט איידעמס, שניר און איי־ניקלעך.

אין אזוינע אבענדען פלעגט הירש, אלס איידעלער מענש, מוזען זיין בערעדטער. דאס איז איהם אנגעקומען שווער. וואס זאגט מען זיי? דרויסען איז א פראסט? נארישקייט. דאס האט שוין געזאגט דער הויכער מאגערער יונגערמאן, וואס טרינקט שוין די אכטע גלאז טהעע.. זאל ער אפשר נעהמען אויפ'ן שויס דאס דריי יעהריגע אייניקעל?... ניין, מען וועט איהם אנקוקען פערוואונדערט... פאר איהם פאסט עס ניט... ער האט איהר איין גלעט געטהאן, האבען זיך אויך אלע פערחידושט...

און אזוי טראכטענדיג וואס צו טהאן, וואס צו ריידען מיט די אלע מענשען, אייגענע און פרעמדע, געהט אריבער דער אבענד. הירש האט קוים פאר'ן גאנצען אבענד אויסגערעדט פינף

ווערטער. ער האָט זיי אויסגערעכנט. איין מאָל „יאָ“, איין מאָל ניין, איין מאָל „נישקשה“ און צוויי מאָל גננו...

אָבער קיין חרטה וואָס ער האָט ווייניג גערעדט, האָט ער ניט. אדרבא, עס טהוט איהם הנאה. צו וואָס מאַכען זיך נאריש ווי זיי. צו וואָס דאַרף מען גלאָט אין דער וועלט אריין פּלאפּ־לען... עס איז חלשות!...

איין מאָל איז אָבער געווען אין הויז אַ גאַסט, אַ סוחר פון דער ווייט... געווען אַ שעהנער און קלוגער איד. דער דאָזיגער איד האָט שוין גערעדט ווי אַ מענש. דערצעהלט מעשיות, משלים און וויצען. הירש האָט אויסגעהערט מיט גרויס אויפמערק־זאמקייט. „אַ קלוגער איד!“ האָט ער אין געדאַנק געלויבט. דער דאָזיגער גאַסט האָט איהם צושרויפט, עס האָט זיך איהם גע־וואָלט אויך עפּעס רעדען, דערצעהלען, אויסזאָגען זיך!... עס איז אָבער איהם שווער געווען... ער האָט יאָ געדענקט פון זיין יוגענד, ווען ער איז נאָך אַ ישיבה בחור געווען, איין וויץ... ער געדענקט: עס איז געווען אַ וואויהלער וויץ. אַ וויץ וועגען אַ ישיבה בחור, וואָס פרעגט דעם צווייטען: פאַר וואָס זאָגען לייט, אז עס פאלט שטענדיג מיט'ן פּוטער אראָב, און ביי איהם איז עסענדיג אויפ'ן „טאָג“ דוקא דאָס ברויט אראָבגעפאלען מיט'ן פּוטער ארויף... און דער חבר האָט איהם געענטפערט: מן הסתם האָסטו פארקעהרט אנגעשמירט... עס איז דאכט זיך אַ וויץ... האָט הירש נאָכגעדענקט צו זאָל ער עס איצט דאָ אי־בערדערצעהלען צו ניט...

ביסלעכווייז, ביסלעכווייז האָט איהם דער חשק צו דער־צעהלען דעם וויץ אזוי בעהערשט אז ער האָט זיך שוין ניט געקענט גובר זיין. ער האָט געהייסען אנגיסען אַ שטאַרקע גלאָז טהעע.

איינע פון די טעכטער האט איהם אנגעגאסען און דערלאנגט.

— שטארקער! — האט ער בעפויהלען.

די שנור האט אבגעגאסען א האלבע גלאז, דערגאסען מיט סענס און אוועקגעשטעלט נעבען שווער.

הירש האט עטליכע שלוק געהאן און זיך אנגערופען צום גאסט:

— שעהנע וויצען אייערע...

די הויזיגע און די נאהענטע בעקאנטע האבען זיך אומגעקוקט.

עס איז געווארען שטיל און מען האט געווארט אויף עפעס...

— איך וועל אייך עפעס דערצעהלען... האט הירש געמאלדען און איז רויט געווארען — א וויץ!...

— א וויץ! — האבען איניגע אויסגערופען פערוואונדערט.

— נו, יא... א וויץ... האט הירש געשמייכעלט און אנגעהמענדיג זיך מיט מוטה האט ער אנגעהויבען...

„אמאל האבען צוויי ישיבה בחורים"... ער האט זיך עטליכע מאל פערהאלטען, אבער דער וויץ איז ארויס קייל־עכדיג און מיט דער אמת'ער שארפקייט... דער ערפאלג איז געווען זעהר גרויס. אלע האבען הויך און שטארק געלאכט...

אזא'ן ערפאלג האט הירש ניט ערווארטעט. ער איז געזעסען ווי א צוטומעלטער און האט תם'עוואטע געשמייכעלט...

דאס איז געווען דער איינציגער וויץ, וואס ער האט אין זיין לעבען דערצעהלט... עס האט געדויערט א לענגערע צייט ביז דער רושם, וואס די דאזיגע ענדערונג אין זיין לעבען האט אויף איהם געמאכט, איז אריבער. ער איז ענדליך געווארען צוריק שוויינענדיג, ערנסט און געפיהרט די געשעפטען אויפ'ן

אלטען שטייגער: יא, ניין, א קוים־קוים באמערקבארען שמיי־
כעל...

עס זיינען אוועק פיעל יאהרען, אז דעם וויץ האט ער אין
גאנצען פערגעסען. הירש איז געווארען אלט, געגאנגען שוין
אביסעל איינגעבויגען און געמוזט נוצען א שטעקען און ברי־
לען, וואס ער האטביידע זאכען פיינד געהאט...

ענדליך האט ער זיך דערפיהלט זעהר שוואך. עס זיינען
געקומען די לעצטע טעג און אפשר די לעצטע שעה'ן. וואס ווייס
רען א מענש?... מען דארף מאכען א חשבון הנפש...

און ליגענדיג איינגעגראבען אין די ווייסע ווייכע קישענס
האט זיך אין זיין שוואכען קאפ זיך דורכגעטראגען בילדער.
ווערטער און טהאטען פון זיין לעבען... די געזיכטער פון פריצים,
מעקלער, בוימער און וואסערען... נאכדעם דאס געזיכט פון
אמאליגען ראש הישיבה, פון די ישיבה בחורים... און פלוצים
האט ער זיך דערמאנט אן וויץ, וועלכען ער האט דערצעהלט
מיט יאהרען צוריק פאר'ן גאסט... ביין דאזיגען וויץ איז ער
שטעהן געבליעבען און בשום אופן ניט געקענט מיט'ן געדאנק
אוועקגעהן פון איהם ווייטער. ער האט זיך אנגעשטרענגט צו
טראכטען פון שעהנע ערהאבענע מעשים, פון צדקה, תורה,
אבער דער דאזיגער וויץ האט זיך איהם געבאמבעלט אין קאפ:
„מסתמא האסטו פארקעהרט אנגעשמירט“... ער האט זיך ניט
געקענט איינהאלטען און א שמייכעל געטהאן און מיט הנאה
האט ער געמורמעלט צוויי מאל: א וויץ... א וויץ... און האט
פערמאכט די אויגען.

פערשטערטע מיליאָנערען.

עס איז געווען א שעהנער זומער־טאָג. די זון האָט געטריקענט די קליינע הייזעלעך פון גאס און איהרע שטראהלען האָבען זיך געשפּיעלט אויף די שויבען פון די פענסטער. די פּאָר בוימעלעך, וואָס האָבען זיך געפונען ערגעץ אין די גויאישע הויפלעך, האָבען זיך לאנגזאם געשאָקעלט, ווי זיי וואָלטען ניט געהאַט קיין העזה מאכען א גערויש מיט זייערע בלעטער. קליינע קינדער האָבען זיך געשפּיעלט אין מיטען דער גאס מיט'ן זאמד און זיך צולאָפען דעמאָלט, ווען א פוהר האָט זיך בעוויזען אויפ'ן שפּיץ בארג פון מארק און נאָכדעם ווי די פוהר פלעגט פערשווינדען, האָבען זיי זיך צוריק אנידער געזעצט און פאָרטגעזעצט זייער שפּיעל.

אויף יענקעל לייבע'ס גאניק איז געזעסען די עלטערע טאָכטער שרקה און עפּעס גענעהט. די מוטער, זלאטע, א פרוי אין די מיטעלע יאָהרען, איז געזעסען געגענאיבער מיט א זאָק אין דער האנד און חאָט דאָ געקוקט אויף די שפּיעלענדע קינדער, דאָ אויף דער טאָכטער און פון צייט צו צייט גוטמוטיג געגעניצט.

אין גאס איז געוואָרען שטילער און רוהיגער. עס האָט זיך בלויז געהערט א דומפּער קלאַפּען פון א האמער איבער א קאָוואדלע ערגעץ אין א ווייטער קוזניע. און ענדליך זיינען אויך די דומפּע קלעפּ פערשוואונדען.

די גאס האָט אזוי ווי איינגעהאלטען איהר אָטהעם און חאָט אויף עפּעס בעדייטענדעס געוואָרט.

די טאָכטער האָט ענדליך אוועקגעלעגט די שטיקעל שטאָף,

וואָס זי האָט גענעהט, אויפ'ן שויס און זיך פערקוקט.

פון ווייטען האָט זי דערזעהן געהן אַ אידען מיט אַ פּאַק אויף די פּלייצעס.

זיין גאַנג און זיין אויסזעהן איז געווען פון אַ פרעמדען, אַ ווייטען...

— מאמע, ווער געהט עס דאָרטען?

די מוטער האָט זיך אומגעקוקט און ניט זעהענדיג איהם ווי געהעריג, האָט זי געדריקט מיט די פּלייצעס:

— אפשר אַן אָרימאַן.

אָבער וואָס מעהר ער האָט זיך דערנעהענטערט, אַלץ מעהר האָט די מוטער און די טאָכטער זיך פעראינטערעסירט. ענדליך איז דער פרעמדער פארבייגעגאַנגען ניט ווייט פון גאַניק און בעגעגענדיג די בליקען פון די צוויי פרויען האָט ער העכער אויפגעהויבען זיינע געדיכטע רעטזעלהאַפטע ברעמען און שטר־מערהייט עפּעס פאַרגעלעגט.

— מאמע, דאָס איז אַ פּאַקענטרעגער.

— איך דאַרף גאָר נישט! — האָט די מוטער קאַלט אַרויסגעזאָגט.

אָבער אַז דער פּאַקענטרעגער איז פאַרבייגעגאַנגען האַרט פאַרביי דעם גאַניק און אַנגעקוקט זיי מיט זיינע סודות'דיגע אויגען, האָט די טאָכטער זיך ניט געקענט בעהערשען און איהם אָבגעשטעלט:

— וואָס פערקויפט איהר, ר' איד?

דער איד איז שטומערהייט אַרויף אויף'ן ערשטען טרע־פּעל פון גאַניק, זיך אַנידערגעזעצט, אָבגעווישט דעם שוויס מיט דעם ווייסען אַרויסגעשטאַרטען אַרבעל פון העמד און אָבגע־בונדען דאָס פּעקעל.

אַנפאַנגס האָט ער געוויזען פערשיידענע ציצית. דער דאָזיגער סחורה האָט די מוטער און די טאָכטער ניט געשענקט קיין אויפמערקזאַמקייט. האָט ער געוויזען אַ קמיעה'לע, אַ

סגולה פאר קינדער ווען עס שניידען זיך צייהנדלעך. אויך דאס האט די מוטער ניט געדארפט, די קינדער זיינען שוין דער־וואקסען. דער פרעמדער איז ניט נתפעל געווארען, האט גענו־מען צונויפלעגען די סחורה אין ארדנונג. דערווייל האט די טאכטער דערזעהן א ביכעל.

— וואס איז דאס ? — האט זי נייגעריג געפרעגט.

— דאס איז א מעשה־ביכעל.

— ווייזט נאר אנקוקען... — האט די טאכטער אויסגע־צויגען די האנד.

— צו וואס ? — האט די מוטער נישט ערלויבט.

דער פאקענטרעגער האט אבער זיך ניט גערעכענט מיט דער מוטער און שטומערהייד ארויסגענומען פון א פעקעל פער־בונדענע ספרים דאס פערלאנגטע מעשה־ביכעל.

די טאכטער האט זיך גענומען לעזען דאס פאדערבלאט:

דער רייכער בעטלער. ראמאן אין צוויי טהייל.

דער טיטעל איז איהר שטארק געפעלען געווארען. ווי איז דאס מעגליך, אז א בעטלער זאל זיין רייך ? עס איז זעהר טשיקאווע. דא מוז זיין א גוואלדיגע ליעבע. עס מוז אבער קאסטען זעהר טהייער.

— צוויי גילדען... — האט דער פאקענטרעגער אויסגע־ברומט...

— מאמע, איך וועל קויפען... — האט זיך שרקע געבע־טען...

— קויפען ?... הא ? — האט די מוטער שוין אויך בעקו־מען חשק. אבער די סומע איז דאך געווען צו גרויס און זי האט זיך געסטארעט אבשוואכען דעם איינדרוק :

— עס איז א פנים אן אמת׳ע מעשה ?

— אמת, ווי גאלד ! — האט דער פאקענטרעגער פער־זיכערט.

— און אז אן אמת — האט די מוטער שוואך נאכגעגע־בען — דארף עס קאסטען אזא פערמעגען?

מען האט זיך גענומען דינגען. די מוטער האט געהייסען געבען א פערציגער, די טאכטער האט שוין געוואלט געבען פון איהר אייגענע געלד א פערטעלע:

— מאמע, איך גיעב פון מיינע געלד א פערטעלע...

— דיינע, מיינע... וואס מאכט עס אוים? — האט די מוטער זיך נאך אלץ געקוויינקעלט — דער טאטע וועט זיך בייזערן.

— דעם טאטען וועלען מיר זאגען, אז עס קאסט א גיל־דען...

— וועט ער אויך שרייען! — האט די מוטער מורא גע־האט.

אבער דער חשק צום מעשה־ביכעל איז שוין בייביידען שטארקער געווארען ווי די מורא פאר'ן מאן און טאטען. עס איז געקויפט געווארען פאר א פערטעלע. נאכ'ן אבצאהלען האט די מוטער וויעדער געצווייפעלט:

— עס איז א פנים אן אמת'ע מעשה? מיינע שונאים זאלען אזוי לעבען...

דער פאקענטרעגער האט שוין די פערטעלע אריינגעלעגט טיעף אין א ווייטער קעשענע. דאך האט ער די מוטער בערו־היגט:

— עס איז אן אמת'ע מעשה. איך נאר אייך ניט אפ...

די מעשה איז געווען אין צוויי טהייל. אין ערשטען טהייל האט זיך דערצעהלט פון איינעם א בעטלער און פון איינעם א מיליאנער. דער בעטלער האט זיך געוועגדעט צו זיין משפחה נאך הילף, האבען איהם די רייכע פון דער משפחה ארויסגע־ווארפען פון הויז, די ארימע האבען איהם געגעבען עסען און טרינקען פון דעם לעצטען. דער מיליאנער, וויעדער, האט גע־

טהאן טובות. אין צווייטען טהייל האט זלאטע און שרהקע ער־פאהרען, אז דער בעטלער איז דאס געווען דער מיליאָנער און דער מיליאָנער איז דאס געווען דער בעטלער.ביידע זייגען געווען איין מענש און דער מענש האט זיך פארשטעלט דאָ פאר א בעטלער, און דאָ פאר א מיליאָנער... דאס האט זיי אזוי פער־באפט, אז זיי פלעגען צווישען זיך אפט שמועסען:

— נו, מאמע, קען מען שוין וויסען, ווער עס איז א בעט־לער?

— מען קען טאקע ניט... — פלעגט די מאמע פיליזאָ־פירען...

און אז דאס מעשה־ביכעל איז שוין געווען איבערגעלעזען, האט זיך ערשט אנגעהויבען די איבערקעהרעניש אין זייערע מוחות. געדאכט האט זיך זיי, אז יעדער פרעמדער ארימאן, וואס געהט אריין צו זיי נאָך א נדבה, איז א פערשטעלטער. אין דער אמת'ען מוז ער זיין א מיליאָנער.

— מאמע, וואס זאל איך געבען דעם ארימאן?...

— גיב איהם א שטיקעל ברויט...

— הא?... ברויט? מאמע... אפשר...

— טאָ גיב איהם א קאָפּיקע...

— מאמע, זאל איך איהם אפשר געבען א טעלער זופ...

— אוואדע...

און נאָכדעם האט די מוטער און די טאָכטער געוואַרט, אז עס זאל צו זיי אריין א מיליאָנער און זיך אנרופען:

— דערפאר וואס איהר האט מיר געגעבען א שעהנע נדבה און עסען, בין איך אייך געקומען צו בעלויהנען. זייט ווי־סען, אז איך בין נעווען בלויז א פארשטעלטער... איך בין א מיליאָנער, אייערע אנקעל... בין פערלוירען געגאנגען ווען איך בין געווען א קליין אינגעלע, איך האב אוצרות מים גאָלד און בין געקומען אייך איצט גליקליך צו מאכען...

און אזוי האָבען די צוויי לעזעריננס אין יעדען בעטלער געזעהן א מיליאָנער. ער איז בלויז א פערשטעלטער. ענדליך וועט ער אראָבוואַרפען זיינע בעטלערישע קליידער און וועט זיי זאָגען, אז ער איז זייער אָנקעל. וואָס איז אמאָל אלס אינגעל פערלוירען געגאנגען...

דער גבירה'שער אָרעמאַן.

דער איינציגער פערלאַנג, וואָס יאשע בער האָט די לעצטע יאָהרען געטראָגען טיעף אין הארצען, איז בעשטאַנען אין דעם, אַז ער זאָל ווערען אַ אָרימאַן, גלייך מיט אַלע אָרימע אידען וואָס געפינען זיך אין שטעדטעל.

— רבונו של עולם! — פלעגט ער אַמאָל פאַר זיך אַליין קלאָגען — וויפיעל איז דער שיעור זיך אַליין און אַ וועלט צו נאַרען... מען קען דאָך פון דעם דאַזיגען ליגען צופּלאַצט ווערען!

— און וואָס העלפט מיר דאָס נארען? — פלעגט ער ווידער צו זיך אַליין ריידען — ווייס מען דען נים, אַז יאשע בער איז אַ געבראָכענער מענש, אַ נעפּאַלענער, אַז קוים—קוים וואָס ער לעבט זיך דורך?

און יאשע בער האָט שוין נים איינמאָל בעשלאָסען אָראָפּ־וואַרפען פון זיך דעם יחוס פון אַמאָליגע גוטע צייטען. אָנהויבען זיך פיהרען כמנהג בעלי־בתים־אביונים און דעמאָלט ערשט וועט איהם דאָס לעבען ווערען לייכט.

און צו וואָס לוינט איהם דאָס בעהאַלטען זיך, אַז אָרימ־קייט איז נים אַזאַ זאַך, וואָס לאָזט זיך בעהאַלטען: איהם דאַכט זיך, אַז עס טאַרטשעט אַרויס פון אונטער'ן קאַפּעליוש, וואָס ער טראָגט סיי וואָך און שבת, פון אונטערן שווארצען, שטענדיג יום־טוב'דיגען סורדוט, און אפילו אַז ער טהוט ווינטער אָן דעם סאַבאָלנעם פוטער מיט'ן שרייענדיגען אויבערשלאַק דאַכט זיך איהם, אַ אַט דער פוטער, דער זכר פון אַלטע גוטע צייטען, ליגט אויף איהם ווי אַ פרעמדער. ווי אַ בגד, וואָס ער האָט ערגעץ

געבאַרנט און היינט מאָרגען וועט ער איהם צוריק מוזען אומ־קעהרען...

מיט זיין אָרימקייט מוז ער זיך היטען ווי מיט אַ גנבה, ער מוז אָפט שמייכלען, אבער דער שמייכעל איז ניט וואָס אַמאָל, עס פעהלט אין איהם יענער חן פון די גוטע צייטען. ס'איז אַ שמייכעל, נאָך וועלכען דאָס פּנים ווערט גלייך פער־וואַלקענט און די אויגען בעקומען אַ פערצווייפעלטען גלאַנץ. און ניט ער אַ זיפץ, ווי דער שטייגער איז פון אַ שעהנעם אי־דען, איז דער זיפץ גאָר ניט דער וואָס אַמאָל. עס שטעקט אין איהם ניט יענע רחבות, יענע ברייטקייט. עס איז אַ זיפץ, נאָך וועלכען עס ווילט זיך פערברעכען די הענט און צושרייען זיך: אוי, וועה איז מיר געשעהן!...

און שטענדיג מוז ער זיין פאַרזיכטיג, היטען זיך, ער פיהלט זיך ווי עמיצער וואָלט איהם געבונדען און לאָזט איהם ניט פריי צושפּרייטען די הענט און אויסשרייען:

— אידען, איך בין געבראָכען, געפאַלען! איך בין אַן עני ואביון און טשעפּעט זיך אָפּ פון מיר!...

עס וואָלט פון איהם אַ באַרג אַראָפּ, ער וואָלט ווי ניי גע־בוירען געוואָרען.

קען ער נישט זיין קיין עכטער גביר, זאָל ער כאָטש זיין אַן עכטער אָרימאַן!...

אָבער ווערען אַן אָרימאַן איז ביי יאשע בער'ען נישט פון די לייכטע זאכען. ער ווייס ניט ווי אזוי מען הויבט דאָס אָן צו טהאָן. אָט ווייסט מען אַז ער איז אַן אָרימאַן און אָט פערגעסט מען זיך... אמת, קיין נייע מלבושים האָט ער שוין לאַנג ניט געמאַכט, אבער די מלבושים פון די גוטע צייטען זיינען אזוי פיעל און אזוי שטאַרק (אַמאָליגע סחורות!) און אזוי זויבער, אַז וועלכען מלבוש דו זאָלסט ניט אָנטהאָן זעהסטו פאָרט אין איהם אויס אַ נגיד, אַ שעהנער מענש, אַ בעל־צדקה... טהוט ער אַמאָל אָן, ווי אויף צו להכעיס, דאָס סאַמע אַלטע בגד, איז די

באָרד א נגידישע, די אויגען — נבירישע, און אפילו די קנייטשען זיינען ניט אבי וועלכע, ער זעהט בעשיינפּערליך, אז קיין אָרימער איד אין שטעדטעל האָט ניט אזעלכע קנייטשען, די קנייטשען פּאַסען איהם צום פּנים!... און אפילו די האָר וואָס זיינען גראָה געוואָרען פאר זאָרג, זעהען אוים גאָר ניט ווי אנדערע גראָה־געוואָרענע האָר — עכטע זילבער. כּאָטש נעהם און טראָג זיי פערזעצען!...

און זיין ווייב, אסתר־ביילע כּאָטש די פּערעל איז שוין לאַנג פערזעצט — טראָגט זי אויפ׳ן האלז א שווארצען, ביליגען בענדעל, פּאַסט עס איהר מעהר ווי פּערל. טהוט זי אָן א ביליגע טיכעל אויפ׳ן קאָפּ; דאכט זיך אלעמען, אז דאָס טיכעל איז א זיידענס, נעהמט זי סחורה אויף א קלייד פאר עטליכע גילדען און נעהט עס אליין בשתיקה אויף, קומט זי שבת אין שוהל, ווינשט מען איהר: „טראָגט געזונד“ און מען שאצט עס אָפּ אין די שווערע רובעלם... און באמת זעהט זי אוים, וואָס זי זאָל ניט אָנטהאָן, ווי א שׂרה׳טע, דער גוף איז א הויכער, א פולער, די אויגען ווי צוויי דימענטען, לויכטען מיט שטאָלץ, רוהע און פּאַרנעהם.

און אפילו דאָס עסען אין הויז! מען עסט דאָס זעלבע וואָס אלע ארימע אידען, נאָר אנשטאָדט אן איינציגען הערינג צו קויפען אין קראָם און גלייך מאכען מיט ציבעלע, ווי די אָרימע לייט, קויפט אסתר־ביילע א פונט הערינג מיט אמאָל און זי מאַרינירט זיי איין. קאָסטען — קאָסט עס איהר ניט טהייערער, אבער די הערינג זיינען געמארנירט אין א גלעזערנעם סלאָי און קיינער פון די אָרימע ווייבער וועט זיך ניט ערלויבען צו עסען וועז אזא מאכל, ווי אסתר־ביילע׳ס מאַראַנירטע הערינג...

— גלויבט מיר, עס קאָסט ניט טייערער!... שמייכעלט גוטהערציג אסתר־ביילע פאר אן אָרימער שכנה, ווען יענע בעטראכט דעם סלאָי מיט די מאַראַנירטע הערינג.

—יאָ... — מורמעלט די שכנה ווי מיט קנאה — מ י ר קענען זיך דאָס ניט פערגינען...

און דאָס עסען אליין געהט צו ווי ביי א נגיד: גאָפּלען, מע־סער און א פלאַש וואַסער... ברויט אָנגעשניטענע אין א ספּע־ציעלען געפלאָכטענעם ברויט־טעלער, דער גרויסער טיש אין עס־שטוב איז געדעקט מיט א קלאָהרען סערוועט, די צוויי קינדער, וואָס זיינען נאָך ניט „אויסגעגעבען“, א בחור׳ל מיט א מיידעל, זיצען ארטיג און וואַרפען זיך דורך מיט א פריינדליך וואָרט: אסתר־ביילע, כאָטשע קיין אידישע דיענסט האַלט זי שוין לאַנג נישט, האַלט זי כאָטש א קליין שיקסעלע, וואָס האָט דוקא א אידישען אויסזעהן און רעדט גוט אידיש און וויים אפילו די דינים, וואָס זיינען שייך צום קיך...

יאשע־בער וויל אָפּט אָנהויבען צו ענטפלעקען זיך מיט זיין אָרימקייט פון דער קליינער שיקסעלע...

— און צו וואָס האַלסטו דאָס שיקסעלע?... עס איז שווער... מאַכט ער פאַרווירפע זיין ווייב.

גיט אסתר־ביילע א שמייכעל, און ענטפערט איהם גוט־מוטיג:

— וואָס קאָסט זי מיר? שטיינס געזאָגט, אויף דעם סמך וואָס זי העלפט אין שטוב פערשפּאָר איך אנדערע זאַכען. דו וועסט קייז גביר ניט ווערען, אז דו וועסט זי אָפּזאָגען.

— איך וויל ניט ווערען קיין גביר, פערשטעהסט, איך וויל ווערען אָן אָרימאַן — ענטפערט יאשע־בער צוריק מיט א שמיי־כעלע...

— דאָס ביזטו דאָך שוין! — לאַכט גוטמוטיג אסתר־ביילע...

— ניין, איך בין דאָס ניט... איך וויל טאַקע, די וועלט זאָל וויסען, געננוג זיך בעהאַלטען... עס דריקט מיך, פערשטעהסט? און עס קאָסט טאַקע איבעריגע געלד... ווען איך בין אָן אָפּע־נער אָרימאַן וואָלט איך געקענט א סך זאַכען פערשפּאָרען.

— למשל וואס? — פרעגט אסתר־ביילע.

— אט... איך מיין, א נדבה... אן עליה... א שישי, א שלישי... א משולח, א הכנסת כלה... מען קומט צו מיר נאך אלץ, ווי אמאל...

— טא גיב ניט... — זאגט אסתר־ביילע ניט צופריעדען.

— איך קען נישט געבען... מען מוז אנדערש אנהויבען לעבען דעמאלט...

דערווייל טראגט צו דאס שיקסעל אין א שעהן געשניצטע פארצעלייען שיסעלע קאמפאט.

— ווידער קאמפאט... — בייזערט זיך יאשע־בער.

— אז עס קאסט מיר א שיבוש... גאר נישט... פון אן עפעל מיט אביסעל צוקער...

— אבער רייד מיט דער וועלט, בין איך א גביר, מען קאכט ביי מיר קאמפאט...

— ווער הייסט דיר דאס רופען קאמפאט?...

— ווי דען זאל מען עס רופען? — בייזערט זיך יאשע־בער.

— רוף דאס א געקאכטע עפעל! — לאכט אסתר־ביילע, אבער יאשע־בער איז בייז און מורמעלט:

— צו וואס דארף מען קאמפאט?...

אויב א גאנץ יאהר ווארפט מען זיך ווי עס איז דורך, און יאשע־בער נישט פלאצט אלץ נישט ארויס פאר דער וועלט מיט זיין געדריקטע לאגע — קומט אבער א פאר וואכען פאר פסח, שפרינגט ער פון הויט! דאס יאהר וועט ער זיכער זיך ארויס־געבען, מודה זיין זיך... און ער מעלדעט זיין בעשלוס פאר אסתר־ביילע׳ן:

— אסתר ביילע! איך וועל היי־יאהר קיין מעות חטים ניט געבען. ניטא קיין מעות חטים! אויס מעות חטים!

— איך הייס דיר דען געבען? — בערוהיגט איהם אסתר־ביילע.

— ניט נעבען! — קלאפט יאשע־בער איבער'ן טיש — איך האב שוין ניט וואו צו נעהמען און וואס צו פערזעצען... מען וועט קומען וועל איך זאגען: איך קען נישט, איך האב ניט... גיט איהר מ י ר מעות חטים! איך האב אליין ניט אויף פסח!...

— נו, נו, דאס וועסטו ניט זאגען... שמייכעלט אסתר־ביילע טרויריג און ווישט זיך מיט א ווייס טיכעל די אויגען.

— אסתר־ביילע! איך וועל זאגען... איך וועל געוויס זאגען! עס מוז דאך האבען אלץ א שיעור! ווי לאנג קען מען זיך שטיקען... איך וועל געוויס זאגען! אידען, גיט א י ה ר מיר מעות חטים... איך האב אליין ניט אויף פסח...

דאס איז אבער סתם גערעדט... אז ער יועט אפילו ווי־סען, אז ער וועט ברויכען צו עסען חמץ אום פסח, וועט ער קיין מעות חטים ניט נעהמען. ער וועט היי־יאהר בלויז ניט געבען... און זאל מען וויסען קודם אז יאשע־בער גיט נישט קיין מעות חטים, און וועגען נעהמען מעות־חטים, האט ער נאך צייט... עס וועלען נאך זיין פסח'ס א סך... אנהויבען וועט ער זיך צו ענטפלעקען מיט דעם, וואס ער וועט קיין מעות חטים ניט געבען און נאכדעם וועט שוין געהן ווי א מזמור...

א וואך פאר פסח פאקט יאשע בער איין אין א קלארער ווייסער לייליך דעם סאבאלנעם פוטער, גיט עס איבער אין אבענד דער קליין שיקסעלע און זאגט: קום מיט מיר!

ער לאזט זיך געהען צו חיים דעם וואכערניק, א איד א גרויסער בעל סוד, פערזעצט מען ביי איהם עפעס, זאגט ער קיינעם ניט אויס, סיידען מען לייזט עס ניט אויס און ער מוז עס פערקויפען... פאר'ן סאבאלנעם פוטער בעקומט יאשע בער פופצעהן קערבליך, צאהלט ער דריי רובעל אב גלייך דעם פראַ־צענט, און מיט צוועלף רובעל לאזט ער זיך אהיים...

ער איז שוין אביסעל פרעהליכער. וועגען מעות חטים נעה־מען טראכט ער שוין ניט. אפילו איבער א יאהר אויך ניט... ער

וועט זיך ווי עס איז דורכשלאָגען אהן לייטישע הילף... ער האָט נאָך מלבושים, אביסעל זילבער אין הויז... אבער געבען וועט ער זיכער ניט... ער וועט פשוט זאָגען: אידען איך קען ניט !...

אז עס קומען אבער אויף מאָרגען אריין צוויי חשוב'ע בעלי בתים, ווען ביי יאשע בער'ן בלייבט שוין פון די צוועלף קערבּ־לעך ניט מעהר ווי א פינפער'ל, איז ער זיי מקבל פנים מיט א גוטמוטיגען שמייכעל און רופט אויס גאַסטפריינדליך:

— זיצט אידען, זיצט !

די בעלי בתים אבער איילען זיך. עס איז פאַר פסח און אָרימע לייט זיינען דאָ א סך, און זיי מעלדען גלייך זייער כונה.

— מיר זיינען געקומען, ר' יאשע בער, נאָך מעות חטים !

— געוויס ! געוויס ! — זאָגט יאשע בער ארויס מיט צו־פריעדענהייט — איך פערשטעה, אז נאָך מעות חטים.

— וואוהין דען זאָל מען געהן ? — שמייכעלט איין בעל־בית פון די צוויי — איהר זייט פון די ערשטע...

דאכט זיך יאשע בער'ן, אז ער לאכט דאָס פון איהם, צינדט זיך אָן זיין פנים און אין קאָפּ ווערט איהם הייס און ער מור־מעלט :

— אודאי, אודאי אזוי... צו מיר דעם ערשטען... געוויס ! הייסט עס דארף מען אייך געבען מעות חטים... וועט איהר מיר אזוי גוט זיין צובייטען אן אסיגנאַציע...

— א הונדערטער ? — פרעגט בתמימות איין בעל־הבית.

— אויב א הונדערטער האָבען מיר נאָך ניט...

— ניין, — שטאַמעלט ארויס יאשע בער... א הונדערטער דוקא ניט... א קלענערע...

— א פופציגער ? — פרעגט בתמימות דער צווייטער בעל־הבית.

— חלילה... — שטאַמעלט צוטומעלטערהייט יאשע בער, און שלעפּט פון טאַש דאָס פינפעריל.

— אך, א פינפעריל... אין גאַנצען !... וואונדערט זיך איין

בעל־הבית... — איהר מאַכט שוין אַ שפּאַס פון אונז... מיר ווי־לען טאַקע איהר זאָלט אונז געבען דאָס גאַנצע פינפעריל: אַ סך אָרמע לייט היי־יאָהר ברויכען מצה, וויין, קאַרטאָפעל...

יאשע בער ווערט נאָך מעהר צוטומעלט, ער זוכט מיט די אויגען הילף, ווי אַ בעפאַלענער פון צוויי גזלנים... עס איז אָבער אין הויז קיינער גראַד ניטאָ... און ער רוקט אריין איינעם פון די צוויי דאָס פינפעריל מורמלענדיג:

— האָט איהר עס טאַקע אין גאַנצען...

— שעהן, שעהן! — ריהמט איין בעל־הבית!

— אַ פיינע נדבה! ר' יאשע בער! גאָט וועט אייך העל־פען! — בענטשט איהם דער צווייטער.

און אַז די צוויי בעלי הבתים געהן אַרויס, קושענדיג די מזוזה, כאַפּט זיך ערשט יאָשע בער וואָס ער האָט דאָ געטהאָן... ער לויפט אום פערצווייפעלט איבער דער גרויסער שטוב, צופּט פערצווייפעלט זילבערנע פעדים פון באָרד און קרעכצט:

— אוי, וועה, וואָס האָב איך דאָ אָבגעטהאָן!... ווי אַזוי מאַכט מען איצט פּסח?...

עס קומט אַריין אסתר ביילע...

— אסתר ביילע — מורמעלט ער — זיי האָבען מיר בדלות געשטעלט.

— ווער? שטעלט אסתר ביילע אויס די אויגען אויפ'ן מאַן.

— אָט די צוויי גבאים פון מעות חטים, זיי האָבען ביי מיר אויסגענאַרט די גאַנצע פינפרובעלדיגע...

אסתר ביילע ווייס שוין אָבער פון אַזוינע מעשיות, וואָס טרעפט מיט יאשע בער'ן און זי שמייכעלט ביטער:

— נו, מילא וואָס קענסטו איצטער טהאָן? מען וועט מוזען פערזעצען דעם גאָלדענעם בעכער... עס איז אַ חרפּה פאַר דעם פּראָצענטניק...

און אַז עס ווערט פינסטערליך, נאָך מעריב טהוט זיך יאָשע

בער אַז און געהט דורך פּערוואָרפענע געסלעך ווידער צום פּראַ־צענטניק...

דער פּראַצענטניק קען שוין דעם בעכער גוט... דאָך בע־טראַכט ער איהם אויף דאָס ניי און בארגט אויף איהם א פינ־פעריל און רעכענט אראָב גלייך דעם פּראצענט: א רובעל...

אז יאשע בער קומט מיט די פיער רובעל אהיים הויבט ער אַן צו טענה'ן מיט אסתר ביילע'ן:

— איך בעט דיך, קויף ניט קיין גביר'עשע מאכלים... מאַך דעם פּסח אבי ווי... איך שעהם זיך ניט, פערשטעהסט, איך וויל טאקע, אז די גאַנצע וועלט זאָל וויסען אז איך בין אַן ארימאַן...

אסתר ביילע שאָקעלט מיט'ן קאָפּ און שמייכעלט מיט א טרויריגען, אבער נגיד'ישען שמייכעל.

און יאשע בער צופּט די זילבערנע פעדים פון זיין באָרד און קרעכצט:

— געוואַלד, ווי אַזוי ניט מען זיי צו וויסען, אז איך האָב ניט, אז איך קען ניט... ווי אַזוי דערלעבט מען שוין די צייט ווען איך וועל אליין נעהמען מעות חטים... קומען וועט זי דאָך מוזען.. .היינט וואָס טויג דאָס נאַריש מאכען זיך מיט חיים דעם פּראַצענטניק, אוועקטראָגען צו איהם דעם פוטער און אויסלייזען פון איהם דעם פוטער, פער'משכן'ען דעם בע־כער און צוריק אויסלייזען?... א נארישע שפּיעל!...

אבער אז עס קומט פּסח און יאשע בער זיצט אין שוהל אויף זיין „שטאָדט" אין סאַמע מזרח, אין די זויבערע קליידער, פערגעסט ער זיך ווידער... עס איז פאַר קריאת התורה. אָט הויבט דער שמש אַן אויסצורופען די מקחים פאַר עליות, דער קורס איז הויך, דער „שלישי" ווערט שוין ארייננגעשטייגט אזש ביז צוועלף גילדען און יאשע בער'ס שכנים, אין מזרח וואַנט, קוקען איהם אַן, ווי געזאָגט: און איהר ר' יאשע בער? ניט

יאשע בער א וואונק צום שמש, ס׳הייסט: ער גיט דרייצעהן...
און דער שמש רופט אוים מיט זיין קלינגענדיגען נגון:

— דרייצעהן... גיל—דיין אום שלי—שי!...

און יאשע בער האט שוין גלייך חרטה: וואו וועט ער נעה־מען צו בעצאהלען, אז צו פערזעצען איז שוין באלד ניטא וואס? און ער הויבט אן בעטען גאט, הלואי זאל איהם עמעצער איבערשטייגען...

נעפינט זיך צום גליק א בעלן און שטייגט איבער. פער־דריסט שוין ווידער יאשע בער׳ן און ווי ניט ווילענדיג, אבער מיט א שטאלץ פון א מענשען, וואס פערשטעהט זיין ווירדע, ווינקט ער ווידער צו צום שמש.

און דער שמש קלינגט אוים קוקענדיג מיט א שמייכעל צו יאשע בער׳ן:

— פופצעהן... גיל—דיין אום שלי—שי!...

און די שכנים פון מזרח וואנט קוקען זיך איבער און מורמ־לען:

—יאשע בער איז נאך ניט צו פערזינדיגען...

און יאשע בער — קוים וואס ער האלט זיך ער זאל ניט אויסשרייען:

— גוואלד, אידען, האט רחמנות! כ׳בין אן ארימאן!...

און אז ער געהט פון בית המדרש טראכט ער מיט וועה־טאג:

ניין, איך בין שוין א פערפאלענער... קיין ארימאן וועל איך שוין קיינמאל ניט ווערען... איך וועל מוזען נאך יום־טוב פערזעצען די לייכטער און בעצאהלען פאר׳ן „שלישי“.

וואָס האָט זיי פערבונדען.

יוסף פונק, א בחור פון עטליכע און צוואנציג יאָהר, געהט שוין באלד צוויי יאָהר ארום מיט ראָזע שטיין, א מיידעל פון א יאָהר צוואנציג. די בעקאנטשאפט איז געווען א צופעליגע, ווי דאָס רוב בעקאנטשאפטען אין א גרויסער שטאָדט: געזע־סען צוזאמען אויף איין באנק אין טהעאטער, דורכגעווארפען זיך מיט א ווארט, א בעמערקונג, צוזאמען „געפּאטשט“ דער פּרימאדאָנע, נאָכדעם בעגלייט זי אהיים און פּאר וועקגעהן געפרעגט:

— זעהט מען זיך נאָך א מאָל?

און ביים צווייטען מאָל זעהן זיך האָט מען זיך שוין אָנ־געקוקט, ווי גוטע בעקאנטע, געגאנגען געארמט און זיך איינע די אַנדערע געדריקט און מיט ליעבשאפט איינע די אנדערע אין די אויגען אריינגעקוקט און ביים שיידען זיך שטעהן גע־בליבען און געפרעגט, ער זי, נאַטירליך:

— וואוינט איהר, הייסט עס, אויפ׳ן דריטען שטאָק...

— איז דאָך איצט פינסטער אויף די טרעפּ. זאָל איך אייך אפשר בעגלייטען ביז׳ן טיהר?

— אויב אייך איז ניט שווער, ביטע — שמייכעלט זי.

און אויף די טרעפּ איז ווירקליך פינסטער. עס איז שוין איינס א זייגער ביינאכט און דער הויז־ווירט איז קארג.

אבער אין דער פינסטערניש בליצט דורך אין זיין קאָפּ א ליכטיגער געדאנק:

ער וועט זי קושען.

און גלייך ווערט א קוש ארויפגעפרעסט אויף איהרע יונגע בליהענדע, אבער דורשטיגע ליפען.

און דער קוש, א לאנגער א בערווישענדער, וועקט אויף אין איהר הארץ דעם שטאָלץ פון דער פרוי. זי ווענדעט זיך בייז:

— עס איז ניט ריכטיג פון אייך.

ער פערטיידיגט זיך:

— איך האָב קיין שלעכטע געדאנקען ניט געהאט דערביי.

זי ווערט גערירהרט און פרעגט איבער, ווי דורך טרעהרען:

— ווירקליך?

און אום צו בעשטעטיגען עס, דריקט ער איהר פעסט די האנד, וועלכע ברענט ווי פייער.

ביים דריטען מאָל קומט גאָט אליין צו הילף. ארויפגע־העגדיג אויף די טרעפ, דערהערט מען איבער'ן דאך עפעס א פויקעריי.

— עס רעגענט! — זאָגט ער ווי מיט שרעק.

— אך, ווירקליך! — ענטפערט זי מיט מיטלייד — וואס זשע וועט איהר טהאָן? קיין רעגען־שירם האָט איהר ניט.

— וועל איך געהן אָהן א רעגען־שירם — לאכט ער.

נאָר ער האָט שוין בעוויזען מיט זיין פריינדשאפט אָבצו־קויפען איהר הארץ. זי ווערט גערירהרט און זאָגט שנעל ארויס:

— ניין, איך וועל אייך ניט לאָזען געהן אין רעגען... איהר וועט אריין צו מיר, איהר וועט איבערוואַרטען.

אך, דאס איז ניט קיין רעגען געווען, טראָפען גאָלד האָבען פון הימעל געטריפט, טראָפען פון גליק און זעליגקייט האָט אריינגעטריפט דער הימעל אין צוויי יונגע הערצער.

און די ליעבע האָט זיך צובליהט.

און אזוי האָט מען זיי נאָכדעם שטענדיג צוזאמען גע־זעהן: אין טהעאטער, אויף א באל, אויף א קאָנצערט, אויף א פערזאַמלונג.

און קיינער האט ניט געוואוסט, וואס זיי זיינען איינע די אנדערע: ברודער און שוועסטער, חתן כלה, געליעבטער און געליעבטע?

און ענדליך האבען זיי אליין אויך אויפגעהערט צו וויסען.

זיי זיינען געווארען אזוי נאהענט איינע די אנדערע, אז זיי האבען פערלארען דעם זין פון זייער צוזאמענזיין, און האבען זיך דערפיהלט פרעמד.

גליקליך איז ער געווען, אז ער האט געקענט אמאל זיך אויסדרעהען אן אווענד זיין אהן איהר.

זי האט אויך יענעם אווענד ניט שטארק געבענקט.

זאלען זיי זיך גאר שיידען?

נאר דאס איז שווער געווען.

זאלען זיי זיך פערבונדען אויף אייביג, ווי עס פאסירט דאס רוב אין אזוינע פאלען.

האט אבער געפעהלט דער צופאל.

שטומע זיינען זיי געגאנגען אויפ'ן באנקעט, וואס איז געגעבען געווארען פאר זייער אן אלגעמיינעם פריינד.

מיט א שטונדע צוריק האבען זיי זיך אביסעל געהאמפערט, ער, פונק, האט געזאגט, אז זי, שטיין, זאל אנטהאן די ווייסע בלוזע.

זי אבער האט געפונען, אז די רויטע פאסט איהר בעסער.

— די רויטע איז צו אויפפאלענד! — האט ער גע'כעס'ט.

— דו פערשטעהסט ניט... האט זי זיך מיט איהם גערייצט.

און האט אנגעטהאן די ווייסע. און דעם גאנצען וועג האט יעדער זיינע געדאנקען געטראכט.

זי: וואס איז דער צוועק פון דער דאזיגער ליעבעניש.

ער: עס איז שוין ווירקליך צייט א פעסטען שריט צו מא־כען. זאגען איהר, עס האט ניט קיין זין.

אויפ'ן באנקעט איז געווען א פרעהליכע שטימונג.
פונק'ען מיט שטיינ'ען האָט מען גענעצט איינע נעבען די אנדערע. זיי זיינען געזעסען שטום.
ענדליך האָט דער פאָרזיצענדער גענומען טיילען טאָסטען:
פונק האָט געזאָגט א פאָר ווארימע ווערטער.
דער עולם האָט געפּאטשט.
דער פאָרזיצענדער האָט א קלונג געטהאָן און מיט א שמייכעל זיך אבגערופען:
— איצט האָט דאָס ווארט מאדאם פונק.
זי איז רויט געוואָרען און האָט קוים ארויסגערעדט:
— איך בין נישט מאדאָם פונק... ענטשולדיגט.
— פרייליין שטיין, מיינט איהר — האָט אויך פונק פערריכטעט, און איז דוקא בלאַס געוואָרען.
דער עולם האָט גוטמוטיג געלאַכט...

נאָכ'ן באנקעט האָט פונק אין מיטען וועג זיך צולאכט:
— מאדאם פונק.. בע־כע־כע... געפעלט עס דיר..
זי האָט איהם אנגעקוקט פריינדליך און קינדיש ארויסגעשמאָמעלט:
— אן אידיאָט א פאָרזיצענדער!
— א שוטה! — האָט פונק מסכים געווען — אמת, ראָזע?
— געוויס... האָט ראָזע מיט א חאלבען מויל צוגעגעבען.
זיי האָבען שמייכלענדיג געשוויגען.
אין א ווײַלע ארום:
— עס האָט דאָך געקלונגען זעהר אנגענעהם: מאַ־דאַם פונק! כאַ־כאַ־כאַ!...
ראָזא האָט זיך אויך פרעהליך צולאָכט.
— זעהר קאָמיש!
— פאָר וואָס איז דאָס קאָמיש? — איז פונק ערנסט געוואָרען.

— ווייל איך היים דאך שטיין... — האט זי מיט א גע־מאכטער נאאיוויטעט געענטפערט.

— אבער ווי היים איך?... — האט ער שעלמיש גע־פרעגט.

— דו? — האט זי איהם ליעב אנגעקוקט — דו הייסט הערר פונק.

— און דו — האט ער פלוצים שטארק אויסגערופען — און דו ועסט הייסען מאדאם פונק...

און אזוי ווי אויפ'ן גאס איז קיינער ניט געווען, האט ער זיך אבגעשטעלט, זי פעסט צוגעדריקט צו זיך און האט זי היים געקושט.

אזוי האט ער זי געקושט דאס ערשטע מאל אויף די טרעפ.

ראזע האט זיך צואווינט... ער האט זי פעסט געדריקט צו זיך און געגלעט און געווישט איהר די טרעהרען און גע־פליסטערט:

— וויין נישט, מאדאם פונק...

זי האט זיך פרעהליך צולאכט...

בלומען.

(בערלינער סקיצע)

דאבין, א געבוירענער אין טראקי, ווילנער גובערניע, נע־עקסטערנעט אין סובאלק, אטעסטאט בעקומען אין קאוונא — האט געהאלטען אין ענדיגען דעם מעדיצינישען פאקולטעט אין בערלין, ער האלט שוין ביים שרייבען די דיסערטאציע. אזוי ווי ער איז א געוועזענער תלמודיסט, און היינט א נאציאנאליסט, האט ער ברעה צו נעהמען אלס טהעמא: די היגיענע און דער תלמוד...

אבער כאטש די דיסערטאציע איז נאך נים אנגעהויבען געווען, האט ער שוין געדרוקט אויף זיינע וויזיטקארטען: „דר. מעדיצין, ו. ארים דאבין, בערלין". צווישען די סטודענטען, זיינע קאלעגען, יזיקירט ער נים צו ווייזען די דאזיגע וויזיט־קארטע. פאר זיי האט ער אן אנדערע, וואו עס איז בלויז געדרוקט: „סטודענט מעדיצין".

די קארטע מיט'ן טיטעל „דאקטאר" פערטהיילט ער צווישען די רוסישע אידען, זיינע פריינד און בעקאנטע, וואס פאהרען דורך אמאל אין בערלין.

— שוין, הייסט עס, א דאקטאר? — קוקט איהם אן דער פריינד זיינער פון רוסלאנד.

און דאבין שמייכעלט צופריעדען און ענטפערט:

— נענוג געשוויצט — שוין ציים:

דער עיקר אבער איז ער אויסען מיט דער נייער וויזיט־קארטע א רייכען שדוך.

דאבין איז שוין לאנג „צום שכל געקומען" — ווי ער אליין דריקט זיך אויס — און קוקט אויף די הייראט מיט רי־

זעלבע אויגען ווי אויף א דיפּלאָם. די הייראַט וועט איהם פערזאָרגען מיט א קאַפּיטאַל צו קענען איינאָרדענען זיך און דער דיפּלאָם וועט איהם געבען דאָס רעכט אויפצונעהמען פּאַציענטען...

ליעבע איז נאָר פאַר דער סטודענטען־צייט. ער האָט שוין גענוג געליעבט, אפילו איצט, ווען ער איז שוין אזוי ערענסט־געשטימט, האָט ער נאָך צו טאָן מיט א „שאַץ“, טאַקע די טאָכטער פון דער ווירטהין, וואו ער האַלט א צימער, די אכצעהניעהריגע לענא.

אָבער קיין לאַסט פאַר איהם איז זי ניט, זי ווייסט אַלע זיינע פּלענער און זי אליין ראַטה איהם צו נעהמען א כלה מיט מעהר געלד.

א גוט מיידעל די דאָזיגע לענא!

זי באָרגט איהם אמאָל אויס א פּאָר מאַרק, פאַר׳ן ערשטען, איידער ער בעקומט דאָס ביסעלע געלד, וואָס ער קריגט פון דער היים, איבריגענס, נישט פּינקטליך.

אבראַם וולאַדימיראַוויטש מאַנעוויטש, איז אייגענטליך א געבוירענער אין טראָקי, נאָר אזוי ווי ער האָט בעקומען א פערוויגילדע, וואוינט ער שוין א יאָהר פופצעהן אין ראָסטאָוו נא דאָנו, און פאָהרט יעדען זומער קיין קיסינגען.

די לעצטע פּאָר יאָהר נעהמט ער מיט זיין טאָכטער טאַניא, א מיידעל, וואָס איז נאָך יונג, אָבער ראוי צו א שידוך.

חתונה האָבען דורך א שדכן וועט זי זיכער ניט, דערצו האָט זי צופיעל טורגעניעוו׳ען געלעזען. דער אַלטער אבראַם וולאַדימיראַוויטש מאַנעוויטש פערשטעהט עס, און אזוי ווי ער איז א ליבעראַלער מענש, וועט ער זיין טאָכטער חלילה ניט צווינגען.

נאָר עס זאָל זיך אונטעררוקען עפּעס א קלוגער יונג א דאָקטאָר, וואָלט געווען ווי געוואונשען.

ער האט נאר נישט געגען פערליעבען זיך, אבער אין א דאקטאר קען מען זיך דאך אויך פערליעבען.

אמת, ער צאהלט אב דערפאר צוואנציג טויזענד. אבער דערפון דארף מען דאך הויך נישט רעדען. מען קען דאס מאכען בשתיקה: דו, דאקטאר, פערליעב זיך און דערפאר וועסטו בעקומען צוואנציג טויזענד.

פון דעם דאזיגען סוד האט דאבין ערפאהרען.

דאבין האט זיך מיט זיינע לאנדסלייט אינטערעסירט, בפרט מיט אזא לאנדסמאן, ווי מאנעוויטש, וואס האט א טאכטער, און צום גליק מאכט ער אויף איהר אן איינדרוק.

זי ברויכט גאר נישט צו מערקען זיין מיין...

דאבין קען שוין גוט דעם דאזיגען טיפ.

מיט דעם ערשטען שפאציער אין „טיער־גארטען“ האט ער שוין א קליין ווינקעלע אין איהר הארצען געוואונען.

— איהר ווייסט אין וועמען איהר זייט עהנליך?

זי האט אויסגעשטעלט איהרע אויגען אויף איהם און נייגעריג געווארט.

— צו אסיא׳ן...

— אך, צו טורגעניעוו׳ס אסיא׳ן! — האט זי מיט פייכטע אויגען פאר פרייד אויסגערופען און האט איהם אנגעקוקט מיט דאנקבארקייט און פריינדשאפט.

— ווירקליך! — האט זי געפליסטערט — מיר דאכט זיך מאנכע מאל, אז איך בין איהר שאטען...

— נישט איהר שאטען! איהר זיינט אסיא אליין! — האט דאבין מיט אקטיארישער פעהיגקייט געשפיעלט זיין ראל...

זי האט זיך דערפיהלט אזוי גליקליך, אז זי האט בעקומען דרייסטקייט און זי האט דעם „דאקטאר“ דאבין גענומען אונטער׳ן ארים און שטיל געמורמעלט:

— קומט אהין... דארט זיינען אזוינע שעהנע בלומען...

* * *

ענדליך איז ער איינגעלאדען פון פאטער און פון איהר צו קומען צו נאכט־מאל אכט א זייגער פאר נאכט.

דאס געשעפט איז ווי זיכער געמאכט, ער מוז בלויז האבען א „מארק" קאפיטאל אריינצולעגען אין דעם ראזיגען געשעפט. ער מוז איהר ברענגען בלומען...

אבער ווי אויף צו להכעים האט ער היינט קיין גראשען געלד נים. קוים א פאר גראשען פאר'ן טראמוויי.

און די קאלעגען זיינען אלע אויסגעבייטעלט. עס איז פאר'ן ערשטען!

אך, ווען ער בעקומט נישט קיין מארק, פערשפילט ער צוואנציג טויזענד רובל, 45 טויזענד מארק!

און אט איז שוין באלד האלב אכט...

און דער מארק, בלומען צו קויפען איז ניטא און ניטא.

ער האט שוין געבעטען ביי דער הויז־פרוי. האט זי איהם ענטזאגט. און דא איז די צייט אזוי קורץ.

דארף מען געהן זוכען לענא'ן אפשר האט זי.

ער לאזט זיך געהן צו דער ריכטונג, פון וועלכער זי דארף אנקומען פון ווארען־הויז, וואו זי איז א פערקויפערין.

ער איז אין גאנצען אויפגערעגט און ערשיטערט.

דער ווייזער פון רעקלאמען־זייגער ווייזט שוין צעהן מינוט צו אכט.

צום גליק בעמערקט ער פון וויטען לענא'ן.

ער לאזט זיך געהן זעהר שנעל.

ער בעמערקט זי שוין, זי שמייכעלט אזוי פריינדליך. אין האנד האלט זי א שמאלע, לאנגע זאך פערוויקעלט אין א ווייס פאפיער.

— לענא!

— הערר דאבין! זעהען זי, וואס איך האב בעקומען!

און זי בעווייזט איהם אַ שעהנעם בלומען־בוקעט.

דאבין גלאָצט אויס פּאָר איבערראשונג זיינע אויגען....

לענאַ מיינט, אז ער איז אייפערזיכטיג. זי בערוהיגט איהם:

— נישט פון אַ „שאַץ“ — פון אַ חבר׳טע — ביי גאָט!

ענדיגט זי מיט אַ הייסער שבועה.

דאבין איז פון קראַנץ נאָך אַלץ איבערראשט, אבער באַלד קומט ער צו זיך, בעטראַכט איהם שוין רוהיג און ווערט ענט־ציקט; מיט דעם בוקעט וועט ער זיכער געווינען דעם גרויסען גע־ווינס — צוואַנציג טויזענד!...

ער פערוואַנדעלט זיך אין אַן אַקטיאָר און הויבט אַן שפּיע־לען:

— לענאַ! — רופט ער זיך אַן ביין — דער בוקעט איז פון אַ „שאַץ“! איך וועל עס דיר ניט פערגעבען.

— ביי גאָט פון אַ חבר׳טע! — שווערט לענאַ מיט חארץ.

— איך גלויב דיר ניט! — זאָגט דאבין און ציהט אויף זיך אַן אַ שטרענגקייט.

— מיט וואָס קען איך דיר איבערציינגען? — פרעגט לענאַ כמעט ווי מיט טרעהרען.

— גיב מיר אַוועק דעם בוקעט, דאַן גלויב איך דיר.

לענאַ קוקט אַן מיט ליעבע דעם בוקעט, נאָכדעם דאבין׳ס ביין געזיכט און ציהט איהם אויס מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען דעם בוקעט.

— איצט גלויב איך דיר... — שטאַמעלט ער פאַר פרייד.— אַ דאַנק!... איך בין זעהר פערנומען... אדיע, לענאַ! איך מוז שנעל לויפען...

און ער לאָזט זיך מיט די בלומען צו מאַגעוויטש׳ן, צו „אסיא׳ן“, צו די צוואַנציג טויזענד...

מיט לענאַ׳ס בוקעט...

דער קדיש.

הינטער׳ן פארהאנג האט זיך געהערט ליכטע שטילע קרעכצען און שטילע טרייסט־ווערטער פון דער אלטער געניטער „באבע״. אין שטוב איז געווען אומעטיג ביז צו דערשטיקט ווע־רען. די זיבען קינדער — אלע מיידלעך. די עלטסטע — דריי און צוואנציג, די אינגסטע — פיער יאהר — זיינען שטיל מיט אראבגעלאזענע קעפ געזעסען אין בעזונדערע ווינקעלעך און האבען אויף עפעס שרעקליכעם געווארט..

ביי א קליין טישעל נעבען א גרויסען אלמער ספרים איז געזעסען דער „פאטריארך״ ר׳ זעליג חאנעס, א הויכער דא־רער איד מיט א געלען שווינדזיכטיגען פנים. ער האט מיט א שטילען צובראכענעם ניגון געזונגען איבער א גרויסער גמרא און האט אלע ווייל אויפגעהויבען דעם קאפ, א ווארף גע־טהאן נערוועזע בליקען צום פארהאנג, און אויסער שטילע קרעכ־צען, מעהר געגויערעם ניט ערקונדיגענדיג זיך, האט ער זיך ווי־דער גענומען זינגען מיט׳ן טרויעריגען באנגען ניגון, און עס האט זיך געדאכט, אז איהם אליין טהו מעהר וועה ווי דער קינפעטארין.

— רבונו של עולם! — האט די עלטערע טאכטער איבער־געריסען די שטילקייט — זאל שוין דאס מאל זיין א אינגעל! גוואלד, רבונו של עולם, האב רחמנות!

— אוי, הלואי רבונו של עולם! האט א צווייטע טאכטער אונטערגעהאלטען.

און די אלע מיידלעך פון קליין ביז גרויס האבען מיט צובראכענע הערצער, מיט אראבגעפאלענע געמיטער שטיל גע־בעטען, אז עס זאל א אינגעל געבוירען ווערען.

ר׳ זעליג האט אבגעריסען דיאוויגען פון דער גמרא, האט א קוק געטאהן אויפ׳ן פארהאנג. נאכהער אויף די זיעבען מיידלעך, האט א ארויסגעלאזען א טיעפען „אוי“, א מאך געגעבען מיט׳ן האנד און מיט א יאוש ארויסגעזאגט:

— זי וועט אייך האבען נאך א שוועסטער!...

די זיעבען מיידלעך האבען פערצווייפעלט זיך איבערגעקוקט, דעם טאטענס יאוש האט זיי אין גאנצען דערשלאגען און זיי האבען שוין אפילו קיין מוט ניט געהאט צו בעטען גאט, נאר דאס קלענערע פיער יעהריגע מיידעלע אין א צוריסען קליידעלע האט שטיל געבעטען:

— „אזי, הלואי מאמע האבען א ברודערל!“...

— איך וועל שוין שטארבען אהן „א קדיש!“... האט ר׳ זעליג געקרעכצט.

די צייט האט זיך געצויגען, די קרעכצען הינטערן פארהאנג האבען זיך געשטארקט, ר׳ זעליג און די עלטערע מיידלעך האבען שוין פון פרעקטיק געוואוסט, אז באלד - באלד שרייט אוים די באבע מיט א פערצווייפעלטען קול: א מיידעל! און ר׳ זעליגען דוכט זיך, אז אזא מין אויסגעשריי וועט איהם טרעפען ווי א קויל גלייך אין הארצען און ער ראטעוועט זיך צו ענטלויפען.

ער געהט ארוים אויפ׳ן הויף און הויבט אויף די אויגען צום הימעל. עס איז האלבע נאכט. די לבנה שווימט אזוי רוהיג און גלייכגילטיג, די שטערענדליך שפרינגען און וויעגען זיך, דאכט זיך, ווי קליינע יונגע קינדער און ר׳ זעליגען קלינגט אין די אויערען דער באבעס הייזעריג קול: „א מיידעל!“

— מילא, איז אהן א קדיש! פערפאלען! רעדט ער, אומגעהענדיג איבער׳ן הויף, מיט גוואלד נעמט מען ניט!

עס העלפט אבער ניט זיין בערוהיגען זיך: דער שרעק, טאמער א מיידעלע, נעמט איהם דורך וואס ווייטער אלץ

שטארקער. ער פערליערט די געדולד און געהט אריין צוריק אין שטוב.

נאר די שטוב האט זיך איבערגעביטען. וואס איז עס? הא?

— א אינגעל!... טאטע, א אינגעל, טאטינקע, זאל איך אזוי געזונד זיין! — זיינען איהם די זיעבען מיידלעך בעפאלען מיט דער בשורה, מיט שטראהלענדע פנימער.

— הא, א אינגעל? — האט ר׳ זעליג צוטומעלטערהייט איבערגעפרעגט — הא? וואס?...

— א אינגעל, ר׳ זעליג, א קדיש! — האט די אלטע באבע אנגעזאגט. באלד וועל איך איהם אויסבאדען, וועל איך אייך איהם ווייזען...

— א אינגעל!... — האט ר׳ זעליג געשטאמעלט, ווי צוטומעלט, האט זיך אנגעשפארט אן וואנד און האט זיך פענאנדער געוויינט, ווי א אידענע.

די זיעבען מיידלעך האבען זיך דערשראקען.

— דאס איז פון שמחה, — האט די באבע זיי בערוהיגט — דאס טרעפט מיר ניט דאס ערשטע מאל!

— א אינגעל, א אינגעל, — האט ר׳ זעליג געחליפעט פאר גרויס שמחה... א אינגעל... א אינגעל, א קדיש!

2.

א נאמען געגעבען האט מען דאס אינגעל יעקב, נאר צוליעב א סגולה האט מען איהם גערופען אלטער. ר׳ זעליג איז אפילו געוועזן א איד א למדן און האט ניט געהאלטען פון אזוינע סגולות און האט געלאכט פון זיין חייקען, וואס זי גלויבט אין אזעלכע נארישקייט; אין הארצען אבער איז ער געוועזן צופריעדען: ווער קען וויסען, וואס דערין שטעקט; א מאל ווייסען ווייבער בעסער פון מאנסבילען.

און אז אלטערקע איז אלט געווארען דריי יאהר, האט זיך ר׳ זעליג׳ס הוסט פערשטארקט, אין ברוסט האט איהם אנגע־

הויבן אָפּטער צו דריקען, נאָר גייסטיג איז ער ביי זיך שטאַר־קער געוואָרען און האָט געקוקט דעם טויט אין פּנים אריין מיט רוהיגקייט, ווי ער וואָלט געזאָגט: איצט לאָז איך פון דיר, איך לאָז א קדיש...

— ווי רעכענסטו, חייקע, פּלעגט ער נאָכ'ן אויסהוסטען זיך, ווענדען צום ווייב — אַלטערקע ועט שוין קענען נאָכזאָגען קדיש, אז איך זאָל למשל היינט, מאָרגען שטאַרבען.

— געה ּשוין, געה, פּלעגט חייקע זיך דערשרעקען — זועסט נאָך לעבען און לעבען! א נאָווינע, אז דו הוסט...

זעליג האָט געשמייכעלט: אַ נארישע אידענע, זי מיינט, אז איך האָב טאקע מורא פאר'ן טויט — אז מען לאָזט א קדיש, איז דער טויט פון די קלייכע זאכען...

און אַלטערקע איז געזעסען און געשפּיעלט זיך מיט א סדור, און געמאכט מינעס, ווי דער טאַטע דאווענט: א נום— נום — א נום — נום...

— זעהסט, זעליג, ווי ער דאווענט — האָט חייקע מיט שמחה זיך געווענדט צום מאַן, עס וואקסט א רב!...

זעליג האָט גאָר נישט געענטפערט, נאָר מיט שטראַהלענדע אויגען געקוקט אויף זיין קדיש. באלד האָט זיך איהם אין קאָפּ אריינגעגנב'עט א רעיון:

— אַלטערקע וועט זיין א צדיק... ער וועט איהם ארויס־שלעפּען פון אַלע צרות אויף יענער וועלט...

— מאמע, וויל עסע... — האָט זיך פּלוצים אַלטערקע צע־וויינט...

מען האָט איהם דערלאנגט א שטיקעל חלה, וואָס מען לאָזט איבער אַלע מאָל פון שבת נאָר פאר איהם. אַלטערקע האָט זיך גענומען עסען.

— המוציא, המוציא! — האָט דער טאַטע אַנגעהויבען שרייען.

— טען ניט — האָט דאָס קינד געענטפערט!

— שוין צייט טאקי זאלסט איחם אויסלערנען המוציא— האט חייקע גע׳מוסרט — דריי יאהר א בחור!

און ר׳ זעליג האט גענומען אלטערקען צו זיך און האט אנגעהויבען מיט איהם חזר׳ן:

— זאג: ברוך...

— באוך... — האט דאס קינד נאכגעזאגט אויף זיין לשון.

— אתה...

— אתה...

אז אלטערקע האט געענדיגט די המוציא, האט חייקע פרום געענטפערט „אמן“ און ר׳ זעליג׳ען האט זיך פארגעשטעלט, ווי אלטערקע שטעהט אין בית־מדרש, און זאגט קדיש און דער עולם ענטפערט אמן... און ער האט זיך געפיהלט, ווי ער זיצט שוין אין גן־ערן.

עס איז פערגאנגען נאך א יאהר, ר׳ זעליג האט זיך גע־נומען פיהלען זעהר שלעכט. באלד איז געקומען דער פריה־לינג, דער שנע האט געלאזען, און די נאסע וועטער איז דאס יאהר איהם שווערער געווען צו פערטראגען, ווי אלע יאהר. ער האט זיך קוים פערשלעפט אין דער פריה אין בית־מדרש, פאר נאכט אבער צו מנחה איז איהם שוין שווער געווען צו געהן, און ער פלעגט מנחה און מעריב דאווגען אין דער היים און דעם גאנצען אבענד פערברענגען מיט אלטערקען.

עס איז געווען שפעט ביי נאכט, די הויזיגע זיינען שוין אלע געשלאפען. ר׳ זעליג איז געזעסען ביי זיין קליין טישעל און האט געקוקט אויפ׳ן ווינקעל, וואו חייקעס בעט איז גע־שטאנען און וואו אלטערקע איז געשלאפען נעבען איהר. זעליגען האט זיך געדאכט, אז ער וועט היינט ביי נאכט שטארבען. עפעס האט ער זיך געפיהלט זעהר מיעד און שוואך און מיט בעטענדע בליקען איז ער קוים צוגעגאנגען צו אלטערקען און האט איהם גענומען וועקען.

דאָס קינד האָט זיך אויפגעכאַפּט...

— אַלטערקע... האָט זעליג איהם גענומען גלעטען דאָס קעפּעלע — קום צו מיר אַ ווײַלע.

דאָס קינד, וועלכעס האָט זיך שוין אויסגעשלאָפען, האָט זיך פלינק אויפגעשטעלט און איז אַוועק צום טאַטען.

ר׳ זעליג אַליין האָט זיך אַוועקגעזעצט אויפ׳ן שטוהל, וועל־כער איז געשטאַנען בײַ׳ן טישעל מיט דער אָפענער גמרא, האָט אַלטערקען אַוועקגעזעצט אויפ׳ן טיש און איהם געקוקט אין די אויגעלעך.

— אַלטערקע!

— וואָס, טאַטע?...

— ווילסט, איך זאָל שטאַרבען?...

— ווײַל, האָט דאָס קינד געענטפערט, ניט וויסענדיג וואָס שטאַרבען איז און מיינענדיג אוראַי, אַז דאָס איז עפּעס זעהר אַ גוטע זאַך...

— וועסט זאָגען נאָך מיר קדיש? — האָט זעליג געפרעגט מיט אַ פערשטיקטען קול און האָט זיך פענאַנדער געהוסט.

— זאָגען! — האָט דאָס קינד פערשפּראָכען...

— וועסט קענען?

— טענען...

— נו זאָג: יתגדל.

— יתדדל... האָט דאָס קינד אָנגעהויבען אויף זיין לשון.

— ויתקדש...

— ויתתדש...

און ר׳ זעליג האָט מיט איהם עטליכע מאָל איבערגעזאָגט דעם קדיש...

דאָס קליין לעמפּעלע האָט שוואַך געצאַנקט און האָט קוים בעלייכט דאָס געלע, טויטע געזיכט פון ר׳ זעליגען און דאָס

קליין פנימ׳ל פון אלטערקען, וואס האט מיער נאכגעזאגט די שווערע ניט פערשטענדליכע ווערטער פון קדיש. ער האט מאד־נע געקוקט אין ווינקעל, וואו דעם טאטענס שאטען און זיינער האבען אויסגעזעהן אזוי פאנטאסטיש און מורא׳דיג גרויס...

דער אויפגעקומענער.

מען רופט איהם חיים און זיין פאמיליע־נאמען איז ראַ־בינאָוויטש.

מיט זיין פאמיליע־נאמען איז ער שטארק צופריעדען. עס געפעלט איהם: „ראבינאָוויטש"! — חזר'ט ער אָפט, געהענ־דיג מיט'ן שטעקעלע איבער'ן גאס, און עס קלינגט איהם זעהר אנגענעהם.

— א שעהנע פאמיליע מיינע! — שמייכעלט ער אין געדאנק.

און ער דערמאָהנט זיך, אז בער דער סרסור, זיינער א נאָהנטער בעקאנטער, הייסט אויפ'ן פאמיליע־נאמען „קוגעל", און ער דאנקט גאָט, וואָס זיין פאמיליע איז ניט אזא — וואָס וואָלט ער, בעהיטע גאָט, געטהאָן, ווען זיין טאַטענס טאַטע וואָלט אויך אויסגעקליבען א מאָל אזא מיאוסע פאמיליע ווי קוגעל צי „לאָקשען"? (ער דערמאָהנט זיך, אז עס איז פארהאַן א פאמיליע „לאָקשען" אויך...) דאָס איז אזא מכה, וואָס מען מוז זיך האלטען — פערפאלען, אפילו א משומד קען די פא־מיליע ניט איבערטווישען...

אויך צופריעדען איז ער מיט זיין וואוקס — ער איז א הויכער. אין פאספאָרט שרייבט ער זיך „העכער פון מיטטעלן". און אז ער געהט אין גאס, פיהלט ער זיך שטאָלץ מיט זיין וואוקס קעגען אנדערע בעקאנטע וואָס זיינען נידריגער געוואַק־סען.

וואָס וואָלט ער געטהאָן, אז ער וואָלט זיין געוואַקסען ניד־ריג? דערצו איז דאָך אויך קיין שום רפואה ניטאָ.

וויעדער איז ער צופריעדען מיט זיין בילדונג. ער האָט

זיך יונגעל־ווייז אויסגעלערענט לייענען אביסעל אין א רוסיש בי־כעל און שרייבען האלב מיט גרייזען אנ'אדרעס און יעצט קומט עס איהם שטארק צו ניץ. ער שרייבט אויס די „בירזשעוויע“ און קוועלט, לעזענדיג אלע טאג אויפ'ן באנדעראל מיט געדרוקטע רוסישע ווערטער: „צו ח. ראבינאוויטש'ן“. דער „ג“ — ווייסט ער — הייסט: „גאספאדינו“ און דארטען אין דער רעדאקציע, ווייסען אלע, אז אין דער און אין הער שטאדט געפינט זיך א איד, וואס הייסט ח. ראבינאוויטש, און אלע אין דער פריה דרוקט מען לכבוד איהם, אזוי מיינט ער, א פרישעס בלאט מיט אן אדרעס...

דאס בלאט לעזט ער אין דער פריה צו טיי און מאכט בשעת מעשה א מינע פון אן עכטען מיניסטער, דהיינו — ער פערלעגט א פוס אויף א פוס, דאס בלאט האלט ער פון דער ווייט מיט אויסגעשטרעקטע הענד און קוקט מיט ערנסטע, שטרענגע בליקען אויף די אותיות, וואס זיינען נאך שטרענגער אלס זיינע בליקען און לאזען זיך בשום אופן ניט איינבייסען... האפענדיג א מאל א בעקאנטעס ווארט, ווי „דרייפוס“, בעווייזט זיך שוין א שמייכעל אויף די ליפען און ער ווענדט זיך מיט גדלות צו דעם ווייב, וואס זיצט און קוקט מיט דרך ארץ אויפ'ן מאן מיט'ן בלאט אין דער האנד — און ער זאגט איהר:

— היינט איז ווידער דא מיט דרייפוסען. די „דיעלא“ הויבט זיך ווידער אן.

און ער פערטיעפט זיך ווידער אין בלאט און קוקט, קוקט מיט שטרענגע בליקען אויף די נאך שטרענגערע אותיות און ווער־טער, וואס לאזען זיך ניט איינבייסען.

אז ער ענדיגט „לעזען“, זיפצט ער לייכט אב, זינגט אונטער צופריעדען א ניגונדעל און ווענדט זיך ווידער צום ווייב:

— נו, וואס עס צוטהוט זיך היינט אין פראנציע!...

און דאס ווייב, פון געבוירען א דערשלאגענע, האט מורא איבערצופרעגען אויף קלאר: וואס טהוט זיך עס אזוינס, און

כדי זי זאָל זיך ניט דארפֿען אריינמישען אין דער פּאָליטיק, נעהמט זי זיך אַנגיסען איהם נאָך אַ צווייטע גלאָז טיי, יוויל די ערשטע גלאָז איז שוין אָבגעקיהלט געוואָרען, לייענענדיג דאָס בלאט...

צופריעדען איז ער אויך מיט די קינדער. דריי קינדער האָט ער — אקוראט „מעשה־נגיד“. אַ סך קינדער איז ניט שעהן צו האָבען. דאָס עלטערע מיידעל איז אַלט 15 יאָהר און געהט שוין אין דריטען קלאַס גימנאזיום. אויף דעם גימנאַזיום איז ער כמעט ווי צומישט און ער פערדולט סיי די שטובינגע, סיי פּרעמדע דעם קאָפּ דערמיט.

—עפּעס שווערע לעקציעס האָסטו היינט? פּרעגט ער אַלע טאָג ביי דער גימנאַזיסטקע.

און די גימנאַזיסטקע, אַ מיידעל מיט לאַנגע בלייכע באַקען, מיט אַ לאַנגער נאָז און מיט אַ לאַנגען צאָפּ, ענטפערט דער־שראָקען:

— אודאי ניט גרינג!

— פּאַטצעמו? — פּרעגט ער זי שוין אויף רוסיש, און דריקט דעם „טצע“ כדי צו ווייזען זיין טאַכטער, אַז איהר „פּאַפּאַ“ איז אויך ניט פון די פּראָסטע אידען...

— שווערע „זאַראַטשעס“ איז היינט, — ענטפערט דאָס מיידעל אויף אידיש — דעם פּאַטערס רוסיש מאַכט איהר דוקא נערוועז...

— אנו, זאָג מיר אקאָרשט דיינע אַ זאַדאַטשע.

און די טאַכטער געהט צו צו איהר „ראַנעץ“, גראַבעלט זיך דאָרטען אַ ווייל און נעהמט ארויס עפּעס אַ ביכעלע און הויבט אָן פאַרצולעזען אַ זאַדאַטשע: אַ וויינהענדלער האָט גע־קויפט הונדערט פעסער....

און דער „פּאַפּאַ“ הערט, הערט און זיין פּנים שטראַהלט. איהם דאַכט זיך, אַז ער זאָל זיין מיט הונדערט קעפּ, וואָלט ער

עס קיינמאָל ניט אויפגערעכענט, און איהם טהוט הנאה, וואָס זיין טאָכטער איז עס יא ביכולת צו בע׳חשבונ׳ען.

— נו, און דו וועסט עס טאַקי מאכען? — פרעגט ער מיט שטראַהלענדע אויגען.

— אוראי וועל איך דאָס „רעישען", ענטפערט די טאָכטער פערזאָרגט.

און ער קוועלט פון דעם וואָרט „ריעשען" מעהר ווי פון דער גאנצער זאַראטשע.

„וואו האָב איך דאָס אמאָל געוואוסט פון אזא וואָרט אין דער חיים?" קלערט זיך איהם, און ער דאנקט גאָט, וואָס ער האָט איהם אזוי דערחויבען...

ער האלט צוויי דיענסטען, א אידישע און א קריסטליכע. פאר דער קריסטליכער האָט ער אביסעל אָבשיי און רעדט מיט איהר וואָס וועניגער, נאָר פון דער אידישער מאכט ער ניט קיין גרויסען פירוש און רופט זי סיי אין די אויגען, סיי אונטער די אויגען: די מויד!

אויך פון זיין ווייב האלט ער ניט צופיעל: ער ווייסט דאָך, ווער זי איז פון דער היים: דאָך אז די דיענסט געהט אונטער צו איהם, און זאָגט איהם „די מאַדאַם האָט געזאָגט", איז ער צופריעדען און טראַכט בשעת מעשה:

— אוראי איז זי אַ מאַדאַם, ווי דען אנדערש?...

טאָמער נעהמט זיך די „מאַדאַם" צו טהאָן א לייכטערע ארבייט, לאָזט ער ניט:

— קיין חרפה און קיין בושה האָסטו גאָר ניט — ווענדט ער זיך צו איהר — די מויד קען דאָס ניט טהאָן, וואָס?

און ער גיט אַ רוף די מויד און מוסר׳ט זי:

— וואָס טראַכסטו זיך? ווילסט, אז די „מאַדאַם" זאָל דיין דיענסט וועהען — איך פערשטעה דאָס ניט!...

און דער הערר סטאַרעט זיך צו מאַכען וואָס שטרענגערע בליקען, אז די מויד זאָל פיהלען, זאָל גלויבען, אז ער איז גאַס־פּאַדרין ח. ראַבינאָוויטש.

און די מויד נעהמט צו די ארבייט און געהט אוועק דער־מיט אין קיך און שטיקט זיך דאָרט פאַר געלעכטער פון דעם נאַרישען הערר. נאָר דער „הערר" מיינט, אז זי האָט דאָרט חרטה און בערעכענט דאָרט יעצט די עולה, וואָס זי האָט געטהון...

און ער איז ווידער צופריעדען.

זומער פאָהרט ער ארויס אויף א זומער־וואָהנונג און דאָרט פיהלט ער זיך ערשט פאָלקאָמען גליקליך, אבער ניט ווייל די לופט איז דאָרטען גוט און די נאַטור איז אזוי שען... זיין גליק איז, וואָס ער וואָהנט דאָרט כמעט נעבען די גרעסטע גבירים, און אזוי ווי דאָרט איז זיי אומעטיג און זיי האָבען ניט וואָס צו טהאָן, נעהמט מען איהם אריין אין זייער קאָמפּאַניע און מען שפּיעלט א מאָל מיט איהם אין קאָרטען...

אמת, יעדעס מאָל שפּיעלען קאָסט איהם עטליכע רובעל, שטילערהייד זיפצט ער אונטער דערויף, אבער אין שטוב קו־מענדיג פיהלט ער זיך ווי ניי געבוירען און קען זיך ניט איינ־האַלטען ניט צו דערצעהלען דעם ווייב זיין גדולה:

— איך האָב נעכטען פערבראַכט א גאַנצען אבענד — ווייסט ביי וועמען?

— ביי וועמען? — פרעגט דאָס ווייב.

— ביי עלקינדען... ענטפערט ער, אויסשטעלענדיג די אויגען אויפ'ן ווייב, ווי געזעדט: פערשטעהסט וואו דאָס האַלט?...

איינס פערדריסט איהם נאָר: ביי די אַלע גבירים, מיט וועלכע ער פערברענגט אויף דער „דאַטשע", איז אין מיטען קאָפּ א פּליך און ביי איהם איז דאָס ניטאָ — עס איז עפּעס

ניט מעשה גביר, נאָר ער האַפּט, אַז זיינע געשעפטען וועלען נאָך אנהויבען בעסער געהן און ער וועט אָנהויבען מעהר וויין טרינקען וועט אַ פּליך ביי איהם אויך ווערען. און דאַמאָלס וועט ער ערשט זיין אַנ'עכטער גביר.

די איינע.

דער יונגערמאַן, וואָס איז געווען בעקאַנט פאַר א וואַנדע־רער, האָט שטיל און געהיימניספול דערצעהלט:

„ווי איהר ווייסט אַלע, האָב איך א בעדייטענדען טהייל פון מיין לעבען ארומגעוואַנדערט אין פערשיעדענע שטעדט, לענדער און וועלט־טהיילען. עס קומט מיר ארויף אויפ׳ן זינען היינעס עצה צו א בעטראַגענעם פערליעבטען; ער הייסט איהם זיך גלייך פערליעבען אין א צווייטער מיידעל אָדער ער זאָל וואַנדערען.

איך האָב געטהאָן ביידע זאכען: דאָס וואַנדערען אליין האָט מיין בענקשאַפט ניט געהיילט; איך האָב אין צווייטען ארט זיך געמוזט אויף דאָס ניי פערליעבען. ערשט דאַן בין איך גע־נעזען געוואָרען פון דער פריהערדיגער ליעבע...

ליעבע!... ביי די אמאַליגע מענשען וואָלט עס ניט געהייסען קיין ליעבע... ליעבע איז ביי זיי געווען א גרויס און איי־ביג ציהענדיגעס געפיהל. אויב דאָס מייהעל האָט דיך ניט ליעב געהאַט, זיינען שוין קיין אנדערע ניט געווען... מיט דער ליע־בע איז מען שוין געשטאָרבען און מען האָט די ליעבע מיטגע־גענומען אין גרוב אריין...

ביי דעם היינטיגען מענשען איז די ליעבע ניט אזוי. דער עיקר מוז דאָס הארץ מיט אימיצען זיין פול און אויב איינע האָט דיין הארץ פערלאָזט, טהוט דיר וועה נאָר אזוי לאַנג, ביז וואנען א צווייטע ציהט זיך אהין ניט אריבער... ציהט זיך אריין א צווייטע, איז דיין הארץ ווידער פול און גליקליך...

אין איין שטאָדט בין איך פערפאָהרען אין א האָטעל. עס איז געווען א שעהנער אנשטענדיגער האָטעל. מיין צימער האָט געהאט צוויי פענסטער צו א רייכען הויף. אויפ'ן הויף האָבען געבליהט בלומען. איך בין געלעגען אויסגעצויגען אויף דער קליינער זאָפע און געחלום'ט וועגען עפּעס שעהנעס און בלאָנדעס... איך האָב געפיהלט אז אין דעם דאָזיגען צימער איז די ליעבע בלאָנד... גאָלדיג־בלאָנד... איך האָב זיך אויפגעהויבען, צוגעגאנגען צום טיהר, וואו ביי דער זייט איז געווען אן עלעקטרישער קנעפּעל, איהם אנגעדריקט און געוואַרט...

איך האָב באלד דערהערט א קלאַפּ אין טיהר... איך האָב דערקענט א מיידעלשע האַנד...

— אריין!...

זי איז אריין... ווירקליך א בלאָנדע! די פריהערדיגע געליעבטע מיינע איז דוקא געווען א ברונעטע... איך האָב יענע שטאַרק ליעב געהאט, איך בין צוליעב איהר אוועקגעפאָהרען, צוליעב איהר געפין איך מיך אין דעם דאָזיגען האָטעל. און אָט איז אריין א בלאָנדע...

— וואָס פערלאַנגען זי?...

— אך! איך פערלאַנג... יאָ... טהעע... קענט איהר מיר ברייגגען טהעע... איך בין דורשטיג...

— יאָ... געווים... — האָט דאָס בלאָנדע געשעפּף געענטפערט מיט א גוטמוטהיגען שמייכעל...

און איז ארויס, אום צוריק צו קומען...

זי איז געקומען מיט א זילבערנעם קאַן טהעע אויף א זילבערנעם טעצעל...

זי האָט מיר אָנגעגאָסען א גלאָז טהעע, עפּעס פריינדליכעס א מורמעל געטהאָן און האָט שוין געוואָלט אוועקגעהן.

איך האָב זי פערהאַלטען:

— וואָרום אנטלויפט איהר?...

— אך, איך אנטלויף ניט... איך בין בלויז בעשעפטיגט.
דאָס צווייטע מאָל איז זי שוין געבליעבען לענגער. דאָס דריטע מאָל האָב איך זי שוין געקושט...

זי איז געווען א שעהן בלאָנדע מיידעל! איהר וועט לאַכען... אבער איך האָב זי באמת ליעב בעקומען... זי האָט אזוי שעהן גערעדט און האָט זיך אזוי שעהן ניט געלאָזט קושען... בלויז פאר'ן אוועקגעהן האָט זי אזוי ליעבע־פול אויף מיר געקוקט...

איך בין אוועקגעפאָהרען... די ערשטע דריי סטאַנציעס אין צוג האָב איך אזוי שטארק געבענקט נאָך דעם דאָזיגען ליעבען מיידעל. געבענקט און געטראַכט צו זעהן זי וויעדער אמאָל. אבער ביי דער פיערטער סטאַנציע איז אריין א נייער פּאַסאַזשיר: א יונגע, שלאַנקע ברונעטקע... גראד האָט זי זיך געזעצט נעבען מיר... עס איז געווען א וואונדערבארעס קינד... יונג און פריש. זי איז געפאָהרען אהיים פון ערגיץ א וויטען לאַנד...

זי האָט געהאט מיט זיך שווערע פּעק. איך האָב איהר ניט געקענט לאָזען אליין אראָב פון וואַגאָן. איך האָב גענומען א פיאַקער און זי בעגלייט אהיים און בין שוין צוליעב איהר געבליעבען דריי טעג אין איהר שטאָדט...

געזעהן מיט איהר האָב איך זיך צוויי מאָל. אבער אין די צוויי מאָל האָב איך געהאט ערפאָלג... יאָ, גרויס ערפאָלג... זי איז געווען א שענע ברונעטע מיידעל, א ליעבענדע נאַטור... איך האָב איהר געזאָגט די שעהנסטע ווערטער און זי האָט מיר געגלויבט, ווייל איך האָב איהר געזאָגט דעם אמת. די פריהערדיגע האָבען ווירקליך פאר מיר ניט עקזיסטירט. זי איז געווען די איינציגע וואָס איך האָב אין מיין גאַנצען לעבען ליעב געהאט...

איך בין אוועקגעפאָהרען און געבענקט נאָך איהר. געבענקט א לענגערע צייט, ווייל די נעכסטע רייזע איז שוין געווען דורך וויסטע, ווייטע שטרעקען... ענדליך האָב איך זיך גע־

זעצט אויף א שיף, וואס האט מיך געפיהרט ערגעץ אין א ווייטען לאנד...

אויפ'ן שיף האב איך זי ווידער געפונען... ניין. ניט זי — עס איז געווען אן אנדערע. זי האט אויסגעזעהן ווי דאס מיידעל פון האטעל... איך האב מיך שטארק דערפרעהט... דאס הארץ איז ווידער פול!...

איך האב לאנג געוואנדערט... ווער קען די אלע פאסירונגען געדענקען. יעדערע איז געקומען ווי א זונ נאך א כמארע. אט שווימען זיי אלע ארוים און פילען מיר אן מיט גליק, מעהר מיט בענקשאפט... ווער איז געווען די אמת'ע, די ריכטיגע, די שעהנסטע... איך קען ניט בעשטימען. אפט דאכט זיך מיר, אז אלע האבען מיר גלייך גליק געגעבען... זיי זיינען אלע געווען ליעבע, שעהנע און גליק־ברענגענדע און האבען יעדע שטאדט און יעדעס לאנד מיר געמאכט בעליעבט. ווארים, וואס פאר א חן און רייץ וואלט געהאט א שטאדט אדער לאנד, ווען די וואלסט פון דארט אוועקגעפאהרען און קיינעם ניט געהאט דארטען ווען צו ליעבען...

איצט זיינען זיי אלע פערשוואונדען. איצט האב איך ליעב זי... און אז איך פערטראכט מיך, דאכט זיך מיר גאר, אז די אלע אונזערע פריהערדיגע און אויך די שפעטערדיגע, וואס מיר האבען געזעהן און וועלען זעהן איז בלויז איינע און די זעלבע... דאס איז יענע איינציגע, נאך וועלכע אונזער הארץ בענקט שטענדיג, און אויב אין פערלויף פון יאהרען בעגעגענען מיר זיך, ליעבען, ליידען און זיינען גליקליך פון פערשיעדענע ברונעטע און בלאנדע, שטילע און רוישיגע, מיינען מיר אבער נאר איינע...

די איינע, וועלכע זאל אונז גליקליך מאכען, רוה געבען און פערהאלטען אונז אין לאנד און שטילען דעם דורשט צום וואנדערען און צום זוכען.

עס איז בלויז די אייגע, וועלכע מיר זוכען דאָס גאַנצע לעבען...

בענקען ווען מיר פערלירען זי און פרעהען זיך, ווען מיר געפינען זי, די אייגע!"...

אזוי האָט דערצעהלט דער וואנדערענדער יונגערמאַן און זיינע אויגען האָבען ווייט געקוקט...

די באַרמהערציגע שוועסטער.

אין דעם אינטימען קאבארעט זיינען אריינגעקומען דריי יונגע לייט. עס איז שוין געווען צוועלף א זייגער ביי נאכט און דער קאבארעט האָט שוין אָנגענומען זיין היימישען כאראקטער. די זייטיגע געסט זיינען שוין צוגאנגען. געבליבען זיינען נאָר די שטענדיגע געסט, וואָס זיצען דארט ביז עס ווערט טאָג, און דערצו עטליכע מיידלעך, וואָס סיי לויט זייער קליידונג און סיי לויט זייער האלטען זיך האָט מען גלייך דערקענט, צו וועלכע מין פרויען זיי געהערען.

די דריי נייע אריינגעקומענע האָבען אָנפאנגס זיך דער־פיהלט ווי פרעמדע. די בליקען פון די קעלנער און פון די עט־ליכע געבליבענע געסט זיינען אויף זיי געפאלען פון אלע זייטען. עס האָט אָנפאנגס אויסגעוויזען, אזוי ווי עס וואָלטען אריינגע־קומען פרעמדע געסט אויף א היימישע חתונה.

ארויסגעהן אבער איז שוין געווען צו שפעט און ניט פּאַ־סיג. די דריי יונגע לייט האָבען אויסגעקליבען ווי עס איז א טישעל, וואָס האָט זיי אויסגעוויזען זעהר פּעררוקט אין א ווינ־קעל און האָבען זיך אנידערגעזעצט אין זייערע מאנטלען.

באלד איז צו זיי צוגעקומען א קעלנער און האָט זיך שטום נעבען זיי אוועקגעשטעלט.

זיי האָבען בעשטעלט צו גלאָז ביער און בעקומענדיג עס אין א מינוט אַרום, זיינען זיי נאָכ׳ן ערשטען בליק ווי פרייער געוואָרען. זיי האָבען געשמייכעלט איינע צו די אנדערע און נאָכדעם דרייסטער געוואָרען.

אָבטרינקענדיג א האלבע גלאָז ביער, האָבען זיי זיך שוין

דערפיהלט ווי היימיש אין דעם דאָזיגען נייעם פּלאַץ. יעדער האָט בעטראַכט דאָס, וואָס האָט מעהר געצויגען זיין אויפמערקזאַמ־קייט, און אַזוי ווי דער עלטסטער פון זיי איז אויך געווען דער דרייסטערער, האָט ער זיך אָנגערופען:

— איהר ווייסט, אַז דאָ זיינען פאַראַן אַ פּאָר זעהר שעהנע מיידלעך.

— וועלכע? — האָט דער מיטעלסטער געפרעגט.

דער עלטסטער האָט אָנגעוויזען אויף אַ הויכער שלאַנקער בלאָנדינקע, וועלכע איז געזעסען מיט אַ יונגען מאַן ביי אַן אַנט־קעגענדיגען טישעל און האָט פון צייט צו צייט אויך געשענקט איהרע בליקען צו די דריי יונגע לייט און געשמייכעלט.

דער אינגסטער פון די דריי יונגע לייט האָט זיך געררוי־מעלט און האָט מיט'ן שמייכעל פון דער דאָזיגער בלאָנדינקע זיך געפיהלט דערוואַרעמט.

די יונגע לייט האָבען זיך צורעדט, אוז בעמערקענדיג, אַז די גלעזער ביער זיינען שוין לעדיג, האָבען זיי נייע גלעזער בע־שטעלט. ביי דער דריטער גלאָז איז דער אינגסטער אויפגעלעבט געוואָרען און זיך אָנגערופען:

— די דאָזיגע פרויען זיינען פּראַכטפול ביי דער גאַנצער וועלט. איך קוק אָבער אויף זיי אַנדערש. אָפּטמאָל דאַכט זיך מיר, אַז זיי זיינען אין אַ געוויסען זין עהרליכער פאַר אַנדערע...

אמאָליגע צייטען האָבען זיי דאָך געהייסען „הייליגע"... האָט דער מיטעלסטער יונגער מאַן פון זיין זייט זיי פערטיידיגט.

— הייליגע ווי הייליגע — האָט דער עלטסטער זיך אָנגע־רופען — אָבער אום אַזוי צו פאַלען, מוז מען אין אַ געוויסען זין זעהר הויך זיין... ניט יעדע פרוי האָט דעם מוטה צו פאַלען אין אַבגרונד.

— איך טראַכט אויך דעריבער — האָט דער אינגסטער זיך מיט היץ אָנגערופען — מען דאַרף דאָך האָבען מוטה... אָב־

געזאגט זיך פון דער גאנצער געזעלשאפט און פריי געווארען פון אלע איהרע צאמען.

אבער דערמיט איז דער מיטעלסטער שוין נים געווען איינ־פערשטאנען. צופיעל פערטיידיגען זיי האט ער זיך גיט ער־לויבט. מעהר ווי רחמנות קען ער צו זיי ניט האבען. זייער טהאט קען קיין פערטהיידיגונג נישט געפינען. און האט צום סוף צו־געגעבען, אז זייט ער איז רייף געווארען האט ער מיט זיי קיין שום בעקאנשאפט נישט געמאכט. אויב זיי אינטערעסירען איהם אמאל, איז בלויז אלס פראבלעם.

דאן האט זיך דער עלטסטער אנגערופען:

— איך האב אויך אמאל פון זיי אזא מיינונג געהאט, און אייגענטליך נאך ביז היינט בעציה איך זיך צו זיי מיט א גע־וויסען געפיהל פון עקעל, כאטש איך לייקען נים, אז זיי בעזי־צען אפט יענעם רייץ, וואס אנשטענדיגע פרויען וועלען עס ניט בעזיצען נאך אלערליי אנשטרענגונגען. נאטירליך, רעד איך דא פון די בעסערע, פון די מעהר ראפינירטע. אבער מיינט ניט, אז זיי זיינען ווירקליך אזוי געפאלען און אויסער פערקויפען זיך זיינען זיי ניט אין שטאנד. זיי האבען זייערע טוגענדען, און עס געפינען זיך צווישען זיי אויך אזוינע וואס אין געוויסע מאמענ־טען דערהויבען זיי זיך ביז הייליגע.

ער איז אנשווייגען געווארען, האט זיך פערטראכט, א קנייטש געטהאן דעם שטערען און, שמייכלענדיג, האט ער צוגעגעבען:

— איין פאסירונג מיט אזא מין פרוי האט פיעל בייגע־טראגען, אז איך זאל אויף זייערע „שוועסטער" קוקען מיט אנ־דערע אויגען. אויב איהר האט געדולד אויסצוהערען, וואלט איך אייך איצטער דערצעהלט. דוקא אין דעם פלאץ פאסט זיך אזוי דאס צו דערצעהלען.

— געוויס, מיר וועלען הערען מיט געדולד, — האט דער מיטעלסטער אויסגערופען.

און דער אינגסטער האט אויסגעשטעלט זיינע אויגען און איז געווארען אין גאנצען אויפמערקזאם.

דער עלטסטער האט אנגעהויבען.

— דא סאיז געווען מיט עטליכע יאהר צוריק, אין איינער פון די גרויסע אייראפעאישע שטעדט. עס איז געווען א ווארימער זומערדיגער אווענד און איך האב געשפאציערט מיט מיינעם א פריינד, וועלכער איז מיט עטליכע טעג בעפאר געקומען צו א פראפעסאר. דער יונגער מאן איז געווען שווינדזיכטיג, דאס האט ער מיר אליין דערצעהלט. דער פראפעסאר האט איהם געוויסע אינסטרוקציעס געגעבען, און ער האט געזאלט אין א פאר טעג ארום פאהרען אהיים, און פון דארט אין א דארף.

די גאס וואו מיר האבען שפאציערט האט גערוישט מיט לעבען און ליעבע. די טראטואַרען זיינען געווען שווער דורכצוגעהן, און איך האב ענדליך בעמערקט מיין פריינד, אז איהם איז שוין צייט צו געהן אהיים.

ער האט זיך געקווייקעלט. דאס לעבען האט איהם גערופען און נעשמייכעלט פון אלע זייטען. מיט זיינע גרויסע אויגען, ווי דאס רוב ביי די דאזיגע קראנקע, האט ער זיך איינגעטרונקען אין דער מעננע, ווי ער וואלט געוואלט איינזאפען אין זיך וואס מעהר פון זייער גליק.

איך האב עס דערפיהלט, און כאטש פון איין זייט האב איך געוואוסט, אז פאר איהם איז דאס שעדליך, האב איך פון דער צווייטער זייט ניט געהאט קיין מוטה צו בערויבען איהם פון דעם קורצען גליק, וואס ער זעהט פאר זיך יעצט און ציהט זיך אזוי מיט די לעצטע כחות זיינע.

אבער, אריינקירעווענדיג זיך אין א גאס, האט ער זיך אבגעשטעלט, מיך בעטענדיג אריינגעקוקט אין די אויגען און זיך געווענדעט:

— איך וואלט געוואלט, איהר זאלט מיר פיהרען ערגעץ אין א פלאץ, וואו מען קען אביסעל פערברענגען... עס איז דאך

אזא גרויסע שטאָדט... איך וויל אויך געניסען... איך בעט אייך, קומט מיט מיר ערגעץ, וואו עס איז שטארק פרעהלאך...

איך האָב אָנפאנגס ניט פערשטאַנען וואוהין ער ציעלט. איך האָב איהם געפרעגט:

— וואוהין אייגענטליך?

ער האָט מיך אָנגעקוקט מיט בעטענדע בליקען, און ווי ניט קענענדיג דייטליך אויסרעדען זיין פערלאנג, האָט ער געשטאַמעלט:

— איך... מיין... אזא גרויסע שטאָדט... מען דערצעהלט אזוי פיעל... איך וויל אויך זעהן... פערברענגען...

דערביי האָט ער אזא שמייכעל געטהאָן, אז איך האָב גלייך פערשטאַנען, וואוהין דער צום טוידט־פעראורטיילטער יונגער מאַן ציעלט.

— איהר מיינט צו פרויען...

— אך, ניין... יא... — האָט ער ווידער געשטאַמעלט... בלויז זעהן... אָנקוקען... זיצען... פיהרט מיך, איך בעט אייך...

— אָבער עס איז דאָך פאר אייך אזוי שעדליך... בעטראַכט זיך נאָר...

— יא... געוויס... זעהר שעדליך... דער פראָפעסאר האָט מיר שטרענג אָנגעזאָגט... אבער וואָס העך איך איהם? עס ציהט מיר אזוי צום לעבען, צום גענוס. קומט, איך בעט אייך...

איך האָב איהם אריינגעפיהרט אין א קאפע, וואו עס קו־מען זיך צוזאמען די דאָזיגע פרויען. ביי קליינע מאַרמאָרנע טישלעך זיינען געזעסען צו עטליכע פון זיי. אין גאנצען האָט עס געמאכט דעם איינדרוק פון א מאַרק, וואו עס ווערט פער־קויפט לעבעדיגע סחורה... דער האַנדעל איז פאָרגעקומען נישט פאַרשטעלט...

א שרעקליכער ווידער־געפיהל האָט מיך ארומגענומען.

— ווילט איהר דען דאָ בלייבען? — האָב איך איהם גע־פרעגט.

— יא... יא... ניט לאנג... לאמיר זיך צעזעגענען... אברוהעזן.

איך האב ניט געהאט קיין כח, איהם ווידערצושטעהן. דער דאזיגער קראנקער מענש האט מיך גובר געווען. איך האב איהם געמוזט פאלגען.

מיר האבען זיך אנידערגעזעצט ביי דעם איינציגען פרייען טישעל, וואס עס איז נאך געבליבען, און איידער איך האב צייט געהאט וואס צו בעשטעלען, איז צוגעגאנגען צום טישעל א הויכע, שלאנקע מיידעל און האט מיט א זיסען שמייכעלע זיך גע־ווענדעט:

— קען איך מיר אוועקזעצען נעבען די הערען?

איך האב געוואלט זאגען: ניין. אבער דער קראנקער האט מיך אנגעקוקט. און ווי היפנאטיזירט־ייערענדיג פון זיינע גרויסע דורשטיגע אויגען, האב איך געגעבען די ערלויבעניש.

זי האט זיך געזעצט נעבען איהם. מיט איהרע אויסגע־בלויזטע נאקענס האט זי אויסגעזעהן, ווי די זינד אליין. דערצו די פערפיום, וואס האט געזעצט מיט א שטארקייט פון איהרע קליידער און לייב האט ווי פערדולט.

דעם קראנקען יונגען מאן אבער האט עס ווי פער'שכור.ט. ער האט זיך איינגעזאפט מיט זיינע אויגען אין דעם ענטבלויז־טען האלז, בריסט און נאקען, און האט בעוואונדערט און בע־געהרט.

— קען איך שאמפאניער בעשטעלען? — האט זי צו איהם געשמייכעלט.

— שאמפאניער וויל זי — האט ער זיך צו מיר אי מיט א פראגע, אי מיט א געבעט געווענדעט.

— ניין, — האב איך איהם איינגערוימט אין אויער. — עס איז א שאד דאס געלד.

— אבער איידער איך האב צייט געהאט וואס אנדערש צו בעשטעלען, אום צו פערהיטען זיין געלד, האט שוין דער קראנקער געגעבען זיין בעפעהל צום קעלנער:

— שאמפאניער !

מיט גליקליכע בליקען האט ער זי בעטראכט, ווי זי טרינקט מיט א געוויסען רייץ פון הויכען שוימענדען בעכער.

— און דו ? — האט זי ליעבליך איהם געפרעגט, איננאַ־רירענדיג מיך אין גאנצען.

ער האט ווידער זיינע בעטענדע אויגען אויף מיר אנגע־שטעלט און האט ווידער מיך בעזיעגט.

— איהר טארט נישט !... נעהמט א ביסעלע...

— געוויס... א ביסעלע... — האט ער מיר מיט די אויגען בעדראנקט.

ער האט א שלוק געטהאן פון דעם שוימענדען גלאז און גלייך זיינען זיינע צוויי בלאסע באקען מיט רויטע פלעקען בע־דעקט געווארען. די אויגען האבען געגליהט.

— ווערסט געהן צו מיר ?... — האט זי איהם אין אויער אריינגעשושקעט...

דא אבער האב איך זיך געפיהלט פערפליכטעט צו רעטען איהם פון טוידט.

איך האב איהם אבגערופען אן א זייט און איהם געוואָ־רענט :

— איהר ווייסט, וואס דאס בעדייט פאר אייך !

— טוידט ! — האט ער זיך אנגערופען. — נו, וואס איז, איך וועל דאך סיי ווי סיי שטארבען... איך וויל לעבען !...

עס האט ניט געהאלפען. מיר זיינען אלע דריי ארויס פון קאפע.

איך האב אבער געפיהלט, אז מיין פליכט איז נישט צו דערלאזען...

איך האב זי אנגערופען אזא זייט און איהר געווארענט:

— דו זאלסט וויסען, דער מאן איז קראנק...

זי האט זיך דערשראקען און שוין געוואלט אוועקגעהן, דאן

האָב איך איהר ערקלערט, אַז ער איז האַרצליידענד און די מינדסטע אויפרעגונג קען איהם דעם טוידט ברענגען.

זי האָט אויף מיר אויסגעשטעלט איהרע אויגען, אין וועל־כע איך האָב גלייך ענטדעקט עפּעס מענשליכעס, און זי האָט צו מיר געזאָגט:

— האָט נישט קיין מורה... איך וויים וואָס איך האָב צו טהאָן.

מיר זיינען אַלע דריי אריין אין איהר צימער. מיין פריינד איז געווען מיעד, זעהר מיעד. אבער די אויגען האָבען נאָך אַלץ געגליהט.

זי האָט אַרויפגעדרעהט דעם לאָמפּ, וואָס איז געווען ביי׳ן אריינגאנג פארדרעהט, און אין צימער איז ליכטיג געוואָרען.

מיין פריינד איז געשטאַנען נעבען איהר און האָט זי געגע־סען מיט זיינע גרויסע ברענענדע אויגען.

זי האָט איהם אַוועקגעזעצט נעבען זיך אויף אַ סאָפע, און האָט איהם געגלעט איבער׳ן שטערן.

— איהר פערלאַנגט עפּעס ? — האָט זי שוועסטערליך גע־פרעגט. און גלייך איז זי איבערגעגאַנגען אויף דו.

— ווילסטו וואָס פון מיר ?

ער האָט זי אַרומגענומען און זיך צואַווײנט...

— וואָס זשע ווײנסטו, מיין ליעבער, — האָט זי איהם צערטליך געפרעגט.

און בעטראַכטענדיג, ווי אַזוי די דאָזיגע האַלב־נאַקעטע פרוי זיצט נעבען דאָזיגען האַלב־לעבעדיגען מענשען, האָט זיך מיר געדאַכט, אַז איך געפין מיך אין אַ צימער פון אַ שפּיטאַל און זי איז אַ באַרמהערציגע שוועסטער...

זי האָט איהם געגלעט איבער׳ן קאָפּ, איבער׳ן שטערן, אי־בער די באַקען, ווי אַ גוטע באַרמהערציגע שוועסטער, ביז וואַ־נען דער קראַנקער איז איינגעשלאָפען און זי האָט איבער איהם געוואַכט...

אז ער איז אויפגעשטאַנען, האָט ער זיך אומגעקוקט, און דערזעהענדיג זי קענגען איבער, האָט ער זיך פערשעהמט.

אָבער זי איז צוגעגאַנגען צו איהם און האָט פריינדליך גע־פרעגט:

— נו, מיין ליעבער — זענט איהר גוט געשלאָפען?

און האָט איהם ־וויעדער ווי א בארמהערציגע שוועסטער געגלעט איבער'ן קאָפּ און געשטילט אלע זיינע בענגעהרען...

אינהאלט:

די לעצטע שיף — 7

דאס בילד — 11

דער אָפיציער — 16

די געפלאצטע סטרונע — 24

די פיער העלדען — 28

ביים סטרוזש — 31

דורך א שפאלט — 35

אין בריסטאל — 40

דער מילכיגער טשאָלענט — 48

מיין חבר — 58

די בענגעניש — 61

בלעטער — 64

די בעטלערין — 66

דער איינציגער — 68

די ערפינדערין — 70

דער פראליטאריער אויף דער פרישער לופט — 76

די שפייזערין — 81

דער געהער — 87

די לעצטע האפנונג — 91

די פאבריק — 95

דריי שונאים — 104

דער פראָלעטאַרישער רעדאקטאָר — 111

דער נייער חסיד — 116

דער באהן־בילעט — 122

די דריי מאקמען — — — — — — — — — — — 126
דער סאמאוואר — — — — — — — — — — 141
צוויי חברים — — — — — — — — — — — 150
זרח „שותפות“ — — — — — — — — — — 154
צוויי תקיעות — — — — — — — — — — 160
דער אלטער ארבייטער — — — — — — — — 168
די פאטאגראפיע — — — — — — — — — 177
א וויץ — — — — — — — — — — — — 183
פערשטעלטע מיליאנערען — — — — — — — 188
דער גבירה׳שער ארימאן — — — — — — — 194
וואס האט זיי פערבתרען — — — — — — — 204
בלומען — — — — — — — — — — — 209
דער קדיש — — — — — — — — — — — 214
דער אויפגעקומענער — — — — — — — — 221
די איינע — — — — — — — — — — — 227
די בארמהערציגע שוועסטער — — — — — — 232

כראָנאָלאָגישער אינהאלט

— פֿון —

אלע ערצעהלונגען

לויט דעם אלף־בית.

די דריי מאקמען — — — — — — — — — — — 126
דער סאמאוואר — — — — — — — — — — 141
צוויי חברים — — — — — — — — — — — 150
זרח „שותפות“ — — — — — — — — — — 154
צוויי תקיעות — — — — — — — — — — 160
דער אלטער ארבייטער — — — — — — — — 168
די פאטאגראפיע — — — — — — — — — — 177
א וויץ — — — — — — — — — — — — 183
פערשטעלטע מיליאנערען — — — — — — — 188
דער גבירה'שער אריטאן — — — — — — — 194
וואס האט זיי פערבונדען — — — — — — — 204
בלומען — — — — — — — — — — — — 209
דער קדיש — — — — — — — — — — — 214
דער אויפגעקומענער — — — — — — — — 221
די איינע — — — — — — — — — — — 227
די בארמהערציגע שוועסטער — — — — — — 232

כראָנאָלאָגישער אינהאלט

— פון —

אלע ערצעהלונגען

פֿויט דעם אלף־בית.

א.

טיטעל	געשריבען אין יאהר	באנד
אמאליגע מענשען	1915	צוויי
אברהם דער שוסטער	1900	"
אריה־לייזער'ס פערד	1914	"
אויף די הויכע בערג	1908	"
אויף מבינות	1902	דריי
אין סאד	1903	"
אין קריעג	1903	"
א פארגרעבט שטעדטעל	1908	"
א שטעדטעל אהן ווייבער	1913	"
אידישע מטבעות	1911	"
איוב	1902	"
אין זומער מאנטעל	1902	פיער
אהן ליעבע	1906	"
אין גאס	1903	"
א גאנצע נאכט	1903	"
אהן אן אדרעס	1911	"
אויפ'ן גרינעם גראז	1907	"
אויף א חתונה (איינאקטער)	1908	זעקס
א רוהיגע דירה	1909	"
אייזען	1912	זיבען
און דער עולם האט געפאטשט	1906	"
אייפערזוכט	1911	"
אין אויטאמאביל	1915	"
אין יענער צייט	1911	"
א שפיעל	1911	"
א היים	1907	"
אט דאס איז דאס	1916	"
א דראמא איבער 5 קארטאפעלס	1902	אכט
אויפ'ן בוידעם	1903	"
א אידיש הארץ	1905	"
א פסח'דיגער טאטע	1912	"
ארימע לייט	1907	"
אין א אידיש געוועלב	1900	"

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באנד
אלע טאָג	1902	אכט
אויגען	1905	ניין
א שאָפּ מיידעל	1909	"
אין א אידישען קאבארעט	1916	צעהן
א גרויסער מענש	1910	"
אונזער אננא איסאקאָוונא	1906	"
אנזיכטס־קארטען	1906	"
אין בוכהאנדלונג	1915	"
אין בריסטאָל	1903	צוועלף
א וויץ	1916	"
ב		
ביים דאוונען	1900	דריי
בעליידיגט א פרוי	1911	זיבען
ביכער	1911	"
בעצאָהלטע מעכטער	1915	"
בולקעס	1904	אכט
ביי דאָקטוירים	1904	"
ביים שוי־פענסטער	1908	ניין
ביים סטרוזש	1905	צוועלף
ביי'ן פרעמדען פייער	1912	זיבען
בלעטער	1900	"
בלומען	1914	"
ג		
גוטע ברידער (איינאַקטער)	1906	זעקס
גבירה'שע מצה	1901	אכט
געבליעבען אליין	1901	"
געשלאָסען א געשעפט	1904	"
גלייכהייט	1915	ניין
גאָלד	1916	צעהן
געשפּיעלט פאר'ן קייסער	1916	"
גאָלדע'ס פריינד	1916	"
ד		
דעם זיידענס לאמטערן	1914	צוויי
דער בוים	1901	"
דער מאָדערנער אליהו הנביא	1915	"
די נייע קנעלונג	1914	"
די פערשפעטיגטע מלוכה	1915	"

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
דער עבור	1901	צוויי
די קליאַטשע	1911	"
דאָס טייכעל	1913	"
דער ווייטער יאַריד	1916	"
דער פּרוש	1912	"
די צווייטע מוטער רחל	1914	"
דער נגיד	1909	"
דער העברעאישער לעהרער	1915	"
דער פרומער שניידער	1913	"
דער ערוואָרבענער בית־עולם	1915	"
דאָס קליינע שטיבעל	1910	"
דער וואַלד אין שטוב	1916	"
דער מאַמעס פעדערען	1916	"
דער טויטער־לעבעדיגער	1916	"
די לעצטע נעסט	1914	"
דער קוש	1904	"
דער גמילות חסד	1901	"
די גרויסע סוכה	1904	"
די צוויי ברידערלעך	1902	"
דער אַריסטאָקראַט	1904	"
דער רב און זיינע ספרים	1905	"
דער פּוילישער גלח	1904	"
דער אַלטער מגיד	1903	"
דער ברית חדשה	1910	"
די ערציהונג	1909	"
די כלי־זמר	1912	"
די חברה כלי־זמר	1902	"
די געשיכטע פון אַ קראַם	1903	"
דער ליגען	1903	פיער
די קאַלטע האַנד	1902	"
דער מאַדנער	1904	"
די ברידער	1906	"
די ציגיינערין	1904	"
דער קאַראַקטער	1906	"
דער זשילעט	1903	"
דער הונט	1902	"

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
דאָס אינטעליגענטע הויז	1909	פיער
די פערנומענע גאסען	1904	״
די פערצווייפלונג	1902	״
די מלכה	1911	״
דער גיי־געבוירענער	1907	״
דער סוד	1909	״
דער פערביטערטער	1901	״
די נייע שאלה	1904	״
דער באַיקאַטירטער	1904	״
דער פּ. פּ. ס׳ניק	1905	״
די פּראָבע (איינאַקטער)	1902	זעקס
דעם שרכנ׳ס טאָכטער (איינאַקטער)	1911	״
די אורזאכע (דיאַלאָג)	1912	״
דאָס נייע צימער (סצענע)	1911	״
דער שפּאַניער (סצענע)	1911	״
די שיידונג (סצענע)	1916	״
דער הומאָריסט (סצענע)	1912	״
די מצולה (סצענע)	1911	״
דריי מיידלעך (איינאַקטער)	1915	״
די צוויי געפאנגענע (דראַמ. פראַגמענט)	1911	״
דער טויטער פעלדמארשאל	1915	״
דער פּאָפּולערער מאַן	1915	״
דער פּאַטער	1916	״
דער פּאַסאַזשיר	1915	״
דער משפּט	1914	״
די גנבה	1911	זיבען
דער קעלנער	1911	״
דער טויט אין „רענעסאַנס“	1911	״
די צווייטע ראָזע	1908	״
דאָס פּאָלקס קינד	1905	״
די ענטוישטע	1908	״
דער נייער יחוס	1915	״
דער איינציגער בחור	1915	״
די ענטדעקונג	1915	״
די אויסגענאַרטע קוילען	1914	״
דער קליינער מענש מיט׳ן גרויסען קאָפּ	1911	״
דאָס גאָלדענע טראָמפּייטעל	1911	״
דער פאַלשער פערציגער	1901	״

פיעסע	געשריבען אין יאָהר	באַנד
דער פראָטעסט	1910	זיבען
די דרייצעהנטע	1911	〃
דער לעהרער	1902	〃
די האַנד	1916	〃
די אָרעמע קהלה	1902	אכט
די קנעטערין	1902	〃
דער שמעק טאַבאַק	1900	〃
דער אַלטער טשעסלער	1900	〃
דער אורח	1902	〃
דער קראַנקער פינגער	1902	〃
דעם טאַטענ׳ס שטיוועל	1904	〃
די אידענע מיט׳ן באָב	1904	〃
די מרידה ביי אקדמות	1903	〃
דער קליין רעדלער׳ל	1906	〃
דער גימנאַזיסט	1909	〃
די נאַשערין	1909	〃
די הייזער	1907	〃
די רעוואָלוציע אין קליינעם בית־מדרש	1908	〃
דער אַרעסטירטער קרעמער	1907	〃
די נייע לאַטע	1903	〃
דער הענדלער און זיין האָפנונג	1904	〃
דאָס בענשער׳ל	1903	〃
דאָס אייביגע לעבען	1908	〃
דער פאַלשער מאַן	1904	〃
דער מאַלער	1901	〃
דער סטאַטיסטיק	1904	〃
דאָס שליחות	1902	〃
דער הייליגער	1906	〃
די לשון־קודש׳דיגע	1908	〃
די ריהרענדע דרשה	1900	〃
די אַמעריקאַנער אייראָפּעאישע	1916	ניין
די אילוזיע	1915	〃
דעם ברועדר׳ס טשעק	1915	〃
דער נענאָסע מיט׳ן וויין	1916	〃
דעם באַרבערס ווייבעל	1908	〃
די הינקעדיגע טענצערין	1910	〃
דער אַלטער	1910	〃

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
די צוויי ארבייטער מיידלעך	1911	ניין
דער מאַן קומט	1916	"
דער רב	1916	"
דער זין פון ארבייט	1915	"
דער אויטאָמאָביל	1914	"
דער נייער לעזער	1915	"
די פרעמדע	1916	"
די צוויי מוטערס	1916	"
די געשטאָרבענע	1916	"
די „עלעגיע"	1914	"
די טובה	1916	"
דער אונפעהיגער כלל טהוער	1916	"
דער בעזוך	1913	"
דער בעגלייטער	1916	"
די געשיכטע פון צוויי קאסעס	1914	"
די אבשפיגלונג	1916	צעהן
די מוטערס	1916	"
דער שריפטשטעלער און זי	1916	"
די פרוי וואָס ארבייט	1915	"
די לעזערין פון „וואָירלד"	1916	"
דער שלום	1916	"
די תשובה	1911	"
די מציאה	1916	"
דעם ברודער'ס קוילען	1916	"
די פערטיידיגונג	1913	"
דער אפטייקער	1916	"
דער יוניע־היטער	1916	"
די גרעניצען	1914	"
דער ערשטער שאָס	1914	"
דער געפונענער נאָמען	1916	"
די נקמה	1910	"
די לבנה	1906	"
דער משכון	1900	"
דער רויבער	1916	"
דער ליטעראַרישער פעטער	1908	"
די וועטשערענקע אין פאַריז	1910	"
דער גרויסער מענש	1910	"

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
דער פערלאָרענער שטאָלץ	1916	צעהן
דער פּראָלעטאַריער	1905	"
די פרעמדע תפלה	1904	"
דער שכור	1901	"
דער פרומער	1905	"
דער רעוואָלוציאָנער	1908	"
דער בדחן	1915	"
די טראַגעדיע פון רייכקייט	1915	"
די לעצטע שיף	1914	צוועלף
דאָס בילד	1915	"
דער אָפיציער	1915	"
די געפּלאַצטע סטרונע	1915	"
די פיער העלדען	1915	"
דורך אַ שפּאַלט	1903	"
דער מילכיגער טשאָלענט	1899	"
די בעגעגעניש	1910	"
די בעטלערין	1911	"
דער איינציגער	1904	"
די ערפינדערין	1900	"
דער פּראָלעטאַריער אויף דער פרישער לופט	1905	"
די שפּייזערין	1901	"
דער נעהער	1903	"
די לעצטע האָפנונג	1904	"
די פאַבריק	1901	"
דריי שונאים	1901	"
דער פּראָלעטאַרישער רעדאַקטאָר	1907	"
דער נייער חסיד	1907	"
דער באַהן־בילעט	1908	"
די דריי טאַקטען	1903	"
דער סאַמאָוואַר	1904	"
דער דיכטער און זיינע פריינד	1913	"
דער אַלטער אַרבייטער	1909	"
די פאָטאָגראַפיע	1916	"
דער קדיש	1902	"
דער אויפגעקומענער	1902	"
די איינע	1916	"
די באַרעמהערציגע שוועסטער	1916	"

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באנד
ה		
הנאה געהאט	1906	אכט
ו		
ווייבערשע שרעק	1901	דריי
ווען עסט חיים מלמד א בויגעל	1903	אכט
וויכטיגע מיטינגען	1915	ניין
וויסענשאפטליכע ליעבע	1915	"
וואו איז די גערעכטיגקייט	1916	צעהן
ווי אזוי איך בין געוואָרען א ציוניסט	1914	"
וואָס האָט זיי פערבונדען	1913	צוועלף
ווארשאווער בלוט	1916	"
ז		
זאָל שטעהן ווי געשטאנען	1903	דריי
זומערדיגע בענקשאפט	1909	זיבען
זיין רייזע נאָך אמעריקא	1915	ניין
זיי האָבען מורא	1916	"
זיי און ער	1909	צעהן
זרח „שותפות“	1915	צוועלף
ח		
חתן־כלה בריעף	1902	דריי
חברים	1906	פיער
ט		
טעכטער	1909	דריי
טויט־שרעק	1913	זיבען
י		
יאָזעפּ אין דער אידישער גאס	1902	צוויי
יענער בריעף	1915	"
כ		
כלות	1915	זיבען
ל		
לייכטער	1915	צוויי
ליידען	1913	זעקס
ליעבעס־שטייער	1914	זיבען
ליעבע אָהן א היים	1911	ניין

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
מ		
מען קויפט ניט	1903	פיער
מיין מאַמע	1903	"
מאַכט (איינאַקטער)	1916	זעקס
מיינע ערשטע האָנאָראַרען	1909	אַכט
מיין באָבעס גליק	1900	"
מענשען ליעבע	1915	ניין
מיידעלשער שפּאַס	1915	"
מענדעל'ס פּעלדער	1915	צעהן
מיין חבר	1911	צוועלף
נ		
ניטאָ קיין עצה	1908	זיבען
ניט קיין איד	1900	אַכט
נויטיגע ווערטער	1910	ניין
„ניטשע"	1914	צעהן
ניט אין פּוס	1916	"
ס		
ספרים	1901	צוויי
„סטארם" פון פרייד, גליק און שעהנקייט	1915	צעהן
ע		
עס פּלאַצט	1903	פיער
ערשטע ליעבע	1915	זעקס
ער און יענער	1916	זיבען
ערשטע רייהען	1915	ניין
ער האָט געלאַכט	1916	"
עס שאָקעלט זיך	1903	צעהן
פּ		
פּלאַמעס	1909	פיער
פֿ		
פֿלאַקס	1914	צוויי

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
פער׳משכנ׳ט זיך אליין	1903	פיער
פערמאַכט	1902	אכט
פערשטעלטע מיליאָנערען	1916	צוועלף
פערלאָרען דעם קול	1901	דריי
פערשפעטיגט	1902	"
צ		
צוריק אויף דער שטעל	1901	דריי
צו שפעט (איינאַקטער)	1907	זעקס
צוויי שוועסטער	1902	אכט
צוקונפטס ארטיקלען	1915	ניין
צוויי חברים	1915	צוועלף
צוויי תקיעות	1902	צוועלף
ק		
קאַלט	1901	דריי
קרובים	1906	פיער
קינדער (סצענע)	1911	זעקס
קאָמפּלימענטען	1911	זיבען
קליינע ערצעהלונגען	1904—1915	ניין
ר		
רחמנות	1901	אכט
רייזעלע	1901	"
ראָטשילד און ראקאפעלער	1909	ניין
ש		
שטענדיג א בעל־חוב	1916	צעהן
שטילע טריט	1901	פיער
שליפעם	1903	"
שכנים	1910	זיבען
שותפים	1915	"
שכר למוד	1902	דריי

*

* *

אנשטאט א גענויע כראָנאָלאָגישע אינהאַלט פערצייכניס פון יעדען ליעד בעזונדער — גיט דאָ אָן דער אויטאָר די כראָ־נאָלאָגיע פון יעדען איינציגען באַנד. אין דעם ערשטען באַנד ליעדער, וועלכער איז אויך דער ערשטער באַנד פון די אַלע 12 בענדער (אַלע ווערק) זיינען אַריין יענע ליעדער און באַלאַ־דען, וואָס דער אויטאָר האָט געשריבען אין די לעצטע דריי־פיער יאָהר (1913-1916). אַן אויסנאַהם זיינען נאָר די ליעדער: „אומעטיג", „אַ בלום", „טעג", „ווי לאַנגווייליג", „נאָך אַ מאָנ־טאג", „שפוך חמתך", „אויפ'ן גרינעם גראָז", וועלכע זיינען געשריבען צווישען 1902 — 1905. דער צווייטער באַנד ליע־דער (אין די אַלע ווערק איז ער דער 5-טער באַנד) ענטהאַלט יענע ליעדער וואָס דער אויטאָר האָט געשריבען פון יאָהר 1908 ביז 1912, מיט דער אויסנאַהמע פון אַ קליינע צאָהל, וועלכע זיינען געשריבען אין דעם יאָהר 1916. צווישען זיי זיינען די פאָלגענדע ליעדער: „איך האָב ליעב אַ שיף", „די גרינע", „פרייד און טרויער", „די ביבעל", „ביכער" און איניגע ליעדער וועגען וועלט־קריעג. דאַנגעגען די לעצטע אבטיילונג פון דעם זעלבען צווייטען באַנד מיט דעם נאָמען „צייט־ליעדער" זיינען געשריבען אין 1891-1901. דער דריטער באַנד ליעדער (דער עלפטער פון די „אַלע ווערק") באַשטעהט פון די אַלע ערשטע ליעדער, וואָס זיינען געוועזען פערעפענטליכט אין „יוד", ווארשאווער פאָלקס־צייטונג, „פריינד" און אַנדערע פעריאָדישע אויסגאַבען און זיינען נאָכדעם ערשיענען אין קראַקוי דורך דעם פערלאַג פראָגרעס אין יאָהר 1907 אונטער'ן טיטעל „געזאַ־מעלטע ליעדער" — זיי זיינען געשריבען געוואָרען אין פער־לויף פון יאָהר 1891 ביז 1907.

ספריה עממית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO